

СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Број 7

год. LXVII

20 јануари 2011, четврток

Цената на овој број е 280 денари.

www.slvesnik.com.mk

contact@slvesnik.com.mk

СОДРЖИНА

	Стр.		Стр.
141. Закон за парничната постапка (пречистен текст).....	3	146. Одлука за престанок и за давање на трајно користење на движни ствари на ЈЗУ Здравствениот дом Ресен.....	55
142. Одлука за давање согласност на Одлуката за започнување на постапка за јавно приватно партнерство за производство на електрична енергија од хидроелектрични центри на Црна Река.....	54	147. Одлука за престанок и за давање на времено користење на движна ствар на општина Врапчиште.....	55
143. Одлука за престанок и за давање на времено користење на движни ствари на Министерството за здравство.....	54	148. Одлука за престанок и за давање на времено користење на движна ствар на општина Прилеп.....	55
144. Одлука за престанок и за давање на трајно користење на движни ствари на ЈЗУ Болница – Негорци, Гевгелија.....	54	149. Одлука за престанок и за давање на времено користење на движна ствар на општина Гази Баба.....	56
145. Одлука за престанок и за давање на времено користење на движни ствари на Министерството за здравство.....	54	150. Одлука за укинување на увозните давачки за одделни необработени благородни метали.....	56
		151. Одлука за престанок и давање на трајно користење на движни ствари на Агенцијата за управување со одземен имот.....	56

	Стр.		Стр.
152. Одлука за давање согласност на Годишната инвестициона програма за 2011 година на ЈПВ „Лисиче“-Велес..	57	163. Програма за испитување на појавата, спречување и сузбивање на бруцелозата кај населението во Република Македонија во 2011 година.....	95
153. Одлука за определување на услуга од јавен интерес во железнички превоз на патници за период 2011-2013 година.....	57	164. Програма за превентивни мерки за спречување на туберкулозата кај населението во Република Македонија за 2011 година.....	98
154. Одлука за давање согласност на Годишната инвестициона програма за работа во 2011 година на ЈПВ ХС „Дојранско Езеро“ - Стар Дојран.....	57	165. Програма здравје за сите за 2011 година.....	102
155. Одлука за распоредување на приходите од игри на среќа и од забавни игри во 2011 година.....	58	166. Програма за задолжителна имунизација на населението во Република Македонија за 2011 година.....	103
156. Одлука за престанок и за давање на трајно користење на движни ствари на Фондот за здравствено осигурување на Македонија.....	58	167. Програма за систематски прегледи на учениците и студентите во Република Македонија за 2011 година.....	115
157. Одлука за давање согласност на Годишниот финансиски план за 2011 година на Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување.....	59	168. Програма за организирање и унапредување на крводарителството во Република Македонија за 2011 година...	121
158. Одлука за престанок и за давање на времено користење на движна ствар на општина Бутел.....	59	169. Правилник за формата и содржината на Уверението за положен стручен испит.....	125
159. Годишна програма за изработка на урбанистички планови и државна и локална урбанистичка планска документација во Република Македонија во 2011 година.....	59	170. Правилник за формата и содржината на лиценцата за процена и на Изјавата за примена на правилата содржани во Кодексот на етика и на професионалните стандарди.....	127
160. Програма за заштита на населението од ХИВ/СИДА во Република Македонија за 2011 година.....	60	171. Правилник за формата на Регистарот за процена на надлежното министерство.....	130
161. Програма за активна здравствена заштита на мајките и децата во Република Македонија во 2011 година...	70	172. Правилник за формата на збирниот регистар на Комората на проценувачи	130
162. Програма за рана детекција на малигни заболувања во Република Македонија за 2011 година.....	76	173. Правилник за изменување и дополнување на Правилникот за начинот и постапката за еквиваленција и признавање на странските високообразовни квалификации и потребната документација.....	131
		174. Оглас за избор на јавни обвинители... Огласен дел	132 1-60

ЗАКОНОДАВНО-ПРАВНА КОМИСИЈА НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 141.

Врз основа на член 100 од Законот за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 116/2010), Законодавно-правната комисија на Собранието на Република Македонија на седницата одржана на 14 јануари 2011 година, го утврди Пречистениот текст на Законот за парничната постапка.

Пречистениот текст на Законот за парничната постапка ги опфаќа: Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 79/2005); Законот за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 110/2008); Законот за дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 83/2009) и Законот за изменување и дополнување на Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 116/2010) во кои е означено времето на нивното влегување во сила и примена.

Бр. 10-276/1
јануари 2011 година
Скопје

Претседател
на Законодавно-правната комисија
на Собранието на Република
Македонија,
Благородна Дулиќ, с.р.

ЗАКОН ЗА ПАРНИЧНАТА ПОСТАПКА (пречистен текст)

Дел први

ОПШТИ ОДРЕДБИ

Глава прва

ОСНОВНИ ОДРЕДБИ

Член 1

Со овој закон се уредуваат правилата на постапката врз основа на кои судот расправа и одлучува во споровите за основните права и обврски на човекот и граѓанинот, за личните и семејните односи на граѓаните како што се работните, трговските, имотните и другите граѓанско-правни спорови, ако со закон за некои од тие спорови не е определено за нив судот да решава според правилата на некоја друга постапка.

Член 2

(1) Во парничната постапка судот одлучува во границите на барањата што се ставени во постапката.

(2) Судот не може да одбие да одлучува по барање за кое е надлежен.

Член 3

(1) Странките можат слободно да располагаат со барањата што ги ставиле во текот на постапката.

(2) Тие можат да се одречат од своето барање, да го признаат барањето на противникот и да се порамнат.

(3) Судот нема да ги уважи располагањата на странките кои се:

1) во спротивност со присилните прописи;

2) во спротивност со одредбите на меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот на Република Македонија и

3) во спротивност со моралот.

Член 4

Судот одлучува за тужбеното барање, по правило, врз основа на усно, непосредно и јавно расправање.

Член 5

(1) Судот на секоја странка ќе и даде можност да се изјасни за барањата и наводите на противната странка.

(2) Судот е овластен да одлучи за барање за кое на противната странка не и била дадена можност да се изјасни само кога тоа е определено со овој закон.

Член 6

(1) Парничната постапка се води на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

(2) Во парничната постапка друг службен јазик и неговото писмо што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, се користи во согласност со овој закон.

(3) Припадник на заедница, кој како странка или друг учесник во постапката не го разбира и не го зборува македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, има право на преведувач.

(4) Трошоците за преведувањето паѓаат на товар на судот.

(5) Судот е должен да ја поучи странката, односно другиот учесник во постапката за правото предвидено во ставовите (2) и (3) на овој член. Претседателот на советот или судија поединец е должен да ја внесе во записникот поуката на судот и изјавата на странката, односно на другиот учесник во постапката.

Член 7

(1) Странките се должни да ги изнесат сите факти врз кои ги засноваат своите барања и да предложат докази со кои се утврдуваат тие факти.

(2) Судот е овластен да ги утврди и фактите што странките не ги изнеле и да ги изведе и доказите што странките не ги предложиле, ако од резултатите од расправата и од докажувањето произлегува дека странките одат кон тоа да располагаат со барања со кои не можат да располагаат, но својата одлука не може да ја заснова врз факти и докази за кои на странките не им е дадена можност да се изјаснат.

Член 8

Кои факти ќе ги земе како докажани одлучува судот по свое убедување врз основа на совесна и грижлива оценка на секој доказ посебно и на сите докази заедно, како и врз основа на резултатите од целокупната постапка.

Член 9

Странките и замешувачите се должни пред судот да ја зборуваат вистината и совесно да ги користат правата што им се признаени со овој закон.

Член 10

(1) Судот е должен постапката да ја спроведе без одолжување, во разумен рок, со што помалку трошоци и да ја оневозможи секоја злоупотреба на правата што на странките им припаѓаат во постапката.

(2) Со парична казна од 700 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе се казни физичко лице (странка, замешувач, одговорно лице во правно лице), а со казна во висина од 2.500 до 5.000 евра во денарска противвредност ќе се казни правно лице кое ќе ги злоупотреби правата што му припаѓаат во постапката.

(3) Со паричната казна од ставот (2) на овој член, ќе се казни и застапникот (полномошник или законски застапник), доколку е одговорен за злоупотребата на правата.

(4) Паричната казна од ставовите (2) и (3) на овој член ја изрекува првостепениот суд. Надвор од рочиштето за главна расправа казната ја изрекува судија поединец, односно претседателот на советот.

(5) Ако паричната казна изречена со правосилно решение не биде доброволно платена во рокот кој го определил судот, таа присилно се наплатува по предлог на судот на начин определен со закон.

Член 11

(1) Кога одлуката на судот зависи од претходното решение на прашањето дали постои некое право или правен однос, а за тоа прашање уште не донел одлука судот или друг надлежен орган (претходно прашање), судот може сам да го реши тоа прашање, ако со посебни прописи поинаку не е определено.

(2) Одлуката на судот за претходното прашање има правно дејство само во парницата во која е решено тоа прашање.

(3) Во парничната постапка судот во однос на постоењето на кривично дело и кривична одговорност на сторителот е врзан за правосилната пресуда на кривичниот суд со која обвинетиот се огласува за виновен.

Член 12

(1) Во парничната постапка судовите судат во совет.

(2) Со овој закон се определува во кои случаи судија поединец.

Член 13

Ако за одделни дејствија со закон не е определена формата во која можат да се преземат, странките ги преземаат парничните дејствија писмено надвор од рочиштето или усно на рочиште.

Глава втора

НАДЛЕЖНОСТ И СОСТАВ НА СУДОТ

1. Заеднички одредби

Член 14

(1) Судот оценува по службена должност, веднаш по приемот на тужбата, дали е надлежен и во кој состав е надлежен.

(2) Оценувањето на надлежноста се врши врз основа на наводите во тужбата и врз основа на фактите што му се познати на судот.

(3) Ако во текот на постапката се променат околностите врз кои е заснована надлежноста на судот, судот што бил надлежен во времето на поднесувањето на тужбата останува и натаму надлежен и ако поради овие промени би бил надлежен друг суд.

Член 15

(1) Судот во текот на целата постапка по службена должност внимава дали решавањето на спорот спаѓа во судска надлежност и дали решавањето на спорот спаѓа во надлежност на суд во Република Македонија.

(2) Кога судот во текот на постапката ќе утврди дека за решавање на спорот не е надлежен суд туку некој друг домашен орган, ќе се огласи за ненадлежен, ќе ги укине спроведените дејствија во постапката и ќе ја отфрли тужбата.

(3) Кога судот во текот на постапката ќе утврди дека за решавање на спорот не е надлежен суд во Република Македонија, по службена должност ќе се огласи за ненадлежен, ќе ги укине спроведените дејствија во постапката и ќе ја отфрли тужбата, освен во случаите во кои надлежноста на суд во Република Македонија зависи од согласноста на тужениот, а тој ја дал својата согласност.

Член 16

(1) Секој суд во текот на целата постапка по службена должност внимава на својата стварна надлежност.

(2) Ако е одржано подготвително рочиште или, ако тоа не е одржано, откако тужениот на првото рочиште за главната расправа се впуштил во расправање за главната работа, судот што ја започнал постапката не може ни по приговор ни по службена должност да се огласи за ненадлежен за предмети од надлежноста на друг суд од ист степен.

Член 17

(1) Кога советот во текот на постапката или претседателот на советот на подготвително рочиште, по службена должност или по приговор од странките, ќе утврди дека се работи за спор што треба да го суди судија поединец на истиот суд, ќе донесе решение, а по правосилноста на ова решение постапката ќе продолжи пред судија поединец и тоа по можност пред претседателот на советот како судија поединец. Судијата поединец е врзан за правосилната одлука со која предметот му се отстапува во надлежност.

(2) Во случај од ставот (1) на овој член советот може, според состојбата на постапката да одлучи предметот да не му го отстапи на судија поединец, туку тој сам да ја спроведе постапката. Против оваа одлука на советот не е дозволена жалба.

(3) Одредбите на ставовите (1) и (2) од овој член ќе се применуваат и кога во текот на постапката пред советот ќе се променат околностите или тужителот ќе го намали тужбеното барање, така што спорот би требало да го суди судија поединец.

(4) Ако советот донел одлука за спор што требало да го суди судија поединец, оваа одлука не може да се побива поради тоа што одлуката за спорот не ја донел судија поединец.

(5) Кога судија поединец во текот на постапката, по службена должност или по приговор од странка, ќе најде дека за судење е надлежен совет на истиот суд, ќе донесе решение постапката да продолжи пред совет. Против ова решение не е дозволена жалба.

Член 18

(1) До донесувањето на одлука за главната работа судот со решение ќе ја запре парничната постапка, ако утврди дека постапката треба да се спроведе според правилата на вонпарничната постапка. Постапката по правосилноста на решението ќе продолжи според правилата на вонпарничната постапка пред надлежниот суд.

(2) Дејствијата што ги спровел парничниот суд, како и одлуките што ги донел тој суд, не се без важност само поради тоа што се преземени во парничната постапка.

Член 19

(1) Судот може да се огласи за месно ненадлежен само доколку тужениот истакне приговор за месната надлежност во писмениот одговор на тужба.

(2) По службена должност судот може, најдоцна на подготвителното рочиште да се огласи за месно ненадлежен само кога постои исклучителна месна надлежност на некој друг суд.

Член 20

(1) По правосилноста на решението со кое се огласил за ненадлежен (член 19), судот ќе му го отстапи предметот на надлежниот суд.

(2) Судот на кој му е отстапен предметот како надлежен ќе ја продолжи постапката како да била поведена на кај него.

(3) Ако одлуката за ненадлежност била донесена на подготвителното рочиште, нема да се закаже ново подготвително рочиште ако претседателот на советот смета дека тоа не е потребно со оглед на дејствијата преземени на поранешното подготвително рочиште.

(4) Дејствијата што ги спровел како и одлуките што ги донел ненадлежен суд, не се без важност само поради тоа што ги презел ненадлежен суд.

Член 21

(1) Ако судот на кој му е отстапен предметот како на надлежен смета дека е надлежен судот што му го отстапил предметот или некој друг суд, ќе му го достави предметот на судот кој треба да го реши овој судир на надлежноста, освен ако најде дека предметот му е отстапен поради очигледна грешка, а требало да му биде отстапен на некој друг суд, во кој случај предметот ќе му го отстапи на тој друг суд и за тоа ќе го извести судот кој му го отстапил предметот.

(2) Кога по повод жалба против одлуката на првостепениот суд со која тој се огласил за месно ненадлежен одлука донел повисок суд, за таа одлука по прашањето за надлежноста е врзан и судот на кој му е отстапен предметот, ако повисокиот суд што ја донел одлуката е надлежен за решавање на судирот на надлежноста меѓу тие судови.

(3) Одлуката на повисокиот суд за стварната ненадлежност на првостепениот суд го обврзува секој суд на кого подоцна истиот предмет ќе му биде отстапен, ако повисокиот суд е надлежен за решавање за судирот на надлежноста меѓу тие судови.

Член 22

Судирот на надлежноста меѓу судовите го решава заеднички непосредно повисокиот суд.

Член 23

(1) За судирот на надлежноста може да се одлучи и кога странките претходно не се изјасниле за надлежноста.

(2) Додека не се реши судирот на надлежноста судот кому предметот му е отстапен е должен да ги презема оние дејствија во постапката за кои постои опасност од одлагање.

(3) Против решението со кое се одлучува за судирот на надлежноста не е дозволена жалба.

Член 24

Секој суд ги врши дејствијата во постапката на своето подрачје, но ако постои опасност поради одлагање судот ќе презема одделни дејствија и на подрачјето на соседниот суд. За ова ќе се извести судот на чие подрачје е преземено дејствието.

Член 25

(1) За надлежноста на судовите во Република Македонија за судење на странци кои уживаат право на имунитет во Република Македонија и за судење на странски држави и меѓународни организации важат правилата на меѓународното право.

(2) Во случај на сомневање за постоењето и обемот на правото на имунитет, објаснување дава Министерството за правда.

2. Надлежност на судовите во спорови со меѓународен елемент

Член 26

Суд во Република Македонија е надлежен за судење кога неговата надлежност во спор со меѓународен елемент е изрично определена со закон или со меѓународен договор. Ако во законот или во меѓународниот

договор нема изрична одредба за надлежноста на суд во Република Македонија за определен вид спорови, тогаш суд во Република Македонија е надлежен за судење во тој вид спорови и кога неговата надлежност произлегува од одредбите на законот за месната надлежност на суд во Република Македонија.

3. Стварна надлежност

Член 27

Во парничната постапка судовите судат во границите на својата стварна надлежност определена со закон.

Вредност на предметот на спорот

Член 28

(1) Кога за утврдување на составот на судот, правото на изјавување ревизија и во други случаи предвидени во овој закон е меродавна вредноста на предметот на спорот, како вредност на предметот на спорот се зема предвид само вредноста на главното барање.

(2) Каматите, парничните трошоци, договорната казна и другите споредни барања не се земаат предвид, ако не го сочинуваат главното барање.

Член 29

Ако барањето се однесува на идни давања што се повторуваат, вредноста на предметот на спорот се смета според нивниот збир, но најмногу до износот што му одговара на збирот на давањата за време од пет години.

Член 30

(1) Ако една тужба, против истиот тужен опфаќа повеќе барања што се засноваат врз иста фактичка и правна основа, вредноста се определува според збирот на вредноста на сите барања.

(2) Ако барањата во тужбата произлегуваат од различни основи или се истакнати против повеќе тужени, вредноста се определува според вредноста на секое одделно барање.

Член 31

Кога спорот се води за постоење на наемен или закупен однос или за однос на користење на станбен или деловен простор, вредноста се смета според едногодишната наемнина, односно закупнина, освен ако се работи за наемен, односно закупен однос склучен на пократко време.

Член 32

Ако со тужбата се бара само обезбедување на побарување или засновање на заложно право, вредноста на предметот на спорот се определува според износот на побарувањето што треба да се обезбеди. Ако предметот на залогот има помала вредност од побарувањето што треба да се обезбеди, како вредност на предметот на спорот ќе се земе вредноста на предметот на залогот.

Член 33

(1) Ако тужбеното барање не се однесува на паричен износ, но тужителот во тужбата навел дека се согласува наместо исполнување на тоа барање да прими определен паричен износ, како вредност на предметот на спорот ќе се земе тој износ.

(2) Ако тужбеното барање се однесува на сопственички спорови, за определување на вредноста на спорот меродавна е прометната вредност на имотот, предмет на спорот, што тужителот е должен да ја определи во тужбата.

(3) Ако во случајот од ставот (2) на овој член вредноста на предметот на спорот тужителот очигледно ја определил многу високо или многу ниско, така што се поставува прашање за составот на судот или за правото на изјавување ревизија, судот најдоцна до закажување на подготвителното рочиште брзо и на погоден начин ќе ја утврди вредноста на спорот. Во сите други случаи, кога тужбеното барање не се однесува на паричен износ, како вредност на предметот на спорот се смета висината на таксената основица.

4. Состав на судот

Член 34

(1) Во парничната постапка судовите судат во совет.

(2) Во кои случаи суди судија поединец се определува со овој закон.

(3) Претседателот на советот може да ги презема само оние дејствија во постапката и да ги донесува само оние одлуки за чие преземање односно донесување е овластен со закон.

(4) Ако со овој закон поинаку не е определено, судијата поединец во решавањето на предметите од својата надлежност ги има сите права и должности што му припаѓаат на претседателот на советот и на советот.

Член 35

(1) Во прв степен споровите ги суди совет или судија поединец.

(2) Кога суди во прв степен, советот е составен од еден судија како претседател на советот и двајца судии поротници.

Член 36

(1) Судија поединец суди спорови за имотно-правните барања кога вредноста на предметот на спорот не го надминува износот од 1.800.000 денари.

(2) Во текот на постапката странките можат да се спогодат имотно-правните спорови да ги суди судија поединец, без оглед на вредноста на спорот.

(3) Судија поединец суди спорови поради смеќавање на владение.

(4) Судија поединец ја спроведува постапката и донесува одлука во предметите за правна помош.

(5) Споровите од авторски и сродни права, како и споровите што се однесуваат на заштита или на употреба на правата од индустриска сопственост, или на право на употреба на фирма или назив, споровите од нелојална конкуренција или монополистичко однесување, во прв степен ги суди совет, без оглед на вредноста на предметот на спорот.

Член 37

(1) Кога суди во втор степен на седница судот одлучува во совет составен од тројца судии. Во ист состав повисокиот суд го решава судирот на надлежноста (член 22) и одлучува во сите други случаи, ако со овој закон поинаку не е определено.

(2) Кога суди во втор степен на расправа, советот на второстепениот суд е составен од двајца судии и тројца судии-поротници.

(3) Кога одлучува за ревизија, Врховниот суд на Република Македонија суди во совет составен од петмина судии.

5. Месна надлежност

Општа месна надлежност

Член 38

(1) Ако со законот не е определена исклучителна месна надлежност на некој друг суд, за судење е надлежен судот што е општо месно надлежен за тужениот.

(2) Во случаите предвидени во овој закон за судење покрај судот од општа месна надлежност е надлежен и друг определен суд.

Член 39

(1) За судење општо месно надлежен е судот на чие подрачје тужениот има живеалиште.

(2) Ако тужениот нема живеалиште во Република Македонија, општо месно надлежен е судот на чие подрачје тужениот има престојувалиште.

(3) Ако тужениот покрај живеалиште има и престојувалиште во некое друго место, а според околностите може да се претпостави дека таму ќе престојува подолго време, општо месно надлежен е и судот на престојувалиштето на тужениот.

Член 40

(1) За судење во спорови против единица на локалната самоуправа, општо месно надлежен е судот на чие подрачје се наоѓа нејзиното седиште.

(2) За судење во спорови против правни лица, општо месно надлежен е судот на чие подрачје се наоѓа нивното седиште.

Член 41

За судење во спорови против државјанин на Република Македонија кој постојано живее во странство каде што е упатен на служба или на работа од страна на државен орган или правно лице, општо месно надлежен е судот на неговото последно живеалиште во Република Македонија.

б) Посебна месна надлежност

Надлежност за сопарничарите

Член 42

Ако со една тужба се тужени повеќе лица (член 186 став (1) точка 1), а за нив не постои месна надлежност на ист суд, надлежен е судот кој е месно надлежен за еден од тужените, а ако меѓу нив има главни и споредни должници, судот кој е месно надлежен за некој од главните должници.

Надлежност во спорови за законска издршка

Член 43

(1) За судење во спорови за законска издршка ако тужител е лице кое бара издршка, покрај судот од општа месна надлежност надлежен е и судот на чие подрачје тужителот има живеалиште, односно престојувалиште.

(2) Ако во споровите за законска издршка со меѓународен елемент е надлежен суд во Република Македонија затоа што тужителот има живеалиште во Република Македонија, месно надлежен е судот на чие подрачје тужителот има живеалиште.

(3) Ако надлежноста на суд во Република Македонија во споровите за законска издршка постои затоа што тужениот има имот во Република Македонија од кој може да се наплати издршката, месно надлежен е судот на чие подрачје се наоѓа тој имот.

Надлежност во спорови за надоместок на штета

Член 44

(1) За судење во спорови за вондоговорна одговорност за штета, покрај судот од општа месна надлежност, надлежен е и судот на чие подрачје е извршено штетното дејствие или судот на чие подрачје настапила штетната последица.

(2) Ако штетата настапила поради смрт или тешки телесни повреди, покрај судот од ставот (1) на овој член, надлежен е и судот на чие подрачје тужителот има живеалиште, односно престојувалиште.

(3) Одредбите на ставовите (1) и (2) од овој член ќе се применуваат и во спорови против друштвото за осигурување заради надоместок на штета на трети лица врз основа на прописите за непосредната одговорност на друштвото за осигурување, а одредбата на ставот (1) од овој член и во спорови за регресни барања по основа на надоместок на штета против регресни должници.

Надлежност во спорови заради заштита на правата врз основа на гаранција на производителот

Член 45

За судење во спорови за заштита на правата врз основа на писмена гаранција против производителот кој ја дал гаранцијата надлежен е, освен судот од општа месна надлежност за тужениот и судот од општа месна надлежност за продавачот кој при продажбата на предметот му ја врачил на купувачот писмената гаранција на производителот.

Надлежност во брачните спорови

Член 46

(1) За судење во спорови заради утврдување на постоење или непостоење на брак, поништување на брак или развод на брак (брачни спорови), покрај судот од општа месна надлежност, надлежен е и судот на чие подрачје брачните другари имале последно заедничко живеалиште.

(2) Ако во брачните спорови судот во Република Македонија е надлежен затоа што брачните другари имале последно заедничко живеалиште во Република Македонија, односно затоа што тужителот има живеалиште во Република Македонија, месно надлежен е судот на чие подрачје брачните другари имале последно заедничко живеалиште, односно судот на чие подрачје тужителот има живеалиште.

Член 47

Ако во споровите за имотни односи на брачните другари надлежен е суд во Република Македонија затоа што имотот на брачните другари се наоѓа во Република Македонија или затоа што тужителот во време на поднесувањето на тужбата има живеалиште или престојувалиште во Република Македонија, месно надлежен е судот на чие подрачје тужителот има живеалиште или престојувалиште во времето на поднесувањето на тужбата.

Надлежност во споровите за утврдување или оспорување на татковство или мајчинство

Член 48

(1) Во споровите заради утврдување или оспорување на татковство или мајчинство, дете може да поднесе тужба било до судот од општа месна надлежност, било до судот на чие подрачје има живеалиште, односно престојувалиште.

(2) Ако во споровите заради утврдување или оспорување на татковство или мајчинство надлежен е суд во Република Македонија затоа што тужителот има живеалиште во Република Македонија, месно надлежен е судот на чие подрачје тужителот има живеалиште.

Надлежност во споровите за недвижности и поради смеќавање на владение

Член 49

(1) За судење во спорови за сопственост и за други стварни права на недвижностите, за спорови поради смеќавање на владение на недвижности, како и за спорови од закупни или наемни односи на недвижности, или од договори за користење на стан или деловни простории, исклучиво е надлежен судот на чие подрачје се наоѓа недвижноста.

(2) Ако недвижноста лежи на подрачје на повеќе судови, надлежен е секој од тие судови.

(3) За споровите поради смеќавање на владение на подвижни предмети, покрај судот од општа месна надлежност надлежен е и судот на чие подрачје се случило смеќавањето.

Надлежност во споровите за воздухоплов и брод

Член 50

(1) Кога за судење во спорови за право на сопственост и за други права на бродови, односно воздухоплови, како и во спорови од закупни односи на воздухоплов и брод е надлежен суд во Република Македонија, исклучиво месно надлежен е судот на чие подрачје се води уписникот во кој е запишан воздухопловот, односно бродот.

(2) Кога за судење во спорови поради смеќавање на владение на бродовите, односно воздухопловите од ставот (1) на овој член надлежен е суд во Република Македонија, покрај судот на чие подрачје се води уписникот во кој е запишан бродот, односно воздухопловот и судот на чие подрачје се случило смеќавањето.

Надлежност за лица кои немаат општа месна надлежност во Република Македонија

Член 51

(1) Тужба за имотно-правните барања против лице кое нема општа месна надлежност во Република Македонија може да се поднесе до секој суд во Република Македонија на чие подрачје се наоѓа некаков имот од тоа лице или предметот што се бара со тужбата.

(2) Ако надлежноста на суд во Република Македонија постои затоа што обврската настанала за време на престојот на тужениот во Република Македонија, месно надлежен е судот на чие подрачје настанала обврската.

(3) Во споровите против лице кое во Република Македонија нема општа месна надлежност, за обврските што треба да ги исполни во Република Македонија, тужба може да се поднесе до судот на чие подрачје треба да се исполни таа обврска.

Надлежност според местото во кое се наоѓа деловната единица на правното лице

Член 52

За судење во спорови против правно лице кое има деловна единица надвор од своето седиште, ако спорот произлегува од правниот однос на таа единица, покрај судот од општа месна надлежност надлежен е и судот на чие подрачје се наоѓа таа деловна единица.

Надлежност според местото во кое се наоѓа застапништвото на странско лице во Република Македонија

Член 53

Во спорови против физичко или правно лице кое има седиште во странство во однос на обврските што се засновани во Република Македонија или мораат да се исполнат во Република Македонија, тужба може да

се поднесе до суд во Република Македонија на чие подрачје се наоѓа неговото постојано застапништво за Република Македонија или седиштето на органот на кој е доверено да ги врши неговите работи.

Надлежност за споровите од односите со воени единици

Член 54

Во споровите против Република Македонија од односите со воени единици исклучиво е надлежен судот на чие подрачје се наоѓа седиштето на командата на воената единица.

Надлежност во споровите од наследно-правни односи

Член 55

Додека оставинската постапка не е правосилно завршена, за судење во спорови од наследно-правните односи, како и во спорови за побарувањата на доверителот спрема оставителот, покрај судот од општа месна надлежност, месно надлежен е и судот на чие подрачје се наоѓа судот кој ја спроведува оставинската постапка.

Надлежност во споровите во извршната и стечајната постапка

Член 56

За судење во споровите што настануваат во текот и по повод судска или административна извршна постапка, односно во текот и по повод стечајна постапка, исклучиво месно надлежен е судот на чие подрачје се наоѓа судот што ја спроведува извршната, односно стечајната постапка односно судот на чие подрачје се спроведува административното извршување.

Надлежност според местото на плаќање

Член 57

За судење во споровите на имателите на меница или чек против потписниците е надлежен, покрај судот од општа месна надлежност и судот на местото на плаќањето.

Надлежност во споровите од работните односи

Член 58

Ако во спор од работен однос тужителот е работник, за судење е надлежен покрај судот кој е општо месно надлежен за тужениот и судот на чие подрачје се врши работата или се вршела, односно судот на чие подрачје работата би морала да се врши, како и судот на чие подрачје е заснован работниот однос.

Заемна надлежност за тужби против странски државјани

Член 59

Ако во странска држава државјанин на Република Македонија може да биде тужен пред суд кој според одредбите од овој закон не би бил месно надлежен за судење во таа граѓанско-правна работа, истата надлежност ќе важи и за судење на државјанин на таа странска држава пред суд во Република Македонија.

в) Определување на месна надлежност од страна на повисок суд

Член 60

Ако надлежниот суд поради изземање на судија не може да постапува, за тоа непосредно ќе го извести повисокиот суд, кој ќе определи во тој предмет да постапува друг стварно надлежен суд од неговото подрачје.

Член 61

Врховниот суд на Република Македонија може, по предлог од странката или од надлежниот суд, да определи во одделен предмет да постапува друг стварно надлежен суд, ако е очигледно дека така полесно ќе се спроведе постапката или ако за тоа постојат други важни причини.

Член 62

Ако за судење е надлежен суд во Република Македонија, но според одредбите од овој закон не може да се утврди кој суд е месно надлежен, Врховниот суд на Република Македонија, по предлог од странката, ќе определи кој стварно надлежен суд ќе биде месно надлежен.

г) Спогодба за месна надлежност

Член 63

(1) Ако со закон не е определена исклучителна месна надлежност на некој суд, странките можат да се спогодат во прв степен да им суди суд кој месно не е надлежен, под услов тој суд да е стварно надлежен.

(2) Странките не можат да се спогодат за месна надлежност кога е во прашање надлежноста од членот 45 на овој закон.

(3) Ако со закон е определено дека за судење во определен спор месно надлежни се два или повеќе судови, странките можат да се спогодат во прв степен да им суди еден од тие судови или некој друг стварно надлежен суд.

(4) Оваа спогодба важи само ако е составена во писмена форма и ако се однесува на определен спор или на повеќе спорови што произлегуваат од определен правен однос.

(5) Исправата за спогодбата тужителот мора да ја приложи кон тужбата.

Глава трета

ИЗЗЕМАЊЕ

Член 64

Судија или судија-поротник не може да ја врши судиската должност:

1) ако самиот е странка, законски застапник или полномошник на странка, ако со странката е во однос на соовластеник, сообврзник или регресен обврзник или ако во истиот предмет е сослушан како сведок или вештак;

2) ако постојано или привремено работи кај работодавец кој е странка во постапката;

3) ако странката или законскиот застапник или полномошникот на странката му е роднина по крв во права линија до кој и да е степен, а во странична линија до четврти степен, или му е брачен другар, вонбрачен другар или роднина по сватовство до втори степен, без оглед дали бракот престанал или не;

4) ако е старател, посвоител, посвоеник, хранител или храненик на странката, на нејзин законски застапник или полномошник;

5) ако во истиот предмет учествувал во донесувањето на одлуката на понискиот суд или на друг орган и

6) ако постојат други околности што ја доведуваат во сомневање неговата непристрасност.

Член 65

(1) Судија или судија-поротник, штом ќе узнае дека постои некоја од причините за изземање од членот 64 точки 1 до 5 на овој закон, должен е да ја прекине секоја работа врз тој предмет и за тоа да го извести претсе-

дателот на судот, кој ќе определи замена. Ако се работи за изземање на претседателот на судот кој постапува во конкретен предмет, тој ќе си определи заменик од редот на судиите на тој суд, а ако тоа не е можно ќе постапи согласно со членот 60 од овој закон.

(2) Ако судијата или судија-поротник смета дека постојат други околности што ја доведуваат во сомневање неговата непристрасност (член 64 точка 6), тој за тоа ќе го извести претседателот на судот, кој ќе одлучи за изземањето.

(3) Ако претседателот на судот смета дека постојат други околности што ја доведуваат во сомневање неговата непристрасност (член 64 точка 6), тој за тоа ќе го извести претседателот на непосредно повисокиот суд, кој ќе одлучи за изземањето.

(4) До донесувањето на решението од ставовите (2) и (3) на овој член, судијата може да ги преземе само оние дејствија за кои постои опасност од одлагање.

Член 66

(1) Странките можат да бараат изземање само на судијата, односно судијата-поротник пред кој се води постапката, односно на претседателот на судот кој треба да одлучи за барањето за изземање.

(2) Не е допуштено барање за изземање:

- на сите судии од еден суд кои би можеле да постапуваат во тој предмет,

- ако е засновано врз исти причини односно околности за кои веќе е одлучено,

- во кое не е образложена причината заради која се бара изземањето и

- на претседателот на непосредно повисок суд да одлучува по барање за изземање на претседателот на понизок суд.

(3) Барањето од ставот (2) на овој член веднаш го отфрла судија поединец или претседателот на советот кој постапува по предметот.

(4) Против решението од ставот (3) на овој член не е дозволена посебна жалба.

(5) Странката е должна да поднесе барање за изземање на судија, судија-поротник односно на претседателот на судот, кога ќе узнае дека постои причина за изземање, а најдоцна до завршување на главната расправа пред првостепениот суд, а ако главна расправа не се одржала, до донесување на одлуката.

(6) Барање за изземање на судија од повисок суд странката може да поднесе во правниот лек или во одговорот на правниот лек, а ако пред повисокиот суд се одржува расправа, тогаш до завршувањето на расправата.

Член 67

(1) За барањето на странката за изземање одлучува претседателот на судот ако со овој закон поинаку не е определено.

(2) Ако странката бара изземање на претседателот на судот, одлука за изземање донесува претседателот на непосредно повисокиот суд.

(3) За барањето на странките за изземање на судија на Врховниот суд на Република Македонија, одлучува претседателот на тој суд, а за барање за изземање на претседателот на Врховниот суд на Република Македонија одлучува Врховниот суд на Република Македонија на општа седница на тој суд.

(4) Пред донесувањето на решението за изземање ќе се земе изјава од судијата или од судијата-поротник чие изземање се бара, а по потреба ќе се извршат и други извиди.

(5) Против решението со кое се усвојува барањето за изземање не е дозволена жалба, а против решението со кое барањето е отфрлено или одбиено не е дозволена посебна жалба.

Член 68

(1) Кога судија или судија-поротник, претседателот на советот, член на советот или претседателот на судот, ќе узнае дека е поднесено барање за негово изземање, тој е должен веднаш да ја запре работата врз односниот предмет, а ако е во прашање изземање од членот 64 точка 6 на овој закон, до донесувањето на решението за барањето може да ги презема само оние дејствија за кои постои опасност од одлагање.

(2) По исклучок од ставот (1) на овој член, судијата поединец или претседателот на советот може со решение, против кое не е дозволена посебна жалба, да одлучи и понатаму да продолжи со работата доколку оцени дека барањето за изземање очигледно е истакнато заради попречување на судот при преземање на одредени дејствија, односно заради одолжување на постапката.

(3) Ако се усвои барањето за изземање, дејствијата кои се преземени или одлуките донесени согласно со ставовите (1) и (2) од овој член, ги укинува судијата поединец или претседателот на советот кој ќе го преземе водењето на постапката.

(4) Судот со парична казна од членот 10 ставови (2) и (3) на овој закон ќе ја казни странката, замешувачот, полномошникот или законскиот застапник, доколку утврди дека барањето за изземање е истакнато заради очигледно попречување на судот во преземањето на одредени дејствија или заради одолжување на постапката.

(5) На барање на противната странка, судот без одлагање со решение ќе одлучи за надоместок на трошоците на постапката кои на странката и се причинети со истакнувањето на неоснованото барање за изземање. Против тоа решение не е дозволена посебна жалба, а извршување може да се бара и пред тоа да стане правосилно.

Член 69

(1) Одредбите за изземање на судија и на судија-поротник ќе се применуваат и за записничарот.

(2) За изземањето на записничарот одлучува судија-та поединец, односно претседателот на советот.

Глава четврта

СТРАНКИ И НИВНИ ЗАКОНСКИ ЗАСТАПНИЦИ

Член 70

(1) Странка во постапка може да биде секое физичко и правно лице.

(2) Со посебни прописи се определува кој може да биде странка во постапката освен физички и правни лица.

(3) Парничниот суд може, по исклучок, со правно дејство во определена постапка, да им го признае својството на странка и на оние форми на здружување кои немаат способност на странка во смисла на одредбите од ставовите (1) и (2) на овој член, ако утврди дека, со оглед на предметот на спорот, во суштина ги исполнуваат условите за стекнување на способност на странка и ако располагаат со имот над кој може да се спроведе извршување.

(4) Против решението од ставот (3) на овој член со кое се признава својство на странка во постапката е дозволена посебна жалба.

Член 71

(1) Странката која е целосно деловно способна може сама да ги врши дејствијата во постапката (парнична способност).

(2) Полнолетно лице на кое му е делумно ограничена деловната способност парнично е способно во границите на својата деловна способност.

(3) Малолетно лице кое не стекнало целосна деловна способност парнично е способно во границите во кои му се признава деловната способност.

Член 72

(1) Странката која нема парнична способност ја застапува нејзиниот законски застапник.

(2) Законскиот застапник се определува со Закон или со акт на надлежниот државен орган.

Член 73

(1) Законскиот застапник од име на странката може да ги презема сите дејствија во постапката, но ако за поднесување или за повлекување на тужба, за признавање, односно одрекување од тужбеното барање, за склучување на порамнување или за преземање на други дејствија во постапката во посебни прописи е определено дека застапникот мора да има посебно овластување, тој може тие дејствија да ги презема само ако има такво овластување.

(2) Лицето кое се појавува како законски застапник е должно на барање од судот да докаже дека е законски застапник. Кога за преземање на определени дејствија во постапката е потребно посебно овластување, законскиот застапник е должен да докаже дека има такво овластување.

(3) Кога судот ќе оцени дека законскиот застапник на лице под старателство не покажува потребно внимание во застапувањето, за тоа ќе го извести Центарот за социјална работа. Ако поради пропуштање на застапникот би можела да настане штета за лицето под старателство, судот ќе застане со постапката и ќе предложи да се определи друг законски застапник.

Член 74

Во текот на целата постапка судот по службена должност ќе внимава дали лицето кое се јавува како странка може да биде странка во постапката и дали е парнично способно, дали парнично неспособната странка ја застапува нејзиниот законски застапник и дали законскиот застапник има посебно овластување кога тоа е потребно.

Член 75

(1) Кога судот ќе утврди дека лицето кое се појавува како странка не може да биде странка во постапката, а тој недостаток може да се отстрани, ќе го повика тужителот да изврши потребни исправки во тужбата или ќе преземе други мерки за да може да продолжи постапката со лице кое може да биде странка во постапката.

(2) Исто така, кога судот ќе утврди дека странката нема законски застапник или дека законскиот застапник нема посебно овластување кога тоа е потребно, ќе побара надлежниот Центар за социјална работа да му постави старател на парнично неспособното лице, односно ќе го повика законскиот застапник да прибави посебно овластување или ќе преземе други мерки што се потребни за да може парнично неспособната странка да биде правилно застапувана.

(3) Судот ќе и определи на странката рок за отстранување на недостатоците од ставовите (1) и (2) на овој член.

(4) Додека не се отстранат овие недостатоци, во постапката можат да се преземаат само оние дејствија поради чие одлагање би можеле да настанат штетни последици за странката.

(5) Ако наведените недостатоци не можат да се отстранат или ако определениот рок безуспешно истече, судот со решение ќе ги укине дејствијата спроведени

во постапката, доколку се зафатени со овие недостатоци и ќе ја отфрли тужбата ако недостатоците се од таква природа што го попречуваат натамошното водење на постапката.

(6) Против решението со кое се определуваат мерки за отстранување на недостатоците не е дозволена жалба.

Член 76

(1) Ако во текот на постапката пред првостепениот суд се покаже дека редовната постапка околу назначувањето на законски застапник на тужениот би траела долго, па поради тоа за едната или за двете странки би можело да настанат штетни последици, судот ќе му назначи на тужениот привремен застапник.

(2) Под условот од ставот (1) на овој член судот ќе му назначи на тужениот привремен застапник особено, ако:

1) тужениот не е парнично способен, а нема законски застапник;

2) постојат спротивни интереси на тужениот и на неговиот законски застапник;

3) двете странки имаат ист законски застапник;

4) живеалиштето или престојувалиштето на тужениот е непознато, а тужениот нема полномошник и

5) тужениот или неговиот законски застапник, кои немаат полномошник во Република Македонија, се наоѓаат во странство, а постои опасност доставувањето да се одолговлекува.

(3) За назначувањето привремен застапник судот без одлагање ќе го извести Центарот за социјална работа, како и странките кога тоа е можно.

Член 77

(1) Привремениот застапник во постапката за која е поставен ги има сите права и должности на законски застапник.

(2) Тие права и должности привремениот застапник ги врши се додека тужениот или неговиот полномошник не се појави пред судот, односно додека Центарот за социјална работа не го извести судот дека поставил старател.

Член 78

(1) Ако привремен застапник на тужениот му е назначен од причините наведени во членот 76 став (2) точки 4 и 5 на овој закон, судот ќе издаде оглас што ќе го објави во „Службен весник на Република Македонија”, преку огласната табла на судот, а по потреба и на друг погоден начин.

(2) Огласот треба да содржи: означување на судот кој го назначил привремениот застапник, законска основа, име на тужениот на кој му се назначува застапник, предмет на спорот, име на привремениот застапник и неговото занимање и престојувалиште, како и предупредување дека застапникот ќе го застапува тужениот во постапката се додека тужениот или неговиот полномошник не се појави пред судот, односно додека Центарот за социјална работа не го извести судот дека назначил старател.

Член 79

Странски државјанин кој парнично не е способен според законот на државата чиј државјанин е, а парнично е способен според законот на Република Македонија, може сам да презема дејствија во постапката. Законскиот застапник може да презема дејствија во постапката само додека странскиот државјанин не изјави дека сам го презема водењето на парницата.

Глава петта

ПОЛНОМОШНИЦИ

Член 80

(1) Странките можат да преземаат дејствија во постапката лично или преку полномошници, но судот може да ја повика странката која има полномошник пред судот лично да се изјасни за фактите што треба да се утврдат во парницата.

(2) Странката што ја застапува полномошник може пред суд и да дава изјави и покрај својот полномошник.

Член 81

(1) Полномошник на странката може да биде:

- адвокат,
- лице дипломиран правник кое со странката е во работен однос и
- роднина по крв во права линија, брат, сестра или брачен другар, доколку е потполно деловно способен.

(2) Ако како полномошник се јавува лице спротивно на одредбите од ставот (1) на овој член, судот ќе донесе решение со кое на тоа лице ќе му оневозможи натамошно застапување и за тоа ќе ја извести странката.

(3) Против решението од ставот (2) на овој член не е дозволена посебна жалба.

Член 82

Ако вредноста на предметот на спорот надминува 1.000.000 денари, полномошник на правно лице може да биде лице кое е дипломиран правник со положен правосуден испит и кое е во работен однос со правното лице.

Член 83

(1) Дејствијата во постапката што полномошникот ги презема во границите на полномошното имаат исто правно дејство како да ги презела самата странка.

(2) На барање на странката или на нејзиниот полномошник државните органи, органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа и лицата кои вршат јавни овластувања, се должни во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето да им достават исправи и податоци што се од интерес за водење на парничната постапка.

Член 84

(1) Странката може да ја измени или отповика изјавата на својот полномошник на рочиштето на кое е дадена таа изјава.

(2) Ако полномошникот признал некој факт на рочиштето на кое странката не присуствувала или некој факт признал во поднесок, а странката тоа признание подоцна ќе го измени или отповика, судот ќе ги цени обете изјави во смисла на членот 207 став (2) од овој закон.

Член 85

(1) Обемот на полномошното го определува странката.

(2) Странката може да го овласти полномошникот да презема само определени дејствија или да ги презема сите дејствија во постапката.

Член 86

(1) Ако странката му издала на адвокатот полномошно за водење на парничната постапка, а поблиску не ги определила овластувањата во полномошното, адвокатот врз основа на таквото полномошно е овластен да ги врши сите дејствија во постапката, а особено да

поднесе тужба, да ја повлече тужбата, да го признае тужбеното барање или да се одрече од тужбеното барање, да склучи порамнување, да поднесе правен лек и да се одрече или откаже од него, од спротивната странка да ги прими досудените трошоци, како и да бара издавање на привремени мерки за обезбедување.

(2) За поднесување на предлог за повторување на постапката на адвокатот му е потребно посебно полномошно, ако од правосилноста на одлуката изминало повеќе од шест месеца.

(3) Адвокатот може да го заменува адвокатски стручен соработник со положен правосуден испит, кој има засновано работен однос кај него, и тоа само пред суд од прв степен, за спорови чија вредност не надминува 1.000.000 денари, со согласност на странката.

Член 87

Ако странката во полномошното не ги определила поблиску овластувањата на полномошникот, полномошникот кој не е адвокат врз основа на ваквото полномошно може да ги врши сите дејствија во постапката, но секогаш му е потребно изрично овластување за повлекување на тужба, за признавање или за одрекување од тужбеното барање, за склучување на порамнување, за одрекување или откажување од правен лек и за пренесување на полномошното врз друго лице, како и за поднесување на вонредни правни лекови.

Член 88

(1) Странката го издава полномошното писмено или усно на записник во судот.

(2) Странката која не е писмена или не е во состојба да се потпише на писменото полномошно наместо потпис ќе стави отпечаток од показалецот. Ако полномошното се дава на лице кое не е адвокат, полномошното се заверува кај нотар.

(3) Ако се посомнева во вистинитоста на писменото полномошно, судот со решение може да определи да се поднесе заверено полномошно. Против ова решение не е дозволена жалба.

Член 89

(1) Полномошникот е должен при првото дејствие во постапката да поднесе полномошно.

(2) Судот може да дозволи дејствијата во постапката за странката привремено да ги врши лице кое не поднело полномошно, но истовремено на тоа лице ќе му нареди дополнително во определен рок да поднесе полномошно или одобрение од странката за извршување на парничното дејствие.

(3) Додека не истече рокот за поднесување на полномошното, судот ќе го одложи донесувањето на одлуката. Ако тој рок истече безуспешно, судот ќе ја продолжи постапката, не земајќи ги предвид дејствијата што ги извршило лицето без полномошно.

(4) Судот е должен во текот на целата постапка да внимава дали лицето кое се појавува како полномошник е овластено за застапување. Ако судот утврди дека лицето кое се појавува како полномошник не е овластено за застапување, ќе ги укине парничните дејствија што ги презело тоа лице, ако тие дејствија странката не ги одобрила дополнително.

Член 90

(1) Странката може во секое време да го отповика полномошното, а полномошникот може во секое време да го откаже полномошното.

(2) Отповикувањето, односно откажувањето на полномошното мора да му се соопшти на судот пред кој се води постапката, писмено или усно на записник.

(3) Отповикувањето, односно откажувањето на полномошното важи за противната странка од моментот кога и е соопштено.

(4) По откажувањето на полномошното, полномошникот е должен уште еден месец да ги врши дејствијата за лицето кое му го издало полномошното, ако е потребно од него да отстрани некаква штета што во тоа време би можела да настане.

Член 91

(1) Ако на полномошникот му е дадено овластување дека може да ги врши сите дејствија во постапката, а на странката и биде одземена деловната способност или ако нејзиниот законски застапник умре или му биде одземена деловната способност, или ако застапникот според закон биде разрешен од должност, полномошникот кој не е адвокат, секогаш му престануваат овластувањата во постапката, но наследникот односно новиот законски застапник може да го отповика полномошното.

(2) Во случаите од ставот (1) на овој член, на полномошникот кој не е адвокат, секогаш му престануваат овластувањата што во полномошното мораат изречно да се наведат (член 87).

Член 92

(1) Со смрт на физичкото лице, односно со престанувањето на правното лице престанува и полномошно што тоа го издало.

(2) Во случај на стечај, полномошното што го издал стечајниот должник престанува кога според важечките прописи ќе настапат правните последици од отворањето на стечајната постапка.

(3) По исклучок од одредбите на ставовите (1) и (2) од овој член, полномошникот е должен уште еден месец да ги врши дејствијата во постапката ако е потребно од странката да отстрани штета.

Јазикот во постапката

Член 93

(1) Странките и другите учесници во постапката граѓани на Република Македонија, кои зборуваат друг службен јазик, кој исто така е службен јазик во Република Македонија, во постапката имаат право при учество на рочиштата и при усно преземање на други процесни дејствија пред судот да го употребуваат својот јазик.

(2) На странките и на другите учесници од ставот (1) на овој член во постапката ќе им се обезбеди усно преведување на нивниот јазик на тоа што се изнесува на рочиштето, како и усно и писмено преведување на исправите кои се користат на рочиштето за докажување.

(3) Преведувањето го вршат судски преведувачи.

Член 94

(1) Поканите, одлуките и другите судски писмена се упатуваат до странките и до другите учесници во постапката на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

(2) На странките и другите учесници граѓани на Република Македонија, чиј јазик е службен јазик различен од македонскиот јазик, поканите, одлуките и другите судски писмена им се доставуваат и на тој јазик.

Член 95

(1) Странките и другите учесници во постапката, тужбите, жалбите и другите поднесоци ги поднесуваат до судот на македонски јазик и неговото кирилско писмо.

(2) Странките и другите учесници во постапка граѓани на Република Македонија, чиј јазик е службен јазик различен од македонскиот јазик и кирилското писмо, тужбите, жалбите и другите поднесоци, можат да ги поднесуваат до судот на нивниот јазик и писмо. Ваквите поднесоци судот ги преведува на македонски јазик и кирилското писмо и ги доставува до другите странки и учесници во постапката.

Член 96

(1) Странките и другите учесници во постапката граѓани на Република Македонија, чиј јазик не е македонскиот јазик и кирилското писмо, а не е ни службен јазик различен од македонскиот јазик и кирилското писмо, во постапката имаат право при учество на рочиштата и при усно преземање на други процесни дејствија пред судот да го употребуваат својот јазик. На тие странки и учесници во постапката ќе им се обезбеди усно преведување на нивниот јазик на тоа што се изнесува на рочиштето, како и усно преведување на исправите кои се користат на рочиштето за докажување.

(2) Странките и другите учесници во постапката од ставот (1) на овој член, ќе се поучат за правото усната постапка пред судот да ја следат на својот јазик со посредство на преведувач. Тие можат да се одречат од правото на преведување ако изјават дека го знаат јазикот на кој се води постапката. Во записникот ќе се забележи дека се поучени за тоа право, како и изјавите на странките, односно учесниците.

Член 97

Трошоците за преведување, за странките и учесниците во постапката кои се граѓани на Република Македонија што настануваат со примената на одредбите на овој закон за правото на употреба на својот јазик и писмо, паѓаат на товар на Буџетот на Република Македонија.

Глава шеста

ПОДНЕСОЦИ

Член 98

(1) Тужбата, одговорот на тужбата, правните лекови и другите изјави, предлози и соопштенија што се даваат надвор од расправата се поднесуваат писмено, или по електронски пат до приемното одделение на надлежниот суд (поднесоци).

(2) Поднесоците задолжително треба да содржат адвокатски печат, освен оние кои се составени отстрана на полномошници определени во член 81 став (1) алинеи 2 и 3 од овој закон.

(3) Поднесоците мораат да бидат разбирливи и мораат да го содржат сето она што е потребно за да може да се постапи по нив. Тие особено треба да содржат: означување на судот, име и презиме поткрепени со доказ за лична идентификација, живеалиште, односно престојувалиште на странките, односно фирмата и седиштето на правното лице запишани во Централниот регистар на Република Македонија или друг регистар поткрепени со доказ од соодветниот регистар, нивните законски застапници и полномошници, ако ги имаат, предмет на спорот, вредноста на спорот, содржина на изјавата и потпис на подносителот, односно електронски потпис, е-меил адреса и контакт телефон.

(4) Поднесоците поднесени од адвокати, државен орган односно орган на државна управа, единици на локална самоуправа, правни лица и лица кои вршат јавни овластувања покрај податоците од ставот (3) на овој член треба да содржат и податоци за електронско сандаче за достава на писмената регистрирано согласно со закон.

(5) Странката во поднесокот е должна да го наведе својот единствен матичен број на граѓанинот, односно единствен матичен број на субјектот на уписот (ЕМБС) за правните лица.

(6) Ако изјавата содржи некое барање, странката треба во поднесокот да ги наведе фактите врз кои се заснова барањето, како и докази кога е тоа потребно.

(7) Изјавата што се дава со поднесокот може, наместо со поднесок, да се даде усно на записник кај парничниот суд.

(8) Поднесокот од адвокат задолжително содржи печат, односно електронски потпис од адвокатот и адвокатска маркичка предвидена со посебен закон, во спротивно поднесокот се смета за неуреден и судот ќе го отфрли. До донесување на посебен закон со кој се уредува адвокатската маркичка, поднесокот од адвокат задолжително треба да содржи печат, односно електронски потпис.

Член 99

(1) Поднесоците што треба да се достават до спротивната странка му се предаваат на судот во доволен број примероци за судот и за спротивната странка. Така треба да се постапи и кога со поднесокот се поднесуваат прилози.

(2) Ако на спротивната страна има повеќе лица кои имаат заеднички законски застапник или полномошник, за сите тие лица поднесоците и прилозите можат да се предаваат во еден примерок.

Член 100

(1) Исправите што се прилагаат кон поднесокот, се поднесуваат во оригинал, препис или фотокопије.

(2) Ако странката приложи исправа во оригинал, судот таквата исправа ќе ја задржи, а на спротивната странка ќе и дозволи да ја разгледа. Кога ќе престане потребата таквата исправа да се држи во судот, таа ќе му се врати на подносителот на негово барање, но судот може да бара од подносителот кон списите да приложи препис или фотокопије од исправата.

(3) Ако исправата е приложена во препис или фотокопије, судот на барање од спротивната странка ќе го повика подносителот да му ја поднесе на судот исправата во оригинал, а на спротивната странка ќе и дозволи да ја прегледа. Кога е тоа потребно, судот ќе го определи рокот во кој исправата ќе се предаде, односно прегледа.

(4) Против овие решенија не е дозволена жалба.

Член 101

(1) Поднесоците кои се поднесени од полномошник, а кои се неразбирливи или не ги содржат податоците од член 98 ставовите (3), (4), (5) и (8) на овој закон или не се поднесени во доволен број примероци кога тие се поднесени во писмена форма, судот ќе ги отфрли.

(2) Ако поднесокот е неразбирлив или не го содржи сето она што е потребно за да може да се постапи по него, судот ќе му укаже на подносителот кој нема полномошник, да го исправи поднесокот.

(3) Кога судот ќе му го врати поднесокот на подносителот од став (2) на овој член заради исправка или дополнение, ќе определи рок за повторно поднесување на поднесокот кој не може да биде подолг од осум дена.

(4) Ако поднесокот што е врзан за рок биде исправен, односно дополнет и предаден на судот во рокот определен за дополнение или исправка, ќе се смета дека му е поднесен на судот оној ден кога прв пат бил поднесен.

(5) Ќе се смета дека поднесокот е повлечен ако не му биде вратен на судот во определен рок, а ако биде вратен без исправка односно дополнение, ќе се отфрли.

(6) Ако поднесоците или прилозите во писмена форма не ги поднесе во доволен број примероци, судот ќе го повика подносителот од ставот (2) на овој член да ги поднесе во рок од три дена, а во спротивно поднесокот ќе го отфрли.

Член 102

(1) Со парична казна од 200 до 1.200 евра во денарска противвредност парничниот суд ќе го казни лицето кое во поднесокот го навредува судот, странката или друг учесник во постапката.

(2) Изречената казна според ставот (1) од овој член не влијае врз изрекувањето на казната за кривично дело.

(3) Ако изречената парична казна со правосилно решение не биде доброволно платена во рокот кој го определил судот, истата присилно се наплатува по предлог на судот на начин определен со закон.

(4) Одредбата на ставот (3) од овој член се применува во сите случаи кога судот изрекува парична казна (членови 233, 240, 302 и 304).

(5) За изречената казна на адвокат, судот ја известува Адвокатската комора на Република Македонија.

Глава седма

РОКОВИ И РОЧИШТА

Рокови

Член 103

(1) Ако роковите не се определени со закон, ги определува судот со оглед на околностите на случајот.

(2) Рокот што судот ќе го определи може да се продолжи на предлог од заинтересираното лице, ако за тоа постојат оправдани причини.

(3) Предлогот мора да се поднесе пред истекот на рокот чие продолжување се бара.

(4) Против решението за продолжување на рокот не е дозволена жалба.

Член 104

(1) Роковите се сметаат на денови, месеци и години.

(2) Кога рокот е определен на денови, во рокот не се засметува денот кога доставувањето или соопштувањето е извршено, односно денот во кој паѓа настанот од кога треба да се смета траењето на рокот, туку за почеток на рокот се зема првиот нареден ден.

(3) Роковите определени на месеци, односно на години завршуваат со истекот на оној ден од последниот месец, односно година кој по својот број одговара на денот кога започнал рокот. Ако го нема тој ден во последниот месец, рокот завршува последниот ден на тој месец.

(4) Ако последниот ден на рокот паѓа на државен празник или во недела или во некој друг ден кога судот не работи, рокот истекнува со истекот на првиот нареден работен ден.

Член 105

(1) Кога поднесокот е врзан за рок, се смета дека е даден во рокот ако пред да истече рокот му е предаден на надлежниот суд.

(2) Ако поднесокот е упатен по пошта со препорачана пратка, денот на предавањето на поштата се смета како ден на предавање на судот до кој е упатен.

(3) Ако поднесокот е испратен по електронски пат, денот на испраќањето се смета како ден на предавање на судот до кој е упатен.

(4) За лица кои се наоѓаат во Армијата на Република Македонија на воена служба, денот на предавањето на поднесокот на воената единица, односно на воената установа или на штаб се смета како ден на предавање на судот.

(5) Одредбата на ставот (4) од овој член се однесува и на други лица во Армијата на Република Македонија кои се наоѓаат во служба во воени единици, односно воени установи или штабови во места во кои не постои редовна пошта.

(6) За лицата лишени од слобода, денот на предавањето на поднесокот до управата на затворот, казнено-поправната установа или воспитно-поправниот дом се смета како ден на предавање на судот.

(7) Ако поднесокот што е врзан за рок е предаден или упатен до ненадлежен суд пред истекот на рокот, а ќе стигне до надлежниот суд по истекот на рокот, ќе се смета дека е поднесен на време ако неговото поднесување до ненадлежниот суд може да му се припише на незнаење или на очигледна грешка на подносителот.

(8) Одредбите од ставовите (1) до (7) на овој член се применуваат и врз рокот во кој според посебни прописи мора да се поднесе тужба, како и врз рокот на застареноста на побарувањата или на некое друго право.

Рочишта

Член 106

(1) Рочиштето го определува судот кога тоа е пропишано со закон или кога тоа го бараат потребите на постапката. Против решението за определување на рочиштето не е дозволена жалба.

(2) Судот на рочиштето навремено ќе ги повика странките и другите лица чие присуство го смета за потребно. Кон поканата до странките ќе се состави поднесокот што дал повод за определување на рочиштето, а во поканата ќе се назначи местото, просторијата и времето на одржувањето на рочиштето. Ако кон поканата не се доставува поднесок, во поканата ќе се наведат странките, предметот на спорот, како и дејствието што ќе се изврши на рочиштето.

(3) Судот во поканата особено ќе предупреди на законските последици поради изостанување од рочиштето.

Член 107

(1) Рочиштето, по правило, се одржува во судската зграда.

(2) Судот може да одлучи рочиштето да се одржи надвор од судската зграда кога ќе најде дека е тоа нужно или дека на тој начин ќе се заштеди во време или во трошоците на постапката. Против ова решение не е дозволена жалба.

Член 108

(1) Судот може да го одложи рочиштето кога тоа е потребно заради изведување на докази или кога за тоа постојат други оправдани причини. Новото рочиште ќе се одржи во рок од најмалку осум дена, односно во рок од најмногу 45 дена од денот кога рочиштето било одложено.“

(2) Кога ќе се одложи рочиштето, судот веднаш на присутните ќе им го соопшти местото и времето на новото рочиште.

(3) Кога странката со поднесок побарала одлагање на рочиштето, е должна да се информира во судот дали барањето е прифатено.

(4) Ако судот го прифати предлогот за одлагање на рочиштето од став (3) на овој член, новото рочиште ќе се одржи најдоцна во рок од 45 дена од денот кога било одложено.

(5) Против решението на судот со кое се одлучува по барањето за одлагање на рочиштето, не е дозволена посебна жалба.

Враќање во поранешна состојба

Член 109

(1) Ако странката пропушти рочиште или рок за преземање на некое дејствие во постапката и поради тоа го загуби правото на преземање на тоа дејствие, судот на таа странка на нејзин предлог ќе и дозволи дополнително да го изврши тоа дејствие (враќање во поранешна состојба), ако оцени дека постојат оправдани причини за пропуштањето.

(2) Кога ќе се дозволи враќање во поранешна состојба, постапката се враќа во онаа состојба во која се наоѓала пред пропуштањето и се укинуваат сите одлуки што ги донел судот поради пропуштањето.

(3) Странката која бара враќање во поранешна состојба должна е на спротивната странка да и ги надомести трошоците на постапката предизвикани со пропуштањето и одлучувањето за предлогот за враќање во поранешна состојба, независно од исходот на спорот. За барањето на спротивната странка за надомест на трошоците на постапката судот е должен да одлучи со решение без одлагање, независно од одлуката за главната работа. Против тоа решение не е дозволена посебна жалба, а извршување по таа основа може да се бара пред неговата правосилност.

Член 110

(1) Предлогот за враќање во поранешна состојба се поднесува до судот кај кого требало да се изврши пропуштеното дејствие.

(2) Предлогот мора да се поднесе во рок од 15 дена, сметајќи од денот кога престанала причината што го предизвикала пропуштањето, а ако странката дури подоцна дознала за пропуштањето, од денот кога дознала за тоа.

(3) Ако странката во поканата за преземање на некои парнични дејствија или во поканата за рочиште била предупредена на последиците од пропуштањето, ќе се смета дека дознала за пропуштањето оној ден кога истекол рокот во кој дејствието требало да го преземе, односно оној ден кога е одржано рочиштето на кое е повикана.

(4) По истекот на три месеца од денот на пропуштањето не може да се бара враќање во поранешна состојба.

(5) Ако враќањето во поранешна состојба се предлага поради пропуштање на рокот, предлагачот е должен истовремено со поднесувањето на предлогот да го изврши и пропуштеното дејствие.

Член 111

Нема да се дозволи враќање во поранешна состојба ако е пропуштен рокот за поднесување на предлог за враќање во поранешна состојба, или ако е пропуштено рочиштето определено по повод предлог за враќање во поранешна состојба.

Член 112

(1) Предлогот за враќање во поранешна состојба по правило не влијае врз текот на постапката, но судот може да одлучи постапката да се прекине до правосилноста на решението за предлогот.

(2) Ако судот донел одлука да се прекине постапката, а пред повисокиот суд е во тек постапка по жалба, за таа одлука ќе се извести повисокиот суд.

Член 113

(1) Ненавремените и недозволените предлози за враќање во поранешна состојба претседателот на советот ќе ги отфрли со решение.

(2) По предлог за враќање во поранешна состојба судот ќе закаже рочиште, освен ако фактите врз кои се заснова предлогот се општопознати.

Член 114

Против решението со кое се усвојува предлогот за враќање во поранешна состојба не е дозволена жалба, освен ако предлогот е усвоен спротивно на членот 111 од овој закон.

Глава осма

ЗАПИСНИЦИ

Член 115

За преземените дејствија на рочиштето се составува записник во писмена форма, електронска форма, или во форма на тонски запис.

Записник во писмена форма

Член 115-а

Писмен записник се составува и за поважните изјави или соопштенија што странките или другите учесници ги даваат надвор од рочиштето. За помалку важни изјави или соопштенија нема да се составува записник, туку ќе се состави само службена белешка на списокот.

Член 116

(1) Во записникот се внесува: назив и состав на судот, место каде што се врши дејствието, ден и час кога се врши дејствието, назначување на предметот на спорот и на имињата на присутните странки или на трети лица и на нивните законски застапници или полномошници, а кога полномошникот на странката е адвокат се внесува адвокатската маркичка.

(2) Записникот треба да содржи суштествени податоци за содржината на преземеното дејствие. Во записникот за главната расправа, особено се внесува: дали расправата била јавна или јавноста била исклучена, содржината на изјавите на странките, нивните предлози, доказите што ги понудиле, доказите што се изведени, со наведување на содржината на исказите на сведоците и вештаците, како и одлуките на судот донесени на рочиштето.

Член 117

Записникот мора да се води уредно, во него не смее ништо да се брише, да се додава или менува. Прецртаните места мораат да останат читливи.

Член 118

(1) Записникот се составува на тој начин што претседателот на советот, односно судијата поединец му кажува гласно на записничарот што ќе внесе во записникот.

(2) Странките имаат право да го прочитаат записникот или да бараат да им се прочита, како и да ставаат свои приговори на содржината на записникот.

(3) Тоа право го имаат и другите лица чија изјава е внесена во записникот, но само во поглед на оној дел од записникот што ја содржи нивната изјава.

(4) Исправките или додатоците во поглед на содржината на записникот што треба да се извршат по повод приговорите на странките или на други лица или по службена должност, ќе се внесат на крајот од записникот. На барање од овие лица ќе се внесат и приговорите што не се усвоени.

Член 119

(1) Записникот го потпишуваат претседателот на советот, односно судијата поединец, записничарот, странките, односно нивните законски застапници или полномошници, како и толкувачот и преведувачот.

(2) Ако записникот содржи повеќе страници, странките, односно нивните полномошници или законски застапници ја потпишуваат секоја страница од записникот.

(3) Примерок од записникот од ставот (1) на овој член, судот е должен да им даде или испрати по електронски пат на секоја од присутните странки. Судот во рок до 15 дена од денот на одржувањето на рочиштето, по барање на отсутната странка во судот ќе и издаде примерок или по електронски пат ќе и испрати примерок од записникот од рочиштето на кое не присуствувала.

(4) Сведокот и вештакот го потпишуваат својот исказ на записникот кога нивно сослушување се врши пред замолен судија или пред претседателот на советот, односно судијата поединец.

(5) Неписмено лице или лице кое не може да се потпише ќе стави на записникот отпечаток од показалецот, а записничарот под отпечатокот ќе го запише неговото име и презиме.

(6) Ако некоја од странките, нејзиниот законски застапник или полномошник, сведокот, вештакот, толкувачот или преведувачот се оддалечи пред потпишувањето на записникот или не сака да го потпише записникот, тоа ќе се забележи во записникот и ќе се наведе причината за тоа.

Записник во форма на тонски запис

Член 119-а

(1) Судијата поединец, односно претседателот на советот раководи со процесот на тонското снимање на рочиштето.

(2) Тонското снимање на рочиштето се врши на сигурносен медиум за тонско снимање и тонскиот запис за одржаното рочиште не смее да се менува.

(3) Техничкиот дел од процесот на тонскиот запис го извршува записничарот кој е стручно оспособен да ракува со системот за тонско снимање.

(4) На почетокот на рочиштето, судијата ги известува присутните странки и другите учесници во постапката за тоа дека рочиштето тонски се снима, и дека снимката претставува тонски запис од одржаното рочиште.

(5) Примерок од тонскиот запис од одржаното рочиште, се предава на секоја странка и на учесниците на рочиштето на начин предвиден со овој закон.

(6) Тонскиот запис од одржаното рочиште е дел од судскиот предмет, кој се води во автоматизираниот компјутерски систем за управување со судските предмети (АКМИС).

(7) Тонскиот запис не смее да се објавува, емитува и користи за намени и цели надвор од судска постапка.

(8) Техничките услови за тонското снимање и начинот на тонското снимање на рочиштето, како и чувањето и архивирањето на тонскиот запис, се пропишуваат со судскиот деловник.

Член 119-б

(1) Странката или учесникот во постапката може усно на самото рочиште, или со писмен поднесок по завршувањето на рочиштето, да побара од судот да му биде издадена писмена форма од тонскиот запис.

(2) Писмената форма од тонскиот запис треба да содржи се она што е регистрирано со тонскиот запис. Писмената форма на тонскиот запис мора да биде изработена во форма на записникот во писмена форма.

(3) Судијата поединец, односно претседателот на советот, и записничарот односно судскиот службеник, со својот потпис ја потврдува веродостојноста на писмената форма на тонскиот запис.

(4) Писмената форма на тонскиот запис, претставува составен дел на судскиот предмет.

(5) За писмената форма на тонскиот запис, се наплатува судска такса согласно закон и влегува во трошоците на постапката.

Член 120

(1) За советувањето и гласањето се составува посебен записник. Ако кај повисокиот суд во постапката по правниот лек одлуката е донесена едногласно, нема да се состави записник, туку на оригиналот на одлуката ќе се состави забелешка за советувањето и гласањето.

(2) Записникот за советувањето и гласањето го содржи текот на гласањето и одлуката што е донесена.

(3) Издвоените мислења се приклучуваат кон записникот за советувањето и гласањето ако не се внесени во самиот записник.

(4) Записникот, односно белешката за гласањето ја потпишуваат сите членови на советот и записничарот.

(5) Записникот за советувањето и гласањето ќе се затвори во посебна обвивка. Овој записник може да го разгледа само повисокиот суд кога решава по правен лек, и во тој случај записникот повторно ќе се затвори во посебна обвивка и на обвивката ќе се назначи дека записникот е разгледан.

Глава деветта**ДОНЕСУВАЊЕ НА ОДЛУКИ****Член 121**

(1) Судот донесува одлуки во форма на пресуда или решение.

(2) За тужбено барање судот одлучува со пресуда, а во постапка поради смеќавање на владение со решение.

(3) Во случаите кога не одлучува со пресуда, судот одлучува со решение.

(4) Во постапката за издавање на платен налог, решението со кое се усвојува тужбеното барање се донесува во форма на платен налог.

(5) Одлуката за трошоците во пресудата се смета за решение.

Член 122

(1) Одлуките на советот се донесуваат по советувањето со гласање.

(2) Во просторијата во која се врши советување и гласање можат да бидат присутни само членовите на советот и записничарот.

(3) Кога треба да се донесе одлука за поедноставни прашања, советот може да донесе одлука и на самото заседание.

Член 123

(1) Претседателот на советот раководи со советувањето и гласањето и гласа последен. Тој се грижи сите прашања да се разгледаат сестрано и полно.

(2) За секоја одлука на советот е потребно мнозинство на гласовите.

(3) Членовите на советот не можат да одбијат да гласаат за прашања што ќе ги постави претседателот на советот. Членот на советот што при гласањето за некое поранешно прашање останал во малцинство не може да се воздржи од гласање за прашање за кое подоцна треба да се одлучи.

(4) Ако во поглед на одделни прашања за кои се одлучува се поделат гласовите на повеќе различни мислења, така што ниту едно од нив нема мнозинство, прашањата ќе се разделат и гласањето ќе се повторува се додека не се постигне мнозинство. Ако во поглед на висината на паричниот износ или количеството се поделат гласовите на повеќе од две мислења, повторно ќе се разгледаат причините за секое мислење, па ако и по тоа не може да се постигне мнозинство, гласовите дадени за најголемиот паричен износ или количество ќе им се додадат на гласовите дадени за најблискиот помал паричен износ или количество додека не се постигне мнозинство.

Член 124

(1) Пред одлучувањето за главната работа судот одлучува дали е потребно да се дополни постапката, како и за други претходни прашања.

(2) Ако при решавањето за главната работа треба да се одлучи за повеќе барања, ќе се гласа за секое барање одделно.

Глава десетта**ДОСТАВУВАЊЕ НА ПИСМЕНА И РАЗГЛЕДУВАЊЕ НА СПИСИ****Начин на доставување****Член 125**

(1) Писмената се доставуваат по пошта, по електронски пат, преку службено лице на судот, непосредно во судот, преку нотар, извршител или друго лице определено со закон.

(2) Судот е должен во периодот од 15 дена сметано од денот кога ќе се утврди потребата од доставување, да направи два последователни обиди да се изврши уредно доставување на еден од начините предвидени во ставот (1) на овој член. Доколку доставата не успее, тогаш писменото се објавува на огласната табла на судот и со истекот на осум дена од денот на неговото објавување се смета дека доставата е извршена.

(3) Кога доставата се врши по пошта со препорачана пратка на адресата на лицето на кое таа му се доставува, доставата се смета за извршена кога писменото ќе му биде врачено, односно ако лицето не го подигне писменото во рок од осум дена иако било повикано тоа да го стори.

(4) Странката може да побара од судот доставувањето да и се врши по електронски пат во електронско сандаче на адресата што ќе ја назначи во барањето. Странката е должна без одлагање да го извести судот за промената на адресата на електронската пошта, или за отповикувањето на барањето доставата да се врши по електронски пат во електронско сандаче.

(5) Судот може да му изрече парична казна во висина од 700 до 1.000 евра во денарска противвредност на лицето од ставот (1) на овој член, кое нема да преземе дејствија на вршење на доставувањето на писменото или несовесно ќе го изврши доставувањето на писменото, и со тоа ќе предизвика одолговлекување на постапката.

(6) Странката на која лицето од став (1) на овој член со своето несовесно вршење на должноста на доставување и причини дополнителни трошоци во постапката, може во рок од 15 од денот на дознавањето за неизвршувањето, односно со несовесното извршување на доставувањето, во истата постапка од судот да побара лицето од став (1) на овој член да му ги надомести зголемените трошоци на постапката согласно општите правила за надоместок на штета. Судот по барањето ќе одлучи со решение во рок од 15 дена од денот на неговото поднесување. Тоа не го исклучува правото на странката во друга постапка со тужба да бара надоместок на штета од лицето од ставот (1) на овој член согласно со овој или друг закон причинета со несовесно вршење на доставувањето.

(7) Судот води евиденција на изречени казни од став (5) на овој член за лицата од став (1) на овој член.

(8) Три изречени парични казни за исто лице согласно ставовите (5) и (6) од овој член претставува основ за поведување на дисциплинска постапка согласно со овој и друг закон. Претседателот на судот по службена должност ги известува администраторот на судот, Нотарската комора на Република Македонија, Комората на извршители и одговорното лице во правното лице заради поведување на дисциплинска постапка.

Член 125-а

Доставувањето на писмената на адвокати, државни органи, односно органи на државната управа, единици на локална самоуправа, правни лица и на лицата на кои им се пренесени јавни овластувања, се врши по електронски пат во електронско сандаче.

Член 126

(1) Странката која е уредно поканета да присуствува на рочиште или пак е известена за преземање на определено дејствие не се јави пред судот без оглед на причината, судот нема натамошна обврска да ја повикува. По нејзино барање судот е должен во судот да и врати покана за денот и часот за одржување на рочиштето, како и примерок од записникот во писмена или електронска форма, односно во форма на тонски запис од претходно одржаното рочиште.

(2) Ако судот поради било која причина не работи на денот на закажаното рочиште, е должен да го објави на својата веб страница и на видно место во судот, денот и часот на одржувањето на новото рочиште, а странката е должна да се информира за истото.

Член 126-а

(1) Доставувањето по електронски пат се врши преку информатичкиот систем на судот на адресата на електронското сандаче на примателот на доставата.

(2) Доставата по електронски пат се смета за извршена на денот на приемот на писменото по електронски пат.

(3) Информатичкиот систем на судот истовремено со испраќање на писменото до примателот на доставата на неговата електронска адреса испраќа и известување дека од информатичкиот систем на судот е испратен писмен документ кој имателот на адресата мора да го преземе.

(4) Електронската пошта од електронското сандаче мора да биде преземена најдоцна осум дена од денот на нејзиното испраќање.

(5) Во известувањето од ставот (3) на овој член примателот на доставата се предупредува дека доколку електронската пошта не биде преземена од електронското сандаче во рокот предвиден со ставот (4) на овој член, доставувањето ќе се смета за извршено.

(6) Примателот на електронската пошта со својот електронски потпис го докажува својот идентитет, врши увид во своето електронско сандаче и електронски го потпишува писменото кое го упатува до судот, односно го потврдува приемот на електронската пошта.

(7) Доколку писменото кое се доставува по електронски пат содржи прилози за кои нема техничка можност да се достават електронски, судот во писменото кое го доставува ќе го извести примателот чие седиште, живеалиште или престојувалиште се наоѓа во седиштето на судот дека прилозите треба да ги подигне непосредно од судот во рок од три дена од денот на известувањето, а доколку во тој рок не ги подигне, се смета дека прилозите се доставени.

(8) Доставата на прилозите предвидени во ставот (7) на овој член до примателот чие седиште, живеалиште или престојувалиште е надвор од седиштето на судот, се врши на еден од начините определени во членот 125 став (1) на овој закон.

Член 127

(1) Во случај кога не постојат технички услови за достава во електронско сандаче на субјектите утврдени во член 98 став (3) од овој закон, доставувањето се врши со предавање на писмената на лицето овластено за примање на писмена или на работникот кој ќе се затече во канцеларијата, односно во деловната просторија.

(2) Достава на правното лице може да се изврши и преку неговата деловна единица ако спорот произлегува од правен однос на таа деловна единица.

(3) Кога писменото треба да се достави до државен орган, доставувањето се врши со предавање на писменото во неговата писарница. Како ден на доставување се смета денот на предавањето на писменото во писарницата.

(4) Писмената кои се доставуваат преку поштенски фах не смеат да бидат достапни на лицата на кои им се доставуваат пред да ја потпишат доставницата. Писмената се доставуваат во затворени пликони, кога доставувањето се врши преку пошта. При преземањето на писменото мора да се преземат сите писмена оставени во поштенскиот фах.

(5) На секое писмено кое се доставува на начинот определен во ставот (4) на овој член се назначува денот кога тоа е оставено во поштенскиот фах на лицето на кое доставувањето му се врши на тој начин. Ако писменото не биде подигнато во рок од осум дена од денот на оставањето на писменото во поштенскиот фах, се смета дека доставувањето е уредно извршено.

Член 128

(1) Кога нема технички услови за регистрирање на електронско сандаче, доставата на правно лице кое е запишано во трговскиот или друг регистар, се врши на адресата запишана во трговскиот или друг регистар.

(2) Доколку доставата не успее на таа адреса, доставата се врши со објава на писменото на огласна табла на судот и на веб страницата на судот. Се смета дека доставата е извршена уредно по истекот на осум дена од денот на објавувањето на писменото на огласната табла на судот или на веб страницата на судот.

(3) Одредбите од ставовите (1) и (2) на овој член се применуваат и на физичките лица кои вршат определена дејност запишана во трговскиот или друг регистар, кога на тие лица им се врши достава во врска со дејноста што тие ја вршат.

(4) Доставата на физичко лице се врши на адресата наведена во тужбата. Ако доставата на таа адреса не успее, тогаш доставата се врши на адресата запишана во личната карта.

(5) Ако доставата со препорачана пратка на адресата запишана во личната карта не успее, доставата се врши со објава на писменото на огласната табла на судот и на веб страницата на судот. Се смета дека доставата е извршена по истекот на осум дена од денот на објавувањето на писменото на огласната табла на судот или на веб страницата на судот.

Член 129

(1) Кога со овој закон е предвидено доставувањето да се изврши преку нотар, односно извршител, доставувањето се врши така што нотарот, односно извршителот, по барање на овластеното лице или орган по пошта или непосредно, го доставува писменото и за тоа нотарот составува записник, а извршителот службена белешка.

(2) По барање на странката која ќе изјави дека е согласна да ги надомести трошоците и наградата кои се предизвикани со доставата, судот може со решението против кое не е допуштена жалба, да одреди доставата на некое писмено да му се довери на нотар, односно извршител, предложен од странката. Во таков случај, писменото кое треба да го достави судот заедно со решението ќе го стави во посебна обвивка која ќе ја предаде на нотарот, односно извршителот.

(3) Нотарот односно извршителот од ставот (2) на овој член е должен да ја изврши доставата согласно со одредбите од овој закон. При доставувањето на писменото од ставот (2) на овој член нотарот, односно извршителот има права и должности согласно со овој закон.

(4) За приемот на писменото заради доставување и дејствијата преземени заради доставување, нотарот ќе состави записник, а извршителот службена белешка.

(5) Заверениот препис на записникот, односно службената белешка за приемот на писменото, доставата и сите преземени дејствија заради доставување нотарот, односно извршителот без одлагање ќе ги достави до судот.

(6) Трошоците и наградата предизвикани со доставувањето преку нотар, односно извршител странката ги надоместува на нотарот, односно извршителот. Нотарот, односно извршителот на кого не му се платени трошоците и наградата, не е должен да ја изврши доставата, за што ќе состави записник, односно службена белешка и ќе го извести судот.

(7) Трошоците за доставата преку нотар, односно извршител влегуваат во парничните трошоци, ако судот оцени дека таквата достава била неопходна.

Член 130

До воени лица, до лица вработени во полицијата и до лица вработени во сувоземниот, водниот и воздушниот сообраќај доставувањето на поканите може да се врши преку нивната команда, односно преку непосредниот старешина, а по потреба може на тој начин да се врши и доставување и на други писмена.

Член 131

(1) Кога доставувањето треба да се изврши до лица или до установи во странство или до странци кои уживаат право на имунитет, доставувањето ќе се изврши по дипломатски пат, ако со меѓународен договор или со овој закон поинаку не е определено.

(2) Ако доставувањето на писмената треба да се изврши до државјанин на Република Македонија во странство, доставувањето се врши по пошта, курирска служба, по електронски пат или преку надлежниот конзуларен претставник или преку дипломатски претставник на Република Македонија кој ги врши конзуларните работи во односната странска држава.

(3) Доставата на правно лице кое има седиште во странство може да се изврши преку неговото претставништво или застапништво во Република Македонија.

Член 132

До лица лишени од слобода доставувањето се врши преку управата на затворот, казнено-поправната установа или воспитно-поправниот дом.

Член 133

(1) Кога странката има законски застапник, односно полномошник доставувањето се врши до законскиот застапник, односно полномошникот, ако во овој закон не е определено нешто друго.

(2) Ако странката има повеќе законски застапници, односно полномошници, доволно е доставувањето да се изврши до едниот од нив.

Член 134

Доставувањето до адвокат може да се изврши и со предавање на писменото на лицето кое извршува какви било работи во неговата адвокатска канцеларија.

Член 135

(1) Доставувањето се врши секој ден од 6,00 до 21,00 часот во домот или на работно место на лицето до кое треба да се изврши доставувањето или во судот кога тоа лице ќе се затече таму или на кое било друго место.

(2) Лицата кои што доставувачот ќе ги затекне на местото каде што доставата треба да се изврши, должни се на негово барање да се легитимираат.

(3) Кога тоа е потребно, заради утврдување на идентитетот на лицето кое ќе се затекне на местото каде доставата треба да се изврши или заради извршување на други дејствија на доставата, доставувачот е овластен да побара помош од полиција.

Член 136

(1) Ако лицето до кое писменото треба да се достави не се затече во својот стан, доставувањето се врши со предавање на писменото на некој од неговите полнолетни членови на домаќинството, кој е должен да го прими писменото.

(2) Ако доставувањето се врши на работното место на лицето до кое треба да се достави писменото, а тоа лице не се затече тука, доставувањето може да се изврши на лице кое работи на истото место, ако тоа се согласи да го прими писменото.

(3) Предавање на писменото на друго лице не е дозволено ако тоа учествува во постапката како противник на лицето до кое треба да се изврши доставувањето.

(4) Лицата кои согласно со одредбите од ставовите (1) и (2) на овој член им се доставува писменото наместо на лицето на кое писменото е упатено, должни се писменото да му го предадат на тоа лице.

Член 137

(1) Тужба, платен налог, вонреден правен лек, пресуда, решение донесено во постапка поради смеќавање на владение, како и решение против кое е дозволена посебна жалба, ќе се достават лично до странката која е физичко лице, односно до нејзиниот законски застапник, односно полномошник. Другите писмена ќе се достават лично кога тоа со овој закон изрично е определено или кога судот смета дека поради приложените исправи во оригинали или од некоја друга причина е потребна поголема претпазливост.

(2) Писменото за кое со овој закон е определено дека треба лично да се достави, му се предава непосредно на лицето на кое му е испратено. Ако лицето на кое писменото мора лично да му се достави, не се затече таму каде што треба да се изврши доставувањето, писменото ќе му се испрати препорачано по пошта. Ако писменото не биде подигнато во рок од осум дена од денот на известувањето дека писменото треба да го подигне, ќе се смета дека доставата е уредно извршена.

(3) Ако писменото од ставот (1) на овој член треба да се достави до државни органи и до правни лица, доставувањето се врши согласно со одредбите на членот 127 од овој закон.

Член 138

Ако се утврди дека лицето до кое треба да се достави писменото е отсутно и дека лицата наведени во членот 136 ставови (1) и (2) од овој закон не можат писменото навреме да му го предадат, ќе се врати писменото на судот со назначување каде се наоѓа отсутниот.

Одбивање на прием

Член 139

Кога лицето до кое е упатено писменото, односно полнолетниот член на неговото домаќинство односно овластено лице или работник на државен орган или на правно лице, без оправдана причина ќе одбие да го

прими писменото, доставувачот ќе го остави во станот или во просториите каде што односното лице работи или писменото ќе го прикачи на вратата од станот или просторијата. На повратницата ќе го забележи денот, часот и причината за одбивањето на приемот, како и местото каде што е оставено писменото и со тоа се смета дека е извршено доставувањето.

Промена на стан

Член 140

(1) Кога странката или нејзиниот законски застапник до правосилно завршување на постапката ќе го промени своето живеалиште или престојувалиште, должен е за тоа веднаш да го извести судот.

(2) Ако не го стори тоа, а доставувачот не може да дознае каде се отселила, судот ќе определи сите натамошни доставувања во постапката за таа странка да се вршат со прикачување на писменото на огласната табла на судот.

(3) Доставувањето се смета за извршено по истекот на осум дена од денот на прикачувањето на писменото на огласната табла на судот.

(4) Кога полномошникот, односно полномошникот за примање на писмена до доставувањето на второстепената одлука со која правосилно се завршува постапката го промени своето живеалиште или престојувалиште, а за тоа нема да го извести судот, доставувањето ќе се изврши како да не е ни назначен полномошник.

Полномошник за примање на писмена

Член 141

Странката или нејзиниот законски застапник кој се наоѓа во странство, а нема полномошник во Република Македонија, судот ќе го повика во примерен рок да постави полномошник за примање на писмена во Република Македонија. Ако странката или нејзиниот законски застапник не назначи таков полномошник, судот на странката на нејзин трошок ќе и назначи привремен застапник овластен за примање на писмена и за тоа ќе ја извести странката, односно нејзиниот законски застапник.

Член 142

(1) Ако повеќе лица заеднички тужат, а немаат заеднички законски застапник односно полномошник, судот може да ги повика во определен рок да именуват заеднички полномошник за примање на писмена. Истовремено судот ќе ги извести тужителите кого од нив ќе го смета за заеднички полномошник за примање на писмена, ако тие самите во определен рок не именуват таков полномошник.

(2) Одредбата од ставот (1) на овој член ќе се применува и кога повеќе лица се тужени како единствени сопарничари.

Доставница

Член 143

(1) Потврдата за извршеното доставување (доставница) ја потпишуваат примачот и доставувачот. Примачот на доставницата со букви сам ќе го напише денот на приемот.

(2) Ако примачот е неписмен или не е во состојба да се потпише, доставувачот ќе го напише неговото име и презиме и со букви ќе го испише денот на приемот и ќе стави забелешка зошто примачот не ставил свој потпис.

(3) Ако примачот одбие да ја потпише доставницата, доставувачот тоа ќе го забележи на доставницата и ќе го испише со букви денот на предавањето и со тоа се смета дека доставувањето е извршено.

(4) Ако доставувањето е извршено според одредбата на членот 137 став (2) од овој закон, на доставницата покрај потврдата за приемот на писменото ќе се назначи дека претходело писмено известување.

(5) Кога според одредбите на овој закон писменото му е предадено на друго лице, а не на она до кое писменото требало да се достави, на доставницата доставувачот ќе го назначи односот на тие две лица.

(6) Ако на доставницата неточно е назначен датумот на доставувањето, ќе се смета дека доставувањето е извршено оној ден кога е предадено писменото.

(7) Текстот на доставницата е напишан на македонски јазик и кирилско писмо.

(8) Во судовите кои се наоѓаат на подрачјето на единиците на локалната самоуправа во која покрај македонскиот јазик, службен е и јазикот на припадниците на заедницата што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, текстот на доставницата од ставот (7) на овој член е напишан и на тој јазик и писмо.

(9) Ако доставницата исчезнала, доставувањето може да се докажува и на друг начин.

Разгледување и препишување на списи

Член 144

(1) Странките имаат право да ги разгледуваат, препишуваат или копираат списите на постапката во која учествуваат во присуство на овластено лице во судот.

(2) На другите лица кои имаат оправдан интерес може да им се дозволи разгледување, препишување или копирање на одделни списи во присуство на овластено лице во судот. Кога постапката е во тек, дозвола дава претседателот на советот, односно судијата поединец, а кога постапката е завршена, претседателот на судот, односно овластеното лице во судот што тој ќе го определи.

Глава единаесетта

ТРОШОЦИ НА ПОСТАПКАТА

Парнични трошоци

Член 145

(1) Парничните трошоци ги сочинуваат издатоците направени во текот или по повод на постапката.

(2) Парничните трошоци ја опфаќаат и наградата на адвокатот и на другите лица на кои законот им признава право на награда.

Член 146

(1) Секоја странка претходно сама ги поднесува трошоците што ги предизвикала со своето дејствие.

(2) Судот нема да постапува по тужба ниту да преземе друго дејствие за кое не е платена судската такса.

(3) Ако тужителот не ја плати судската такса во рок од 15 дена од денот на поднесувањето на тужбата, се смета дека тужбата е повлечена.

Член 147

(1) Кога странката ќе предложи изведување на докази должна е по налог на судот однапред да го положи износот потребен за намирување на трошоците што ќе настанат по повод изведувањето на докази.

(2) Кога изведување на докази ќе предложат двете странки или кога судот ќе го определи тоа, судот ќе го определи износот потребен за намирување на трошоците да го положат двете странки на еднакви делови. Ако судот определил изведување на докази може да определи износот да го положи само едната странка.

Во тој случај судот, со оглед на сите околности, по свое убедување ќе оцени од какво значење е тоа што странката во рокот не го положила износот потребен за намирување на трошоците.

(3) Судот ќе се откаже од изведувањето на докази ако износот потребен за намирување на трошоците не биде положен во рокот што ќе го определи судот.

(4) По исклучок од одредбата на ставот (3) од овој член, ако судот по службена должност определи изведување на докази заради утврдување на фактите во врска со примената на членот 3 став (3) од овој закон, ќе ги задолжи странките во определен рок да го положат определен износ.

(5) Ако ниту една од странките во определениот рок не го положи определениот износ, трошоците за изведување на доказите ќе се исплатат од средствата на судот, а по правосилното завршување на постапката тие ќе се надоместат согласно со правилата содржани во членот 148 од овој закон.

Член 148

(1) Странката која во целост ќе ја загуби парницата е должна на противната странка и на нејзиниот замешувач да им ги надомести трошоците.

(2) Ако странката делумно успее во парницата, судот може со оглед на постигнатиот успех да определи секоја странка да ги поднесува своите трошоци или едната странка да и надомести на другата и на замешувачот сразмерен дел од трошоците.

(3) Судот може да одлучи едната странка да ги надомести сите трошоци што противната странка и нејзиниот замешувач ги имале, ако спротивната странка не успеала само во сразмерно незначителен дел од своето барање, а поради тој дел не настанале посебни трошоци.

(4) Според резултатот на докажувањето судот ќе одлучи дали трошоците од членот 147 став (4) на овој закон ќе ги поднесува едната или двете странки или трошоците ќе паднат на товар на средствата на судот.

Член 149

(1) При одлучувањето кои трошоци ќе и се надоместат на странката судот ќе ги земе предвид само оние трошоци што биле потребни за водење на парницата. За тоа кои трошоци биле потребни, како и за висината на трошоците одлучува судот, оценувајќи ги грижливо сите околности.

(2) Наградата и другите трошоци на адвокатите се одмеруваат според тарифата за надоместок на трошоците на адвокатите.

Член 150

(1) Странката е должна независно од исходот на парницата да и ги надомести на противната странка трошоците што ги предизвикала по своја вина или случај што и се случил нејзе.

(2) Судот може да одлучи законскиот застапник или полномошник на странката да и ги надомести на спротивната странка трошоците што ги предизвикал по своја вина.

(3) За надоместот на трошоците од ставовите (1) и (2) на овој член судот е должен со решение да одлучи без одлагање. Против тоа решение не е дозволена посебна жалба, а извршување на решението може да се бара пред неговата правосилност.

Член 151

Ако тужениот не дал повод за тужба и ако во одговорот на тужбата, односно на подготвителното рочиште, а ако не се одржува подготвително рочиште тогаш на главната расправа пред да се впушти во расправање за главната работа, го признал тужбеното барање, тужителот ќе му ги надомести парничните трошоци на тужениот.

Член 152

(1) Тужителот кој ќе ја повлече тужбата е должен на спротивната странка да и ги надомести парничните трошоци, освен ако до повлекувањето на тужбата дошло веднаш по исполнувањето на барањето од страна на тужениот.

(2) Странката која ќе се откаже од правен лек е должна на противната странка да и ги надомести трошоците настанати по повод правниот лек.

Член 153

(1) Секоја странка ги поднесува своите трошоци кога постапката е завршена со судско порамнување, ако во порамнувањето поинаку не е договорено.

(2) Трошоците за порамнувањето кое е обидено (член 310), но не успеало, влегуваат во парничните трошоци.

Член 154

Ако во излачна парница биде усвоено тужбеното барање за излачување на предмети, а судот утврди дека тужениот како доверител во извршната постапка имал оправдани причини да смета дека не постојат права на трети лица врз овие предмети, ќе определи секоја странка да ги поднесува своите трошоци.

Член 155

(1) Сопарничарите ги поднесуваат трошоците на еднакви делови.

(2) Ако постои значителна разлика во поглед на нивниот удел во предметот на спорот, судот сразмерно на тој удел ќе определи колкав дел од трошоците ќе надомести секој од сопарничарите.

(3) Сопарничарите кои солидарно се одговорни во главната работа одговараат солидарно и за трошоците досудени на спротивната страна.

(4) За трошоците предизвикани со посебни парнични дејствија на одделни сопарничари, другите сопарничари не одговараат.

Член 156

(1) Кога јавниот обвинител се јавува како странка во постапката, тој има право на надоместок на трошоците според одредбите од овој закон.

(2) Трошоците што според одредбите на овој закон би требало да ги поднесува јавниот обвинител ќе се исплатат од Буџетот на Република Македонија.

Член 157

Одредбите за трошоците се применуваат и на странките кои ги застапува јавното правобранителство. Во тој случај трошоците на постапката го опфаќаат и износот што на странката би и се признал на име награда на адвокат.

Член 158

(1) За надоместок на трошоците одлучува судот на определено барање од странката, без расправање.

(2) Странката е должна во барањето определено да ги наведе трошоците за кои бара надоместок.

(3) Барањето за надоместок на трошоците, странката е должна да го истакне најдоцна до завршувањето на расправањето кое му претходи на одлучувањето за трошоците, а ако се работи за донесување на одлука без претходно расправање, странката е должна барањето за надоместок на трошоците да го истакне во предлогот за кој треба да одлучи судот.

(4) За барањето за надоместок на трошоците, судот ќе одлучи во пресудата или решението со кое се завршува постапката пред тој суд.

(5) При усно објавување на пресудата или на решението со кое се налага надоместок на трошоците, судот може да одлучи износот на трошоците да го одмери во писмено изработена пресуда, односно решение, ако решението треба да се достави до странките.

(6) Во текот на постапката судот со посебно решение ќе одлучи за надоместок на трошоците само кога правото на надоместок на трошоците не зависи од одлуката за главната работа.

(7) Во случајот од членот 152 на овој закон, ако повлекувањето на тужбата или откажувањето од правен лек не е извршено на расправата, барање за надомест на трошоците може да се истакне во рок од 15 дена по приемот на известувањето за откажувањето.

Член 159

Во делумна пресуда или во меѓупресуда судот може да изрече дека одлуката за трошоците се остава за подоцнежната пресуда.

Член 160

(1) Кога судот ќе го отфрли или одбие правниот лек, ќе одлучи и за трошоците настанати во постапката по повод тој правен лек.

(2) Кога судот ќе ја преиначи одлуката против која е поднесен правен лек или ќе ја укине таа одлука и ќе ја отфрли тужбата, ќе одлучи за трошоците на целата постапка.

(3) Кога ќе се укине одлуката против која е поднесен правен лек и предметот ќе се врати на повторно судење, ќе се остави за трошоците на постапката по повод правниот лек да се одлучи во конечната одлука.

(4) Судот може да постапи според одредбата на ставот (3) од овој член и кога одлуката против која е поднесен правен лек ќе се укине само делумно.

Член 161

(1) Одлуката за трошоците содржана во пресудата може да се напаѓа само со жалба на решение, ако истовремено не се напаѓа и одлуката за главната работа.

(2) Ако едната странка ја напаѓа пресудата само во поглед на трошоците, а другата во поглед на главната работа, повиокиот суд со една одлука ќе одлучи за обата правни лека.

Трошоци во постапката за обезбедување на докази

Член 162

(1) Трошоците на постапката за обезбедување на докази ги поднесува странката која поднела предлог за обезбедување на докази. Таа е должна да и ги надомести и трошоците на спротивната странка, односно на назначениот привремен застапник.

(2) Овие трошоци странката може дополнително да ги остварува како дел од парничните трошоци, според успехот во постапката.

Ослободување од плаќање на трошоците на постапката

Член 163

(1) Судот ќе ја ослободи од плаќање на трошоците на постапката странката која според својата општа имотна состојба не е во можност да ги поднесува овие трошоци без штета за својата нужна издршка и нужна издршка на своето семејство.

(2) Ослободувањето од плаќање на трошоците на постапката опфаќа ослободување од плаќање на такси и ослободување од полагање на аванс за трошоците на сведоците, вештаците, за увид и за судските огласи.

(3) Судот може да ја ослободи странката само од плаќање на такси ако со плаќањето на таксите значително би биле намалени средствата од кои се издржува странката и членовите на нејзиното семејство.

(4) При донесувањето на одлуката за ослободување од плаќање на трошоците на постапката, судот грижливо ќе ги оцени сите околности, а особено ќе ја земе предвид вредноста на предметот на спорот, бројот на лицата што ги издржува странката и приходите што ги имаат странката и членовите на нејзиното семејство.

Член 164

(1) Одлуката за ослободување од плаќање на трошоците на постапката ја донесува првостепениот суд по предлог на странката.

(2) Странката е должна кон предлогот да поднесе уверение од надлежниот орган на државната управа за својата имотна состојба.

(3) Во уверението за имотната состојба мора да се назначи износот на данокот што го плаќа домаќинството и одделни членови на домаќинството како и други извори на нивните приходи и воопшто имотната состојба на странката на која и се издава уверението.

(4) Поблиски прописи за издавање на уверенија за имотната состојба донесува органот определен со посебен пропис.

(5) Кога е тоа потребно и самиот суд може по службена должност да ги прибави потребните податоци и известувања за имотната состојба на странката која бара ослободување, а може за тоа да ја сослуша и противната странка.

(6) Против решението на судот со кое се усвојува предлогот на странката не е дозволена жалба.

Член 165

(1) Кога странката наполно е ослободена од плаќање на трошоците на постапката (член 163 став (2)), првостепениот суд по нејзино барање ќе определи да ја застапува полномошник, ако тоа е нужно заради заштита на правата на странката.

(2) Странката на која и е назначен полномошник се ослободува од плаќање на трошоците и наградата на назначениот полномошник.

(3) Полномошникот од редот на адвокатите го назначува претседателот на судот.

(4) Назначениот полномошник може од оправдани причини да бара да биде разрешен. За тоа одлучува надвор од главната расправа претседателот на советот, а на расправата советот. Против одлуката на судот со која се разрешува полномошникот не е дозволена жалба.

(5) Против решението на судот со кое се усвојува барањето на странката за назначување на полномошникот не е дозволена жалба.

Член 166

Кога странката е наполно ослободена од плаќање на трошоците на постапката (член 163 став (2)), од средствата на судот ќе се исплати аванс за трошоците на сведоците, вештаците, преведувачите, толкувачите, за увид и за издавање на судски оглас, како и трошоците на поставениот полномошник.

Член 167

(1) Решението за ослободување од плаќање на трошоците и за назначување на полномошникот првостепениот суд во текот на постапката може да го укине ако утврди дека странката е во состојба да ги поднесува трошоците на постапката. Притоа, судот ќе реши да-

ли странката наполно или делумно ќе ги надомести и оние трошоци и такси од кои порано била ослободена, како и трошоците и наградата на назначениот полномошник.

(2) Првенствено ќе се надоместат износите исплатени од средствата на судот.

Член 168

(1) Таксите и трошоците исплатени од средствата на судот, како и фактичките издатоци и наградата на назначениот полномошник, претставуваат дел од парничните трошоци.

(2) За надоместокот на овие трошоци од страна на противникот на странката која е ослободена од плаќање на трошоците на постапката судот ќе одлучи според одредбите за надоместокот на трошоците.

(3) Таксите и трошоците исплатени од средствата на судот ги наплатува по службена должност првостепениот суд од странката која е должна да ги надомести.

(4) Ако противникот на странката која е ослободена од плаќање на трошоците на постапката е задолжен да ги надомести парничните трошоци, а ќе се утврди дека тој не е во состојба да ги плати тие трошоци, судот може дополнително да определи трошоците од ставот (1) на овој член да ги плати во целост или делумно странката која е ослободена од плаќање на трошоците на постапката од она што и е досудено. Со тоа не се задира во правото на оваа странка за она што го платила да бара надоместок од противникот.

Член 169

Надоместокот на трошоците на парничната постапка што ќе настанат пред судовите во Република Македонија, го утврдува со правилник министерот за правда.

Глава дванаесетта

ПРАВНА ПОМОШ

Член 170

(1) Судовите се должни да укажуваат еден на друг правна помош во парничната постапка.

(2) Ако замолените суд не е надлежен да го изврши дејствието за кое е замолен, ќе му ја отстапи молбата на надлежниот суд, односно на друг државен орган и за тоа ќе го извести судот од кој ја примил молбата, а ако надлежниот суд, односно државниот орган не е познат ќе ја врати молбата.

Член 171

(1) Судовите ќе им укажуваат правна помош на странски судови во случаите предвидени со меѓународен договор, како и кога постои заемност во укажувањето на правна помош. Во случај на сомневање за постоење на заемност, објаснение дава министерот за правда.

(2) Судот ќе одбие да му даде правна помош на, странски суд ако се бара извршување на дејствие кое му е спротивно на јавниот поредок на Република Македонија. Во таков случај судот надлежен за укажување на правна помош по службена должност ќе го достави предметот до Врховниот суд на Република Македонија.

(3) Одредбата на членот 170 став (2) од овој закон важи и за постапување со молба на странски суд.

Член 172

Судовите им укажуваат правна помош на странските судови на начин предвиден со домашното законодавство. Дејствието кое е предмет на молба на странскиот суд може да се изврши и на начин кој го бара странскиот суд, ако таквата постапка не е спротивна на јавниот поредок на Република Македонија.

Член 173

Ако со меѓународен договор поинаку не е определено, судовите ќе ги земаат во постапка молбите за правна помош на странските судови, само ако се доставени по дипломатски пат и ако молбата и прилозите се составени на македонски јазик или ако е приложен заверен превод на тој јазик.

Член 174

Ако со меѓународен договор не е определено нешто друго, молбите на домашните судови за правна помош Се доставуваат до странските судови по дипломатски пат. Молбите и прилозите мораат да бидат составени на јазикот на замолената држава или кон нив мора да биде приложен нивни заверен превод на тој јазик.

Дел втори

ТЕК НА ПОСТАПКАТА

А. Постапка пред првостепениот суд

Глава тринаесетта

ТУЖБА

Член 175

Парничната постапка се поведува со тужба.

Содржина на тужбата

Член 176

(1) Тужбата треба да содржи определено барање во поглед на главната работа и на споредните барања, факти врз кои тужителот го заснова барањето, докази со кои се утврдуваат овие факти, како и други податоци што мора да ги има секој поднесок (член 98).

(2) Кога составот на судот или правото на изјавување ревизија зависи од вредноста на предметот на спорот, а предмет на тужбеното барање не е паричен износ, тужителот е должен во тужбата да ја назначи вредноста на предметот на спорот.

(3) Судот ќе постапи според тужбата и кога тужителот не го навел правниот основ на тужбеното барање, а ако тужителот го навел правниот основ, судот не е врзан за него.

(4) Ако тужителот во тужбата не ја назначи вредноста на спорот, судот ќе постапи согласно со член 101 од овој закон.

Тужба за утврдување

Член 177

(1) Тужителот може во тужбата да бара судот само да го утврди постоењето, односно непостоењето на некое право или правен однос или вистинитост, односно неистинитост на некоја исправа.

(2) Ваква тужба може да се поднесе кога тоа со посебни прописи е предвидено, кога тужителот има правен интерес судот да го утврди постоењето, односно непостоењето на некое право или правен однос, или вистинитост, односно неистинитост на некоја исправа пред пристигнатоста на барањето за чинење од истиот однос, или кога тужителот има некој друг правен интерес за поднесување на ваква тужба.

(3) Ако одлуката за спорот зависи од тоа дали постои или не постои некој правен однос кој во текот на парницата станал спорен, тужителот може покрај постојното барање да истакне и тужбено барање судот да утврди дека таков однос постои, односно дека не постои, ако судот пред кој тече парницата е надлежен за такво барање.

(4) Истакнувањето на барање во смисла на одредбата на ставот (3) од овој член нема да се смета како преиначување на тужбата.

Истакнување на повеќе тужбени барања во една тужба

Член 178

(1) Во една тужба тужителот може да истакне повеќе барања против истиот тужен кога сите барања се поврзани со ист фактички и правен основ. Ако барањата не се поврзани со ист фактички и правен основ, тие можат да се истакнат во една тужба против ист тужен само кога истиот суд стварно е надлежен за секое од овие барања и кога за сите барања е определен ист вид постапка.

(2) Тужителот може две или повеќе тужбени барања во меѓусебна врска да ги истакне во една тужба и така судот да го усвои следното од тие барања, ако најде дека она што пред него е истакнато не е основано.

(3) Барањата според ставот (2) на овој член можат да се истакнат во една тужба само ако судот стварно е надлежен за секое од истакнатите барања и ако за сите барања е определен ист вид на постапка.

(4) Ако за некои од барањата истакнати во истата тужба треба да суди совет, а за други судија поединец на истиот суд, за сите барања ќе суди совет.

Противтужба

Член 179

(1) Тужениот може најдоцна до првото рочиште за главната расправа кај истиот суд да поднесе противтужба, ако барањето на противтужбата е во врска со тужбеното барање, или ако тие барања можат да се пребијат или ако со противтужбата се бара утврдување на некое право или правен однос од чие постоење или непостоење зависи во целост или делумно одлуката за тужбеното барање.

(2) До заклучувањето на главната расправа, противтужба може да се поднесе само со согласност на тужителот, а без негова согласност само кога судот до заклучување на главната расправа дозволил преиначување на тужбата иако тужениот се противел на тоа.

(3) Противтужбата може да се поднесе и кога за барањето од противтужбата треба да суди истиот суд во друг состав.

Преиначување на тужбата

Член 180

(1) Тужителот може да ја преиначи тужбата до првото рочиште за главна расправа.

(2) По доставувањето на тужбата до тужениот, за преиначување на тужбата е потребна согласност од тужениот, но и кога тужениот се противи судот може да дозволи преиначување ако смета дека тоа би било целесообразно за конечно решавање на односите меѓу странките.

(3) Ќе се смета дека постои согласност на тужениот за преиначување на тужбата ако тој се впушти во расправа за главната работа по преиначената тужба, а пред тоа не му се противел на преиначувањето.

(4) Ако парничниот суд за преиначената тужба стварно е ненадлежен, предметот ќе го достави до надлежниот суд кој, ако тужениот се противи на преиначувањето, ќе реши дали е дозволено преиначување.

(5) На начин предвиден во ставот (4) на овој член ќе се постапи и во случај кога по преиначената тужба треба да суди истиот суд во друг состав (член 17).

(6) Кога судот ќе дозволи преиначување на тужбата, на барање на тужениот судот е должен да му остави време да се подготви за расправа по преиначената тужба, но не подолго од 15 дена.

(7) Ако тужбата е преиначена на рочиште на кое тужениот не е присутен, судот ќе го одложи рочиштето и ќе достави до тужениот препис на записникот од тоа рочиште.

(8) Против решението со кое се усвојува преиначувањето на тужбата не е дозволена посебна жалба.

Член 181

(1) Преиначување на тужба е промена на идентичноста на барањето, зголемување на постојното или истакнување на друго барање покрај постојното.

(2) Ако тужителот ја преиначува тужбата така што, поради околностите што настанале по поднесувањето на тужбата, бара од истиот фактички однос друг предмет или паричен износ, тужениот не може да се противи на таквото преиначување.

(3) Тужбата не е преиначена ако тужителот го променил правниот основ на тужбеното барање, ако го намалил тужбеното барање, или ако променил, дополнил или исправил одделни наводи, така што поради тоа тужбеното барање не е променето.

Член 182

(1) Тужителот може се до заклучувањето на главната расправа да ја преиначи својата тужба и така што наместо првобитно тужениот ќе тужи друго лице.

(2) За преиначување на тужба во смисла на ставот (1) од овој член е потребна согласност од лицето кое треба да стапи во парницата наместо тужениот, а ако тужениот веќе се впуштил во расправа за главната работа, потребна е и согласност од тужениот.

(3) Лицето кое стапува во парницата наместо тужениот мора да ја прими парницата во онаа состојба во која се наоѓа таа во моментот кога стапува во неа.

Повлекување на тужба

Член 183

(1) Тужителот може да ја повлече тужбата без согласност од тужениот пред да се впушти тужениот во расправа за главната работа.

(2) Тужбата може да се повлече и подоцна, се до заклучувањето на главната расправа, ако тужениот се согласи со тоа. Ако тужениот во рок од осум дена од денот на известувањето за повлекувањето на тужбата не се изјасни за тоа, ќе се смета дека се согласил со повлекувањето.

(3) Повлечената тужба се смета како да не била ни поднесена и може повторно да се поднесе.

Постоење на парница

Член 184

(1) Парницата почнува да тече со доставувањето на тужбата до тужениот.

(2) Во поглед на барањето што го поставила странката во текот на постапката, парницата почнува да тече од моментот кога за тоа барање е известена спротивната странка.

(3) Додека тече парницата, во поглед на истото барање не може да се поведе нова парница меѓу истите странки, а ако таква парница биде поведена, судот ќе ја отфрли тужбата.

(4) Судот во текот на целата постапка по службена должност внимава дали веќе тече друга парница за исто барање меѓу исти странки.

Член 185

(1) Ако некоја од странките отуѓи предмет или право за кое тече парница, тоа не пречи да се доврши парницата меѓу истите странки.

(2) Лицето кое го прибавило предметот или правото за кое тече парницата може да стапи во парницата наместо тужителот, односно тужениот, само ако со тоа се согласат двете странки.

Глава четиринаесетта

СОПАРНИЧАРИ

Член 186

(1) Повеќе лица можат со една тужба да тужат, односно да бидат тужени (сопарничари), ако:

1) во поглед на предметот на спорот се во правна заедница или ако нивните права, односно обврски произлегуваат од ист фактички и правен основ;

2) предмет на спорот се барања односно обврски од ист вид што се засноваат врз суштествено истовиден фактички и правен основ иако постои стварна и месна надлежност на истиот суд за секое барање и за секој тужен и

3) тоа е определено со друг закон.

(2) До заклучувањето на главната расправа, под условите од ставот (1) на овој член, покрај тужителот може да пристапи нов тужител или тужбата може да биде проширена на нов тужен со негова согласност.

(3) Лицето кое пристапува кон тужбата, односно на кое се проширува тужбата мора да ја прими парницата во онаа состојба во која таа се наоѓа кога тоа стапува во неа.

Член 187

(1) Тужителот може со тужба да опфати двајца или повеќе тужени и така што ќе бара тужбеното барање да биде усвоено спрема следниот тужен за случај да биде правосилно одбиен спрема оној што е наведен во тужбата пред него.

(2) На начинот предвиден во ставот (1) на овој член, тужителот со тужбата може да опфати двајца или повеќе тужени, само ако спрема секој од нив истакнува исто барање или ако спрема одделни од нив истакнува различни барања што се во меѓусебна врска и ако истиот суд стварно и месно е надлежен за секое од барањата.

Член 188

Лицето кое во целост или делумно бара предмет или право за кое меѓу други лица веќе тече парница, може пред судот пред кој тече парницата, да ги тужи обете странки со една тужба, се додека постапката не се заврши правосилно.

Член 189

Главниот должник и гарантот можат да бидат заеднички тужени, ако тоа не е во спротивност со содржината на договорот за гаранција.

Член 190

Секој сопарничар во парницата е самостојна странка и неговите дејствија или пропуштања не им користат ниту им штетат на другите сопарничари.

Член 191

Ако според законот или поради природата на правниот однос, спорот може да се реши на еднаков начин спрема сите сопарничари (единствени сопарничари), тие се сметаат како една парнична странка, така што во случај ако одделни сопарничари пропуштат некое парнично дејствие, дејството на парничните дејствија што ги извршиле други сопарничари се протега и на оние што не ги презеле тие дејствија.

Член 192

Ако роковите за извршување на определено парнично дејствие за одделни единствени сопарничари истекуваат во различно време, тоа парнично дејствие секој сопарничар може да го преземе се додека макар и за еден од нив уште тече рокот за преземање на тоа дејствие.

Член 193

Секој сопарничар има право да поднесува предлози што се однесуваат на текот на парницата.

Глава петнаесетта

УЧЕСТВО НА ТРЕТИ ЛИЦА ВО ПАРНИЦАТА

Учество на замешувач

Член 194

(1) Лице кое има правен интерес во парница што тече меѓу други лица една од странките да успее, може да и се придружи на таа странка.

(2) Замешувачот може да стапи во парницата во текот на целата постапка се до правосилноста на одлуката за тужбеното барање, како и во роковите предвидени за поднесување на вонреден правен лек.

(3) Изјавата за стапување во парница замешувачот може да ја даде на рочиштето или со писмен поднесок.

(4) Поднесокот на замешувачот се доставува до двете парнични странки, а ако изјавата на замешувачот е дадена на рочиште преписот на односниот дел од записникот ќе се достави само до онаа странка која изостанала од рочиштето.

Член 195

(1) Секоја странка може на замешувачот да му го оспори правото да учествува во постапката и да предложи да се одбие замешувачот, а судот може и без изјаснување на странките да го одбие учеството на замешувачот ако утврди дека не постои правен интерес на замешувачот.

(2) До правосилноста на решението со кое се одбива учеството на замешувачот, замешувачот може да учествува во постапката и неговите парнични дејствија не можат да се исклучат.

(3) Против одлуката на судот со која се прифаќа учеството на замешувачот не е дозволена посебна жалба.

Член 196

(1) Замешувачот мора да ја прими парницата во онаа состојба во која се наоѓа во моментот кога ќе се замеша во парницата. Во натамошниот тек на парницата, тој е овластен да истакнува предлози и да ги презема сите други парнични дејствија во рокови во кои тие дејствија би можела да ги презема странката на која и се придружил.

(2) Кога замешувачот стапил во парницата до правосилноста на одлуката за тужбено барање, овластен е да поднесе и вонреден правен лек.

(3) Ако замешувачот поднесе правен лек, примерок од неговиот поднесок ќе се достави и до странката на која и се придружил.

(4) Парничните дејствија на замешувачот за странката на која и се придружил имаат правно дејство, ако не се во спротивност со нејзините дејствија.

(5) По согласност на двете парнични странки замешувачот може да стапи во парницата како странка наместо странката на која и се придружил.

Член 197

(1) Ако правното дејство на пресудата треба да се однесува и на замешувачот, тој има положба на единствен сопарничар (член 191).

(2) Замешувачот со положба на единствен сопарничар може да поднесе вонреден правен лек и во парницата во која до настапувањето на правосилноста на одлуката за тужбеното барање не учествувал како замешувач.

Именување на претходник**Член 198**

(1) Лицето кое е тужено како држател на некој предмет или корисник на некое право, а тврди дека предметот го држи или правото го врши од име на трето лице може, најдоцна на подготвителното рочиште, а ако ова не е одржано тогаш на главната расправа пред да се впушти во расправање за главната работа, да го повика преку судот тоа трето лице (претходник), наместо него да стапи како странка во парницата.

(2) Согласно на тужителот наместо тужениот во парницата да стапи претходникот е потребна само ако тужителот против тужениот истакнува и такви барања кои не зависат од тоа дали тужениот од името на претходникот го држи предметот или го врши правото.

(3) Ако претходникот кој уредно е повикан, не дојде на рочиштето или одбие да стапи во парницата, тужениот не може да се противи да се впушти во парницата.

Известување на трето лице за парницата**Член 199**

(1) Ако тужителот или тужениот треба некое трето лице да го извести за започнатата парница, за да се заснова со тоа извесно граѓанско-правно дејство, тие можат, се додека парницата не се доврши правосилно, тоа да го сторат со поднесок преку парничниот суд во кој ќе ја наведат причината за известувањето и во каква состојба се наоѓа парницата.

(2) Странката која го известила третото лице за парницата не може поради тоа да бара прекин на започнатата парница, продолжување на роковите или одлагање на рочиштето.

Глава шеснаесетта**ПРЕКИН НА ПОСТАПКАТА****Член 200**

Постапката се прекинува, кога:

- 1) странката ќе умре;
- 2) странката ќе ја загуби парничната способност, а нема полномошник во таа постапка;
- 3) законскиот застапник на странката ќе умре или ќе престане неговото овластување за застапување, а странката нема полномошник во постапката;
- 4) странката која е правно лице ќе престане да постои, односно кога надлежниот орган правосилно ќе одлучи за забрана на работата;
- 5) ќе настапат правните последици од отворање на стечајна постапка;
- 6) двете странки тоа ќе го побараат заради решавање на спорот со медијација или на друг начин;
- 7) поради војна или други причини ќе престане работата во судот и
- 8) тоа е определено со друг закон.

Член 201

(1) Освен случаите посебно предвидени во овој закон, прекин на постапката судот ќе определи, кога:

1) ќе одлучи самиот да не решава за претходното прашање (член 11) и

2) странката се наоѓа на подрачје кое поради поплави, други непогоди и слично е отсечено од судот.

(2) Судот може да определи прекин на постапката кога одлуката за тужбеното барање зависи од тоа дали е сторен прекршок или кривично дело за кое се гони по службена должност, кој е сторителот и дали е тој одговорен, а особено кога ќе се појави сомневање дека сведокот или вештакот дал лажен исказ или дека исправата употребена како доказ е лажна.

Член 202

(1) Прекинет на постапката има за последица да престанат да течат сите рокови определени за вршење на парничните дејствија.

(2) За време на траењето на прекинет на постапката судот не може да презема никакви дејствија во постапката, но ако прекинет настапил по заклучувањето на главната расправа, судот може врз основа на таа расправа да донесе одлука.

(3) Парничните дејствија што ги презела едната странка додека трае прекинет на постапката спрема другата странка немаат никакво правно дејство. Нивното дејство почнува дури откако постапката ќе продолжи.

Член 203

(1) Постапката што е прекината од причините наведени во членот 200 точки 1 до 5 на овој закон, ќе се продолжи кога наследникот или старателот на оставината, новиот законски застапник, стечајниот управник или правните следбеници на правното лице ќе ја преземат постапката или кога судот по предлог од противната странка ќе ги повика да го сторат тоа.

(2) Доколку по правосилноста на одлуката за престанок на правното лице, забраната за работа или по заклучувањето на стечајната постапка истото е бришано од соодветниот регистар, а нема правен следбеник, судот со решение ќе ја отфрли тужбата заради непостоење на странка во спорот.

(3) Ако судот ја прекинал постапката согласно со членот 200 точка 6 од овој закон, постапката ќе продолжи по барање на една од странките, а ако такво барање нема, постапката ќе продолжи по истекот на 45 дена од денот на прекинетот.

(4) Ако судот ја прекинал постапката од причините наведени во членот 201 став (1) точка 1 и став (2) на овој закон, постапката ќе продолжи кога правосилно ќе заврши постапката пред судот или пред друг надлежен орган, или кога судот ќе најде дека повеќе не постојат причини да се чека на нејзино завршување.

(5) Во сите други случаи прекинатата постапка ќе се продолжи на предлог од странката штом ќе престанат причините за прекинетот.

(6) Роковите што поради прекинетот на постапката престанале да течат, за заинтересираната странка почнуваат да течат во целост, одново од денот кога судот ќе и го достави решението за продолжување на постапката.

(7) До странката која не ставила предлог за продолжување на постапката, решението за продолжување на постапката се доставува според одредбите на членот 137 од овој закон.

Член 204

(1) Жалбата против решението со кое се утврдува или се определува прекин на постапката (членови 200 и 201), не го задржува извршувањето на решението.

(2) Ако судот на рочиштето го одбил предлогот за прекин на постапката и одлучил постапката веднаш да продолжи, против тоа решение не е дозволена посебна жалба.

Глава седумнаесетта

ДОКАЗИ И ИЗВЕДУВАЊЕ НА ДОКАЗИ

Општи одредби

Член 205

(1) Секоја странка е должна да ги изнесе фактите и да предложи докази врз кои го заснова своето барање или со кои ги побива наводите и доказите на противникот.

(2) Судот може во текот на постапката, кога ќе оцени дека тоа е целисходно за правилно решавање на спорот, да ги предупреди странките на нивната должност од ставот (1) на овој член а особено на потребата од изнесување на решителни факти и предлагање на одредени докази.

(3) Не може да се одбие доказ за факт затоа што е напишан на јазик на заедниците на странките или други учесници на постапката државјани на Република Македонија.

(4) Трошоците за превод на таквите докази паѓаат на товар на Буџетот на Република Македонија.

Член 206

(1) Докажувањето ги опфаќа сите факти што се важни за донесување на одлука.

(2) Судот одлучува за тоа кои од предложените докази ќе се изведат заради утврдување на решителните факти.

Член 207

(1) Не треба да се докажуваат фактите што странката ги признала пред судот во текот на парницата, но судот може да нареди да се докажуваат и вакви факти ако смета дека странката со нивното признавање оди кон тоа да располага со барање со кое не може да располага (член 3 став (3)).

(2) Судот, земајќи ги предвид сите околности, според свое убедување ќе оцени дали ќе го земе за признаен или оспорен фактот што странката првин го признала, а потоа наполно или делумно го одрела или го ограничила признавањето со додавање на други факти.

(3) Фактите чие постоење законот го претпоставува не треба да се докажуваат, но може да се докажува дека овие факти не постојат, ако со закон не е определено нешто друго.

(4) Не треба да се докажуваат факти што се општо-познати.

Член 208

Ако судот не може врз основа на изведените докази (член 8) со сигурност да утврди некој факт, за постоењето на фактот ќе заклучи со примена на правилата за товарот на докажувањето.

Член 209

Ако се утврди дека на странката и припаѓа правото на надоместок на штета, на паричен износ или на заменливи предмети, но висината на износот, односно количината на предметите не може да се утврди или би можела да се утврди само со несразмерни тешкотии, судот за ова ќе одлучи по слободна оценка.

Член 210

(1) Доказите на главната расправа се изведуваат пред советот, но советот може од важни причини да одлучи определени докази да се изведат пред претседателот на советот или пред судија на замолениот суд (замолен судија). Во тој случај записниците за изведените докази ќе се прочитаат на главната расправа.

(2) Кога советот ќе одлучи некој доказ да се изведе пред замолен судија, во замолницата за изведување на доказот ќе се опише состојбата на работата според текот на главната расправа и посебно ќе се назначи за кои околности треба особено да се води сметка при изведувањето на доказот.

(3) За рочиштето за изведување на докази пред претседателот на советот или пред замолениот судија ќе се известат и странките, ако не изјавиле дека нема да присуствуваат на рочиштето.

(4) Претседателот на советот или замолениот судија при изведувањето на доказите ги има сите овластувања што ги има советот, односно претседателот на советот, кога доказите се изведуваат на главната расправа.

(5) Против решението на судот со кое изведувањето на доказите му се доверува на претседателот на советот или на замолениот судија не е дозволена посебна жалба.

Член 211

(1) Ако според околностите може да претпостави дека некој доказ нема да може да се изведе или дека нема да може да се изведе во разумен рок, или ако доказот треба да се изведе во странство, судот во решението за изведувањето на доказот ќе определи рок до кој ќе се чека изведувањето на доказот.

(2) Кога определениот рок ќе истече, расправата ќе се спроведе без оглед што определениот доказ не е изведен.

Увид

Член 212

(1) Увид се презема само на предлог на странка кога за утврдување на некој факт или за разјаснување на некоја околност е потребно непосредно забележување на судот.

(2) Увидот може да се врши и со учество на вештаци кои ги обезбедува странката која го предложила увидот.

Член 213

Советот ќе го овласти претседателот на советот да изврши увид ако предметот кој треба да се разгледа не може да се донесе во судот или неговото донесување би предизвикало значителни трошоци, а советот смета дека не е нужно непосредно забележување од сите членови на советот.

Член 214

Ако треба да се разгледа предмет што се наоѓа кај една од странките, кај трето лице, кај државен орган или кај организација или друго лице или институција на која и е доверено вршење на јавно овластување, ќе се применат одредбите на овој закон за прибавување на исправи од овие органи или организации (членови 217, 218 и 219).

Исправи

Член 215

(1) Исправа што во пропишана форма ја издал државен орган или орган на државната управа во границите на својата надлежност, како и исправа што во таква форма ја издала организација или друга институција при вршење на јавно овластување што и е доверено со закон или со одлука на орган на општината заснована врз закон (јавна исправа), ја докажува вистинитоста на она што се потврдува или определува во неа.

(2) Иста доказна сила имаат и други исправи кои со посебни прописи во поглед на доказната сила се издначени со јавните исправи.

(3) Дозволено е да се докажува дека во јавната исправа невиноста се утврдени фактите или дека исправата е неправилно составена.

(4) Ако судот се сомнева во автентичноста на исправата, може да побара за тоа да се изјасни органот, односно институцијата од која би требало да потекнува таа.

Член 216

Ако со меѓународен договор поинаку не е определено, странските јавни исправи што се прописно заверени, имаат, под услов на заемност, иста доказна сила како и домашните јавни исправи.

Член 217

(1) Странката е должна самата да ја поднесе исправата на која се повикува за доказ на своите наводи.

(2) Кон исправата составена на странски јазик се поднесува и заверен превод.

(3) Ако исправата се наоѓа кај државен орган или орган на државната управа или кај правно или физичко лице кое врши јавни овластувања, а самата странка не може да издејствува исправата да се предаде или покаже, судот по предлог на странката ќе ја прибави оваа исправа.

Член 218

(1) Кога едната странка се повикува на исправа и тврди дека таа се наоѓа кај другата странка, судот оваа странка ќе ја повика да ја поднесе исправата, оставајќи и за тоа определен рок.

(2) Странката не може да го одбие поднесувањето на исправата ако таа самата во постапката се повикала на таа исправа за доказ на своите наводи, или ако се работи за исправа која според законот е должна да ја предаде или покаже, или ако исправата со оглед на нејзината содржина се смета заедничка за обете странки.

(3) Во поглед на правото на странката да го одбие поднесувањето на други исправи согласно ќе се применуваат одредбите на членовите 222 и 223 од овој закон.

(4) Кога странката која е повикана да ја поднесе исправата одрекува дека исправата се наоѓа кај неа, судот може заради утврдување на овој факт да изведува докази.

(5) Судот, со оглед на сите околности според свое убедување ќе цени од какво значење е тоа што странката која ја држи исправата не сака да постапи според решението на судот со кое и се налага да ја поднесе исправата или противно на убедувањето на судот одрекува дека исправата се наоѓа кај неа.

(6) Против одлуката на судот од ставот (1) на овој член не е дозволена посебна жалба.

Член 219

(1) Судот може на трето лице да му нареди да поднесе исправа само кога тоа според законот е должно да ја покаже или да ја поднесе, или кога се работи за исправа која според својата содржина е заедничка за тоа лице и за странката која се повикува на исправата.

(2) Пред да донесе одлука со која на трето лице му наложува да ја поднесе исправата, судот ќе го повика третото лице да се изјасни за тоа.

(3) Кога третото лице ја одрекува својата должност да ја поднесе исправата што се наоѓа кај него, судот ќе реши дали третото лице е должно да ја поднесе исправата.

(4) Кога третото лице одрекува дека исправата се наоѓа кај него, судот може, заради утврдување на овој факт, да изведува докази.

(5) Правосилното решение за должноста на третото лице да ја поднесе исправата може да се изврши според правилата на извршувањето.

(6) Третото лице има право на надоместок на трошоците што ги имало во врска со поднесувањето на исправите. Одредбите на членот 234 од овој закон согласно ќе се применуваат и во овој случај.

Сведоци

Член 220

(1) Секое лице кое се повикува како сведок е должно да се јави на поканата, а ако со овој закон поинаку не е определено, должно е и да сведочи.

(2) Како сведоци можат да се сослушаат само лица кои се способни да даваат известување за фактите што се докажуваат.

Член 221

Не може да се сослуша како сведок лице кое со својот исказ би ја повредило должноста за чување на службена или воена тајна, додека надлежниот орган не го ослободи од таа должност.

Член 222

(1) Сведокот може да одбие да сведочи:

1) за она што странката како на свој полномошник му го доверила;

2) за она за кое странката или друго лице на сведокот како на верски исповедник му се исповедало и

3) за факти кои сведокот ги дознал како адвокат, лекар или во вршење на некоја друга професија или некоја друга дејност, ако постои обврска како тајна да се чува она што се дознало во вршењето на таа професија или дејност.

(2) Претседателот на советот ќе ги предупреди овие лица дека можат да одбијат да дадат исказ.

Член 223

(1) Сведокот може да не даде одговор на одделни прашања ако за тоа постојат важни причини, а особено ако со својот одговор на тие прашања би се изложил на тежок срам, на значителна имотна штета или на кривично гонење себеси или своите роднини по крв во права линија до кој и да е степен, а во странична линија заклучно до третиот степен, својот брачен другар или роднините по сватовство заклучно до вториот степен и тогаш кога бракот престанал, својот вонбрачен другар, како и својот старател или лицето под старателство, посвоителот или посвоеникот.

(2) Претседателот на советот ќе го предупреди сведокот дека може да не даде одговор на поставеното прашање.

Член 224

Сведокот не може поради опасност од некаква имотна штета да одбие да сведочи за правни работи при кои бил присутен како повикан сведок, за дејствијата кои во поглед на спорниот однос ги презел како правен претходник или застапник на една од странките, за факти кои се однесуваат на имотните односи условени со семејна, брачна или вонбрачна врска, за факти кои се однесуваат на раѓање, склучување на брак или смрт, како и кога врз основа на посебни прописи е должен да поднесе пријава или да даде изјава.

Член 225

(1) Оправданоста на причините за одбивање на сведочење или давање одговор на одделни прашања ја оценува судот пред кој сведокот треба да сведочи. Ако е потребно, претходно за тоа ќе се сослушаат странките.

(2) Против решението на судот од ставот (1) на овој член странките немаат право на посебна жалба, а сведокот може ова решение да го побива во жалбата против решението со кое е изречена парична казна или затвор поради тоа што одбил да сведочи или не дал одговор на одделно прашање (член 233 став (2)).

Член 226

Странката која предлага определено лице да се сослуша како сведок, мора претходно да назначи за што тоа треба да сведочи и да го наведе неговото име и презиме, занимање и престојувалиште.

Член 227

(1) Повикувањето на сведокот се врши со доставување на писмена покана во која се наведува името и презимето, времето и местото на одржување на сослушувањето, предметот за кој се повикува и назначување дека се повикува како сведок. Во поканата сведокот ќе се предупреди на последиците од неоправдан изостанок (член 233) и на правото на надоместок на трошоците (член 234).

(2) Сведоците кои поради старост, болест или телешки телесни недостатоци не можат да се јават на поканата, ќе се сослушаат во својот стан или на местото каде што се наоѓаат.

Член 228

(1) Сведокот ќе се праша за името и презимето, името на едниот од родителите, занимањето, живеалиштето, односно престојувалиштето, местото на раѓањето, годините на возраста и за неговиот однос со странките.

(2) Сведокот претходно ќе се опомене дека е должен да ја зборува вистината и дека не смее ништо да премолчи, а потоа ќе се предупреди за последиците од давање на лажен исказ.

(3) Сведок се сослушува поединечно и без присуство на сведоците кои подоцна ќе се сослушуваат. Сведокот е должен одговорите да ги дава усно.

Член 229

(1) По општите прашања, сведокот се повикува да изнесе се она што му е познато за фактите за кои треба да сведочи, а потоа можат да му се поставуваат прашања заради проверување, дополнение или разјаснување. Не е дозволено да се поставуваат прашања во кои веќе е содржано како би требало да се одговори.

(2) Сведокот секогаш ќе се прашува од каде му е познато она за кое сведочи.

(3) Сведоците можат да се соочат ако нивните искази не се сложуваат во поглед на важни факти. Соочените за секоја околност во која не се сложуваат, посебно ќе се сослушаат и нивниот одговор ќе се внесе во записникот.

Член 230

(1) Сведокот кој не го знае јазикот на кој се води постапката ќе се сослуша преку судски преведувач.

(2) Ако сведокот е глув, ќе му се поставуваат прашања писмено, а ако е нем, ќе се повика да одговара писмено. Ако сослушувањето не може да се изврши на овој начин, ќе се повика како толкувач лице кое може да се разбере со сведокот.

(3) Судот ќе го предупреди судскиот преведувач, односно толкувачот на должноста за верно пренесување на прашањата што му се поставуваат на сведокот и изјавите што ќе ги дава сведокот.

Член 231

(1) Судот може да одлучи сведокот да положи заклетва на исказот што го дал.

(2) Заклетвата се полага усно со изговарање на овие зборови:

„Се заколнувам во честа дека за сето што ме прашуваше судот ја зборував вистината и дека ништо што знаев за оваа работа не премолчив”.

(3) Судот може да одлучи сведокот да положи заклетва и пред да биде сослушан.

(4) Немите сведоци што знаат да читаат и пишуваат, се заколнуваат на тој начин што го потпишуваат текстот на заклетвата, а глувите сведоци ќе го прочитаат текстот на заклетвата. Ако глувите или немите сведоци не знаат ниту да читаат ниту да пишуваат, ќе се заколнат преку толкувач.

(5) Ако некој сведок се сослушува повторно, нема по вторпат да полага заклетва, туку само ќе се опомене на веќе положената заклетва.

Член 232

(1) Нема да се заколнуваат сведоците кои во моментот на сослушувањето не се полнолетни или не можат да го сфатат значењето на заклетвата.

(2) Против одлуката на судот со која на сведокот му се наредува да положи заклетва или се определува сведокот да не се заколнува, странките и сведокот немаат право на жалба.

Член 233

(1) Ако сведокот што е уредно повикан не дојде, а изостанокот не го оправда или без одобрение или оправдана причина се оддалечи од местото каде што треба да биде сослушан, судот може да нареди присилно да се доведе и да ги поднесе трошоците за доведувањето, а може и да го казни со парична казна согласно со членот 10 став (2) од овој закон.

(2) Ако сведокот дојде и откако е предупреден на последиците ќе одбие да сведочи или да даде одговор на одделно прашање, а судот ќе оцени дека причините за одбивањето се неоправдани, ќе го казни со парична казна согласно со членот 10 став (2) од овој закон.

(3) Судот на барање од странката ќе одлучи дека сведокот е должен да ги надомести трошоците што ги предизвикал со својот неоправдан изостанок, односно со неоправданото одбивање да сведочи.

(4) Ако сведокот дополнително го оправда својот изостанок, судот ќе го отповика своето решение за казната, а може сосема или делумно да го ослободи сведокот од надоместок на трошоците. Судот може да го отповика своето решение за казната и кога сведокот дополнително ќе се согласи да сведочи.

(5) Ако е потребно воено лице или лице вработено во полицијата присилно да се доведе заради сведочење, судот писмено ќе се обрати до неговиот старешина кој ќе нареди негово приведување во судот.

Член 234

(1) Сведокот има право на надоместок на патните трошоци и на трошоците за исхрана и ноќевање, како и на надомест на загубената заработка.

(2) Сведокот треба да бара надоместок веднаш по сослушувањето, инаку го губи тоа право. Судот е должен на ова да го предупреди сведокот.

(3) Во решението со кое се одмеруваат трошоците на сведокот, судот ќе одреди определениот износ да се исплати од положениот аванс, а ако аванс не е положен, ќе и наложи на странката определениот износ да му го плати на сведокот во рок од осум дена. Жалбата против ова решение не го задржува извршувањето на решението.

Вештачење**Член 235**

(1) Судот ќе изведе вештачење како доказ, ако странката со тужбата или одговорот на тужба го достави стручниот наод и мислење на вештакот.

(2) Ако странката предлага вештачење како доказ, но стори веројатно дека постојат факти или околности за кои не може да го прибави вештиот наод и мислење, судот ќе определи вештачење со писмена наредба. Во наредбата судот ќе наведе во однос на кои факти или околности се врши вештачењето, и на предлог на странката ќе определи на кого му се доверува вештачењето.

Член 236

Вештачењето го вршат вештаци запишани во регистарот на вештаци.

Член 237 е избришан

Член 238

(1) Вештакот е должен да се јави на поканата на судот и да го изнесе својот стручен наод и мислење.

(2) Судот ќе го ослободи вештакот, по негово барање, од должноста на вештачење од причини од кои сведокот може да одбие да сведочи или да даде одговор на одделно прашање.

(3) Судот може да го ослободи вештакот, по негово барање, од должноста на вештачење и од други оправдани причини. Ослободување од должноста на вештачење може да бара и овластениот работник на органот или организацијата во која вештакот работи.

Член 239

(1) Судот нема да го прифати вештачењето како доказ по приговор од спротивната странка, ако донел одлука по барање за изземање на вештак од причини од кои може да биде изземен судија или судија поротник.

(2) Кога судот определил супер вештачење, странките можат да приговорат за изземање на вештаците ако постојат истите причини поради кои може да биде изземен судија или судија поротник.

(3) Во барањето за изземање на вештакот, странката е должна да ги наведе околностите врз кои го заснова своето барање за изземање.

(4) За барањето за изземање одлучува парничниот суд. Судијата на замолениот суд и претседателот на советот одлучуваат за изземањето ако им е доверено изведување на доказот со вештачење.

(5) Против решението со кое се усвојува барањето за изземање не е дозволена жалба, а против решението со кое барањето се одбива не е дозволена посебна жалба.

(6) Ако странката узнала за причината за изземањето по извршеното вештачење и му приговара на вештачењето од таа причина, судот ќе постапи како барањето за изземање да е ставено пред извршеното вештачење.

Член 240

(1) Судот со парична казна од 2.500 до 5.000 евра во денарска противвредност, ќе го казни вештакот, трговецот поединец – вештак, вештакот вработен кај субјектите од ставот (2) на овој член, вештакот вработен во орган на државната управа, кој нема да дојде на рочиште иако е уредно повикан, а изостанокот нема да го оправда, или ако до судот во определениот рок не го достави стручниот наод и мислење.

(2) Судот со парична казна од ставот (1) на овој член ќе го казни друштвото за вештачење, високо образовната установа, научната установа и стручната установа, одговорното или службено лице во орган на државната управа, ако без оправдана причина одбие да изврши вештачење или супер вештачење, или ако во определениот рок до судот не ги достави стручниот наод и мислењето.

(3) Во случај на неоправдан изостанок судот може да нареди вештакот присилно да се доведе и да ги поднесе трошоците за доведувањето.

(4) По барање од странката судот може со решение да му наложи на вештакот да ги надомести трошоците што ги предизвикал со своето неоправдано недоаѓање или со неоправданото одбивање да врши вештачење.

(5) Решението за казната судот може да го отповика под условите од членот 233 став (4) на овој закон.

Член 241

(1) Вештакот има право на надоместок на патните трошоци и на трошоците за исхрана и ноќевање, на надоместок на загубената заработка и на трошоци за вештачење, како и право на награда за извршеното вештачење.

(2) Во поглед на надоместок на трошоците и наградата на вештакот, согласно ќе се применуваат одредбите на членот 234 ставови (2) и (3) од овој закон.

Член 242

Вештаците се повикуваат со доставување на писмена покана во која се наведува името и презимето, занимањето на повиканиот, времето и местото на доаѓање, предметот за кој се повикува и назначување дека се повикува како вештак. Во поканата вештакот ќе се предупреди на последиците од неоправдан изостанок (член 240) и на правото на надоместок на трошоците (член 241).

Член 243 е избришан

Член 244

(1) Судот на вештакот му поставува прашања и, по потреба бара објаснувања во поглед на дадениот стручен наод и мислење.

(2) По одобрение на судот на вештакот прашања може да му поставуваат и странките.

Член 245

(1) Во случаите од член 235 став (2) на овој закон, вештакот до судот ќе ги поднесе својот стручен наод и мислење во писмена форма во рокот што ќе го определи судот, кој не може да биде подолг од 45 дена, а во сложените предмети не може да биде подолг од 60 дена.

(2) Вештакот мора секогаш да го образложи стручниот наод и мислењето.

(3) Судот ќе ги достави до странките стручниот наод и мислењето најдоцна осум дена пред рочиштето на кое ќе се расправа за нив.

(4) Ако вештакот во определениот рок не го поднесе стручниот наод и мислењето, судот ќе го повика, ќе му го одземе предметот и ќе му изрече парична казна согласно со членот 240 ставови (1) и (2) од овој закон.

Член 246

(1) Во случаите од член 235 став (2) на овој закон кога се определени повеќе вештаци, тие можат да поднесат заеднички наод и мислење кога во наодот и мислењето се сложуваат. Ако во наодот и мислењето не се сложуваат секој вештак посебно го изнесува својот наод и мислење.

(2) Кога податоците на вештаците за нивниот наод не се сложуваат суштествено, или ако наодот на еден или на повеќе вештаци е нејасен, нецелосен или во противречност самиот со себеси или со испитаните околности, а тие недостатоци не можат да се отстранат со повторно сослушување на вештаците, судот може да определи супер вештачење кое ќе се изврши во роквите определени во членот 245 став (1) од овој закон.

(3) Супер вештачењето го определува претседателот на советот или судијата поединец по електронски пат со примена на правилото на случаен избор од регистарот на вештаци, во присуство на двете странки односно на нивните полномошници.

Член 247

Против решението на судот од членовите 236 и 246 на овој закон не е дозволена посебна жалба.

Член 248

Одредбите на членовите 236, од 238 до 242 и 247 од овој закон се применуваат согласно и на преведувачите и толкувачите.

Сослушување на странките**Член 249**

Кога нема други докази или кога и покрај изведените други докази е потребно да се утврдуваат важни факти, на предлог на странка судот може да определи доказ со сослушување на странки.

Член 250

(1) Кога ќе се увери дека на странката, односно на лицето кое треба да се сослуша за странката не му се познати спорните факти, или ако сослушувањето на таа странка не е можно, судот може да одлучи да се сослуша само другата странка.

(2) Исто така, судот може да одлучи да се сослуша само едната странка, ако другата странка одбие да даде исказ или не се јави на поканата од судот.

Член 251

Изведување на докази со сослушување на странки преку претседателот на советот или замолениот судија е дозволено само ако странката поради неотстранливи пречки не може лично да дојде или ако нејзиното доаѓање би предизвикало несразмерни трошоци.

Член 252

(1) За странката која нема парнична способност ќе се сослуша нејзиниот законски застапник. Судот може да одлучи наместо или покрај законскиот застапник да се сослуша самата странка, ако нејзиното сослушување е можно.

(2) За правното лице ќе се сослуша лицето кое со законот или со правилата е определено да го застапува.

(3) Ако како странка во спорот учествуваат на една страна повеќе лица, судот ќе одлучи дали ќе се сослушаат сите овие лица или само некои од нив.

Член 253

(1) Поканата за рочиштето на кое ќе се изведува доказ со сослушување на странките се доставува лично до странката, односно до лицето што ќе се сослуша за странката.

(2) Ако странката има полномошник, поканата за рочиштето на кое ќе се изведува доказ со сослушување на странката или на лицето кое треба да се сослуша за странката, се доставува до полномошникот, кој е должен за тоа да ја извести странката.

(3) Во поканата од ставовите (1) и (2) на овој член ќе се назначи дека на рочиштето ќе се изведува доказ со сослушување на странките и дека странката што ќе дојде на рочиштето може да биде сослушана во отсуство на другата странка.

Член 254

(1) Не можат да се применуваат никакви присилни мерки спрема странката што не се јавила на поканата од судот заради сослушување, ниту пак странката може да се присили на давање исказ.

(2) Судот, со оглед на сите околности, ќе оцени од какво значење е тоа што странката не дошла на сослушувањето или што одбила да даде исказ (член 250 став (2)).

Член 255

Доказот со сослушување на странките се изведува без полагање заклетва.

Член 256

Одредбите за изведување на доказ со сведоци ќе се применуваат и при изведување на доказ со сослушување на странките, ако за сослушување на странките не е пропишано нешто друго.

Глава осумнаесетта**ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ДОКАЗИ****Член 257**

(1) Кога постои оправдан страв дека некој доказ не ќе може да се изведе или дека неговото подоцнежено изведување ќе биде отежнато, може во текот како и пред поведувањето на постапката да се предложи да се изведе овој доказ.

(2) Во постапката за обезбедување на докази не може да се изведе доказ со сослушување на странките.

(3) Обезбедувањето на докази може да се бара и откако одлуката со која постапката се завршува ќе стане правосилна, ако тоа е потребно пред или во текот на постапката по вонредни правни лекови.

Член 258

(1) Ако предлогот за обезбедување на доказ е ставен во текот на парничната постапка, за постапување е надлежен судот пред кој тече постапката.

(2) Кога се бара обезбедување на доказ пред поведувањето на постапката, како и во итни случаи ако постапката веќе тече, надлежен е суд од прв степен на чие подрачје се наоѓаат предметите што треба да се разгледаат, односно судот на чие подрачје престојува лицето кое треба да се сослуша.

(3) За предлогот од ставот (1) на овој член одлучува претседателот на советот или судијата поединец што ја води постапката, а во случаите од ставот (2) на овој член судијата поединец на надлежниот суд.

Член 259

Во поднесокот со кој се бара обезбедување на докази предлагачот е должен да ги наведе фактите што треба да се докажат, доказите што треба да се изведат и причините поради кои смета дека подоцна доказот не ќе може да се изведе или дека неговото изведување ќе биде отежнато. Во поднесокот треба да се наведе името и презимето на противникот, освен ако од околностите произлегува дека тој не е познат.

Член 260

(1) Поднесокот во кој е ставен предлог за обезбедување на доказ ќе се достави до противникот ако е познат. Ако постои опасност поради одлагање, судот за предлогот ќе одлучи и без претходно изјаснување на противникот.

(2) Во решението со кое се усвојува предлогот, судот ќе го определи рочиштето за изведување на доказот, ќе ги наведе фактите за кои ќе се изведуваат докази, како и доказите што ќе се изведуваат, а ако е потребно ќе именува и вештаци.

(3) Ако до противникот порано не бил доставен поднесок во кој е ставен предлог за обезбедување на докази, тој ќе му се достави заедно со решението на судот со кој се усвојува предлогот за обезбедување на докази.

(4) На противникот кој е непознат или е непознато неговото престојувалиште, судот може заради учество на рочиштето за изведување на докази да му назначи привремен застапник (член 76). За тоа назначување не е потребно да се издаде оглас.

(5) Судот може во итни случаи да определи изведувањето на доказите да започне и пред да се достави до противникот решението со кое се усвојува предлогот за обезбедување на докази.

(6) Против решението на судот со кое се усвојува предлогот за обезбедување на докази, како и против решението со кое се одлучува изведувањето на докази да започне пред да се достави решението до противникот, не е дозволена жалба.

Член 261

(1) Ако доказите се изведени пред да е поведена постапка, записникот за изведување на доказите ќе се чува во судот пред кој се изведени доказите.

(2) Ако постапката е во тек, а обезбедувањето на доказите не го извел парничниот суд, записникот ќе се достави до парничниот суд.

Глава деветнаесетта

ПОДГОТВУВАЊЕ НА ГЛАВНА РАСПРАВА

Член 262

(1) По приемот на тужбата се вршат подготовки за главна расправа.

(2) Овие подготовки опфаќаат претходно испитување на тужбата, доставување на тужбата до тужениот на одговор, одржување на подготвително рочиште и закажување на главна расправа.

(3) Со подготвувањето на главната расправа раководи претседателот на советот.

(4) Во текот на подготвувањето на главната расправа странките можат да упатуваат поднесоци во кои ќе ги наведат фактите што имаат намера да ги изнесат на главната расправа, како и доказите чие изведување имаат намера да го предложат.

Член 263

(1) Во текот на подготвувањето на главната расправа до рочиштето за главната расправа, претседателот на советот е овластен да одлучува: за стапувањето на претходникот во парницата, за учеството на замешувачот, за обезбедувањето на докази, за преиначувањето на тужбата, за трошоците на постапката во случај на повлекување на тужбата, за прекинувањето на постапката, за привремените мерки за обезбедување, за спојувањето на постапки за раздвојувањето на постапката, за определувањето на судските рокови или нивното продолжување, за закажувањето на рочишта или за нивното одлагање, за враќање во поранешна состојба поради пропуштање на рок или рочиште за ослободување на странката од плаќање на трошоците на постапката, за обезбедување на парнични трошоци, за полагањето аванс на име трошоци за преземање на одделни дејствија во постапката, за назначувањето на привремен застапник, за доставувањето на судските писмена, за мерките за исправање на поднесоците, за уредноста на полномоштијата, како и за сите прашања што се однесуваат на управувањето со постапката.

(2) Против одлуките што ги донесува претседателот на советот во текот на подготвувањето на главната расправа, а кои се однесуваат на управувањето со постапката, не е дозволена посебна жалба.

Член 264

Претседателот на советот може во текот на подготвувањето на главната расправа да донесе пресуда поради неподнесување на одговор на тужба, пресуда врз основа на признание, пресуда врз основа на одрекување и пресуда поради изостанок и да прими на записник порамнување на странките.

Претходно испитување на тужбата

Член 265

По претходно испитување на тужбата претседателот на советот е овластен да ги донесува решенијата од членот 263 на овој закон, ако не се работи за прашања за кои според природата на работите или според одредбите на овој закон одлука може да се донесе дури во натамошниот тек на постапката.

Член 266

Кога ќе утврди дека тужбата е неразбирлива или нецелосна или дека постојат недостатоци кои се однесуваат на способноста на тужителот или на тужениот да бидат странки во постапката, или недостатоци во поглед на законското застапување на странката, или недостатоци кои се однесуваат на овластувањето на застапникот да поведе постапка кога е потребно такво овластување, претседателот на советот заради отстранување на овие недостатоци ќе ги преземе потребните мерки предвидени со членовите 75 и 101 од овој закон.

Член 267

(1) По претходно испитување на тужбата претседателот на советот донесува решение со кое се отфрла тужбата ако утврди дека решавањето на тужбеното барање не спаѓа во судска надлежност (член 15) или дека тужбата е поднесена ненавремено, ако со посебни прописи е определен рок за поднесување на тужбата.

(2) Претседателот на советот донесува и решение со кое судот се огласува за ненадлежен (член 15) и предметот му се отстапува на надлежниот суд.

Член 268

Ако смета дека нема доволно основа за донесување на одлука за некое прашање што се поставило во текот на претходното испитување на тужбата, претседателот на советот ќе остави за ова прашање да донесе одлука по приемот на одговорот на тужбата или на подготвителното рочиште.

Одговор на тужба

Член 269

(1) Тужбата со прилозите се доставува до тужениот на одговор во рок од осум дена од денот на приемот, доколку не е потребно да се преземат дејствија на уредување на тужбата и наплата на судската такса. Ако има потреба од преземање на дејствија за уредување на тужбата, тужбата ќе биде доставена на одговор во рок од осум дена по преземените дејствија.

(2) Со поканата со која се доставува тужбата, тужениот ќе се предупреди дека е должен да даде писмен одговор на тужбата во рок што ќе го определи судот, кој не може да биде пократок од 15 дена, ниту подолг од 30 дена од денот на приемот на тужбата. Судот е должен во поканата да го предупреди тужениот на правните последици од недавање на писмен одговор на тужбата во определениот рок (член 319).

(3) Ако тоа го бараат посебните околности на случајот, а особено ако тоа е потребно за одлучување по предлогот за определување на привремена мерка, судот веднаш, а најдоцна во рок од три дена од денот на приемот на предлогот ќе закаже рочиште за расправање по предлогот и ќе нареди примерок од тужбата да му се достави на тужениот.

Член 270

(1) Во одговорот на тужба тужениот може да се изјасни за барањата и наводите од тужбата и да предложи докази со кои ги поткрепува тие наводи.

(2) Ако тужениот го оспорува тужбеното барање, во одговорот на тужбата е должен да ги наведе фактите врз кои ги заснова своите наводи и доказите со кои се утврдуваат тие факти. Со одговорот на тужбата, тужениот е должен да ги приложи и исправите на кои се повикува, ако тоа е можно.

(3) По приемот на одговорот на тужба ако судот утврди дека меѓу странките не е спорна фактичката состојба и дека не постојат други пречки за донесување на одлука, судот може да донесе одлука и без одржување на рочиште.

(4) По приемот на одговорот на тужба, судот може да ги носи сите решенија што може да ги донесе и при претходно испитување на тужбата.

Подготвително рочиште

Член 271

(1) По приемот на одговорот на тужба или по протекот на рокот за поднесување на одговор на тужба, судот најдоцна во рок од осум дена ќе закаже подготвително рочиште, а истото ќе го одржи најдоцна во рок од 50 дена сметано од денот на закажувањето.

(2) Странките се должни најдоцна на подготвителното рочиште да ги изнесат сите факти и докази врз кои ги засноваат своите наводи, како и да ги достават исправите и предметите кои имаат намера да ги употребат како доказ во постапката.

Член 272

(1) Подготвителното рочиште треба да се определи така што на странките да им остане доволно време за подготвување, а најмалку осум дена од приемот на поканата.

(2) Судот е должен во споровите во кои е дозволена медијација, заедно со поканата за подготвителното рочиште да достави до странките писмено укажување дека спорот може да се реши во постапка за медијација.

(3) Во поканата за подготвителното рочиште на странките ќе им се наложи на рочиштето да ги донесат сите исправи што им служат како доказ, како и сите предмети што треба да се разгледаат во судот.

(4) Во поканата за подготвително рочиште судот ќе им укаже на странките за последиците од изостанувањето од подготвителното рочиште, како и за тоа дека се должни најдоцна на ова рочиште да ги изнесат сите факти врз кои ги засноваат своите наводи, да ги предложат сите докази со кои ги докажуваат фактите, да ги приложат сите исправи и предмети што имаат намера да ги употребат како доказ и да се изјаснат за тоа дали се согласни спорот да го решат во постапка за медијација.

(5) Во поканата за подготвителното рочиште, покрај содржината од ставот (4) на овој член, судот ќе им укаже на странките дека согласно со членот 278 став (3) од овој закон, судот може веднаш по подготвителното рочиште да одржи главна расправа.

(6) Ако е потребно за подготвително рочиште да се прибават списи, исправи или предмети што се наоѓаат кај судот или кај некој друг државен орган, орган на државната управа, орган на единица на локалната самоуправа или кај физичко или правно лице на кое му е доверено вршењето на јавни овластувања, а кои странката сама не успеала да ги прибави, судот ќе нареди, ако странките тоа го предложиле, сите списи, исправи, односно предмети да се прибават.

(7) Органите и лицата од ставот (6) на овој член се должни да постапат по задолжението на судот најдоцна во рок од 15 дена од денот на приемот на барањето, во спротивно судот ќе изрече парична казна на одговорното, односно службеното лице на органот и лицата од ставот (6) на овој член во висина од 2.500 до 5.000 евра во денарска противвредност.

(8) Трошоците за прибавување на доказот е должна да ги надомести странката.

Член 273

(1) Ако странките се согласат спорот да се решава во постапка за медијација, судот ќе донесе решение согласно член 200 став (1) точка б од овој закон и ќе ја прекине постапката.

(2) Ако странките не се согласиле спорот да се решава во постапка за медијација, подготвителното рочиште почнува со излагање на тужбата, а потоа тужениот го изнесува одговорот на тужбата.

(3) Кога е потребно, претседателот на советот ќе побара од странките разјаснување во однос на нивните наводи или предлози.

(4) Ако странката или законскиот застапник на странката не е во состојба јасно и определено да се изјасни за предметот за кој се расправа, а нема полномошник, претседателот на советот или судијата поединец ќе и¹ укаже на потребата да земе полномошник.

(5) Ако странката не е во можност веднаш да овласти полномошник, претседателот на советот или судијата поединец по нејзин предлог ќе го одложи рочиштето, но не подолго од 15 дена.

Член 274

(1) На подготвителното рочиште претходно се расправа за прашања што се однесуваат на пречките за натамошниот тек на постапката, било претседателот на советот по испитувањето на тужбата да го одложи решавањето на овие прашања, било тие да се наведени во одговорот на тужбата или на подготвителното рочиште. За овие прашања на подготвителното рочиште можат да се изведуваат докази кога тоа е потребно.

(2) Покрај решенијата што е овластен да ги донесува по претходно испитување на тужбата, на подготвителното рочиште, претседателот на советот донесува и решение за отфрлање на тужбата, ако утврди дека за тужбеното барање веќе тече парница, дека работата е пресудена правосилно, дека за предметот на спорот е заклучено судско порамнување или дека не постои правен интерес на тужителот за поднесување на тужба за утврдување.

(3) Ако претседателот на советот не го усвои приговорот дека постои некоја од пречките за водење на постапката од ставот (2) на овој член, ќе се продолжи со расправањето, а одлука за приговорот ќе донесе советот заедно со одлуката за главната работа, освен по приговор за месна надлежност.

(4) На подготвителното рочиште претседателот на советот во однос на управувањето со постапката ги има сите овластувања што ги имаат претседателот на советот и советот на главната расправа.

Член 275

(1) Кога ќе најде дека не постојат пречки за натамошно водење на постапката судот, според резултатите од расправањето на подготвителното рочиште, ќе одлучи кои од предложените сведоци и вештаци ќе се повикаат на главната расправа и кои други предложени докази ќе се прибават. Судот на главната расправа одлучува кои од доказите ќе се изведат.

(2) Ако судот не ги усвои предлозите од странките за доказите, странките можат своите предлози да ги повторат на главната расправа.

Член 276

(1) По предлог на странките претседателот на советот може да определи да се изврши увид надвор од судот ако тоа е потребно.

(2) Ако увидот треба да се изврши со учество на вештак, судот на предлог на странката ќе дозволи учество на вештак.

Член 277

(1) Ако на подготвителното рочиште не дојде тужителот кој уредно е поканет, а изостанокот не го оправда, тужбата се смета за повлечена, ако со тоа се согласил тужениот, а ако тужениот не е присутен, тужбата ќе се смета за повлечена ако во рок од осум дена по приемот на известувањето за повлекувањето не се изјаснил дека на тоа се противи.

(2) Ако на подготвителното рочиште не дојде тужениот кој уредно е поканет и не го оправда своето отсуство, а не постојат услови за донесување на пресуда поради изостанок, судот ќе расправа со присутната странка.

(3) Ако на подготвителното рочиште која било од странките не дојде, а изостанокот го оправда, рочиштето ќе се одложи.

Закажување на рочиште за главна расправа**Член 278**

(1) На подготвителното рочиште судот ќе ги определи денот и часот на одржување на рочиштето за главна расправа во рок кој не може да биде пократок од осум дена ниту подолг од 60 дена, а во сложените предмети најмногу до 90 дена сметано од денот на одржаното подготвително рочиште, доказите кои ќе се изведуваат, сведоците и вештаците кои ќе бидат поканети на главната расправа.

(2) Судот ќе ги предупреди странките за последиците од изостанок на главната расправа.

(3) Судот може да одреди главната расправа да се одржи веднаш по подготвителното рочиште.

Глава дваесетта**ГЛАВНА РАСПРАВА****Тек на главната расправа****Член 279**

Претседателот на советот, односно судијата поединец ја отвора главната расправа и го објавува предметот на расправањето. Потоа утврдува дали дошле сите повикани лица, па ако не дошле, проверува дали се уредно повикани и дали го оправдале својот изостанок.

Член 280

(1) Ако на првото рочиште за главна расправа, како и на некое подоцнежнo рочиште не дојде тужителот кој уредно е поканет, а изостанокот не го оправдал, тужбата се смета за повлечена согласно со членот 277 став (1) од овој закон.

(2) Ако на првото рочиште за главна расправа не дојде тужениот, а изостанокот не го оправдал и нема услови за донесување на пресуда поради изостанок, како и кога на некое подоцнежнo рочиште ќе изостане тужениот, расправата може да се одржи.

Член 281 е избришан**Член 282**

(1) Во текот на главната расправа ќе се расправа за предлозите на странките и за фактичките наводи со кои странките ги образложуваат своите предлози, односно ги побиваат предлозите на противникот, како и за доказите понудени од нивна страна, ќе се изведуваат доказите и ќе се претресуваат резултатите од нивното изведување.

(2) Странките можат да ги изнесуваат и своите правни сфаќања што се однесуваат на предметот на спорот.

(3) Кога во овој закон е предвидено дека странка може да истакне одреден приговор или предлог или да преземе некое друго парнично дејствие додека тужениот на главната расправа не се впушти во расправање за главната работа, таквиот приговор, односно предлог странката може да го истакне, до почетокот на доказната постапка.

Член 283

(1) Претседателот на советот односно судијата поединец внимава во текот на главната расправа да се изведат сите прифатени докази.

(2) Претседателот на советот односно судијата поединец со поставување на прашања и на друг целесобразен начин се грижи во текот на расправата да се изнесат сите решителни факти, да се дополнат нецелосните наводи на странките за важни факти, да се означат или дополнат доказните средства што се однесуваат на наводите на странките и воопшто да се дадат сите разјаснувања потребни за да се утврди фактичката состојба важна за одлуката. Судот, ако тоа е потребно, со странките може да ги разјасни правните прашања на спорот.

Член 284

Странките можат да изнесуваат нови факти и да предлагаат нови докази, како и да упатуваат поднесоци во кои ќе наведат нови факти и нови докази на првото или на било кое од наредните рочишта на главната расправа, само ако сторат веројатно дека без своја вина не биле во можност да ги изнесат, односно да ги предложат во дотогашниот тек на постапката.

Член 285

(1) Изведувањето на доказите го определува советот, односно судијата поединец со решение, во кое ќе се назначи спорниот факт за кој треба да се изведе доказот и доказното средство.

(2) Предложените докази што не ги смета за важни за одлуката, советот, односно судијата поединец ќе ги одбие и во решението ќе ја назначи причината за одбивањето.

(3) Против решението со кое се дозволува или се одбива изведувањето на доказите не е дозволена посебна жалба.

(4) Во натамошниот тек на постапката, судот не е врзан за своето поранешно решение за изведување на доказите.

Член 286

(1) Ако странката приговори дека решавањето за тужбеното барање не спаѓа во судска надлежност, дека судот не е стварно или месно надлежен, дека за истото барање веќе тече постапка, дека работата е пресудена правосилно, дека за предметот на спорот е склучено судско порамнување, судот ќе реши дали за тие приговори ќе расправа и ќе одлучува одвоено од главната работа или заедно со неа.

(2) Ако судот не го усвои приговорот од ставот (1) на овој член, за кои се расправало заедно со главната работа, или ако судот по одвоеното расправање не го усвои приговорот и одлучи веднаш да се продолжи главната расправа, решението за приговорот ќе се внесе во одлуката за главната работа.

(3) Против решението со кое се одбиваат приговорите на странките не е дозволена посебна жалба, ако судот одлучил веднаш да се продолжи расправањето за главната работа.

(4) Одредбите од ставовите (1), (2) и (3) на овој член ќе се применат и кога судот по службена должност ќе одлучи одвоено од главната работа да расправа за тоа дали работата спаѓа во судска надлежност, дали судот е стварно надлежен, дали веќе тече постапка, дали работата веќе е пресудена правосилно, дали тужителот пред судот се одрекол од тужбеното барање, како и дали за предметот на спорот е склучено судско порамнување.

Член 287

(1) Кога претседателот на советот ќе заврши со сослушувањето на одделен сведок, вештак или странка, членовите на советот можат на ова лице непосредно да му поставуваат прашања.

(2) Странката и нејзиниот застапник или полномошник можат по одобрение од претседателот на советот непосредно да им поставуваат прашања на противната странка, на сведоците и на вештаците.

(3) Претседателот на советот ќе и забрани на странката поставување на определено прашање или ќе забрани одговор на поставено прашање, ако во прашањето е веќе содржано како треба да се одговори на него или ако прашањето не се однесува на предметот.

(4) Ако претседателот на советот забрани поставување на определено прашање или давање на одговор, странката може да бара за тоа да одлучи советот.

(5) На барање од странката во записникот ќе се внесе прашањето што советот го одбил, како и прашањето на кое е забранет одговорот.

Член 288

(1) Сослушаните сведоци и вештаци остануваат во судницата, освен ако претседателот на советот, односно судијата поединец, по изјаснувањето на странките, не им дозволи да ја напуштат судницата или не определи нивно привремено отстранување од судницата.

(2) Претседателот на советот односно судијата поединец може да определи сослушаните сведоци подоцна повторно да се повикаат и уште еднаш да се сослушаат во присуство или отсуство на други сведоци и вештаци.

Завршни зборови

Член 289

По изведувањето на сите докази, двете странки, почнувајќи од тужителот, имаат право накусо да му се обрзат на судот со завршни зборови, со кои се резимираат правните и фактичките аспекти на предметот.

Член 290

(1) Кога советот смета дека предметот е расправен така што да може да се донесе одлука, претседателот на советот ќе соопшти дека главната расправа е заклучена, а потоа советот ќе се повлече на советување и гласање заради донесување одлука.

(2) Советот може да одлучи главната расправа да ја заклучи и кога останало да се прибават извесни списи што содржат докази потребни за одлучување или ако треба да се почека записникот за доказите изведени од замолените судија, а странките ќе се откажат од расправањето за тие докази.

Член 291

(1) Во текот на советувањето и гласањето советот може да одлучи заклучената главна расправа повторно да се отвори ако тоа е потребно заради дополнување на постапката или разјаснување на одделни поважни прашања, за што ќе закаже ново рочиште за главна расправа и ќе ги покани странките.

(2) Главната расправа која е повторно отворена согласно со ставот (1) на овој член, мора да се закаже и да заврши најдоцна во рок од 30 дена од денот на нејзиното повторно отворање.

Јавност на главната расправа

Член 292

(1) Главната расправа е јавна.

(2) На расправата можат да присуствуваат само полнолетни лица.

(3) Лицата кои присуствуваат на расправата не смеат да носат оружје или опасно оружје.

(4) Одредбата од ставот (3) на овој член не се однесува на припадниците на судската полиција и на обезбедувањето на лицата кои учествуваат во постапката.

Член 293

(1) Советот може да ја исклучи јавноста за целата главна расправа или за еден нејзин дел, ако тоа го бараат интересите за чувањето на службена, деловна или лична тајна, интересите на јавниот ред или причините на моралот.

(2) Советот може да ја исклучи јавноста и во случај кога со мерките за одржување на редот предвидени во овој закон не би можело да се обезбеди непречено одржување на расправата.

Член 294

(1) Исклучувањето на јавноста не се однесува на странките, нивните законски застапници, полномошниците и замешувачите.

(2) Советот може да дозволи на главната расправа на која е исклучена јавноста да присуствуваат одделни службени лица, како и научни и јавни работници, ако тоа е од интерес за нивната служба, односно научна или јавна дејност.

(3) По барање од странката, судот може да дозволи на расправата да присуствуваат најмногу две лица кои таа ќе гизначи.

(4) Претседателот на советот ќе ги предупреди лицата кои присуствуваат на расправата на која е исклучена јавноста дека се должни како тајна да го чуваат сето она што го дознале на расправата и ќе им укаже на последиците од оддавање на тајна.

Член 295

(1) За исклучувањето на јавноста одлучува советот со решение кое мора да биде образложено и јавно објавено.

(2) Против решението за исклучување на јавноста не е дозволена посебна жалба.

Член 296

Одредбите за јавноста на главната расправа согласно се применуваат и на подготвителното рочиште, на рочиштето надвор од главната расправа пред претседателот на советот, како и на рочиштето пред замолените судија.

Раководење со главната расправа

Член 297

(1) Претседателот на советот, односно судијата поединец раководи со главната расправа, ги испитува странките, изведува докази, им дава збор на членовите на советот, на странките, на нивните законски застапници и на полномошниците и ги објавува одлуките на советот.

(2) Должност на претседателот на советот, односно судијата поединец е да се грижи предметот на спорот сестрано да се претресе, но постапката поради тоа да не се одолжува, така што расправата по можност да се доврши на едно рочиште.

(3) Ако лицето кое учествува на расправата се противи на некоја мерка од претседателот на советот која се однесува на раководењето со расправата или на некое прашање што го поставил претседателот на советот, член на советот или друго лице кое учествува во постапката, за таквото противење одлучува советот.

(4) Судот не е врзан за своето решение кое се однесува на раководењето со расправата.

(5) Против решението што се однесува на раководењето со расправата не е дозволена посебна жалба.

Член 298

(1) Надвор од рочиштето за главната расправа претседателот на советот, односно судијата поединец донесува решение за исправањето на поднесокот, за назначувањето на привремен застапник, за уредноста на полномошното, за полагање аванс на име трошоци за преземање на одделни дејствија во постапката, за ослободувањето од плаќање трошоци за постапката, за обезбедувањето на парничните трошоци, за доставувањето на судските писмена, за обезбедувањето на докази, за привремените мерки за обезбедување, за прекинувањето на постапката, за трошоците на постапката во случај на повлекување на тужбата, за закажувањето на рочишта и за нивно одлагање, за спојување на постапки, како и за определувањето на рокови и за нивното продолжување.

(2) Претседателот на советот односно судијата поединец, исто така, е овластен, по приемот на записникот за изведувањето на доказите пред замолениот судија да определи да се извршат потребни исправки или дополненија.

(3) Надвор од рочиштето за главната расправа претседателот на советот, односно судијата поединец е овластен, по повод изјавата на тужениот, односно тужителот дадена писмено или усно на записник кај парничниот суд, да донесе пресуда врз основа на признание односно пресуда врз основа на одрекување, како и да прими на записник судско порамнување.

Член 299

(1) Ако пред ист суд течат повеќе парници меѓу исти лица, или во кои исто лице е противник на разни тужители или разни тужени, сите овие парници можат со решение на советот да се спојат заради заедничко расправање, ако со тоа би се забрзало расправањето или би се намалиле трошоците. За сите споени парници судот може да донесе заедничка пресуда.

(2) Советот може да определи заради заедничко расправање пред него, да се спојат повеќе парници и тогаш кога за некои од нив е надлежен судија поединец на истиот суд.

(3) Советот може да определи одвоено да се расправа за одделни барања во иста тужба и по завршувањето на одвоеното расправање да донесе посебни одлуки за тие барања.

Член 300

(1) Кога советот ќе одлучи да се одложи рочиштето за главната расправа, претседателот на советот ќе се грижи за следното рочиште да се прибават сите докази чие изведување е определено за тоа рочиште и да се извршат други подготовки за да може расправата да се заврши на тоа рочиште.

(2) Кога рочиштето се одлага, претседателот на советот на присутните ќе им го соопшти денот и часот на новото рочиште. Против решението на судот со кое се одлага рочиштето или се одбиваат предлозите на странките за одлагање на рочиштето, не е дозволена посебна жалба.

Член 301

(1) Ако рочиштето се одложи, ново рочиште ќе се одржи пред истиот совет.

(2) Ако новото рочиште се одржува пред истиот совет, главната расправа ќе продолжи и претседателот на советот накратко ќе го изложи текот на поранешните рочишта.

(3) Ако рочиштето се одржува пред изменет совет, главната расправа ќе продолжи, а претседателот на советот накратко ќе го изложи текот на поранешните рочишта. Советот може да одлучи повторно да се изведат некои од веќе изведените докази.

Член 302

Судот во текот на постапката може согласно со членот 10 став (2) од овој закон да ги казни странката, законскиот застапник, полномошникот или замешувачот, кои со своите парнични дејствија ги злоупотребиле правата признати со овој закон.

Одржување на редот на главната расправа

Член 303

Должност на претседателот на советот е во текот на главната расправа да се грижи за одржувањето на редот во судницата и за достоинството на судот.

Член 304

(1) Ако лицето кое учествува во постапката или лицето што како слушател присуствува на расправата го навредува судот или другите учесници во постапката, ја попречува работата или не им се покорува на наредбите од претседателот на советот за одржување на редот, претседателот на советот ќе го опомене. Ако опомената е неуспешна, советот може опоменатото лице да го отстрани од судницата или да го казни со парична казна согласно со членот 10 став (2) од овој закон, а може и да го отстрани и да го казни со парична казна.

(2) Ако странката е отстранета од судницата, рочиштето ќе се одржи и без нејзино присуство.

(3) Ако од судницата биде отстранет полномошникот, советот на барање од странката ќе го одложи рочиштето, а ако странката не присуствува на рочиштето, советот секогаш ќе го одложи рочиштето и ќе ја извести странката дека нејзиниот полномошник е отстранет од рочиштето поради нарушување на редот. Трошоците на одложеното рочиште паѓаат на товар на полномошникот.

(4) Кога судот ќе казни со парична казна или ќе отстрани од судница адвокат или адвокатски приправник како полномошник, за тоа ќе ја извести Адвокатската комора на Република Македонија.

Член 305

Ако државниот правобранител, односно лицето што го заменува, го нарушува редот, претседателот на советот за тоа ќе го извести Државниот правобранител на Република Македонија, а советот може да го одложи рочиштето и од него може да побара да определи друго лице да учествува во парницата.

Член 306

Овластувањата што за одржување на редот на главната расправа ги имаат претседателот на советот и советот, му припаѓаат на претседателот на советот на подготвителното рочиште и на рочиштето надвор од главната расправа, како и на замолениот судија.

Глава дваесет и прва

СУДСКО ПОРАМНУВАЊЕ

Член 307

(1) Странките во текот на целата постапка пред парничниот суд можат да склучат порамнување за предметот на спорот (судско порамнување).

(2) Порамнувањето може да се однесува на целото тужбено барање или на еден негов дел.

(3) Судот во текот на постапката ќе им укаже на странките на можноста за судско порамнување и ќе им помогне да склучат порамнување.

(4) Пред судот не може да се склучи порамнување во поглед на барањата со кои странките не можат да располагаат (член 3 став (3)).

(5) Кога судот во прв степен ќе донесе решение со кое не дозволува порамнување на странките, ќе застане со постапката додека ова решение не стане правосилно.

Член 308

(1) Спогодбата на странките за порамнување се внесува во записник.

(2) Порамнувањето е склучено кога странките по прочитаниот записник за порамнувањето ќе го потпишат записникот.

(3) На странките по нивно барање ќе им се издаде заверен препис на записникот во кој е внесено порамнувањето.

(4) Доколку странките склучиле спогодба во постапка на медијација, се должни истата да ја достават до судот во рок од осум дена од денот на нејзиното склучување. Судот закажува рочиште на коешто на записник ја констатира склучената спогодба која добива својство на судско порамнување ако се исполнети условите за склучување на судско порамнување согласно членот 307 од овој закон.

Член 309

Судот во текот на целата постапка по службена должност ќе внимава дали се води постапка за предмет за кој порано било склучено судско порамнување и ако утврди дека се води постапка за предмет за кој веќе е склучено судско порамнување, ќе ја отфрли тужбата.

Член 310

(1) Лицето кое има намера да поднесе тужба, може преку суд од прв степен на чие подрачје противната страна има живеалиште, односно престојувалиште да се обиде да постигне порамнување.

(2) Судот до кого е упатен ваков предлог ќе ја повика противната страна и ќе ја запознае со предлогот за порамнување.

(3) Трошоците за оваа постапка ги поднесува подносителот на предлогот.

Глава дваесет и втора

ПРЕСУДА

Член 311

(1) Со пресуда судот одлучува за главната работа и за споредните барања.

(2) Ако постојат повеќе барања, судот за сите тие барања по правило ќе одлучи со една пресуда.

(3) Ако повеќе парници се споени заради заедничко расправање, а за конечна одлука узрела само една парница, може да се донесе пресуда само во поглед на таа парница.

Член 312

(1) Судот може да му наложи на тужениот да изврши определено чинење, само ако тоа пристигнало до заклучувањето на главната расправа.

(2) Ако судот усвои барање за издршка може да го обврзе тужениот и на чинења што не се пристигнати.

(3) Пресудата со која тужениот се обврзува да предаде или да преземе предмети дадени во наем или закуп, може да се донесе и пред престанувањето на тие односи.

Член 313

Ако тужителот во тужбата барал да му се досуди извесен предмет, а истовремено во тужбата или до заклучувањето на главната расправа изјавил дека е согласен наместо предметот да прими определен паричен износ, судот, ако го усвои тужбеното барање, во пресудата ќе изрече дека тужениот може да се ослободи од давање на предметот ако го плати тој паричен износ.

Член 314

(1) Кога на странката во пресудата и се наложи извршување на некакво чинење ќе се определи рокот во кој ова чинење е должно да го изврши.

(2) Ако со посебни прописи поинаку не е определено, рокот на извршувањето на чинењето изнесува 15 дена, но за чинењата кои не се состојат во парично давање, судот може да определи подолг рок. Во меничните и чековните спорови овој рок изнесува осум дена.

(3) Рокот за извршување на чинењето почнува да тече првиот ден по доставувањето на преписот на пресудата до странката на која и е наложено извршување.

Делумна пресуда

Член 315

(1) Ако врз основа на расправа узреле за конечна одлука само некои од повеќето тужбени барања, или ако само дел од барањето узрел за конечна одлука, судот може во поглед на узрелото барање, односно за делот од барањето да ја заклучи расправата и да донесе пресуда (делумна пресуда). При оценка дали ќе донесе делумна пресуда судот особено ќе ја земе предвид големината на барањето или делот од барањето кој узрел за одлука.

(2) Судот е должен без одлагање да донесе делумна пресуда ако врз основа на признание или одрекување од повеќе истакнати барања само некои узреле за конечна одлука, или ако само еден дел од барањето узрел за одлука.

(3) Ако тужбеното барање кое се однесува на повеќе сопарничари (член 190) узрело за конечна одлука врз основа на признание или одрекување само спрема некој од сопарничарите, или ако некое од повеќето тужбени барања кое се однесува на различни сопарничари узрело за конечна одлука врз основа на признание или одрекување, судот е должен да донесе делумна пресуда само спрема сопарничарот на кого се однесува.

(4) Судот може да донесе делумна пресуда во случајот од ставот (1) на овој член, односно должен е да донесе делумна пресуда во случаите од ставовите (2) и (3) на овој член и кога е поднесена противтужба, ако за одлука узрело барањето, од тужбата или противтужбата.

(5) Во поглед на правните лекови и извршувањето, делумната пресуда се смета како самостојна пресуда.

(6) Во случај на жалба против делумна пресуда, судот ќе ги умножи списите од предметот и заедно со преписот на одлуката и жалбата и одговорот на жалбата ќе ги достави на второстепениот суд, а постапката во однос на барањата или делот од барањето за кој не одлучил ќе продолжи. На ист начин првостепениот суд ќе постапи и кога против делумната пресуда е изјавен вонреден правен лек.

(7) Судот ќе постапи согласно со одредбите од ставовите (1), (2) и (3) на овој член и во случај на спојување на две или повеќе парници заради заедничко расправање и одлучување.

Меѓупресуда

Член 316

(1) Ако тужениот ги оспорил и основот на тужбеното барање и износот на тужбеното барање, а во поглед на основот работата узрела за донесување на одлука, судот може заради целесообразност прво да донесе пресуда само за основот на тужбеното барање (меѓупресуда).

(2) До правосилноста на меѓупресудата судот ќе застане со расправањето за износот на тужбеното барање.

Пресуда врз основа на признание

Член 317

(1) Ако тужениот до заклучувањето на главната расправа го признае тужбеното барање, судот без натамошно расправање ќе донесе пресуда со која го усвојува тужбеното барање (пресуда врз основа на признание).

(2) Судот нема да донесе пресуда врз основа на признание и кога се исполнети потребните услови, ако најде дека се работи за барање со кое странките не можат да располагаат (член 3 став (3)).

(3) Донесувањето на пресуда врз основа на признание ќе се одложи ако е потребно претходно да се прибават известувања за околностите од ставот (2) на овој член.

(4) Признанието на тужбеното барање, на рочиште или во писмен поднесок, тужениот може и без согласност на тужителот да го отповика до донесувањето на пресудата.

Пресуда врз основа на одрекување

Член 318

(1) Ако тужителот до заклучувањето на главната расправа се одрече од тужбеното барање, судот без натамошно расправање ќе донесе пресуда со која го одбива тужбеното барање (пресуда врз основа на одрекување).

(2) За одрекување од тужбено барање не е потребна согласност на тужениот.

(3) Судот нема да донесе пресуда врз основа на одрекување и кога се исполнети потребните услови, ако најде дека се работи за барање со кое странките не можат да располагаат (член 3 став (3)).

(4) Донесувањето на пресуда врз основа на одрекување ќе се одложи ако е потребно за околностите од ставот (3) на овој член претходно да се прибават известувања.

(5) Одрекнувањето од тужбеното барање, на рочиште или во писмен поднесок, тужителот може и без согласност на тужениот да го отповика до донесувањето на пресудата.

Пресуда поради неподнесување одговор на тужба

Член 319

(1) Ако тужениот не поднесе одговор на тужбата во определениот рок, судот ќе донесе пресуда со која го усвојува тужбеното барање (пресуда поради неподнесување на одговор на тужба) ако бидат исполнети следниве услови, ако:

1) на тужениот тужбата и поканата за давање одговор на тужба му биле уредно доставени;

2) основаноста на тужбеното барање произлегува од фактите наведени во тужбата;

3) фактите врз кои се заснова тужбеното барање не се во спротивност со доказите кои тужителот ги поднел или со општопознатите факти и

4) не постојат општопознати околности од кои произлегува дека тужениот од оправдани причини бил спречен да поднесе одговор на тужба.

(2) Нема да се донесе пресуда поради неподнесување одговор на тужба и кога се исполнети условите од ставот (1) на овој член, ако судот најде дека се работи за барања со кои странките не можат да располагаат (член 3 став (3)).

(3) Донесувањето на пресуда поради неподнесување на одговор на тужба ќе се одложи ако е потребно да се прибават известувања за околностите од ставот (2) на овој член.

(4) Ако од фактите наведени во тужбата не произлегува основаност на тужбеното барање, судот ќе одржи подготвително рочиште и ако на тоа рочиште тужителот не ја преиначи тужбата, ќе донесе пресуда со која тужбеното барање се одбива.

(5) Донесувањето на пресуда поради неподнесување на одговор на тужба може да се одложи и ако нема доказ дека на тужениот уредно му се доставени тужбата и поканата за давање на одговор на тужба, а несомнено е дека му се упатени. Во тој случај судот ќе определи рок кој не може да биде подолг од 30 дена за доставувањето во Република Македонија, односно не подолго од шест месеца за доставувањето во странство, да се извиди дали тужбата и поканата за давање на одговор на тужба на тужениот му се уредно доставени. Ако се утврди дека во тој рок писмената на тужениот му биле уредно доставени, судот ќе донесе пресуда поради неподнесување на одговор на тужба.

(6) Против решението на судот со кое се одбива предлогот на тужителот да донесе пресуда поради неподнесување на одговор на тужба, не е дозволена посебна жалба.

(7) Во случаите од ставовите (3) и (5) на овој член, пресудата поради неподнесување на одговор на тужба може да се донесе и без сослушување на странките.

Пресуда поради изостанок

Член 320

(1) Кога тужениот во одговорот на тужбата не го оспорил тужбеното барање, или нема да дојде на подготвителното рочиште до неговото заклучување, или на првото рочиште за главната расправа ако подготвително рочиште не е одржано или ако дојде на овие рочишта, но не сака да се впушти во расправање или се отстрани од рочиштето, а не го оспори тужбеното барање, ќе се донесе пресуда со која се усвојува тужбеното барање (пресуда поради изостанок), ако се исполнети следниве услови, ако:

1) тужениот бил уредно повикан;

2) тужителот предложи донесување на пресуда поради изостанок;

3) тужениот одговорот на тужба или со друг поднесок не го оспорил тужбеното барање;

4) основаноста на тужбеното барање произлегува од фактите наведени во тужбата;

5) фактите врз кои се заснова тужбеното барање не се во спротивност со доказите што самиот тужител ги поднел или со факти што се општопознати и

6) не постојат општопознати околности од кои произлегува дека тужениот го спречиле оправдани причини да дојде на рочиштето.

(2) Нема да се донесе пресуда поради изостанок и кога се исполнети условите од ставот (1) на овој член, ако судот најде дека се работи за барање со кое странките не можат да располагаат (член 3 став (3)).

(3) Донесувањето на пресудата поради изостанок ќе се одложи, ако е потребно претходно да се прибават известувања за околностите од ставот (2) на овој член.

(4) Ако од фактите наведени во тужбата не произлегува основаноста на тужбеното барање, а тужбата на рочиштето не е преиначена, судот ќе донесе пресуда со која се одбива тужбеното барање.

(5) Донесување на пресуда поради изостанок може да се одложи и во случај ако нема доказ дека тужениот уредно е повикан, а несомнено е дека му е упатена покана. Во тој случај, претседателот на советот ќе определи рок, кој не може да биде подолг од 30 дена за доставувањето во земјата, односно подолг од шест месеца за доставувањето во странство, да се извиди дали тужениот е повикан уредно. Ако во тој рок се утврди дека тужениот бил уредно повикан, претседателот на советот ќе донесе пресуда поради изостанок.

(6) Против одлуката на судот со која се одбива предлогот на тужителот да се донесе пресуда поради изостанок не е дозволена посебна жалба.

(7) Во случаите предвидени во ставовите (3) и (5) на овој член, пресуда поради изостанок судот може да донесе без сослушување на странките.

Пресуда без одржување на расправа

Член 321

Ако тужениот во одговорот на тужбата ги признал решителните факти, независно од тоа што го оспорил тужбеното барање, судијата поединец, односно претседателот на советот може без закажување на рочиште да донесе пресуда (членови 311 и 315), ако не постојат други пречки за нејзино донесување.

Правосилност на пресуда

Член 322

(1) Пресудата која повеќе не може да се побива со жалба станува правосилна доколку со неа е одлучено за барањето на тужбата или противтужбата.

(2) Судот во текот на целата постапка по службена должност внимава дали работата е пресудена правосилно и ако утврди дека постапката е поведена за барање за кое веќе е одлучено правосилно ќе ја отфрли тужбата.

(3) Ако во пресудата е одлучено за побарување што тужениот го истакнал со приговор заради пребивање, одлуката за постоење или непостоење на ова побарување станува правосилна.

Член 323

(1) Судот е врзан за својата пресуда веднаш штом е објавена.

(2) Спрема странките пресудата има дејство дури од денот кога им е доставена.

Донесување и објавување на пресуда

Член 324

(1) Судот пресудата ја донесува и објавува во име на граѓаните на Република Македонија.

(2) Кога главната расправа се одржува пред советот, пресудата ја донесуваат претседателот на советот и членовите на советот кои учествувале на рочиштето на кое е заклучена главната расправа.

(3) Пресудата се донесува веднаш по заклучувањето на главната расправа на записник и ја објавува судијата поединец, односно претседателот на советот.

(4) Во посложените предмети судот може да го одложи донесувањето на пресудата за осум дена од денот на заклучувањето на главната расправа. Во тој рок судот е должен да одржи рочиште на кое ќе ја објави пресудата. Рочиштето за објавување на пресудата судот е должен да го закаже на рочиштето на кое главната расправа е заклучена и тоа ќе се одржи независно дали странките за тоа биле известени, односно дали пристапиле на тоа рочиште.

(5) Во случај од членот 290 став (2) на овој закон, пресудата ќе се донесе и објави најдоцна во рок од осум дена од денот на приемот на списокот, односно записникот.

Член 325

(1) Кога пресудата се објавува, претседателот на советот, односно судијата поединец јавно ќе ја прочита изреката и накратко може да ги соопшти причините за пресудата.

(2) При објавувањето на пресудата може да се соопшти дека судот одлучил за одмерување на трошоците да се одлучи дополнително. Во таков случај одмерувањето на трошоците го врши претседателот на советот, а одлуката се внесува во писмениот состав на пресудата.

(3) Ако јавноста на главната расправа била исклучена, изреката на пресудата секогаш ќе се прочита јавно, а судот ќе одлучи дали и во која мера ќе се исклучи јавноста при објавувањето на причините на пресудата.

(4) Сите присутни ќе го сослушаат читањето на изреката на пресудата стоејќи.

Писмена изработка и доставување на пресудата

Член 326

(1) Објавената пресуда мора писмено да се изработи во рок од осум дена, а во посложените предмети исклучително во рок од 15 дена од денот на објавувањето.

(2) Оригиналот на пресудата го потпишува претседателот на советот, односно судијата поединец.

(3) Во рок од осум дена од денот на писмената изработка на пресудата до странките се доставува заверен препис на пресудата со поука за правото на изјавување правен лек против пресудата.

(4) Пресудата во рок од два дена од денот на нејзиното писмено изработување и потпишување се објавува на веб страницата на судот на начин определен со закон.

Член 327

(1) Писмено изработената пресуда мора да има увод, изрека и образложение.

(2) Уводот на пресудата содржи: назначување дека пресудата се изрекува во име на граѓаните на Република Македонија, назив на судот, име и презиме на претседателот и на членовите на советот, односно судијата поединец, име и презиме, живеалиште, односно престојувалиште на странките, на нивните застапници и полномошници, кратко означување на предметот на спорот, денот на заклучувањето на главната расправа, назначување на странките, на нивните застапници и полномошници кои присуствувале на таа расправа, како и денот кога е донесена пресудата.

(3) Изреката на пресудата содржи одлука на судот за усвојување или одбивање на одделни барања што се однесуваат на главната работа и на споредните барања и одлука за постоењето или непостоењето на побарувањето истакнато заради пребивање (член 322).

(4) Во образложението судот ќе ги изложи: барањата на странките и нивните наводи за фактите врз кои се засноваат тие барања, доказите, решителните факти што ги утврдил, како и прописите врз кои судот ја заснова пресудата.

(5) Во образложението на пресудата поради неподнесување на одговор на тужба, пресудата поради изостанок, пресудата поради неодржување на расправа, пресудата врз основа на признание или пресудата врз основа на одрекување или пресудата со која ќе се одбие ревизијата како неоснована, ќе се изнесат само причините што го оправдуваат донесувањето на вакви пресуди.

Дополнителна пресуда

Член 328

(1) Ако судот пропуштил да одлучи за сите барања за кои мора да се одлучи со пресудата или пропуштил да одлучи за дел од барањето, странката може во рок од 15 дена од приемот на пресудата да му предложи на парничниот суд да се изврши дополнување на пресудата.

(2) Претседателот на советот ќе отфрли, односно ќе одбие, без одржување на рочиште, ненавремен или неоснован предлог за дополнување на пресудата.

Член 329

(1) Кога претседателот на советот ќе најде дека предлогот за дополнување на пресудата е основан, ќе закаже главна расправа пред советот заради донесување на пресуда за барањето што не е решено (дополнителна пресуда).

(2) Дополнителна пресуда може да се донесе и без повторно отворање на главна расправа, ако оваа пресуда ја донесува истиот совет што ја донел и првобитната пресуда, а барањето во поглед на кое се бара дополнување е доволно расправано.

(3) Ако советот најде дека предлогот за донесување на дополнителна пресуда е ненавремен или неоснован ќе го отфрли, односно ќе го одбие предлогот со решение.

(4) Ако предлогот за дополнување на пресуда се однесува само на трошоците за постапката, одлука за предлогот донесува претседателот на советот без одржување на рочиште.

Член 330

(1) Ако покрај предлогот за дополнување на пресуда е поднесена и жалба против пресудата, првостепенит суд ќе застане со доставувањето на оваа жалба до второстепениот суд додека не се донесе одлука за предлогот за дополнување на пресудата и додека не истече рокот за жалба против оваа одлука.

(2) Ако против одлуката за дополнување на пресудата се изјави жалба, оваа жалба заедно со жалбата против првобитната пресуда ќе се достави до второстепениот суд.

(3) Ако првостепената пресуда се побива со жалба само поради тоа што првостепенит суд со пресудата не одлучил за сите барања на странките што се предмет на парницата, жалбата ќе се смета како предлог на странката да се донесе дополнителна пресуда.

Поправање на пресуда

Член 331

(1) Грешките во имињата и броевите, како и други очигледни грешки во пишувањето и сметањето, недостатоците во формата и несогласноста на преписот на пресудата со оригиналот, ќе ги поправи претседателот на советот, односно судијата поединец во секое време.

(2) Поправањето ќе се изврши со посебно решение и ќе се внесе на крајот на оригиналот, а до странките ќе се достави препис од решението.

(3) Ако меѓу оригиналот и преписот на пресудата постои несогласност во поглед на некоја одлука содржана во изреката на пресудата, до странките ќе се достави поправениот препис на пресудата со назначување дека со овој препис на пресудата се заменува поранешниот препис на пресудата. Во таков случај рокот за изјавување на правен лек во поглед на поправениот дел на пресудата тече од денот на доставувањето на поправениот препис на пресудата.

(4) За поправањето на пресудата судот може да одлучи без сослушување на странките.

Глава дваесет и трета

РЕШЕНИЕ

Член 332

(1) Сите решенија што се донесуваат на рочиштето ги објавува претседателот на советот, односно судијата поединец.

(2) Решението што е објавено на рочиштето ќе се достави до странките во заверен препис само ако против тоа решение е дозволена посебна жалба, или ако врз основа на решението може веднаш да се бара извршување или ако тоа го бара управувањето со постапката.

(3) Судот е врзан за своите решенија доколку тие не се однесуваат на управувањето со постапката или ако со овој закон не е определено нешто друго.

(4) Кога решението не се доставува писмено, тоа спрема странките има дејство веднаш штом е објавено.

Член 333

(1) Решенијата што ги донесува судот надвор од рочиштето им се соопштуваат на странките со доставување на заверен препис на решението.

(2) Ако со решението претходно се одбива предлог на една странка без претходно сослушување на спротивната странка, до таа странка нема да се достави решението.

Член 334

(1) Решението мора да биде образложено ако со него се одбива предлог на странката или ако со него се решава за предлози на странките кои меѓу себе се во спротивност, а може да биде образложено и во други случаи кога тоа е потребно.

(2) Писмениот состав на решението треба да содржи секогаш увод и изрека, а образложение само ако според ставот (1) на овој член решението мора да биде образложено.

Член 335

Правосилните решенија за казни изречени според одредбите на овој закон се извршуваат на предлог на судот на начин определен со закон.

Член 336

Одредбите од членот 314, членот 323 став (2), членот 324 став (2), членот 325 став (2) и членовите од 326 до 331 на овој закон согласно ќе се применуваат и врз решенијата.

Б. Постапка по правните лекови

Глава дваесет и четврта

РЕДОВНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ

1. Жалба против пресуда

Право на жалба

Член 337

(1) Против пресуда донесена во прв степен странките можат да изјават жалба во рок од 15 дена од денот на доставувањето на преписот на пресудата, ако во овој закон не е определен друг рок. Во меничните и чековните спорови овој рок изнесува осум дена.

(2) Навремено изјавена жалба спречува пресудата да стане правосилна во делот што се побива со жалбата.

(3) За жалбата против пресудата одлучува второстепениот суд.

Член 338

(1) Странката може да се одрече од правото на жалба, од моментот кога е објавена пресудата, или од моментот кога ќе се достави преписот на пресудата.

(2) До донесувањето на одлуката на второстепениот суд странката може да се откаже од веќе изјавената жалба.

(3) Одредувањето или откажувањето од жалбата не може да се отповика.

Содржина на жалбата

Член 339

Покрај податоците што мора да ги содржи секој поднесок (член 98), жалбата треба да содржи и:

- 1) означување на пресудата против која се изјавува жалба;
- 2) изјава дека се побива пресудата во целост или во определен дел;
- 3) причина за жалбата и
- 4) потпис на подносителот на жалбата.

Член 340

(1) Ако врз основа на податоците од жалбата не може да се утврди која пресуда се побива или ако жалбата не е потпишана (нецелосна жалба), првостепениот суд со решение против кое не е дозволена жалба, ќе го повика жалителот во определен рок да ја дополни или исправи жалбата со поднесок или на записник кај тој суд.

(2) Ако жалителот во определениот рок не постапи по барањето на судот, судот со решение ќе ја отфрли жалбата како нецелосна.

(3) Ако жалбата според својата содржина има други недостатоци, првостепениот суд ќе ја достави жалбата до второстепениот суд не повикувајќи го жалителот да ја дополни, односно поправи.

Член 341

(1) Во жалбата не можат да се изнесуваат нови факти ниту да се предлагаат нови докази, освен ако се однесуваат на суштествени повреди на одредбите од парничната постапка поради кои може да се изјави жалба.

(2) Ако странката во текот на првостепената постапка не истакнала приговор за застареност или приговор за пребивање, односно некој друг материјално-правен или процесуално-правен приговор за прашања на кои првостепениот суд не внимава по службена должност, странката тој приговор не може да го изнесе во жалбата.

Причини поради кои може да се побива пресуда

Член 342

(1) Пресудата може да се побива:

- 1) поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка;
- 2) поради погрешно или нецелосно утврдена фактичка состојба и
- 3) поради погрешна примена на материјалното право.

(2) Пресудата поради изостанок, пресудата поради неподнесување на одговор на тужба и пресудата без одржување на расправа, не може да се побива поради погрешно или нецелосно утврдена фактичка состојба.

(3) Пресудата врз основа на признание и пресуда врз основа на одрекување можат да се побиваат поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка или поради тоа што изјавата за признание, односно за одрекување е дадена во заблуда или под влијание на присила или измама.

(4) Кога пресудата врз основа на признание и пресудата врз основа на одрекување се побива поради тоа што изјавата за признавање или одрекување е дадена во заблуда или под влијание на присила, измама или закана, странката може во жалбата да изнесе нови факти и да предложи нови докази кои се однесуваат на тие мани во волјата.

Член 343

(1) Суштествена повреда на одредбите од парничната постапка постои, ако судот во текот на постапката не применил или неправилно применил некоја одредба од овој закон, а тоа влијаело или можело да влијае врз донесување на законита и правилна пресуда.

(2) Суштествена повреда на одредбите од парничната постапка секогаш постои, ако:

1) судот бил непрописно составен, или ако во донесување на пресудата учествувал судија или судија-поротник кој не учествувал на главната расправа согласно со членот 301 од овој закон, или ако во донесувањето на пресудата учествувало лице кое нема својство на судија или судија-поротник;

2) во донесувањето на пресудата учествувал судија или судија-поротник кој според законот мора да се из земе (член 64 став (1) точки 1 до 5), односно кој со решение на судот бил изземен;

3) е одлучено за барање во спор што не спаѓа во судска надлежност (член 15);

4) по повод приговори од странките во одлуката што е внесена во пресудата неправилно одлучил дека е месно надлежен, а странката поради тоа се жали;

5) спротивно на одредбите од овој закон судот ја засновал својата одлука врз недозволените располагања на странките (член 3 став (3));

6) спротивно на одредбите од овој закон судот донел пресуда поради изостанок, пресуда поради неподнесување на одговор на тужба и пресуда без одржување на расправа, пресуда врз основа на признание, или пресуда врз основа на одрекување;

7) на некоја странка со незаконито постапување, а особено со пропуштање на доставување не и е дадена можност да расправа пред судот;

8) спротивно на одредбите од овој закон судот го одбил барањето на странката во постапката да и обезбеди толкувач, а странката поради тоа се жали;

9) судот донел пресуда без главна расправа, а бил должен да одржи главна расправа;

10) во постапката како тужител или тужен учествувало лице кое не може да биде странка во постапката, или ако странката што е правно лице не ја застапувало овластено лице, или ако парнично неспособна странка не ја застапувал законски застапник, или ако законскиот застапник, односно полномошникот на странката немал потребно овластување за водење на постапката или за одделни дејствија во постапката, доколку водењето на постапката, односно вршењето на одделни дејствија во постапката не било дополнително одобрено;

11) е одлучено за барање за кое веќе парница, или за кое веќе порано правосилно е пресудено, или за кое веќе е склучено судско порамнување;

12) спротивно на законот била исклучена јавноста на главната расправа;

13) спротивно на одредбите од членовите 235 и 276 на овој закон, судот определи вештачење и увид;

14) пресудата има недостатоци поради кои не може да се испита, а особено ако изреката на пресудата е неразбирлива, ако противречи сама на себеси или на причините за пресудата, или ако пресудата воопшто нема причини или во неа не се наведени причините за решителните факти или тие причини се нејасни или противречни, или ако за решителните факти постои противречност меѓу она што во причините на пресудата се наведува за содржината на исправите или записникот за исказите дадени во постапката и самите тие исправи или записникот и

15) судот ги повредил одредбите за употреба на јазикот во постапката.

(3) Ако странката која е правно лице не била застапувана од овластено лице или поради тоа што парнично неспособната странка не ја застапувал нејзиниот законски застапник, или поради тоа што законскиот застапник, односно полномошникот на странката немал потребно овластување за водење на постапката или за одделни дејствија во постапката, жалба може да изјави само странката на која се однесуваат тие недостатоци.

Член 344

(1) Погрешно утврдена фактичка состојба постои кога судот некој решителен факт погрешно го утврдил, односно кога не го утврдил.

(2) Нецелосно утврдена фактичка состојба постои кога на тоа укажуваат фактите или доказите кои странката без успех ги предложила во текот на постапката.

Член 345

Погрешна примена на материјалното право постои кога судот не ја применил одредбата на материјалното право што требало да ја примени или кога таквата одредба не ја применил правилно.

Постапка по жалба**Член 346**

Жалбата се поднесува до судот што ја изрекол првостепената пресуда во доволен број примероци за судот и за спротивната странка.

Член 347

(1) Ненавремената, нецелосната или недозволената жалба судијата поединец или претседателот на советот на првостепениот суд без одржување на рочиште ќе ја отфрли со решение.

(2) Жалбата е ненавремена ако е изјавена по истекот на законскиот рок за нејзино поднесување.

(3) Жалбата е недозволена ако ја изјавило лице кое не е овластено за поднесување на жалбата, или лице кое се одрекло или се откажало од жалбата или ако лицето кое ја изјавило жалбата нема правен интерес за поднесување на жалбата.

Член 348

(1) Примерок од навремена, целосна и дозволена жалба првостепениот суд ќе достави во рок од три дена до спротивната странка која може во рок од осум дена од приемот да поднесе до тој суд одговор на жалбата.

(2) Примерок од одговорот на жалба првостепениот суд ќе достави во рок од три дена до жалителот.

(3) Ненавремено поднесениот одговор на жалба нема да се отфрли туку ќе се достави до второстепениот суд кој ќе го земе предвид, ако тоа е уште можно.

Член 349

(1) По приемот на одговорот на жалбата или по изминувањето на рокот за одговор на жалбата, претседателот на советот жалбата и одговорот на жалбата, ако е поднесен, со сите списи ќе ги достави до второстепениот суд најдоцна во рок од осум дена.

(2) Ако жалителот тврди дека во првостепената постапка се повредени одредбите на парничната постапка, претседателот на советот на првостепениот суд ќе даде објаснување по повод наводите во жалбата што се однесуваат на тие повреди, а по потреба ќе спроведе и извиди за да ја провери вистинитоста на наводите во жалбата.

(3) Првостепениот суд според потребата, самиот или по барање од судијата известител на второстепениот суд ќе спроведе извидување заради проверка на вистинитоста на наводите на жалителот од членот 341 став (1) на овој закон.

Член 350

Кога списите по жалба ќе пристигнат до второстепениот суд, ќе се одреди судија известител.

Член 351

(1) Второстепениот суд одлучува по жалба, по правило, без расправа.

(2) Кога советот на второстепениот суд ќе најде дека заради правилно утврдување на фактичката состојба е потребно пред второстепениот суд да се повторат веќе изведените докази, ќе закаже расправа пред второстепениот суд.

(3) Кога на седница на советот ќе се утврди дека пресудата против која е изјавена жалба се заснова на суштествена повреда на одредбите на парничната постапка или на погрешно и нецелосно утврдена фактичка состојба, а пресудата веќе еднаш била укината, второстепениот суд ќе закаже расправа и мериторно ќе одлучи.

Член 352

(1) На расправата се повикуваат странките, односно нивните законски застапници или полномошници, како и оние сведоци и вештачи за кои судот ќе одлучи да се сослушаат.

(2) Ако од расправата изостане една или обете странки, судот ќе расправа за жалбата и ќе донесе одлука земајќи го предвид особено она што е изнесено во жалбата и во одговорот на жалбата.

(3) Расправата пред второстепениот суд почнува со извештајот на известителот кој ја излага состојбата на работата, не давајќи свое мислење за основаноста на жалбата.

(4) Потоа ќе се прочита пресудата или делот од пресудата на кој се однесува жалбата, а по потреба и записникот за главната расправа пред првостепениот суд. Потоа жалителот ќе ја образложи својата жалба, а спротивната странка одговорот на жалбата.

Член 353

Ако во членовите 351 и 352 од овој закон не е определено нешто друго, одредбите за главната расправа пред првостепениот суд (членови 279 до 308), согласно се применуваат и на расправата пред второстепениот суд.

Член 354

(1) Второстепениот суд ја испитува првостепената пресуда во оној дел во кој се побива со жалбата, во границите на жалбените причини, а по службена должност внимава на примена на материјалното право и на повреда на одредбите на парничната постапка од членот 343 став (2) точки 1, 2, 3, 5, 10, 11, 13, 14 и 15 на овој закон.

(2) На пречекорувањето на тужбеното барање, второстепениот суд внимава само по барање од странката.

Одлуки на второстепениот суд по жалба**Член 355**

(1) Второстепениот суд може на седница на совет или врз основа на одржана расправа да ја отфрли жалбата како ненавремена, нецелосна или како недозволена, да ја одбие жалбата како неоснована и да ја потврди првостепената пресуда, да ја укине оваа пресуда и предметот да го врати на првостепениот суд на повторно судење, да ја укине првостепената пресуда и да ја отфрли тужбата или да ја преиначи првостепената пресуда.

(2) Второстепениот суд може да ја укине пресудата и кога странката бара нејзино преиначување, а може да ја преиначи пресудата иако странката бара таа да се укине.

(3) Во случаите кога второстепениот суд одлучува по жалба на расправа, е должен одлуката да ја донесе и објави веднаш или во рок од осум дена.

(4) Објавената пресуда мора писмено да се изработи во рок од осум дена, а во посложените предмети во рок од 15 дена од денот на објавувањето и истата да се достави до првостепениот суд во рок од осум дена.

(5) Пресудата во рок од два дена од денот на нејзиното писмено изработување и потпишување се објавува на веб страницата на судот на начин определен со закон.

Член 355-а

Второстепениот суд донесува одлука по жалба најдоцна во рок од три месеци, а во посложените предмети во рок од шест месеци од денот на приемот на предметот во работа.

Член 356

Ненавремена, нецелосна или недозволена жалба ќе отфрли второстепениот суд со решение, ако тоа не го сторил првостепениот суд (член 347).

Член 357

Второстепениот суд со пресуда ќе ја одбие жалбата како неоснована и ќе ја потврди првостепената пресуда кога ќе најде дека не постојат причини поради кои пресудата се побива, како ни причини на кои внимава по службена должност.

Член 358

(1) Второстепениот суд со решение ќе ја укине првостепената пресуда, ако утврди дека постои суштествена повреда на одредбите на парничната постапка (член 343) и ќе го врати предметот до истиот првостепен суд или ќе му го отстапи на надлежниот првостепен суд заради одржување на нова главна расправа. Во ова решение второстепениот суд ќе одлучи и кои спроведени дејствија, зафатени со суштествената повреда на одредбите на парничната постапка, се укинуваат.

(2) Ако во постапката пред првостепениот суд се сторени повреди на одредбите од членот 343 став (2) точки 3 и 11 на овој закон, второстепениот суд ќе ја укине првостепената пресуда и ќе ја отфрли тужбата.

(3) Ако во постапката пред првостепениот суд е сторена повреда на одредбите од членот 343 став (2) точка 10 на овој закон, второстепениот суд, со оглед на природата на повредата, ќе ја укине првостепената пресуда и ќе му го врати предметот на надлежниот првостепен суд или ќе ја укине првостепената пресуда и ќе ја отфрли тужбата.

Член 359

(1) Второстепениот суд со решение ќе ја укине пресудата на првостепениот суд и ќе му го врати предметот на тој суд на повторно судење, ако смета дека заради правилно утврдување на фактичката состојба треба да се одржи нова главна расправа пред првостепениот суд, освен ако одлучил сам да одржи расправа.

(2) Второстепениот суд ќе постапи вака и кога странката не ја побивала пресудата поради погрешно или нецелосно утврдена фактичка состојба, ако при решавањето за жалбата се појави оправдано сомневање дека фактите врз кои е заснована првостепената пресуда правилно се утврдени.

(3) Ако второстепениот суд на седница на совет или на расправата најде дека заради правилно утврдување на фактичката состојба треба да се утврдат факти или да се изведат докази кои жалителот без успех ги предложил пред првостепениот суд, ќе ја укине првостепената пресуда и ќе му го врати предметот на првостепениот суд на повторно судење.

Член 360

Ако утврди дека со првостепената пресуда е пречекорено тужбеното барање, второстепениот суд според природата на пречекорувањето на тужбеното барање, со решение ќе ја укине пресудата на првостепениот суд и предметот ќе му го врати на повторно судење на тој суд, односно со пресуда ќе ја преиначи побиваната одлука.

Член 361

Второстепениот суд со пресуда ќе ја преиначи првостепената пресуда, ако:

1) врз основа на расправа утврдил поинаква фактичка состојба од онаа што е утврдена во првостепената пресуда;

2) првостепениот суд погрешно ги оценил исправите или посредно изведените докази, а одлуката на првостепениот суд е заснована исклучително врз тие докази;

3) првостепениот суд од фактите што ги утврдил извел неправилен заклучок за постоењето на други факти, а врз тие факти е заснована пресудата и

4) смета дека фактичката состојба во првостепената пресуда е правилно утврдена, но дека првостепениот суд погрешно го применил материјалното право.

Член 362

Второстепениот суд не може да ја преиначи пресудата на штета на странката која се жалела ако само таа изјавила жалба.

Член 363

(1) Во образложението на пресудата, односно на решението, второстепениот суд треба да ги оцени жалбените наводи што се од решително значење и да ги означи причините што ги зел предвид по службена должност.

(2) Кога првостепената пресуда се укинува поради суштествени повреди на одредбите на парничната постапка, во образложението треба да се наведе кои одредби се повредени и во што се состојат повредите.

(3) Кога првостепената пресуда се укинува и предметот се враќа на првостепениот суд на повторно судење заради правилно утврдување на фактичката состојба, ќе се наведе во што се состојат недостатоците во утврдувањето на фактичката состојба, односно зошто одредени факти и докази се важни и влијаат врз донесувањето на правилна одлука.

Член 364

(1) Ако второстепениот суд пропуштил да одлучи во поглед на сите делови на пресудата кои се побиваат со жалба, или ако пропуштил да ги донесе сите одлуки со кои се отфрла односно одбива или уважува жалбата, или ако пропуштил да одлучи во поглед на една или повеќе жалби, жалителот може во рок од 15 дена од доставувањето на второстепената одлука да предложи второстепениот суд да ја дополни својата одлука.

(2) Предлог за донесување второстепената одлука не може да се поднесе заради тоа што второстепениот суд не одлучил за сите причини поради кои жалбата била изјавена или на кои судот бил должен да внимава по службена должност.

(3) Предлогот од ставот (1) на овој член се поднесува до првостепениот суд, кој е должен без одлагање предлогот заедно со сите списи по предметот да го достави до второстепениот суд.

(4) Ако по повод второстепената одлука од ставот (1) на овој член е потребно повторно да се спроведе постапка пред првостепениот суд, првостепениот суд ќе му го достави на второстепениот суд предлогот за донесување на дополнителна одлука заедно со преписот од списите.

(5) Во постапка по повод предлогот од ставот (1) на овој член на соодветен начин ќе се применуваат и одредбите од членовите 328 до 330 на овој закон.

Член 365

Второстепениот суд ќе му ги врати сите списи на првостепениот суд во доволен број заверени преписи на својата одлука заради доставување на странките и на другите заинтересирани лица.

Член 366

(1) Првостепениот суд е должен да ги изведе сите парнични дејствија и да ги расправи сите спорни прашања на кои укажал второстепениот суд во своето решение.

(2) На новата главна расправа странките можат да ги изнесат само оние факти и докази кои претходно ги предложиле во текот на првостепената постапка.

(3) Ако пресудата се укине поради тоа што ја донел ненадлежен суд, новата расправа пред првостепениот суд ќе се одржи според одредбите што важат за одржување на главна расправа во случај кога ќе се промени составот на советот (член 301 став (3)).

Член 367

Претседателот на советот, односно судијата поединец е должен по приемот на одлуката на второстепениот суд да закаже рочиште за главна расправа најдоцна во рок од осум дена, а рочиштето да го одржи во рок од 45 дена од денот на приемот на одлуката на второстепениот суд.

Жалба против решение**Член 368**

(1) Против решение на првостепениот суд е дозволена жалба, ако со овој закон не е определено дека жалба не е дозволена.

(2) Ако овој закон изрично определува дека посебна жалба не е дозволена, решението на првостепениот суд може да се побива само во жалбата против конечната одлука.

(3) Во случаите во кои според овој закон посебна жалба е дозволена против решението со кое постапката пред првостепениот суд не завршува, првостепениот суд ќе ги умножи списите и заедно со жалбата ќе ги достави до второстепениот суд, а ќе ја продолжи постапката за решавање на прашањата на кои жалбата не се однесува.

Член 369

(1) Навремено поднесената жалба го задржува извршувањето на решението, ако со овој закон поинаку не е определено.

(2) Решението против кое не е дозволена посебна жалба, може веднаш да се изврши.

Член 370

Решавајќи по жалбата, второстепениот суд може:

1) да ја отфрли жалбата како ненавремена, нецелосна или недозволена (член 347 ставови (1), (2) и (3) и член 368 став (1));

2) да ја одбие жалбата како неоснована и да го потврди решението на првостепениот суд и

3) да ја уважи жалбата и решението да го преиначи или да го укине и по потреба предметот да го врати на повторно одлучување.

Член 371

Во постапката по жалбата против решение согласно ќе се применуваат одредбите што важат за жалбата против пресуда, освен одредбите за одговор на жалбата и за одржување расправа пред второстепениот суд.

Глава дваесет и петта**ВОНРЕДНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ****1. Ревизија****Член 372**

(1) Против правосилна пресуда донесена во втор степен странките можат да изјават ревизија во рок од 30 дена од денот на доставувањето на препис на пресудата.

(2) Странките можат да изјават ревизија против второстепена пресуда, ако вредноста на предметот на спорот на побиваниот дел на пресудата надминува 1.000.000 денари.

(3) По исклучок од ставот (2) на овој член, без оглед на вредноста на спорот, ревизијата секогаш е дозволена:

1) во спорови за издршка;

2) во спорови за надоместок на штета за загубена издршка поради смрт на давателот на издршката;

3) во спорови од работните односи по повод престанок на работен однос;

4) во спорови за заштита на авторско право освен за паричните побарувања по тој основ;

5) во спорови што се однесуваат на заштита и употреба на пронајдоци и технички унапредувања, мостри, модели и жигови и на правото на употреба на фирма или назив, како и во спорови од нелојален натпревар и монополистички однесувања освен за паричните побарувања по тие основи и

6) во спорови во кои во постапка по жалба второстепениот суд ја преиначил првостепената пресуда.

(4) Ревизијата по исклучок е дозволена и против второстепена пресуда против која не може да се изјави ревизија според ставот (2) од овој член, ако второстепениот суд во изреката на пресудата што ја донел, тоа го дозволил. Второстепениот суд може да дозволи ревизија со конкретизирање на опфатот на правното прашање кое би се покренало пред Врховниот суд на Република Македонија, ако оцени дека одлуката во спорот зависи од решавање на некое материјално-правно или процесно-правно прашање важно за обезбедување на единствена примена на законот и воедначување на судската практика. Во образложението на пресудата второстепениот суд е должен да наведе заради кое правно прашање ја дозволил ревизијата и да ги наведе одлуките кои укажуваат на невоедначена примена на законот, како и да ги образложи причините поради кои смета дека ова е важно за обезбедување на единствена примена на закон и воедначување на судската практика.

(5) Одредбите од ставовите (2) и (4) на овој член не се применуваат во оние спорови за кои со овој или со друг закон изрично е одредено дека за нив ревизија не е дозволена.

Член 373

(1) За ревизијата одлучува Врховниот суд на Република Македонија.

(2) Врховниот суд на Република Македонија одлуката по ревизијата ќе ја донесе најдоцна во рок од осум месеци од денот на приемот на предметот во работа.

Член 374

Поднесената ревизија не го задржува извршувањето на правосилната пресуда против која е изјавена.

Член 375

(1) Ревизија може да се изјави:

1) поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка од членот 343 став (2) на овој закон, освен ако повредата се однесува на месната надлежност (член 343 став (2) точка 4), ако првостепениот суд донел пресуда без главна расправа, а бил должен да одржи главна расправа (член 343 став (2) точка 9), ако е одлучено за барање за кое веќе тече парница (член 343 став (2) точка 11) или, ако спротивно на законот била исклучена јавноста на главната расправа (член 343 став (2) точка 12);

2) поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка од членот 343 став (1) на овој закон што е сторена во постапка пред второстепениот суд и

3) поради погрешна примена на материјалното право.

(2) Поради пречекорување на тужбеното барање ревизија може да се изјави само ако таа повреда е сторена во постапката пред второстепениот суд.

(3) Ревизија не може да се изјави поради погрешно или нецелосно утврдена фактичка состојба.

(4) Против второстепената пресуда со која се потврдува првостепената пресуда, ревизија може да се изјави поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка од членот 343 став (2) точки 4, 6, 7, 8, 9 и 12 на овој закон, само ако подносителот на ревизијата се повикал на тие повреди во жалбата против првостепената пресуда, или ако тие повреди се сторени во второстепената постапка.

(5) Одредбите од ставовите (2) и (4) на овој член не се применуваат во оние спорови за кои со овој или со друг закон изрично е одредено дека за нив не е дозволена ревизија.

(6) Против пресуда донесена во втор степен со која се потврдува пресуда поради неподнесување одговор на тужба, пресуда врз основа на признание или пресуда врз основа на одрекување, ревизија може да се изјави само поради причините од ставот (1) точки 1 и 2 и ставот (2) на овој член.

Член 376

Против второстепена пресуда од членот 372 став (4) од овој закон ревизија може да се изјави само заради материјалноправно и процесноправно прашање поради кои прашања е дозволена.

Член 377

(1) Во ревизијата странката треба точно да ги наведе и образложи причините поради кои е изјавена.

(2) Ако ревизијата од членот 372 ставови (2) и (3) од овој закон е изјавена од причина која не е дозволена или е изјавена од причина поради која е дозволена но која не е образложена, односно ако ревизијата од членот 372 став (4) на овој закон не е изјавена од причина која второстепениот суд ја допуштил, судијата поединец односно претседателот на советот на првостепениот суд ќе ја отфрли со решение без претходно да ја повика странката да ја дополни.

(3) Ревизискиот суд ја испитува побиваната пресуда само во оној дел во кој таа се побива со ревизијата и во границите на причините кои се точно наведени во ревизијата.

Член 378

Странките можат во ревизијата да изнесуваат нови факти и да предлагаат нови докази само ако тие се однесуваат на суштествени повреди на одредбите на парничната постапка поради кои може да се изјави ревизија.

Член 379

Ревизија се поднесува до судот што ја изрекол првостепената пресуда во доволен број примероци за судот и за противната странка.

Член 380

(1) Ненавремена, нецелосна и недозволена ревизија или ревизија во која не се наведени и образложени причините за нејзиното поднесување, ќе ја отфрли со решение судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд, без одржување на рочиште.

(2) Ревизијата е недозволена ако ја изјавило лице кое не е овластено за поднесување ревизија, или лице кое се откажало од ревизија, или ако лицето кое изјавило ревизија нема правен интерес за поднесување ревизија или ако ревизија е изјавена против пресуда против која според закон не може да се поднесе.

(3) Ако ревизијата е изјавена против второстепена пресуда од членот 372 став (4) на овој закон, судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд не може да ја отфрли ревизијата затоа што смета дека не постојат причини поради која е изјавена.

Член 381

(1) Примерок од навремена, целосна, образложена и дозволена ревизија судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд ќе достави до противната странка.

(2) Во рок од 15 дена од денот на доставувањето на ревизијата противната странка може да поднесе до судот одговор на ревизијата.

(3) По приемот на одговорот, односно по истекот на рокот за одговор, судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд ќе ги достави ревизијата и одговорот на ревизијата, ако се поднесени, со сите списи до ревизискиот суд преку второстепениот суд.

(4) Ненавремено поднесениот одговор на ревизија нема да се отфрли, туку ќе се достави до ревизискиот суд кој ќе го земе предвид, ако тоа уште е можно.

Член 382

За ревизијата ревизискиот суд одлучува без расправа.

Член 383

(1) Ненавремената, нецелосната, необразложената или недозволена ревизија ќе ја отфрли судијата извешител на ревизискиот суд со решение, ако тоа не го сторил во границите на своите овластувања првостепениот суд.

(2) Ревизијата поднесена против второстепена пресуда од членот 372 став (4) од овој закон ќе ја отфрли со решение судијата извешител, а ако тој тоа не го сторил, советот на ревизискиот суд, ако утврди дека таа не е изјавена поради правно прашање заради кое е дозволена.

(3) Ревизијата изјавена против второстепената пресуда од членот 372 став (4) од овој закон советот на ревизискиот суд нема да ја отфрли и доколку оцени дека правното прашање поради кое таа е изјавена не е важно за обезбедување на единствена примена на законот и воедначување на судската практика.

Член 384

(1) Ревизискиот суд со пресуда ќе ја одбие ревизијата како неоснована, ако утврди дека не постојат причини поради кои ревизијата е изјавена, како ни причини на кои внимава по службена должност.

(2) Образложението на пресудата од ставот (1) на овој член ги содржи само причините што го оправдуваат донесувањето на ваква пресуда.

Член 385

(1) Ако утврди дека постои суштествена повреда на одредбите на парничната постапка од членот 343 ставови (1) и (2) на овој закон поради која ревизија може да се изјави, освен повредите определени во ставовите (2) и (3) на овој член, ревизискиот суд со решение ќе ја укине во целост или делумно пресудата на второстепениот и првостепениот суд или само пресудата на второстепениот суд и предметот ќе му го врати на повторно судење на истиот или на друг судија поединец, односно совет на првостепениот, односно совет на второстепениот суд.

(2) Ако во постапката пред првостепениот или второстепениот суд е сторена повреда од членот 343 став (2) точки 3 и 11 на овој закон, освен ако е одлучено за барање за кое веќе тече парница, ревизискиот суд ќе ги укине со решение донесените одлуки и ќе ја отфрли тужбата.

(3) Ако во постапката пред првостепениот или второстепениот суд е сторена повреда од членот 343 став (2) точка 10 на овој закон, ревизискиот суд, со оглед на природата на повредата, ќе постапи според одредбите на ставот (1) или (2) од овој член.

Член 386

Судот на кого предметот му е вратен на повторно судење е врзан за тој предмет со правното сфаќање врз основа на кое се заснова решението на ревизискиот суд со кое е укината побиваната второстепенa пресуда, односно со која се укинати второстепената и првостепената пресуда.

Член 387

(1) Ако ревизискиот суд утврди дека материјалното право е погрешно применето, со пресуда ќе ја усвои ревизијата и ќе ја преиначи побиваната пресуда.

(2) Ако ревизискиот суд најде дека поради погрешна примена на материјалното право фактичката состојба нецелосно е утврдена и дека поради тоа нема услови за преиначување на побиваната пресуда, со решение ќе ја усвои ревизијата, ќе ја укине во целост или делумно пресудата на првостепениот и второстепениот суд или само пресудата на второстепениот суд и предметот ќе му го врати на повторно судење на истиот или на друг судија поединец, односно совет на првостепениот, односно совет на второстепениот суд.

Член 388

Ако утврди дека со правосилна пресуда донесена во втор степен е пречекорено тужбеното барање на начин што е одлучено за нешто друго, а не за она што е барано, ревизискиот суд со решение ќе ја укине таа пресуда и предметот ќе му го врати на второстепениот суд на повторно судење.

Член 389

Одлуката на ревизискиот суд се доставува до првостепениот суд преку второстепениот суд.

Член 390

Ако во членовите 372 до 389 на овој закон не е определено нешто друго, во постапката по повод ревизијата согласно ќе се применуваат одредбите на овој закон за жалбата против пресуда од членот 338 ставови (2) и (3), членовите 339, 340, 345, членот 348 ставови (2) и (3), членот 349 став (2), членовите 350, 355 и членовите од 362 до 366 на овој закон.

Член 391

(1) Странките можат да изјават ревизија и против решението на второстепениот суд со кое постапката правосилно е завршена во споровите во кои ревизијата би била дозволена против второстепенa пресуда.

(2) Ревизија секогаш е дозволена против решение на второстепениот суд со кое се отфрла изјавената жалба, односно со кое се потврдува решението на првостепениот суд за отфрлање на ревизијата.

(3) Во постапката по повод ревизијата против решение согласно ќе се применуваат одредбите на овој закон за ревизија против пресуда.

2. Повторување на постапка

Член 392

(1) Постапката што со одлука на судот е завршена правосилно, може, по предлог од странката, да се повтори, ако:

1) при донесувањето на одлуката учествувал судија, односно судија-поротник кој според законот морал да биде изземен (член 64), односно кој со решение на судот бил изземен;

2) на некоја странка со незаконито постапување, а особено со пропуштање на доставувањето не и била дадена можност да расправа пред судот;

3) во постапката како тужител или тужен учествувало лице кое не може да биде странка во постапката или ако странката која е правно лице не ја застапувало овластено лице, или ако парнично неспособната странка не ја застапувал законски застапник, или ако законски застапник, односно полномошник на странката немал потребно овластување за водење на постапката или за одделни дејствија во постапката, доколку водење на постапката, односно вршење на одделни дејствија во постапката не било дополнително одобрено;

4) одлуката на судот се заснова врз лажен исказ на сведок или вештак;

5) одлуката на судот се заснова врз исправа што е фалсификувана или во која е заверена невината содржина;

6) до одлуката на судот дошло поради кривично дело на судијата, односно на судијата-поротник, на законскиот застапник или на полномошникот на странката, на спротивната странка или на некое трето лице;

7) странката стекне можност да ја употреби правосилната одлука на судот која порано меѓу истите странки е донесена за исто барање;

8) одлуката на судот се заснова врз друга одлука на суд или врз одлука на некој друг орган, а таа одлука ќе биде правосилно преиначена, укината, односно поништена;

9) странката узнае за нови факти или најде или стекне можност да употреби нови докази врз основа на кои за странката можела да биде донесена поповолна одлука тие факти или докази да биле употребени во поранешната постапка и

10) со одлука на надлежен орган дополнително правосилно е одлучено за претходно прашање (член 11 ставови (1) и (2)) на кое се заснова одлуката на судот.

(2) Постапката правосилно завршена со пресуда врз основа на признание, пресуда врз основа на одрекување, пресуда поради неподнесување на одговор на тужба и пресуда поради изостанок не може да се повтори поради причините од ставот (1) точки 8, 9 и 10 на овој член.

(3) Постапката правосилно завршена со пресуда врз основа на признание и пресуда врз основа на одрекување може да се повтори затоа што изјавата за признание, односно одрекување е дадена во заблуда или под влијание на присила или измама.

Член 393

(1) Од причините наведени во членот 392 став (1) точки 1, 2 и 3 и став (3) на овој закон не може да се бара повторување на постапката, ако таа причина без успех била изнесена во поранешната постапка.

(2) Поради околностите наведени во членот 392 став (1) точки 1, 7, 8, 9 и 10 и став (3) од овој закон, повторување на постапката може да се дозволи само ако странката без своја вина не можела тие околности да ги изнесе пред поранешната постапка да биде завршена со правосилна судска одлука.

Член 394

(1) Предлогот за повторување на постапката се поднесува во рок од 30 дена, и тоа:

1) во случајот од членот 392 став (1) точка 1 на овој закон, од денот кога странката узнала за оваа причина;

2) во случајот од членот 392 став (1) точка 2 на овој закон, од денот кога одлуката е доставена до странката;

3) во случајот од членот 392 став (1) точка 3 на овој закон, ако во постапката како тужител или тужен учествувало лице кое не може да биде странка во постапката, од денот кога одлуката е доставена до тоа лице, ако странката која е правно лице не ја застапувало овластено лице,

или ако парнично неспособна странка не ја застапувал законски застапник, од денот кога одлуката е доставена до странката, односно до нејзиниот законски застапник, а ако законскиот застапник, односно полномошникот на странката немал потребно овластување за водење на постапката или за одделни дејствија во постапката, од денот кога странката узнала за оваа причина;

4) во случаите од членот 392 став (1) точки од 4 до 6 на овој закон, од денот кога странката узнала за правосилната пресуда во кривичната постапка, а ако кривичната постапка не може да се спроведе, тогаш од денот кога узнала за запирањето на таа постапка или за околностите поради кои постапката не може да се поведе;

5) во случаите од членот 392 став (1) точки 7, 8 и 10 на овој закон, од денот кога странката можела да ја употреби правосилната одлука која е причина за повторување на постапката;

6) во случајот од членот 392 став (1) точка 9 на овој закон, од денот кога странката можела да му изнесе на судот нови факти, односно да му предложи нови докази и

7) во случаите од членот 392 став (3) на овој закон, од денот кога странката можела да изнесе пред судот дека признанието, односно одрекувањето го дала во заблуда или под присила или измама.

(2) Ако рокот определен во ставот (1) од овој член би започнал да тече пред да стане одлуката правосилна, тој рок ќе се смета од правосилноста на одлуката ако против неа не бил изјавен правен лек, односно од доставувањето на правосилната одлука на повисокиот суд изречена во последен степен.

(3) По истекот на рокот од пет години од денот кога одлуката станала правосилна предлог за повторување на постапката не може да се поднесе, освен ако повторување се бара затоа што во донесувањето на одлуката учествувало лице кое немало својство на судија, односно судија-поротник или од причината наведена во членот 392 став (1) точки 2 и 3 од овој закон.

Член 395

(1) Предлогот за повторување на постапката се поднесува секогаш до судот што ја донел одлуката во прв степен.

(2) Во предлогот особено мораат да се наведат: законскиот основ според кој се бара повторување, околностите од кои произлегува дека предлогот е поднесен во законскиот рок и доказите со кои се поткрепуваат наводите на предлагачот.

Член 396

(1) Ненавремени (член 394), нецелосни (член 395 став (2)) или недозволен (член 393) предлози за повторување на постапката ќе отфрли со решение судијата-поединец, односно претседателот на советот без одржување на рочиште.

(2) Ако судијата поединец, односно претседателот на советот не го отфрли предлогот, ќе достави примерок од предлогот до противната странка според одредбите на членот 137 од овој закон, која има право во рок од 15 дена да одговори на предлогот. Кога до судот ќе стигне одговорот на предлогот или кога ќе истече рокот за давање одговор, судијата поединец, односно претседателот на советот ќе определи рочиште за расправање за предлогот.

(3) Ако повторување на постапката се бара од причината наведена во членот 392 став (1) точка 9 и став (3) од овој закон, судијата поединец, односно претседателот на советот може расправањето за предлогот за повторување на постапката да го спои со расправањето за главната работа.

Член 397

Рочиштето за расправање за предлогот за повторување на постапката се одржува пред судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд, освен ако расправањето за предлогот не е споено со расправањето за главната работа.

Член 398

(1) По одржаното рочиште за расправање за предлогот судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд донесува одлука за предлогот, освен ако причината за повторување на постапката се однесува исклучително на постапката пред повисокиот суд (член 399).

(2) Во решението со кое се дозволува повторување на постапката ќе се изрече дека се укинува одлуката донесена во поранешната постапка.

(3) Судијата поединец, односно претседателот на советот ќе определи главна расправа дури по правосилноста на решението со кое се дозволува повторување на постапката, но во тоа решение може да одлучи веднаш да започне расправањето за главната работа. На новата главна расправа странките можат да изнесуваат нови факти и да предлагаат нови докази.

(4) Против решението со кое се дозволува повторување на постапката не е дозволена посебна жалба, ако судијата поединец, односно претседателот на советот одлучил веднаш да започне расправањето за главната работа.

(5) Ако судијата поединец, односно претседателот на советот дозволил повторување на постапката и одлучил веднаш да се расправа за главната работа или ако за предлогот за повторување на постапката се расправало заедно со главната работа, решението со кое се дозволува повторување на постапката и се укинува одлуката донесена во поранешната постапка се внесува во одлуката за главната работа.

Член 399

(1) Кога причината за повторување на постапката се однесува исклучително на постапката пред повисокиот суд, судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд по одржаното рочиште за расправање за предлогот за повторување на постапката ќе го достави предметот до тој повисок суд заради донесување одлука.

(2) Кога предметот ќе стигне до повисокиот суд, ќе се постапи според одредбите од членот 351 на овој закон.

(3) За предлогот за повторување на постапката повисокиот суд одлучува без расправа.

(4) Кога повисокиот суд ќе најде дека е оправдан предлогот за повторување на постапката и дека не е потребно да се одржи нова главна расправа, ќе ја укине својата одлука, како и одлуката на повисокиот суд ако таква одлука постои и ќе донесе нова одлука за главната работа.

Повторување на постапка по повод конечна пресуда на Европскиот суд за човекови права во Стразбур

Член 400

(1) Кога Европскиот суд за човекови права ќе утврди повреда на некое човеково право или на основните слободи предвидени во Европската конвенција за заштита на основните човекови права и слободи и во Дополнителните протоколи на Конвенцијата, кои Република Македонија ги ратификувала, странката може во рок од 30 дена од конечност на пресудата на Европскиот суд за човекови права да поднесе барање до судот во Република Македонија кој судел во прв степен во постапката во која е донесена одлуката со која е повредено некое од човековите права или основните слободи за измена на одлуката со која тоа право или основна слобода е повредена.

(2) Во постапката од ставот (1) на овој член соодветно се применуваат одредбите за повторување на постапката.

(3) Во повторувањето на постапката судовите се должни да ги почитуваат правните ставови изразени во конечната пресуда на Европскиот суд за човекови права со која е утврдена повреда на основните човекови права и слободи.

3. Однос меѓу предлогот за повторување на постапката и ревизијата

Член 401

(1) Ако во рокот за изјавување ревизија странката поднесе предлог за повторување на постапката само од причините поради кои може да се изјави и ревизија, ќе се смета дека странката изјавила ревизија.

(2) Ако странката изјави ревизија поради причините од членот 343 став (2) точка 11 на овој закон и истовремено или потоа поднесе предлог за повторување на постапката поради која било причина од членот 392 на овој закон, судот ќе ја прекине постапката по повод предлогот за повторување на постапката, до завршувањето на постапката по ревизијата.

(3) Ако странката изјави ревизија од која било причина, освен од причините од членот 343 став (2) точка 11 на овој закон, и истовремено или потоа поднесе предлог за повторување на постапката поради причините од членот 392 став (1) точки 4, 5 и 6 на овој закон што се поткрепени со правосилна пресуда донесена во кривичната постапка, судот ќе ја прекине постапката по ревизијата до завршувањето на постапката по повод предлогот за повторување на постапката.

(4) Во сите други случаи во кои странката ќе изјави ревизија и истовремено или потоа ќе поднесе предлог за повторување на постапката, судот ќе одлучи која постапка ќе ја продолжи, а која ќе ја прекине, земајќи ги предвид сите околности, а особено причините поради кои обата правни лека се поднесени и докажете што ги предложиле странките.

Член 402

(1) Одредбите на членот 401 ставови (1) и (3) од овој закон ќе се применат и кога странката прво поднела предлог за повторување на постапката, а потоа изјавила ревизија.

(2) Во сите други случаи во кои странката ќе поднесе предлог за повторување на постапката и потоа ќе изјави ревизија, судот по правило ќе ја прекине постапката по ревизијата до завршувањето на постапката по повод предлогот за повторување на постапката, освен ако најде дека постојат сериозни причини да постапи поинаку.

Член 403

(1) Решението од членот 401 на овој закон го донесува судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд, ако предлогот за повторување на постапката стигне до првостепениот суд пред да биде упатен предметот по повод ревизијата до ревизискиот суд. Ако предлогот за повторување на постапката стигне откако предметот по повод ревизијата е упатен до ревизискиот суд, решението од членот 400 на овој закон го донесува ревизискиот суд.

(2) Решението од членот 401 на овој закон го донесува судијата поединец, односно претседателот на советот на првостепениот суд, освен ако предметот во времето кога ревизијата ќе стигне до првостепениот суд по повод предлогот за повторување на постапката е упатен до повисокиот суд заради донесување одлука (член 399 став (1)), во кој случај решението го донесува повисокиот суд.

(3) Против решението на судот од ставовите (1) и (2) на овој член не е дозволена жалба.

Дел трети

ПОСЕБНИ ПОСТАПКИ

Глава дваесет и шеста

ПОСТАПКА ВО СПОРОВИ ОД РАБОТНИТЕ ОДНОСИ

Член 404

Ако во оваа глава не постојат посебни одредби во постапката по споровите од работните односи ќе се применуваат другите одредби на овој закон.

Член 405

(1) Во постапката во споровите од работните односи, а особено при определувањето на роковите и рочиштата, судот секогаш ќе обрне посебно внимание на потребата од итно решавање на работните спорови.

(2) Во постапката во споровите од работните односи рокот за одговор на тужба е осум дена.

(3) Во споровите од работните односи кои се однесуваат за престанок на работниот однос, рочиштето за главна расправа мора да се одржи во рок од 30 дена од денот на приемот на одговорот на тужбата.

(4) Во постапката во споровите од работните односи, постапката пред првостепениот суд мора да се заврши во рок од шест месеца од денот на поднесувањето на тужбата.

(5) Во постапката во споровите од работните односи, второстепениот суд е должен да донесе одлука по жалба поднесена против одлуката на првостепениот суд во рок од 30 дена од денот на приемот на жалбата, односно во рок од два месеца доколку пред второстепениот суд се одржи расправа.

Член 406

Работникот во постапката во споровите од работните односи како полномошник може да го застапува лице дипломиран правник кое е во работен однос во синдикатот чиј член е работникот, или во сојузот на синдикатите во кој е здружен синдикатот чиј член е работникот и соодветно ќе се применуваат одредбите од членовите 81 и 82 на овој закон.

Член 407

(1) Во текот на постапката судот може на предлог на странката да одреди привремени мерки заради спречување на насилно постапување или заради отстранување на ненадоместлива штета.

(2) Жалбата против решението од ставот (1) на овој член не го задржува извршувањето на решението.

Член 408

Судот во пресудата со која наложува извршување на некое чинење ќе определи рок од осум дена за негово извршување.

Член 409

(1) Рокот за поднесување жалба изнесува осум дена.

(2) Од важни причини кои мораат да бидат образложени, судот може да одлучи жалбата да не го задржува извршувањето на одлуката.

Глава дваесет и седма

ПОСТАПКА ВО СПОРОВИТЕ ПОРАДИ СМЕКАВАЊЕ НА ВЛАДЕНИЕ

Член 410

Ако во оваа глава не постојат посебни одредби, во постапката поради смекавање на владение ќе се применуваат другите одредби на овој закон.

Член 410-а

Тужбата се смета за повлечена ако тужителот во рок од осум дена од денот на поднесувањето на тужбата не ја плати судската такса.

Член 411

(1) При определувањето на роковите и рочиштата по тужби поради смеќавање на владение судот секогаш ќе обрне посебно внимание на потребата од итно решавање според природата на секој поединечен случај.

(2) Во постапката во споровите поради смеќавање на владение рокот за одговор на тужба е осум дена.

(3) Во споровите поради смеќавање на владение, рочиштето за главна расправа мора да се одржи во рок од 30 дена од денот на приемот на одговорот на тужбата.

(4) Во постапката во споровите поради смеќавање на владение, постапката пред првостепениот суд мора да се заврши во рок од шест месеца од денот на поднесувањето на тужбата.

(5) Во постапката во споровите поради смеќавање на владение, второстепениот суд е должен да донесе одлука по жалба поднесена против одлуката на првостепениот суд во рок од 30 дена од денот на приемот на жалбата.

Член 412

Расправањето за тужбата поради смеќавање на владение ќе се ограничи само на расправање и докажување на фактите за последната состојба на владението и за настанатото смеќавање. Исклучено е расправање за правото на владение, за правниот основ, за совесноста или несовесноста на владението или барањата за надоместок на штета.

Член 413

(1) Во текот на постапката судот може, по предлог на странка и без сослушување на противната странка, да одреди привремени мерки заради отстранување на итна опасност од противправно оштетување или спречување на насилство или отстранување на ненадоместлива штета.

(2) Жалбата против решението од ставот (1) на овој член, не го задржува извршувањето на решението.

Член 414

(1) Рокот за исполнување на должностите што им се наложени на странките судот ќе го определи според околностите на секој поединечен случај.

(2) Рокот за поднесување жалба изнесува осум дена.

(3) Од важни причини кои мораат да бидат образложени, судот може да одлучи жалбата да не го задржува извршувањето на решението.

(4) Против решенијата донесени во постапката поради смеќавање на владение, ревизија не е дозволена.

Член 415

Тужителот го губи правото да бара извршување на решението со кое на тужениот по тужба поради смеќавање на владение му се наложува извршување на определено дејствие, ако не барал извршување во рок од 30 дена по истекот на рокот што со решението е определен за извршување на тоа дејствие.

Член 416

Повторување на правосилна завршена постапка поради смеќавање на владение е дозволено само од причините предвидени во членот 392 став (1) точки 2 и 3 од овој закон и тоа само во рок од 30 дена од правосилноста на решението за смеќавање на владение.

Глава дваесет и осма

ИЗДАВАЊЕ ПЛАТЕН НАЛОГ

Член 417

Ако во оваа глава не постојат посебни одредби, во постапката за издавање платен налог ќе се применуваат другите одредби на овој закон.

Член 417-а

Судот нема да издаде платен налог ако тужителот не ја плати судската такса. Тужбата се смета за повлечена ако тужителот во рок од осум дена од денот на поднесувањето на тужбата не ја плати судската такса.

Член 418

(1) Кога тужбеното барање се однесува на пристигнато побарување во пари, а тоа побарување се докажува со веродостојна исправа приложена кон тужбата во оригинал или во заверен препис, судот ќе му издаде налог на тужениот да го исполни тужбеното барање (платен налог).

(2) Кога побарувањето се однесува на пристигнато побарување во пари кое се докажува со веродостојна исправа, но должникот приговорил пред нотар во постапка за извршување врз основа на веродостојна исправа согласно со Законот за извршување, судот ќе издаде платен налог ако тужителот го сторил веројатно постоењето на правен интерес за издавање на платен налог.

(3) Како веродостојни исправи се сметаат особено:

- 1) јавни исправи;
- 2) приватни исправи на кои потписот на обврзникот го заверил органот надлежен за заверување;
- 3) меници и чекови со протест и со повратни сметки ако тие се потребни за засновање на барање;
- 4) изводи од заверени деловни книги;
- 5) фактури и
- 6) исправи кои според посебни прописи имаат значење на јавни исправи.

(4) Судот ќе издаде платен налог иако тужителот во тужбата не предложил издавање на платен налог, а се исполнети сите услови за издавање платен налог.

(5) Ако тужителот не го стори веројатно постоењето на правниот интерес или не побарал од нотар да донесе решение со кое се дозволува извршување врз основа на веродостојна исправа, судот ќе ја отфрли тужбата.

Член 419

(1) Кога тужбеното барање се однесува на пристигнато побарување во пари кое не го надминува износот од 180.000 денари, судот ќе издаде платен налог против тужениот иако кон тужбата не се приложени веродостојни исправи, но во тужбата е изнесен основот и висината на должењето и се назначени доказите врз основа на кои може да се утврди вистинитоста на тужбените наводи.

(2) Платниот налог од ставот (1) на овој член може да се издаде само против главниот должник.

Член 420

(1) Платниот налог го издава судија поединец, односно претседателот на советот без одржување на рочиште.

(2) Во платниот налог судот ќе изрече дека тужениот е должен во рок од осум дена, а во меничните и чековните спорови во рок од три дена по приемот на платниот налог да го исполни барањето на тужбата заедно со трошоците што ги одмерил судот или во истиот рок да поднесе приговори против платниот налог. Во платниот налог судот ќе го предупреди тужениот дека ќе ги отфрли ненавремено поднесените приговори.

(3) Платниот налог се доставува до двете странки.

(4) До тужениот кон платниот налог се доставува и примерок од тужбата со прилозите.

Член 421

(1) Ако судот не го усвои предлогот за издавање платен налог ќе ја продолжи постапката по тужбата.

(2) Против решението на судот со кое не се усвојува предлогот за издавање платен налог не е дозволена жалба.

Член 422

(1) Платниот налог тужениот може да го побива само со приговор. Ако платниот налог се побива единствено во поглед на одлуката за трошоците, оваа одлука може да се побива само со жалба против решение.

(2) Во делот во кој не е оспорен со приговор, платниот налог станува правосилен.

Член 423

(1) Ненавремените, нецелосните или недозволените приговори ќе ги отфрли судијата поединец, односно претседателот на советот без одржување на рочиште.

(2) Ако приговорот е поднесен навремено, судијата поединец, односно претседателот на советот ќе оцени дали е потребно да закаже подготвително рочиште или може веднаш да определи рочиште за главна расправа.

(3) Во приговорот странката е должна да ги наведе фактите и доказите во поглед на побиваниот дел од платниот налог.

(4) По исклучок од ставот (3) на овој член, странката може да изнесе факти и докази и на подготвителното рочиште, а ако тоа не е одржано на првото рочиште за главна расправа, само ако стори веројатно дека без своја вина не била во можност нив да ги изнесе во приговорот.

(5) Во одлуката за главната работа судот ќе одлучи дали платниот налог во целост или делумно останува во сила или се укинува.

Член 424

(1) Ако тужениот приговори дека не постоеле законски основи за издавање платен налог (членови 418 и 419), или дека постојат пречки за натамошниот тек на постапката, судот прво ќе одлучи за тој приговор. Ако најде дека таквиот приговор е основан ќе го укине со решение платниот налог и по правосилноста на решението ќе започне расправање за главната работа, кога за таквото расправање има место.

(2) Ако судот не го усвои овој приговор, ќе премине на расправање за главната работа, а решението на судот ќе се внесе во одлуката за главната работа.

(3) Ако по повод приговорот за непристигнатост судот најде дека барањето на тужбата пристигнало по издавањето на платниот налог, но пред заклучувањето на главната расправа, судот со пресуда ќе го укине платниот налог и ќе одлучи за тужбеното барање (член 314 став (1)).

Член 425

Судот може да се огласи за месно ненадлежен, само по приговор на тужениот истакнат во приговорот против платниот налог.

Член 426

(1) Ако судот по издавањето на платниот налог се огласи како стварно ненадлежен, ќе го укине платниот налог и по правосилноста на решението за ненадлежност ќе му го отстапи предметот на надлежниот суд.

(2) Ако судот по издавањето на платниот налог утврди дека е месно ненадлежен нема да го укине платниот налог, туку по правосилноста на решението со кое се огласил како ненадлежен ќе му го отстапи предметот на надлежниот суд.

Член 427

Кога судот во случаите предвидени со овој закон ќе донесе решение со кое се отфрла тужбата, ќе го укине и платниот налог.

Член 428

(1) Тужителот може да ја повлече тужбата без согласност на тужениот само до поднесувањето на приговорот. Ако тужбата биде повлечена, судот со решение ќе го укине платниот налог.

(2) Ако тужениот до заклучувањето на главната расправа се откаже од сите поднесени приговори, платниот налог останува во сила.

Глава дваесет и деветта

ПОСТАПКА ВО СПОРОВИ ОД МАЛА ВРЕДНОСТ

Член 429

Ако во оваа глава не постојат посебни одредби, во постапката во споровите од мала вредност ќе се применуваат другите одредби на овој закон.

Член 429-а

Тужбата се смета за повлечена ако тужителот во рок од осум дена од денот на поднесувањето на тужбата не ја плати судската такса.

Член 430

(1) Спорови од мала вредност, во смисла на одредбите на оваа глава, се спорови во кои тужбеното барање се однесува на побарување во пари кое не го надминува износот од 180.000 денари.

(2) Како спорови од мала вредност се сметаат и споровите во кои тужбеното барање не се однесува на побарување во пари, а тужителот во тужбата навел дека се согласува наместо исполнување на определено барање да прими определен паричен износ кој не го преминува износот до ставот (1) на овој член (член 33 став (1)).

(3) Како спорови од мала вредност се сметаат и споровите во кој предмет на тужбеното барање не е паричен износ, туку предавање на подвижен предмет чија вредност, што тужителот во тужбата ја навел не го надминува износот од ставот (1) на овој член (член 33 став (2)).

Член 431

Не се сметаат како спорови од мала вредност, во смисла на одредбите од оваа глава, споровите за недвижности, споровите од работни односи од статусен карактер и споровите поради смекавање на владение.

Член 432

Постапката во споровите од мала вредност ќе се спроведува и по повод приговор против платниот налог, ако вредноста на оспорениот дел на платниот налог не го надминува износот од 180.000 денари.

Член 433

(1) Во постапката во споровите од мала вредност е дозволена посебна жалба само против решението со кое се завршува постапката.

(2) Другите решенија против кои според овој закон е дозволена жалба, можат да се побиваат само со жалба против одлуката со која постапката се завршува.

(3) Решенијата од ставот (2) на овој член не се доставуваат до странките, туку се објавуваат на рочиштето и се внесуваат во писмениот состав на одлуката.

Член 434

Во постапката во споровите од мала вредност записникот за главната расправа, покрај податоците од членот 116 став (1) на овој закон, ги содржи:

1) изјавите на странките од суштествено значење, а особено оние со кои, во целост или делумно, се признава тужбеното барање или се одрекува од тужбеното барање, или од жалбата, или се преиначува или повлекува тужбата;

2) суштествената содржина на изведените докази;

3) одлуките против кои е дозволена жалба и кои се објавени на главната расправа и

4) дали странките биле присутни на објавувањето на пресудата, и ако биле присутни дека се поучени под кои услови можат да изјават жалба.

Член 435

(1) Ако тужителот го преиначи тужбеното барање така што вредноста на предметот на спорот да го надминува износот од 180.000 денари, постапката ќе се доврши според одредбите на овој закон за општата парнична постапка.

(2) Ако тужителот до заклучувањето на главната расправа што се води според одредбите на овој закон за општата парнична постапка, го намали тужбеното барање така што тоа повеќе да не го надминува износот од 180.000 денари, натамошната постапка ќе се спроведе според одредбите на овој закон за постапката на споровите од мала вредност.

Член 436

(1) Во постапка во спорови од мала вредност не се применуваат одредбите за подготвително рочиште.

(2) На првото рочиште за главна расправа странките се должни да ги изнесат сите факти и докази, како и да се изјаснат дали се согласни спорот да се реши во постапка за медијација.

(3) Судот е должен во споровите во кои е дозволена медијација заедно со поканата за рочиште за главна расправа да достави до странките писмено укажување дека спорот може да се реши во постапка за медијација.

(4) Во поканата за главната расправа ќе се наведе, покрај другото, дека ќе се смета дека тужителот ја повлекол тужбата ако не дојде на кое било рочиште за главна расправа и дека странките се должни сите факти и докази да ги изнесат на првото рочиште на главната расправа, да се изјаснат за тоа дали се согласни спорот да го решат во постапка за медијација како и дека одлуката може да се побива само поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка и поради погрешна примена на материјалното право.

Член 437

Пресудата во постапката во споровите од мала вредност се објавува веднаш по заклучувањето на главната расправа.

Член 438

(1) Пресудата или решението со кое се завршува спорот во постапката во споровите од мала вредност може да се побива само поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка од членот 343 став (2) на овој закон и поради погрешна примена на материјалното право.

(2) Во постапката по повод жалба во споровите од мала вредност не се применуваат одредбите на членот 358 од овој закон.

(3) Во постапката во споровите од мала вредност рокот за жалба, како и роковите од членот 314 став (2) и членот 328 став (1) на овој закон изнесува осум дена.

(4) Во споровите од мала вредност не е дозволена ревизија против правосилна одлука на второстепениот суд.

Глава триесетта

ПОСТАПКА ПРЕД ИЗБРАНИТЕ СУДОВИ

Член 439

Со одредбите на оваа глава се уредува постапката пред избраните судови, чие седиште е во Република Македонија, освен ако од одредбите на друг закон или меѓународен договор не произлегува дека определен избран суд, чие седиште е во Република Македонија се смета како странски избран суд.

Член 440

За споровите со меѓународен елемент за правата со кои слободно располагаат странките можат да договорат надлежност на домашен или на странски избран суд, ако барем една од нив е физичко лице со живеалиште или со трајно престојувалиште во странство, односно правно лице со седиште во странство, ако за тие спорови не е предвидена исклучителна надлежност на суд во Република Македонија.

Член 441

(1) Споровите без меѓународен елемент за правата со кои слободно располагаат странките можат да ги изнесуваат пред постојаните избрани судови, основани при стопанските комори и при другите организации предвидени со закон, ако со законот не е утврдено дека определените видови спорови ги решава исклучиво друг суд.

(2) Надлежност на избраните судови во другите случаи може да се предвиди само со закон.

Член 442

(1) Договор за избран суд може да се склучи како во поглед на определен спор, така и во поглед на идните спорови што можат да произлезат од определен правен однос. Договорот за избран суд е полноважен само ако е склучен во писмена форма.

(2) Договорот за избраниот суд е склучен во писмена форма и кога е склучен со размена на писма, телеграми, телекси, електронска пошта или други средства за телекомуникации, што овозможуваат писмен доказ за склучениот договор.

(3) Договорот за избраниот суд е склучен во писмена форма и кога е склучен со размена на тужба, во која тужителот го наведува постоењето на тој договор и одговор на тужбата, во кој тужениот не го оспорува.

(4) Договорот за избран суд може да се докажува само со исправи.

Член 443

Договорот за избран суд е полноважно склучен и кога одредбата за надлежност на избраниот суд е содржана во општите услови за склучување на правно дело.

Член 444

(1) Бројот на судиите на избраниот суд мора да биде непарен.

(2) Ако со договорот на странките не е определен бројот на судиите, секоја странка назначува по еден судија, а тие избираат претседател.

(3) Судиите на судовите можат да бидат избрани само за претседател на избраниот суд.

Член 445

(1) Ако странките за решавање на определен спор договориле надлежност на избран суд, судот до кој е поднесена тужба во истиот спор и меѓу истите странки на приговор од тужениот ќе се огласи за ненадлежен, ќе ги укине спроведените дејствија во постапката и ќе ја отфрли тужбата.

(2) Приговорот од ставот (1) на овој член тужениот може да го стави најдоцна на подготвителното рочиште, а ако подготвително рочиште не се одржува, на главната расправа пред да се впушти во расправање за главната работа.

Член 446

(1) Странката што според договорот за избраниот суд треба да назначи судија на избраниот суд, може да ја повика противната странка во рок од 15 дена да го изврши ова назначување и да ја извести за тоа.

(2) Поканата во смисла на ставот (1) од овој член е полноважна само ако странката што ја упатува назначила свој избран судија и ја известила за тоа противната странка.

(3) Кога според договорот за избраниот суд назначувањето на судија треба да го изврши трето лице, секоја странка може да му ја упати поканата од ставот (2) на овој член на тоа лице.

(4) Лицето кое е повикано да назначи судија на избраниот суд е врзано за назначувањето што е извршено штом тоа назначување му е соопштено на противникот, односно на една од странките.

Член 447

(1) Ако судијата на избраниот суд не биде навреме назначен, а од договорот не произлегува нешто друго, судијата на предлогот од странката ќе го назначи судот.

(2) Ако избраните судии не можат да се согласат за изборот на претседателот, а од договорот не произлегува нешто друго, претседателот на предлог од секој судија или странка ќе го назначи судот.

(3) За назначување на судија, односно на претседател на избраниот суд е надлежен судот кој за спорот би бил надлежен во прв степен доколку не е склучен договорот за избраниот суд.

(4) Против решението на судот не е дозволена жалба.

(5) Странката што не сака да го користи овластувањето од ставот (1) или (2) на овој член може со тужба да бара судот надлежен за назначувањето да го прогласи престанувањето на важноста на договорот за избраниот суд.

Член 448

(1) Освен во случајот од членот 447 на овој закон, секоја странка може со тужба да бара судот да прогласи престанување на важноста на договорот за избраниот суд:

1) ако странките не можат да се согласат за изборот на судиите што тие заеднички треба да ги назначат и

2) ако лице кое во самиот договор за избраниот суд е назначено за судија на избраниот суд не сака или не може да ја врши оваа должност.

(2) За барањето одлучува судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон.

(3) На рочиштето за расправање за барањето судот ќе ги повика странките, но судот може одлуката да ја донесе и во случај кога странките што се уредно повикани не дошле.

Член 449

(1) Судија на избран суд е должен да се из земе кога постојат причините за изземање од членот 64 на овој закон. Од истите причини можат странките да бараат изземање на судија на избран суд.

(2) Странката која сама или заедно со противната странка назначила избран судија може да бара негово изземање, само ако причината за изземање настанала или странката за неа дознала откако избраниот судија е назначен.

(3) Ако странките поинаку не се спогодиле, за изземањето одлучува судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон.

Член 450

Ако странките поинаку не се спогодиле, избраните судии ќе ја определат постапката пред избраниот суд.

Член 451

(1) Сослушување на сведоци пред избраниот суд се врши без полагање на заклетва.

(2) Sprema сведоците, странките и другите лица кои учествуваат во постапката, избраниот суд не може да употреби присилни средства ниту да изрекува казни.

(3) Избраниот суд може да побара од судот месно надлежен за укажување правна помош (член 170), да изведе одделни докази што сам не е во можност да ги изведе. Врз постапката за изведување на докази ќе се применат одредбите на овој закон за изведување на докази пред замолен судија.

Член 452

Избраниот суд може да донесе пресуда по справедливост, само ако странките му дале такво овластување.

Член 453

(1) Кога избраниот суд се состои од повеќе од еден судија, пресудата се донесува со мнозинство гласови, ако во договорот за избраниот суд поинаку не е определено.

(2) Ако не може да се постигне потребното мнозинство на гласови, избраниот суд е должен за тоа да ги извести странките.

(3) Ако за случајот од ставот (2) на овој член странките поинаку не се спогодиле, секоја од нив може со тужба да бара судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон да изрече престанување на важноста на договорот за избраниот суд.

Член 454

(1) Пресудата на избраниот суд мора да биде образложена, ако странките не договориле нешто друго.

(2) Оригиналот на пресудата и сите преписи ги потпишуваат сите избрани судии. Пресудата важи и кога некој судија ќе одбие да ја потпише ако пресудата ја потпишале мнозинството судии и на пресудата го утврдиле ова одбивање на потпишувањето.

(3) До странките се доставуваат преписи од пресудата преку судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон. Постојаните избрани судови сами вршат доставување на своите пресуди.

Член 455

Оригиналот на пресудата, како и потврдите за извршеното доставување се чуваат кај судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон, а ако пресудата ја донел постојаниот избран суд, тогаш кај тој суд.

Член 456

(1) Пресудата на избраниот суд има спрема странките сила на правосилна пресуда, ако со договорот не е предвидена можност за побивање на пресудата пред избраниот суд од повисок степен.

(2) На барање од странката судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон на преписот од пресудата ќе стави потврда за правосилноста и извршноста. Постојаните избрани судови сами ставаат потврда за правосилноста и извршноста на своите пресуди.

Член 457

(1) Пресудата на избраниот суд може да се поништи по тужба од странката.

(2) За решавање по тужбата е надлежен судот предвиден во членот 447 став (3) на овој закон.

Член 458

Поништување на пресудата на избраниот суд може да се бара, ако:

1) воопшто не е склучен договор за избраниот суд или ако тој договор не бил полноважен (членови 440 до 444);

2) во поглед на составот на избраниот суд или во поглед на одлучувањето е повредена некоја одредба на овој закон или на договорот за избраниот суд;

3) пресудата не е образложена во смисла на членот 454 став (1) од овој закон, или ако оригиналот и преписите на пресудата не се потпишани на начинот определен во членот 454 став (2) на овој закон;

4) избраниот суд ја пречекорил границата на својата задача;

5) изреката на пресудата е неразбирлива или е противречна сама на себеси;

6) пресудата на избраниот суд е во спротивност со Уставот на Република Македонија и со утврдените основи на општественото уредување и

7) постои некоја од причините за повторување на постапката од членот 392 на овој закон.

Член 459

(1) Тужбата за поништување на пресудата на избраниот суд може да се поднесе до надлежниот суд во рок од 30 дена. Ако поништувањето се бара од причините наведени во членот 458 точки од 1 до 6 на овој закон, овој рок се смета од денот кога пресудата е доставена до странката, а ако странката за причините узнала подоцна, тогаш од денот на узнавањето. Во поглед на сметањето на рокот кога се бара поништување од причината наведена во членот 458 точка 7 на овој закон, согласно ќе се применуваат одредбите од членот 393 ставови (1) и (2) на овој закон.

(2) По истекот на една година од правосилноста на пресудата на избраниот суд не може да се бара поништување на оваа пресуда.

Член 460

Странките не можат спогодбено да се откажат од примената на одредбите од членот 449 ставови (1) и (2), членот 454 ставови (2) и (3) и членовите 457, 458 и 459 на овој закон.

Глава триесет и прва**ПОСТАПКА ВО СТОПАНСКИТЕ СПОРОВИ****Подрачје на примена****Член 461**

Во постапката во стопанските спорови ќе се применуваат одредбите на овој закон, ако во одредбите на оваа глава поинаку не е определено.

Член 462

Одредбите за постапката во стопанските спорови се применуваат:

1) во споровите од меѓусебните стопански односи во кои двете странки се правни лица и

2) во споровите што се однесуваат на бродовите и на пловидбата на внатрешните води, како и во споровите врз кои се применува пловидбеното право (пловидбени спорови), освен споровите на превозот на патници.

Член 463

Одредбите за постапката во стопанските спорови се применуваат и во споровите што произлегуваат од меѓусебните стопански односи на имателите на дуќани и на другите поединци кои во вид на регистрирано занимање вршат некоја стопанска дејност односно од меѓусебните стопански односи на тие лица и правните лица од членот 462 точка 1 на овој закон.

Член 464

Одредбите за постапката во стопанските спорови се применуваат и во споровите меѓу лицата од членот 462 точка 1 на овој закон и странски физички и правни лица што произлегуваат од нивните меѓусебни стопански односи, како и во такви меѓусебни спорови на странски физички или правни лица.

Член 465

Одредбите за постапка во стопанските спорови ќе се применуваат и кога во спорот, покрај лицата од членот 462 точка 1 и членот 464 на овој закон, како сопарничари од членот 186 став (1) точка 1 на овој закон учествуваат и други физички или правни лица.

Надлежност и состав на судот**Член 466**

Во споровите заради утврдување на постоење или непостоење на договор, заради извршување или раскинување на договор, како и во споровите заради надомест на штета поради неизвршување на договор, покрај судот од општа месна надлежност, месно е надлежен и судот на местото каде што според спогодбата на странките тужениот е должен да го изврши договорот.

Член 467

Во постапката во стопанските спорови судија поединец суди ако вредноста на предметот на спорот не го надминува износот од 1.800.000 денари, а во споровите за плаќање камата без оглед на вредноста на предметот на спорот.

Подготвување на главната расправа**Член 468**

(1) Во итни случаи претседателот на советот може веднаш по претходно испитување на тужбата да закаже подготвително рочиште или рочиште за главна расправа. Против оваа одлука на претседателот на советот не е дозволена жалба.

(2) Претседателот на советот е овластен во итни случаи рочиштето да го закаже по телефон или со телеграма.

Правни лекови**Член 469**

(1) Ревизија во стопанските спорови против правосилна пресуда донесена во втор степен е дозволена ако вредноста на предметот на спорот на побиваниот дел на правосилната пресуда надминува 1.500.000 денари.

(2) Ревизија во стопанските спорови против второстепена правосилна пресуда секогаш е дозволена во споровите од членот 372 став (3) точки 4 и 5 на овој закон.

Други одредби**Член 470**

Ако обете странки спогодбено предложат рочиштето да се одложи за да се обиде порамнување, судот ќе го уважи овој предлог и веднаш ќе ги извести странките за денот и часот кога ќе се одржи ново рочиште.

Член 471

Во постапката во стопанските спорови важат следниве рокови:

1) рок од 30 дена по истекот на кој не може да се поднесе на предлог за враќање во поранешна состојба од членот 110 став (4) на овој закон;

2) рок од осум дена за поднесување на жалба против пресуда, односно решение, а рок од три дена за поднесување на одговор на жалба и

3) рок од осум дена за извршување на чинење, а за чинења што не се состојат во парично давање, судот може да определи подолг рок.

Член 472

(1) Во постапката во стопанските спорови странките не можат надвор од рочиштето да даваат изјави усно на записник кај судот.

(2) Исправата врз основа на која се издава платен налог според членот 418 од овој закон, не мора да биде приложена во оригинал или во заверен препис. Доволно е ако преписот на таквата исправа го заверил овластениот орган на правното лице.

(3) Во постапката во стопанските спорови нема да се применуваат одредбите од членот 419 став (1) на овој закон.

Член 473

(1) Во постапката во стопанските спорови, спорови од мала вредност се спорови во кои тужбеното барање се однесува на побарување во пари што не го надминува износот од 300.000 денари.

(2) Како спорови од мала вредност се сметаат и споровите во кои тужбеното барање не се однесува на побарување во пари, а тужителот во тужбата навел дека се согласува наместо исполнување на определеното барање да прими определен паричен износ што не го надминува износот од ставот (1) на овој член (член 33 став (1)).

(3) Како спорови од мала вредност се сметаат и споровите во кои предметот на тужбеното барање не е паричен износ, туку предавање на подвижен предмет чија вредност, што тужителот во тужбата ја навел, не го надминува износот од ставот (1) на овој член (член 33 став (2)).

(4) Во постапката во споровите од мала вредност во стопанските спорови не се применуваат одредбите за подготвително рочиште.

Дел четврти

ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 474

(член 474 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.79/05)

(1) Ако пред денот на примената на овој закон е донесена првостепенa пресуда или решение со кое постапката пред првостепениот суд се завршува, натамошната постапка ќе се спроведе според дотогашните прописи.

(2) Ако по денот на примената на овој закон биде укината првостепената одлука од ставот (1) на овој член, натамошната постапка ќе се спроведе според овој закон.

Член 475

(член 475 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.79/05)

Одредбата на членот 440 од овој закон престанува да важи со денот на влегувањето во сила, односно со денот на примената на закон кој ќе ја уреди постапката за меѓународната трговска арбитража.

Член 476

(член 476 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.79/05)

Со денот на примената на овој закон престанува да важи Законот за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ број 33/98 и 44/2002).

Член 477

(член 477 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.79/05)

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија, а ќе се применува по истекот на три месеца од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 478

(член 19 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.110/08)

(1) Постапките пред првостепените судови започнати до влегувањето во сила на овој закон, се завршуваат според дотогашните прописи.

(2) Постапките пред првостепените судови кои не се започнати до влегувањето во сила на овој закон, се водат според одредбите од овој закон.

Член 479

(член 20 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.110/08)

Одредбите од овој закон за доставување по електронски пат во електронско сигурносно сандаче ќе се применуваат по истекот на една година од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 480

(член 99 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.116/10)

(1) Постапките пред судовите започнати пред денот на започнување на примената на овој закон ќе завршат според прописите кои важеле пред денот на започнување на примената на овој закон.

(2) Постапките пред првостепените судови кои не се започнати до денот на започнување на примената на овој закон ќе се водат според одредбите од овој закон.

Член 481

(член 101 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.116/10)

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија, а ќе започне да се применува по една година од денот на влегувањето во сила, освен одредбите од членот 96 на овој закон, кои ќе започнат да се применуваат од 1 јули 2011 година.

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**142.**

Врз основа на член 89 од Законот за концесии и други видови на јавно приватно партнерство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/08, 139/08, 64/09 и 52/10) Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 12.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А**ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА ОДЛУКАТА ЗА ЗАПОЧНУВАЊЕ НА ПОСТАПКА ЗА ЈАВНО ПРИВАТНО ПАРТНЕРСТВО ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА ОД ХИДРОЕЛЕКТРИЧНИ ЦЕНТРАЛИ НА ЦРНА РЕКА**

1. Со оваа Одлука се дава согласност на Одлуката за започнување на постапка за јавно приватно партнерство за производство на електрична енергија од хидроелектрични центри на Црна Река број УО бр. 02-92/133/2 од 10.01.2011 година, донесена од Управниот Одбор на АД ЕЛЕМ-Скопје на седницата одржана на 10.1.2011 година.

2. Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51–210/1
12 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
д-р **Васко Наумовски**, с.р.

143.

Врз основа на член 54 став 2 и член 54-а од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А**ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ВРЕМЕНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНИ СТВАРИ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ЗДРАВСТВО****Член 1**

Со оваа одлука на досегашниот корисник ЈЗУ Психијатриска болница - Негорци, Гевгелија му престанува користењето на движните ствари: Биохемиски анализатор - модел МИУРА 200, екстернал ПК, монитор, тастатура, глумче, принтер, ИСЕ модул, смард картичка и реагенси.

Член 2

Движните ствари од член 1 од оваа одлука се даваат на времено користење за период од 30 дена без надомест на Министерството за здравство.

Член 3

Директорот на ЈЗУ Психијатриска болница- Негорци, Гевгелија склучува договор со министерот за здравство, со кој се уредуваат правата и обврските за движните ствари од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-6518/1-10
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

144.

Врз основа на член 54 став 2 и член 54-а од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А**ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ТРАЈНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНИ СТВАРИ НА ЈЗУ БОЛНИЦА – НЕГОРЦИ, ГЕВГЕЛИЈА****Член 1**

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движните ствари: еден бројач на крвни елементи и една центрифуга за лабораторија.

Член 2

Движните ствари од член 1 од оваа одлука се даваат на трајно користење без надомест на ЈЗУ Психијатриска болница – Негорци, Гевгелија.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со директорот на ЈЗУ Психијатриска болница - Негорци, Гевгелија, со кој се уредуваат правата и обврските за движните ствари од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-6518/2-10
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

145.

Врз основа на член 54 став 2 и член 54-а од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А**ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ВРЕМЕНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНИ СТВАРИ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ЗДРАВСТВО****Член 1**

Со оваа одлука на досегашниот корисник ЈЗУ Здравствен дом Ресен му престанува користењето на движните ствари: еден бројач на крвни елементи и една центрифуга за лабораторија.

Член 2

Движните ствари од член 1 од оваа одлука се даваат на времено користење за период од 30 дена без надомест на Министерството за здравство.

Член 3

Директорот на ЈЗУ Здравствен дом Ресен склучува договор со министерот за здравство, со кој се уредуваат правата и обврските за движните ствари од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-6518/3-10
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

146.

Врз основа на член 54 став 2 и член 54-а од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ТРАЈНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНИ СТВАРИ НА ЈЗУ ЗДРАВСТВЕНИОТ ДОМ РЕСЕН

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движните ствари: Биохемиски анализатор-модел МИУ-РА 200, екстернал ПК, монитор, тастатура, глумче, принтер, ИСЕ модул, смард картичка и реагенси.

Член 2

Движните ствари од член 1 од оваа одлука се даваат на трајно користење без надомест на ЈЗУ Здравствениот дом Ресен.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со директорот на ЈЗУ Здравствен дом Ресен, со кој се уредуваат правата и обврските за движните ствари од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-6518/4-10
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

147.

Врз основа на член 55, став 1 од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 28.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ВРЕМЕНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНА СТВАР НА ОПШТИНА ВРАПЧИШТЕ

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движната ствар - мобилна пречистителна станица на соларна енергија, во вредност од 150000,00 УСД во денарска противвредност.

Член 2

Движната ствар од член 1 од оваа одлука се дава на времено користење за период од две години без надомест на општина Врапчиште за потребите на ОУ „Врапчиште“ с. Врапчиште.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со градоначалникот на општина Врапчиште, со кој се уредуваат правата и обврските за движната ствар од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-7109/2-10
28 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

148.

Врз основа на член 55 став 1 од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 28.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ВРЕМЕНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНА СТВАР НА ОПШТИНА ПРИЛЕП

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движната ствар - мобилна пречистителна станица на соларна енергија, во вредност од 150000,00 УСД во денарска противвредност.

Член 2

Движната ствар од член 1 од оваа одлука се дава на времено користење за период од две години без надомест на општина Прилеп, за потребите на ОУ „Круме Волнароски“ с. Тополчани.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со градоначалникот на општина Прилеп, со кој се уредуваат правата и обврските за движната ствар од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-7292/3-10
28 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

149.

Врз основа на член 55 став 1 од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 28.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ВРЕМЕНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНА СТВАР НА ОПШТИНА ГАЗИ БАБА

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движната ствар, мобилна пречистителна станица на соларна енергија, во вредност од 150000,00 УСД во денарска противвредност.

Член 2

Движната ствар од член 1 од оваа одлука се дава на времено користење за период од две години без надомест на општина Гази Баба, за потребите на ОУ „Св. Наум Охридски“ с. Булачани.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со градоначалникот на општина Гази Баба, со кој се уредуваат правата и обврските за движната ствар од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-7293/2-10
28 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

150.

Врз основа на член 19 став 7 од Царинскиот закон („Службен весник на Република Македонија“ бр. 39/2005, 4/2008, 48/2010 и 158/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА УКИНУВАЊЕ НА УВОЗНИТЕ ДАВАЧКИ ЗА
ОДДЕЛНИ НЕОБРАБОТЕНИ БЛАГОРОДНИ
МЕТАЛИ

Член 1

Со оваа одлука се пропишува мерка за укинување на увозните давачки – царинска стапка, за одделни необработени благородни метали и тоа:

Тарифна ознака	Опис
7108 12 00 00	Злато (вклучувајќи платинирано) необработено или во форма на полупроизводи, или во форма на прав: -Немонетарно: --Други необработени форми
7110 11 00 00	Платина, необработена, полупроизводи или во прав : -Платина: -- Необработена или во прав
7110 21 00 00	Платина, необработена, полупроизводи или во прав : -Паладиум: --Необработен или во прав
7110 31 00 00	Платина, необработена, полупроизводи или во прав : -Родиум: --Необработен или во прав

Член 2

Стоките од член 1 на оваа одлука ќе се увезуваат заклучно со 31.12.2011 година.

Член 3

Оваа Одлука влегува во сила со денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-7767/1-2010
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

151.

Врз основа на член 54 став 2 и 54-а од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.01.2011 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ПРЕСТАНОК И ДАВАЊЕ НА ТРАЈНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНИ СТВАРИ НА АГЕНЦИЈАТА
ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ОДЗЕМЕН ИМОТ

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за финансии - Царинска управа му престанува користењето на движните ствари и тоа:

Р.бр.	Марка и модел	Инвентарен број	Вредност	Сериски број
1	Дизел вилушкар INDOS Tip V 15 DDX 2.6	11334	0,00	12585-36
2	Дизел вилушкар INDOS Tip V 15 DT X 5.2	11337	0,00	13645-13
3	Електричен вилушкар INDOS Tip V 7.5 E4 DX 2.4	11338	0,00	13660-38

Член 2

Движните ствари од член 1 на оваа одлука се даваат на трајно користење без надомест на Агенцијата за управување со одземен имот.

Член 3

Директорот на Царинската управа склучува договор со директорот на Агенцијата за управување со одземен имот со кој ќе се уредат правата и обврските за движните ствари од член 1 на оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-7830/1
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

152.

Врз основа на член 11, точка 7 од Законот за јавни претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр.38/1996, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА ГОДИШНАТА ИНВЕСТИЦИОНА ПРОГРАМА ЗА 2011 ГОДИНА НА ЈПВ „ЛИСИЧЕ“ - ВЕЛЕС

1. Со оваа одлука се дава согласност на Годишната инвестициона програма за 2011 година на ЈПВ „Лисиче“ - Велес, број 02-518/2 од 17.12.2010 година, усвоена од Управниот одбор на ЈПВ „Лисиче“ – Велес, на седницата одржана на 17.12.2010 година.

2. Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-7881/1-2010
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

153.

Врз основа на член 119 став 1 од Законот за железничкиот систем („Службен весник на Република Македонија“ бр. 48/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА УСЛУГА ОД ЈАВЕН ИНТЕРЕС ВО ЖЕЛЕЗНИЧКИ ПРЕВОЗ НА ПАТНИЦИ ЗА ПЕРИОД 2011-2013 ГОДИНА

1. Со оваа одлука се определува дека железнички превоз на патници е услуга од јавен интерес за период 2011-2013 година, која согласно член 134 од Законот за железничкиот систем ја извршува Македонски Железници Транспорт АД-Скопје.

2. Услугите кои се даваат при железнички превоз на патници се:

- безбеден и сигурен превоз на патници од почетната до крајната дестинација;
- придржување и почитување на возниот ред;
- одржување на хигиена во возовите;
- обележување на возот;
- осветлување во возот;
- истакнување на огласни табли за возен ред во чекалните и на пероните;
- греење во возот во зимски услови;
- поседување на доволно капацитети во секој момент во зависност од потребата за превоз на патници;
- овозможување на продажба на билети во билетарници и во воз.

3. Договор за компензирање на дел од трошоците направени при јавен железнички превоз на патници за период 2011-2013 година ќе склучи министерот за транспорт и врски и директорот на Македонски Железници Транспорт АД – Скопје, во рок од седум дена од денот на влегување во сила на оваа одлука.

4. Оваа одлука влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-7929/1
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

154.

Врз основа на член 11, став 1, точка 7 од Законот за јавни претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/1996, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА ГОДИШНАТА ИНВЕСТИЦИОНА ПРОГРАМА ЗА РАБОТА ВО 2011 ГОДИНА НА ЈПВ ХС „ДОЈРАНСКО ЕЗЕРО“ - СТАР ДОЈРАН

Со оваа одлука се дава согласност на Годишната инвестициона програма за работа во 2011 година на ЈПВ ХС „Дојранско Езеро“ - Стар Дојран, број 02-7/1, усвоена од Управниот одбор на ЈПВ ХС „Дојранско Езеро“ – Стар Дојран.

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-7933/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

155.

Врз основа на член 4 од Законот за игри на среќа и забавни игри („Службен весник на Република Македонија“ бр. 10/1997, 54/1997, 13/2001, 2/2002 и 54/2007) Владата на Република Македонија на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А ЗА РАСПОРЕДУВАЊЕ НА ПРИХОДИТЕ ОД ИГРИ НА СРЕЌА И ОД ЗАБАВНИ ИГРИ ВО 2011 ГОДИНА

Член 1

Со оваа одлука се распоредуваат средства во износ од 75.000.000 денари од приходите од игри на среќа и забавни игри за 2011 година.

Член 2

Средствата од член 1 на оваа одлука се распоредуваат:

1. За финансирање на годишните програми и задачи на здруженијата на граѓани кои работат на заштита на хендикепираните лица, согласно Правилникот за оценка на специфичните потреби на лица со пречки во физичкиот и психичкиот развој.

50.143.000 денари

За активности на Национално координативно тело предвидено со стандардни правила за изедначување на можностите за хендикепирани лица, формирано согласно Резолуцијата 48/49 на ООН.

1.072.000 денари

2. На Агенција за млади и спорт за финансирање на:

- Масовен спорт 4.928.000 денари
- Врвен спорт 12.536.000 денари

3. На Црвен крст на Република Македонија

- За финансирање на програмски цели
6.321.000 денари

Член 3

За спроведување на оваа одлука ќе се грижи Министерството за финансии, согласно месечен план за исплата на овие средства.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила со денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-8020/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

156.

Врз основа на член 54, став 2 и член 54-а од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 8/2005 и 150/2007), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ТРАЈНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНИ СТВАРИ НА ФОНДОТ ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движните ствари:

1.	Печатар Zebra ZM400 Број на производот: ZM400 – 300E – 5300T	30	пар.
2.	Читач на бар кодови Datalogic GRYPHON D230-STD Број на производот: 901661091	120	пар.
3.	Сервер HP DL380R05 Број на производот:458563 – 421 Сериски број: CZC9114TV2	1	пар.
4.	Десктоп компјутер dc7900 Број на производот: FU206EA#ABV Сериски број: C2C92060DY	1	пар.
5.	Монитор HP – L1710g Број на производот: GS917A8 Сериски број: 3CX9214MBV	1	пар.
6.	Тастатура HP SK-2880 Број на производот: 434820-L31	1	пар.
7.	Глушец HP M-SBF96 Број на производот: 417441-001	1	пар.

Член 2

Движните ствари од член 1 од оваа одлука се даваат на трајно користење на Фондот за здравствено осигурување на Македонија.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со директорот на Фондот за здравствено осигурување на Македонија, со кој се уредуваат правата и обврските за движните ствари од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8077/1-2010
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

157.

Врз основа на член 56 став 1 од Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 29/2002, 85/2003, 40/2004, 113/2005, 29/2007, 88/2008, 48/2009 и 50/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 12.1.2011 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ДАВАЊЕ СОГЛАСНОСТ НА ГОДИШНИОТ ФИНАНСИСКИ ПЛАН ЗА 2011 ГОДИНА НА АГЕНЦИЈАТА ЗА СУПЕРВИЗИЈА НА КАПИТАЛНО ФИНАНСИРАНО ПЕНЗИСКО ОСИГУРУВАЊЕ

1. Со оваа одлука се дава согласност на Годишниот финансиски план за 2011 година на Агенцијата за супервизија на капитално финансирано пензиско осигурување бр. 02-2329/11 од 27.11.2010 година, донесен од Управниот одбор на оваа агенција, на седницата, одржана на 25.11.2010 година.

2. Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-8107/1-10
12 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
д-р **Васко Наумовски**, с.р.

158.

Врз основа на член 55, став 1 од Законот за користење и располагање со стварите на државните органи („Службен весник на Република“ бр. 8/05 и 150/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 28.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А

ЗА ПРЕСТАНОК И ЗА ДАВАЊЕ НА ВРЕМЕНО КОРИСТЕЊЕ НА ДВИЖНА СТВАР НА ОПШТИНА БУТЕЛ

Член 1

Со оваа одлука на досегашниот корисник Министерството за здравство му престанува користењето на движната ствар - мобилна станица на соларна енергија, во вредност од 150000,00 УСД во противвредност.

Член 2

Движната ствар од член 1 од оваа одлука се дава на времено користење за период од две години без надомест на општина Бутел, за потребите на ОУ „Љиман Каба“ во с. Љуботен.

Член 3

Министерот за здравство склучува договор со градоначалникот на општина Бутел, со кој се уредуваат правата и обврските за движната ствар од член 1 од оваа одлука.

Член 4

Оваа одлука влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8974/3-10
28 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

159.

Врз основа на член 16 став 2 од Законот за просторно и урбанистичко планирање („Службен весник на Република Македонија“ бр. 51/05, 137/07, 91/09 и 124/10), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

ГОДИШНА ПРОГРАМА ЗА ИЗРАБОТКА НА УРБАНИСТИЧКИ ПЛАНОВИ И ДРЖАВНА И ЛОКАЛНА УРБАНИСТИЧКА ПЛАНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2011 ГОДИНА

1. Со оваа Програма се уредува изработка на урбанистички планови и државна и локална урбанистичка планска документација во 2011 година. Урбанистичките планови и државната и локалната урбанистичка планска документација чија изработка во 2011 година ќе се финансира од Буџетот на Република Македонија (раздел 13001 Министерство за транспорт и врски – Програма 3 – урбанизам и градежништво, Потпрограма 30 – урбанизам и градежништво, ставка 425 - договорни услуги, потставка 425640 – изработка на просторни и урбанистички планови), се следните:

1.1. Изработка на Генерален урбанистички план на Град Скопје	500.000,00 денари
1.2. Изработка на Генерален урбанистички план за Град Крива Паланка	2.000.000,00 денари
1.3. Изработка на урбанистичко планска документација за гранични премини	1.900.000,00 денари
1.4. Изработка на урбанистичко планска документација за винарии	1.000.000,00 денари
1.5. Изработка на урбанистичко планска документација за производно, дистрибутивно-откупни центри	900.000,00 денари
1.6. Изработка на урбанистичко планска документација за Охридско крајбрежје со комерцијално - деловни намени и инфраструктура	2.800.000,00 денари
1.7. Изработка на урбанистичко планска документација за казнено-поправни установи	500.000,00 денари

1.8. Изработка на урбанистичко планска документација технолошко индустриски развојни зони	2.800.000,00 денари
1.9. Изработка на урбанистичко планска документација за локалитети со извори за геотермални води	1.900.000,00 денари
1.10. Средства за изработка на ажурирани геодетски подлоги	500.000,00 денари
1.11. Средства за изработка на елаборати за услови за планирање за урбанистичко планска документација вон урбан опфат	500.000,00 денари
1.12. Средства за изработка на студии или елаборати за стратешка оценка на влијанието врз животната средина	700.000,00 денари
ВКУПНО:	16.000.000,00 денари

2. Изработката на урбанистичките планови и државната и локална урбанистичка планска документација од оваа програма се врши од страна на Агенцијата за планирање на просторот на Република Македонија. Реализација на оваа програма се врши врз основа на договор меѓу Министерството за транспорт и врски и Агенцијата за планирање на просторот.

3. Исплатата на средствата од точка 1 на оваа програма ќе ја изврши Министерството за транспорт и врски за секоја задача одделно во зависност од степенот на извршување на задачата, а врз основа на барање за исплата со приложени: програма, договор, протокол и извештај за степенот на извршената задача доставено од Агенцијата за планирање на просторот, при што исплатата ќе се врши на следниот начин:

- за урбанистичките планови 10% од вредноста на задачата ќе се исплати по доставување на одобрена планска програма, 80% од вредноста на задачата ќе се исплати по доставување на урбанистички план во форма на Нацрт план и 10% од вредноста на задачата ќе се исплати по доставување на урбанистичкиот план во форма на Предлог план;

- за државна урбанистичка планска документација 10% од вредноста на задачата ќе се исплати по доставување на одобрена планска програма, а 90% од вредноста на задачата ќе се исплати по доставување на државната урбанистичка планска документација;

- за локална урбанистичка планска документација изработена од Агенција за планирање на просторот, 10% од вредноста на задачата ќе се исплати по доставување на одобрена планска програма, а 90% од вредноста на задачата ќе се исплати по одобрување на локалната урбанистичка планска документација со решение донесено од градоначалникот на општината.

4. За начинот и динамиката на спроведување на оваа програма ќе се грижи Министерството за транспорт и врски, кое во рамките на предвидените средства може да врши соодветни поместувања на планираните износи.

5. Министерството за транспорт и врски за реализираните буџетски средства доставува извештај со финансиски показатели до Владата на Република Македонија, заклучно со 31.1.2012 година.

6. Оваа програма влегува во сила наредниот ден од објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-7822/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

160.

Врз основа на член 32 став 4 точка 5 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија” бр. 38/1991, 46/1993, 55/1995, 10/2004, 84/2005, 111/2005, 65/2006, 05/2007, 77/2008, 67/2009 и 88/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА ЗАШТИТА НА НАСЕЛЕНИЕТО ОД ХИВ/СИДА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

I. Вовед

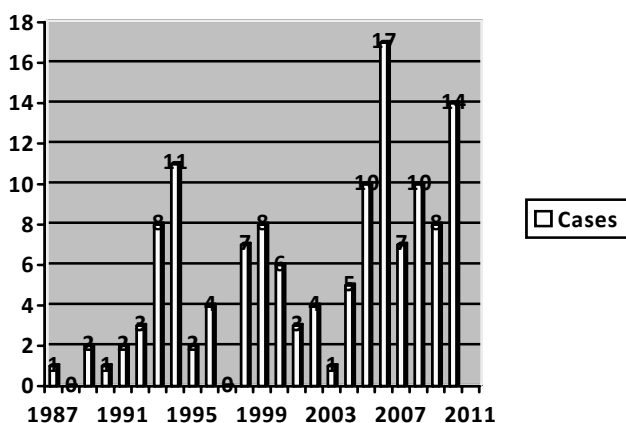
Годишната програма за заштита на населението во Република Македонија од синдромот на стекнат недостаток на имунитет - ХИВ/СИДА за 2011 година ќе се спроведе согласно со предвидените стратешки насоки на Националната стратегија за превенција од ХИВ/СИДА 2007-2011 и препораките од организациите на ОН. Програмата ќе продолжи да се финансира имплементација на компоненти од Националната Стратегија за превенција од ХИВ/СИДА 2007-2011 година, кои досега не беа финансирани со Програмата за заштита на населението од ХИВ/СИДА во Република Македонија на Министерството за здравство на Република Македонија, подржана со Глобален Фонд за борба против ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија. Во исто време, програмата ќе започне со финансирање на компоненти од Стратегијата за кои Република Македонија се обврзува да превземе дел од финансирањето на програмата за ХИВ/СИДА финансирана од Глобалниот Фонд за борба против ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија, пред се во делот на интервенциите насочени кон групите под најголем ризик.

II. Моментална состојба

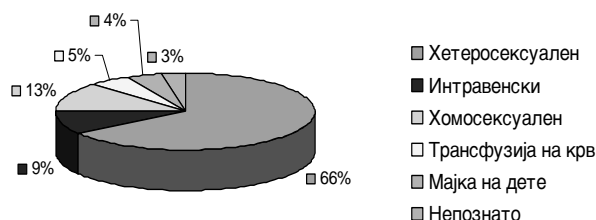
Стапката на преваленцата на ХИВ се задржа на ниско ниво во Република Македонија вклучувајќи ја и преваленцата помеѓу популацијата за која се смета дека е под најголем ризик. Во 2010 година, вкупно 134 лица се регистрирани како ХИВ позитивни. Од нив, 99 се случаи СИДА, од кои повеќе од половината се веќе починати. Во најголем од регистрираните случаи при-

јавиле дека се инфицирале преку хетеросексуален начин на пренос, а три четвртини од случаите (70%) се мажи. Меѓутоа, ова не објаснува зошто соодносот на заразени мажи и жени е 2:1. Веројатно е дека другите начини на пренос, како на пример, секс помеѓу мажи и интравенска употреба на дрога не се пријавуваат во целост. Повеќе од две третини од пријавените случаи (69%) се лица кои живеат во град. Две третини (66%) од сите случаи се кај лица на возраст од 20-39 години, односно во најпродуктивната возраст.

Графикон 1. Број на регистрирани случаи на ХИВ/СИДА (1990-2010)

Графикон 2. Начин на пренос на ХИВ/СИДА

Една половина од случаите се пријавени во последните 6 години. Најверојатно е дека зголемениот број на регистрирани лица се должи и на зголемената достапност на службите за доброволно доверливо советување и тестирање во земјата воспоставени или зајакнати преку грантот од Глобалниот Фонд за борба против СИДА, туберкулоза и маларија.

III. Цели на Програмата

Оваа програма ги структурира активностите според следните стратешки цели од Националната стратегија за превенција од ХИВ/СИДА 2007-2011 и тоа:

- 1) Координација и развивање на капацитети;
- 2) Собирање и употреба на стратешки информации;

3) Превентивни стратегии и активности за целни групи и популации под најголем ризик;

4) Обезбедување на третман, грижа и психосоцијална поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА.

1) Координација и развивање на капацитети

Координација и развивање на капацитети опфаќа задачи поврзани со планирањето на програмските активности: подготовка и избор на организации за имплементација на програмата и прибирање, анализа и одобрување на годишни работни планови со буџети на сите чинители кои ја имплементираат програмата за ХИВ/СИДА, како и нивно редовно следење и проценка во текот на целата година:

1. Задачи на Министерството за здравство на Република Македонија

- Подготовка на критериуми за проценување на здруженија и фондации за потребите на формирање на Регистер на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА;

- Објавување на јавен повик за интерес за здруженија и фондации за пријавување во Регистерот на здруженија и фондации, акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА;

- Формирање на комисија за избор на здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА;

- Избор на здруженија и фондации од Регистерот на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА;

- Подготовка и промоција на годишен работен план на комисијата при Министерството за здравство на Република Македонија за мониторинг и евалуација на програмата.

2. Задачи на јавно здравствените установи и организации

- Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Институтот за Јавно здравје;

- Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Центрите за јавно здравје (Скопје, Тетово, Куманово, Охрид, Велес, Битола, Кочани, Струмица, Штип и Прилеп);

- Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Универзитетската Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби;

- Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Институт за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицински факултет;

- Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Институт за клиничка биохемија.

- Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Универзитетската Клиника за гинекологија и акушерство.

3. Задачи на избрани здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА:

- Подготовка и промоција на годишни работни планови за превентивни активности за ХИВ/СИДА на сите избрани здруженија и фондации.

Имплементатори на задачите во оваа стратешка област се:

- Министерството за здравство на Република Македонија;
- Националната комисија за ХИВ-СИДА;
- Националната група за следење и проценка за ХИВ/СИДА;
- Институтот за јавно здравје – Скопје;
- Центри за јавно здравје (Скопје, Тетово, Куманово, Охрид, Велес, Битола, Кочани, Струмица, Штип и Прилеп);
- Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни болести;
- Универзитетска Клиника за гинекологија и акушерство;
- Институт за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицински Факултет;
- Институт за клиничка биохемија и
- Избрани здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА.

2) Собирање и употреба на стратегиски информации

Собирање и употреба на стратегиски информации опфаќа задачи поврзани со прибирање и обработка на стратегиски информации врз основа на кои се имплементира програмата, како и за идно планирање на интервенциите во согласност со епидемиолошките и бихејвиоралните податоци:

1. Задачи на Министерството за здравство на Република Македонија:

- Следење и проценка на имплементацијата на активностите планирани со Националната стратегија за ХИВ/СИДА 2007-2011, во соработка со Националната група за следење и проценка за ХИВ/СИДА.

2. Задачи на јавно здравствените установи и организации:

- Следење на епидемиолошката состојба во светот кај нас и подготовка на тримесечен, шестмесечен и годишен извештај од страна на Институтот за јавно здравје;
- Контрола на квалитетот во спроведување на серолошка дијагностика за откривање на ХИВ вирусот според стандардите на СЗО и протоколите на Република Македонија во Центрите за Јавно здравје;

- Епидемиолошко следење и надзор на контакти за навремено откривање на лицата инфицирани со ХИВ и заболени од СИДА од страна на Центрите за јавно здравје;

- Организирање и спроведување на епидемиолошки истражувања со цел согледување на состојбата во однос на ХИВ/СИДА, ставовите, навиките и однесувањата на одредени групи од интерес од страна на Институтот за епидемиологија и статистика;

- Вршење на увид и стручен епидемиолошки надзор во здравствените установи над превземените мерки за спречување и сузбивање на ширењето на ХИВ/СИДА-та од страна на Институтот за јавно здравје;

- Лонгитудинално следење на сите серопозитивни лица, со цел утврдување на должината на траењето на асимптоматскиот период на носителство, пораст на серопозитивитетот и фактори за негов пораст од страна на Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби.

Имплементатори на задачите во оваа стратешка област се:

- Министерството за здравство на Република Македонија;
- Националната комисија за ХИВ-СИДА;
- Националната група за следење и проценка за ХИВ/СИДА;
- Институтот за јавно здравје – Скопје;
- Институт за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицински Факултет;
- Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби.

3) Превентивни стратегии и активности за целни групи и популации под најголем ризик и млади

Превентивни стратегии и активности за целни групи и популации под најголем ризик опфаќа задачи за превенција на ХИВ/СИДА помеѓу групите под најголем ризик (интравенски корисници на дроги, сексуални работници/работнички и мажи кои имаат секс со мажи) како и кај младата популација:

1. Задачи на јавно здравствените установи и организации:

- Вршење на доброволно и доверливо советување и тестирање (ДДСТ) на лица, со цел да се утврди инфекција со ХИВ вирусот;
- Дефинитивна лабораториска дијагноза за носителство на ХИВ;
- Испитување на носителство на ХИВ вирусот на пациенти по клиничка или друга епидемиолошка или медицинска индикација;
- Организација на предавања, семинари, стручни состаноци, трибини за епидемиолошката состојба, како и мерки за спречување и сузбивање на СИДА-та;

- Организација на советувања и семинари за здравствени работници за имплементација на општи и специфични мерки за превенција на ХИВ/СИДА-та во здравствени установи;

- Организирање на информативна и едукативна кампања за превенција од ХИВ/СИДА преку печатени и електронски медиуми (вклучително брошури, летоци, аудио и видео пораки);

- Спроведување на стручни предавања во училиштата за превенција на ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу младата популација.

2. Задачи на избрани здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА:

- Спроведување на врсничко-едукативни работилници за превенција од ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу млади во и вон образовниот систем и млади во социјални институции;

- Обука на тренери за врсничка едукација за превенција на ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу младата популација;

- Дистрибуција на чиста опрема за инјектирање и прибирање на употребената со цел намалување на штетите од инјектирање на дроги кај активните интравенски корисници на дроги;

- Дистрибуција на кондоми и лубриканти со цел промоција на безбедно сексуално однесување помеѓу групи во висок ризик од ХИВ инфекција.

3. Задачи на Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби:

- Инфо-линија за информации и превенција од ХИВ/СИДА, сексуално преносливи инфекции и ДДСТ

4. Задачи на Министерството за здравство на Република Македонија:

- Набавка на кондоми, лубриканти, игли и шприцеви за превентивни активности за ХИВ/СИДА за целните групи и популации под најголем ризик;

- Набавка на 5000 ХИВ тестови за крајните корисници.

Имплементатори на задачите во оваа стратешка област се:

- Институтот за јавно здравје – Скопје;
- Центри за јавно здравје (Скопје, Тетово, Куманово, Охрид, Велес, Битола, Кочани, Струмица, Штип и Прилеп);

- Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни болести,

- Универзитетска Клиника за гинекологија и акушерство.

- Институт за клиничка биохемија;
- Избрани здруженија на граѓани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА;

- Министерство за здравство на Република Македонија.

4) Обезбедување на третман, грижа и психосоцијална поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА

Обезбедување на третман, грижа и психосоцијална поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА ги опфаќа следните задачи:

1. Задачи на Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби

- Набавка на антиретровирусна терапија за лицата кои живеат со ХИВ/СИДА според доставените побарувања за терапија од Универзитетската клиника за инфективни болести и фебрилни состојби;

- Администрирање на антиретровирусна терапија за лицата кои живеат со ХИВ/СИДА

- Психосоцијална грижа и поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА и нивните семејства од страна на обучени советувачи.

2. Задачи на избрани здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА

- Мобилизирање и градење на капацитети на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА и нивните семејства.

Имплементатори на задачите во оваа стратешка област се:

- Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби и

- Избрани здруженија на и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА.

IV. Мерки кои треба да се превземат за подобрување на состојбите

Со цел да се задржи состојбата на ниска преваленција на ХИВ во земјата, потребна е континуирана имплементација на Националната Стратегија за ХИВ/СИДА 2007-2011 во однос на предвидените работни планови. Активностите од овие планови треба да се финансиски подржани од тековната апликација добиена од Глобалниот фонд за ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија 2008-2013 како и од оваа програма. Програмата ќе продолжи да финансира имплементација на компоненти од Стратегијата кои досега не беа финансирани со програмата на ХИВ/СИДА на Министерството на здравство на Република Македонија подржана со Глобален Фонд за борба против ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија. Во исто време, програмата ќе започне со финансирање на компоненти од Стратегијата за кои Република Македонија се обврзува да превземе дел од финансирањето на програмата за ХИВ/СИДА финансирана од Глобалниот Фонд за борба против ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија, пред се во делот на интервенциите насочени кон групите под најголем ризик.

V. Очекувани резултати (индикатори на успешност) - Табела 1

Област	Активности	Индикатор за следење	Извршители
Координација и развивање на капацитети	1.1. Подготовка на критериуми за проценување на здруженија и фондации и за потребите на формирање на Регистер на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	Изготвена листа на критериуми	МзЗ
	1.2. Објавување на јавен повик за интерес за здруженија и фондации за пријавување во Регистерот на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	Објавен јавен повик во медиумите	МзЗ
	1.3. Формирање на комисија за избор на здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	Формирана комисија	МзЗ
	1.4. Избор на здруженија и фондации од Регистерот на здруженија на граѓани акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	Избор на имплементатори	МзЗ
	1.5. Подготовка и промоција на годишен работен план на комисијата при Министерството за здравство на Република Македонија за мониторинг и евалуација на програмата	Годишен план	Комисија за следење и проценка за ХИВ/СИДА
	1.6. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Институтот за Јавно здравје	Годишен план	ИЈЗ
	1.7. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Гинеколошко-акушерска Клиника-Скопје	Годишен план	ГАК
	1.8. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Центрите за јавно здравје(Скопје, Тетово, Куманово, Охрид, Велес, Битола, Кочани, Струмица, Штип и Прилеп)	Годишен план	ЦЈЗ (Скопје, Тетово, Куманово, Охрид, Велес, Битола, Кочани, Струмица, Штип и Прилеп)
	1.9. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Универзитетската Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби	Годишен план	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби
	1.10. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Институт за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицински Факултет	Годишен план	Институт за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицински Факултет
	1.11. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на Институт за клиничка биохемија	Годишен план	Институт за клиничка биохемија
	1.12. Подготовка и промоција на годишен работен план за превентивни активности за ХИВ/СИДА на сите избрани здруженија и фондации	Годишен план	Избрани здруженија и фондации

	1.15. Следење и проценка на имплементацијата на активностите планирани со Националната стратегија за ХИВ/СИДА 2007-2011, во соработка со Националната група за следење и проценка за ХИВ/СИДА	Број на состаноци	МзЗ.Национална комисија за ХИВ/СИДА, Национална група за следење и проценка за ХИВ/СИДА
Собирање и употреба на стратегиски информации	2.1. Следење на епидемиолошката состојба во светот кај нас и подготовка на годишен извештај	Број на извештаи (тримесечни, шестмесечни, годишни)	ИЈЗ
	2.3. Контрола на квалитетот во спроведување на серолошка дијагностика за откривање на ХИВ вирусот според стандардите на СЗО и протоколите на Република Македонија во Центрите за Јавно здравје	Број на посети	ИЈЗ, ЦЈЗ, ИКБ, КИБ, ДДСТ во НВО
	2.4. Епидемиолошко следење и надзор на контакти за навремено откривање на лицата инфицирани со ХИВ и заболени од СИДА	Број на испитани контакти	ИЈЗ, ЦЈЗ, ИКБ, КИБ, ДДСТ во НВО, ГАК
	2.5. Организирање и спроведување на епидемиолошки истражувања со цел согледување на состојбата во однос на ХИВ/СИДА, ставовите, навиките и однесувањата на одредени групи од интерес	Број на истражувања	Институт за епидемиологија и биоestatистика со медицинска информатика при Медицински Факултет
	2.6. Вршење на увид и стручен епидемиолошки надзор во здравствените установи и Институтот за Јавно здравје над превземените мерки за спречување и сузбивање на ширењето на ХИВ/СИДА-та	Број на увиди	ИЈЗ, ЦЈЗ, ИКБ, КИБ
	2.7. Лонгитудинално следење на сите серопозитивни лица	Број на следени пациенти	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби и Институт за јавно здравје
	Превентивни стратегии и активности за целни групи и популации под најголем ризик и млади	3.1. Вршење на доброволно и доверливо советување и тестирање (ДДСТ) на лица со цел да се утврди инфекција со ХИВ вирусот	Број на ДДСТ
3.2. Дефинитивна лабораториска дијагноза за носителство на ХИВ		Број на конфирматорни тестови	ИЈЗ, КИБ
3.3. Испитување на носителство на ХИВ вирусот на пациенти по клиничка или друга епидемиолошка или медицинска индикација		Број на серолошки анализи	ИЈЗ, ЦЈЗ, ИКБ, КИБ
3.4.-3.5. Организација на предавања, семинари, стручни состаноци, трибини за епидемиолошката состојба, како и мерки за спречување и сузбивање на СИДА-та		Број на настани	ИЈЗ, КИБ
3.6. Организација на советувања и семинари за здравствени работници за имплементација на општи и специфични мерки за превенција на ХИВ/СИДА-та во здравствени установи		Број на обучени здравствени работници	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби и Институт за јавно здравје
3.7.-3.8. Организирање на информативна и едукативна кампања за превенција од ХИВ/СИДА преку печатени и електронски медиуми (вклучително брошури, летоци, аудио и видео пораки)		Број на настани	ИЈЗ, ЦЈЗ, ИКБ, КИБ, ДДСТ во НВО

	3.9. Спроведување на стручни предавања во училиштата за превенција на ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу младата популација	Број на стручни предавања	ИЈЗ, ЦЈЗ
	3.10. Спроведување на врсничко-едукативни работилници за превенција од ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу млади во и вон образовниот систем и млади во социјални институции	Број на обучени млади	Избрани здруженија и фондации
	3.11. Обука на тренери за врсничка едукација за превенција на ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу младата популација	Број на обучени врснички едукатори	Избрани здруженија и фондации
	3.12. Бесплатна инфо-линија за ХИВ/СИДА	Број на јавувања	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби
	3.13. Советување за ХИВ/СИДА за интравенски корисници на дроги	Број на советувања	Избрани здруженија и фондации
	3.14. Активности за чиста опрема за инјектирање и прибирање на употребената со цел намалување на штетите од инјектирање на дроги кај активните интравенски корисници на дроги	Број на дистрибуирани игли и шприцеви	Избрани здруженија и фондации
	3.15.1-3.15.5. Дистрибуција на кондоми и лубриканти со цел промоција на безбедно сексуално однесување помеѓу групи во висок ризик од ХИВ инфекција	Број на дистрибуирани кондоми и лубриканти	Избрани здруженија и фондации
	3.16. Дистрибуција на кондоми со цел промоција на безбедно сексуално однесување помеѓу млади	Број на дистрибуирани кондоми	Избрани здруженија и фондации
	3.17. Набавка на кондоми, лубриканти, игли и шприцеви за превенција на ХИВ/СИДА меѓу популациите под најголем ризик	Набавени кондоми, лубриканти, игли и шприцеви	МЗЗ
	3.18. Набавка на 5000 ХИВ тестови за сите крајни корисници	Набавени 5000 ХИВ тестови	МЗЗ
Обезбедување на третман, грижа и психосоцијална поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА	4.1. Набавка на антиретровирусна терапија за лицата кои живеат со ХИВ/СИДА според доставените побарувања за терапија од Универзитетската клиника за инфективни болести и фебрилни состојби	Набавена АРВ терапија	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби
	4.2. Администрирање на антиретровирусна терапија за лицата кои живеат со ХИВ/СИДА	Број на лица со ХИВ/СИДА на терапија	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби
	4.3. Психосоцијална грижа и поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА и нивните семејства од страна на обучени советувачи	Број на опфатени лица кои живеат со ХИВ/СИДА	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби
	4.4. Мобилизирање и градење на капацитети на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА и нивните семејства	Број на обучени лица кои живеат со ХИВ/СИДА	Избрани здруженија и фондации

VI. Потребни финансиски средства (обем, цена и вкупни средства) - Табела 2

Бр.	Н а з и в	Износ во денари
1.	Министерството за здравство на Република Македонија	
	1.1. Подготовка на критериуми за проценување на здруженија и фондации за потребите на формирање на Регистер на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	
	1.2. Објавување на јавен повик за интерес за здруженија и фондации за пријавување во Регистерот на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	5.000,00
	1.3. Формирање на комисија и за избор на здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	
	1.4. Избор на здруженија и фондации од Регистерот на здруженија и фондации акредитирани за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	
	1.5. Набавка на медицински продукти и потрошен материјал	1.700.000,00
	1.5.1. ХИВ тестови за сите корисници (5000 парчиња, 340 денари тест)	784.200,00
	1.5.2. Набавка на кондоми, лубриканти, игли и шприцеви за превенција од ХИВ/СИДА кај целните групи и популации под најголем ризик	
	1.6. Подготовка и промоција на годишен работен план на комисијата при Министерството за здравство на република Македонија за мониторинг и евалуација на програмата	20.000,00
	1.6. Следење и проценка на имплементацијата на активностите на Националната Стратегија за ХИВ/СИДА 2007-2012 година	
ВКУПНО		2.509.200,00
2.	Институт за јавно здравје	
	2.1. Контрола на квалитетот во спроведување на серолошка дијагностика за откривање на ХИВ вирусот според стандардите на СЗО и протоколите на Република Македонија во центрите за Јавно здравје	30.000,00
	2.2. Епидемиолошко следење и надзор на контакти за навремено откривање на лицата инфицирани со ХИВ и заболени од СИДА	40.000,00
	2.3. Вршење на увид и стручен епидемиолошки надзор во здравствените установи и Институтот за Јавно Здравје над превземените мерки за спречување и сузбивање на ширењето на ХИВ/СИДАта.	160.000, 00
	2.4. Вршење на доброволно и доверливо советување и тестирање (ДДСТ) на крвта со цел да се утврди инфекција со ХИВ вирусот (изведување на 400 теста, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)	30.000,00
	2.5. Дефинитивна лабораториска дијагноза за носителство на ХИВ (Western blot test за дефинитивна конфирмација, 7.500 денари по тест, 4 теста)	40.000,00

	<p>2.6. Испитување на носителство на ХИВ вирусот на пациенти по клиничка или друга епидемиолошка или медицинска индикација (изведување на 100 теста, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)</p> <p>2.7. Организација на предавања, семинари, стручни состаноци, трибини за епидемиолошката состојба, како и мерки за спречување и сузбивање на СИДАта</p> <p>2.8. Организирање на информативна и едукативна кампања за превенција од ХИВ/СИДА преку печатени и електронски медиуми (вклучително брошури, летоци, аудио и видео пораки).</p>	<p>8.000,00</p> <p>496.800,00</p>
ВКУПНО		844.800,00
3.	Центри за јавно здравје	
	<p>Вршење на доброволно и доверливо советување и тестирање (ДДСТ) на крвта со цел да се утврди инфекција со ХИВ вирусот (изведување на 80 теста по ЦЈЗ, вкупно 800 тестови, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)</p> <p>3.1. Испитување на носителство на ХИВ вирусот на пациенти по клиничка или друга епидемиолошка или медицинска индикација (изведување на 20 тестови по ЦЈЗ, вкупно 200 тестови, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)</p> <p>3.2. Спроведување на стручни предавања во училиштата за превенција на ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу младата популација (30 ЦЈЗ Скопје, по 10 останатите ЦЈЗ)</p> <p>3.3. Организирање на локална информативна и едукативна кампања за превенција од ХИВ/СИДА преку печатени и електронски медиуми (вклучително брошури, летоци, аудио и видео пораки).</p>	<p>320.000,00</p> <p>80.000,00</p> <p>540.000,00</p> <p>1.242.000,00</p>
ВКУПНО		2.182.000,00
4.	Институтот за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицинскиот факултет	
	<p>4.1. Организирање и спроведување на пилот епидемиолошки истражувања со цел согледување на состојбата во однос на ХИВ/СИДА, ставовите, навиките и однесувањата на орденени групи од интерес.</p>	150.000,00
ВКУПНО		150.000,00
5.	Универзитетска Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби	
	<p>5.1. Лонгитудинално следење на сите серопозитивни лица, со цел утврдување на должината на траењето на асимптоматскиот период на носителство, пораст на серопозитивитетот и фактори за негов пораст.</p> <p>5.2. Дефинитивна лабораториска дијагноза за носителство на ХИВ (Western blot test за дефинитивна конфирмација, 7.500 денари по тест, 4 теста)</p> <p>5.3. Испитување на носителство на ХИВ вирусот на пациенти по клиничка или друга епидемиолошка или медицинска индикација (изведување на 300 теста, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)</p>	<p>120.000,00</p> <p>30.000,00</p> <p>120.000,00</p>

	5.4. Психосоцијална грижа и поддршка на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА и нивните семејства од страна на обучени советувачи.	200.000,00
	5.5. Вршење на доброволно и доверливо советување и тестирање (ДЦСТ) на крвта со цел да се утврди инфекција со ХИВ вирусот (изведување на 1200 теста, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)	480.000,00
	5.6. Организација на советувања и семинари за здравствени работници за имплементација на општи и специфични мерки за превенција на ХИВ/СИДА-та во здравствени установи	8.000,00
	5.7. Организација на предавања, семинари, стручни состаноци, трибини за епидемиолошката состојба, како и мерки за спречување и сузбивање на СИДА-та	8.000,00
	5.8. Инфо-линија за информација и превенција од ХИВ/СИДА	144.000,00
	5.9. Набавка на антиретровирусна терапија за лицата кои живеат со ХИВ/СИДА	2.500.000,00
ВКУПНО		3.610.000,00
6.	Институт за клиничка биохемија	
	6.1. Испитување на носителство на ХИВ вирусот на пациенти по клиничка или друга епидемиолошка или медицинска индикација (изведување на 200 теста, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)	80.000,00
ВКУПНО		80.000,00
7.	Избрани здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА	
	7.1. Спроведување на врсничко-едукативни работилници за превенција од ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу млади во и вон образовниот систем и млади во социјални институции	340.000,00
	7.2. Обука на тренери за врсничка едукација за превенција на ХИВ/СИДА и сексуално преносливи инфекции помеѓу младата популација	300.000,00
	7.3. Мобилизирање и градење на капацитети на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА и нивните семејства	120.000,00
	7.4. Советување за превенција од ХИВ/СИДА на интравенски корисници на дроги	144.000,00
ВКУПНО		904.000,00
8.	Клиника за гинекологија и акушерство	
	8.1. Вршење на доброволно и доверливо советување и тестирање (ДЦСТ) на крвта со цел да се утврди инфекција со ХИВ вирусот (изведување на 1800 теста, цена на услуга за изведување на тест 400 денари)	720.000,00
ВКУПНО		720.000,00
ВКУПНО:		11.000.000,00

VII. Финансирање (извори на обезбедување на средствата – Буџет на Република Македонија донации и други извори)

Програмата ќе се реализира во рамките на обезбедените средства во Буџетот на Република Македонија за 2011 година, во износ од 11.000.000,00 денари. (Табела 2)

Вкупните средства за реализација на програмата изнесуваат 11.000.000,00 денари.

За потребите на финансирањето на имплементацијата на националната стратегија за ХИВ/СИДА на РМ 2007-2011 година, за фискалната година во 2011 се обезбедени средства од грантот поддржан од Глобалниот фонд за ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија (Табела 3), според следната динамика на употреба на средствата:

Средства-донација обезбедени од Глобал Фонд - Табела 3

Човечки ресурси	43.966.210
Техничка помош	1.246.096
Обуки	4.784.259
Здравствени продукти и опрема	5.614.989
Лекови и фармацевтски продукти	0
Трошоци за набавки	0
Инфраструктура и опрема	1.805.023
Печатени и комуникациски матер	1.058.447
Следење и проценка	3.154.198
Поддршка на клиентите	371.416
Планирање и администрација	5.765.552
Непредвидени трошоци	10.592.810
Останато	0
ВКУПНО за 2011 година	78.359.000,00 денари

VIII. Извршители на Програмата

- Министерство за здравство на Република Македонија,
- Институтот за јавно здравје-Скопје,
- Центрите за јавно здравје,
- Институтот за епидемиологија и биостатистика со медицинска информатика при Медицинскиот факултет,
- Универзитетската Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби,
- Институт за клиничка биохемија,
- Клиника за гинекологија и акушерство,
- Избрани здруженија и фондации за имплементација на превентивните активности за ХИВ/СИДА.

IX. Доставување на Годишни извештаи и рокови

Распределбата на средствата по Програмата ќе ја врши Министерството за здравство на република Македонија, квартално на јавните здравствените установи извршители на активностите, врз основа на доставени

фактури изготвени според приложените формати за изготвување на фактури со уредно пополнети извештаи за имплементација на активностите, поддржани со останати материјали (фотографии, аудио и видео снимки, написи, списоци на учесници и друго).

Здравствените установи кои се извршители во Програмата, најдоцна во рок од 15 работни денови од објавувањето на оваа програма во „Службен весник на Република Македонија“ да достават до Министерството за здравство на Република Македонија работни планови за имплементација на програмата со цел да бидат корисници на истата, а во рок од 15 работни денови по завршувањето на кварталите да достават извештаи за реализираните мерки и активности во 2011 година, предвидени со Програмата, согласно со буџетот предвиден во табелата.

X. Следење на реализација на Програмата (мониторинг и евалуација)

Надзор над спроведувањето на Програмата врши Министерството за здравство на Република Македонија и по потреба поднесува извештај до Владата на Република Македонија.

Следењето на имплементацијата на Превентивната програма за ХИВ/СИДА може да го врши и Националната комисија за ХИВ/СИДА, Националната група за следење и проценка и Националниот координативен механизам и неговите работни групи.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8057/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

161.

Врз основа на член 32 став 4 точка 6 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр.38/1991, 46/1993, 55/1995, 10/2004, 84-/2005, 111/2005, 65/2006, 5/2007, 77/2008, 67/2009 и 88-/2010), Владата на Република Македонија, на седницата, одржана на 5.1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА АКТИВНА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА НА МАЈКИТЕ И ДЕЦАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2011 ГОДИНА

I. Вовед

Здравјето и социјалната добросостојба на мајките, доенчињата и малите деца е од особена важност не само како сегмент на здравјето на поединецот, туку се одразува и на севкупната здравствена состојба во заедницата и го детерминира здравјето на следните генерации.

Голем број на истражувања укажуваат дека лошото здравје на мајките и децата претставува големо економско оптеретување, а може значително да се заштеди доколку се инвестира во сеопфатни програми за унапредување на здравјето на оваа вулнерабилна група како од социјален така и од здравствен аспект. Пристапот до висококвалитетни здравствени и социјални служби ја зголемуваат можноста за унапредување на физичкото и менталното здравје на децата. Ова е особено важно кога станува збор за деца кои потекнуваат од семејства кои живеат во услови на сиромаштија, социјална изолација и маргинализација.

Здравјето на мајките и децата е содржано и во Милениумските развојни цели кои треба да се достигнат до 2015 година, преку намалување на смртноста кај децата за 2/3 како и намалување на смртноста на мајките за 3/4. Овие развојни цели го атрикулираат интересот на меѓународната заедница за подобрувањето на здравјето на мајките и децата како интегрален дел на севкупните напори за редуција на сиромаштијата. Модерните држави гарантираат право на здравје и здравствена заштита на мајките, новородените и децата, што е основа на голем број на Конвенции за човекови права вклучувајќи ја Конвенцијата за правата на децата и Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жената.

Водена од овие меѓународни принципи, здравствената дејност во Република Македонија и во 2011 година ќе го продолжи континуитетот во спроведување на превентивни мерки и активности за унапредување на здравствената состојба и квалитетот на здравствената заштита на децата и жените во репродуктивен период.

II. Моментална состојба

Постигнат е значаен прогрес во однос на најголемиот дел на здравствените индикатори поврзани со здравјето на доенчињата и малите деца во Република Македонија во изминатата декада и тоа, намален е бројот на инфективни заболувања во детската возраст, особено оние против кои се врши задолжителна имунизација, подобрена е здравствената состојба во целост, намалени се стапките на морбидитет и морталитет на децата под 5 годишна возраст. Воведувањето на новите вакцини (ХБ и ХиБ) во редовниот Календар за вакцинации дополнително ја зајакнува контролата врз одредени заразни заболувања кои може да го загрозат здравјето на децата, а со воведувањето на ХПВ вакцинацијата се зајакна контролата и унапредувањето на репродуктивното здравје кај девојчињата и намалување на ризиците од појава на малигни заболувања на репродуктивните органи кај идните мајки.

Меѓутоа, осцилаторните движења на стапките на перинаталната (16.4 на 1000 родени) и доенчката смртност (11.7 на 1000 живородени) и нивно зголемување во 2009 година укажува на потребата од понатамошно засилено унапредување на здравјето и добротојбата на мајките и децата кое треба да биде трајна определба на севкупниот политички амбиент и реформските процеси во здравствениот сектор кои се во тек.

Во 2009/2010 година намален е бројот на регистрирани услуги од областа на планирање на семејството (од 13.331 во 2008 на 7966), антенатални прегледи (од 92.982 во 2008 на 83.287), додека патронажната служба и тимовите за превентивна здравствена заштита на предучилишни деца бележи пораст на извршените услуги.

Но, системот на следење на здравствената состојба и обемот на здравствената заштита, особено на ниво на примарна здравствена заштита кај жените во репродуктивен период, како и доенчињата и малите деца сепак не е целосно развиен и недостасуваат соодветни евиденциони обрасци за ефикасно мониторирање.

III. Мерки кои треба да се преземат за подобрување на состојбите

Во насока на подобрување на здравствената состојба и квалитетот на здравствената заштита на мајките, како и обезбедување на одржлив систем на надзор врз подобрување на здравјето на мајките и децата потребно е извршување на следните мерки:

1. Мерки за зголемување на пристапот до здравствени услуги заради унапредување на здравјето на жените во репродуктивен период со посебен акцент на ранливи групи: адолесценти, Роми и социјално исклучени лица.

а. Здравствено-воспитни активности за промовирање на здраво и безбедно репродуктивно однесување на населението

- Одржување на здравствено-воспитни предавања и работилници во средните училишта на теми од областа на сексуално и репродуктивното здравје (ХИВ и СИДА, останати сексуално преносливи инфекции, заштита од несакана бременост) болести на зависност и други видови на ризично однесување за деца од училишна возраст и адолесценти (15-19 години) или вкупно околу 350 предавања со кои се опфаќаат околу 15.000 адолесценти. Предавањата се изведуваат во средните училишта по класови со користење на интерактивни методи.

- Патронажни посети и посета од Ромски Здравствени Медијатори кај социјално вулнерабилни и ромски семејства со адолесцентна популација заради советувања и промоција на безбедно сексуално однесување и заштита од сексуално преносливи болести.

- Патронажни посети и посета од Ромски Здравствени Медијатори кај најмалку 10% од жените во репродуктивен период (15-49 години) или околу 50.000 жени кои ќе се опфатат со совети за планирање на семејството со просек од 2 посети по офатена жена или вкупно околу 100.000 посети. Посебен акцент се дава на жените од руралните подрачја како и жени од социјално загрозени семејства и жените од Ромските заедници.

а. Воведување на ромски здравствени медијатори (РЗМ) како алка во системот која ќе воспостави подобра комуникација меѓу ромската заедница и здравствениот систем. Ваквата алка треба да послужи за олеснување на пристапот до здравствени услуги, воспоставување доверба во односот лекар-пациент и за воспоставување навики за грижата околу сопственото и здравјето на другите (кое е исто така и уставна обврска на сите граѓани). Но покрај ова, РЗМ ќе играат значајна улога и во упатувањето на соодветно место во системот, во случаи кога ќе идентификуваат лица без лична документација, лица на кои им е потребно воведување во системот на здравствена заштита, деца кои не добиваат редовна имунизација задолжителна по закон, и ќе го олеснат процесот на интегрирање на здравствените потреби на ромското население во целокупниот здравствен систем.

б. Изработка на брошури и лифлети за здраво и безбедно сексуално однесување кај адолесцентите и младите (на македонски, албански и ромски јазик).

2. Мерки за подобрување на пристапот и квалитетот на антенаталната заштита и заштитата на мајките непосредно после породување (поспартална заштита)

а. Мерки за здравствена заштита на планирана и сакана бременост

- Во просек по 2 патронажни посети и посети од РЗМ по бремена или вкупно околу 55.000 патронажни посети, а кај ризични бремена и повеќе (бремена помлади од 18 години и постари од 35, бремена кои потекнуваат од социјално ранливи групи вклучувајќи ги и Ромките, бремена кои живеат во оддалечени рурални подрачја).

- Изготвување на здравствено-воспитни материјали за промоција за безбедно мајчинство наменети за социјално ранливи групи на бремена жени вклучувајќи ги и Ромите (на македонски, албански и ромски јазик).

б. Мерки за здравствена заштита на леунки и новородени

- Во просек по 2 патронажни посети по леунка, а кај породени во домашни услови и леунки од социјално ранливи групи на семејства и ромски семејства и повеќе посети од патронажна сестра и РЗМ или вкупно околу 55.000 патронажни посети. Првата посета треба да биде извршена во текот на првата недела по породувањето.

с. Мерки за зајакнување на капацитетите на здравствени работници кои обезбедуваат примарна здравствена заштита на бремена жени со посебен акцент обезбедување здравствена заштита на бремена жени од социјално ранливи групи и Ромки.

- Изготвување на прирачник за патронажната посета кај жени во репродуктивен период и бремена жени.

- Изведување на регионални обучувачки работилници за поливалентна патронажна служба и РЗМ.

- Изведување на регионални обучувачки работилници за промоција на протоколи за антенатална заштита за лекари во ПЗЗ.

d. Мерки за подобрување на пристапот до информации на сите бремена жени за здрави и безбедни животни стилови во текот на бременоста и породувањето.

- Организирање и изведување на работилници за бремена жени во рурални подрачја и во ромски заедници.

3. Мерки за подобрување на превентивната здравствена заштита на доенчињата и малите деца во насока на унапредување на раниот детски развој.

а. Мерки за унапредување на здравјето и рано откривање на заболувања кај новороденчињата, доенчињата и малите деца.

- Спроведување на тиреоиден скрининг кај сите новородени деца во Република Македонија.

- Превентивни прегледи на доенчиња – во просек по 4 превентивни прегледи по доенче (или вкупно околу 90.000), од кои прегледите во 3, 6 и 9 месец се систематски (или вкупно околу 75.000).

- Дополнителни превентивни прегледи кај доенчиња со изразени здравствени и социјални ризици вклучувајќи и Роми (или на околу 2500 деца по најмалку 3 дополнителни прегледи или вкупно околу 7500).

- Систематски прегледи кај деца во 2 и 4 година (или вкупно околу 50.000).

- Патронажни посети кај доенчиња - во просек по 5 посети на доенче (или вкупно околу 100.000 посети) од кои 2 во новороденчкиот период и по една на возраст помеѓу 4-6, 7 и 9 месеци и во 12 месец.

- Дополнителни 2 патронажни посети и посети од РЗМ на околу 7.500 семејства со висок социјален и здравствен ризик од кој 1.238 семејства во ромски средини во кои има деца од 0-6 години и жени во репродуктивен период (или вкупно околу 15.000 посети од кои 2.476 посети во ромски средини).

б. Мерки за подобрување на квалитетот на работата на здравствен персонал кој обезбедува здравствена заштита на деца од 0-6 години.

- Изготвување на упатство за работа и содржина на патронажна посета кај доенчиња и мали деца, како и содржина на посета кај социјално-загрозени семејства и Роми.

- Организирање и изведување на работилници за унапредување на квалитетот на работата на превентивните тимови, патронажната служба и РЗМ.

с. Едукација на семејства за подобрување на нивната грижа за растот, исхраната и развојот на деца од предучилишна возраст.

- изработка на брошури за родители за правилна исхрана на доенчињата (доене и комплементарна исхрана).

- организирање и изведување на работилници со родители во рурални средини и ромски заедници.

- организирање на работилници со родители во установи за предучилишно образование и воспитание.

4. Мерки за унапредување на системот на раководење со податоци за здравствена заштита и состојба на мајките и децата.

а. Воспоставување на систем на следење и документирање на обемот и наодите од антенаталните прегледи кои се изведуваат на ниво на ПЗЗ преку примена на Картон за бремена според протокол за антенатална заштита во ПЗЗ.

б. Воспоставување на систем за документирање на наодите од систематските прегледи кај доенчињата и малите деца преку примена на Картони за систематски прегледи кај предучилишни деца.

в. Воспоставување на систем за следење на перинаталната статистика во породилиштата преку државниот центар за хумана репродукција (ДЦХР) при ГАК-Скопје и регионалните центри за хумана репродукција. Воспоставувањето на овој систем ќе доведе до:

- Подобрување на системот на известување (регистрација, евиденција и анализа) за обемот и квалитетот на перинатолошката (интрапарталната и антенатална) ПЗЗ во породилиштата и во гинеколошките ординации на ниво на ПЗЗ;

- Стручно-методолошка помош на медицинските установи во преземање релевантни мерки за унапредување на квалитетот на работата во насока на намалување на перинаталниот морбидитет и морталитет;

- Стручно-методолошка помош на здравствените организации во врска со планирање на семејството.

Повторното воспоставување на мајчината книшка и анализата на податоците од неа ќе овозможи подобар мониторинг врз обемот и квалитетот на антенаталната заштита и следење на примената на антенаталните протоколи, како важен сегмент на перинаталното здравје.

д. Техничка и стручна поддршка на превентивните тимови за правилно користење на картоните за систематски прегледи.

е. Изготвување на Извештај за здравствената состојба и заштита на мајките и децата со предлог мерки за унапредување на состојбата.

ф. Изготвување на извештај за перинаталната здравствена заштита

IV. Цели на Програмата

Програмата за активна здравствена заштита на мајки и деца содржи мерки и активности кои се во насока на исполнување на следните цели:

1. Континуирано обезбедување на ефективни и ефикасни превентивни здравствени услуги кај децата и жените во репродуктивен период.

2. Зголемување на достапноста и унапредување на квалитетот на превентивните здравствени услуги.

3. Зајакнување на капацитетите на здравствените работници за унапредување на квалитетот на нивната работа во насока на подобри и подостапни превентивни здравствени услуги.

4. Зајакнување на капацитетите на семејствата и поддршка на родителите во унапредување на здравјето, растот и развојот кај малите деца.

5. Зајакнување на капацитетите на локалните заедници во обезбедување на широка социјална поддршка во севкупните напори за унапредување на здравствената состојба на мајките и децата.

V. Очекувани резултати (индикатори на успешност)

Со целосно исполнување на мерките предвидени со оваа Програма се очекува постигнување на следните резултати:

1. Стагнација или намалување на висината на стапките на перинаталната смртност (под 15%), доенчињата (под 11%) и малите деца (под 14%) и ублажување на регионалните разлики како и разликите кај поедини социјално вулнерабилни групи на население, со посебен акцент на Ромите.

2. Целосен опфат на децата со мерките од Програмата (примарна превенција и здравствена едукација за подигање на нивото на информираност на семејствата и родителите, превенција од заразни заболувања, систематски прегледи и рано откривање на заболувањата, пратење на деца родени со ризик и упатување на рани интревенции за превенција на понатамошни влошувања на здравствената состојба).

3. Целосен опфат на бремените жени со квалитетна антенатална заштита.

4. Целосен опфат на бремените жени со породувања со стручна помош и мерки за перинатална заштита на родилките.

5. Континуиран пристап на здравствените работници кои обезбедуваат превентивна здравствена заштита на мајките и децата до современи знаења и технологии за унапредување на здравствените услуги во согласност со меѓународни стандарди за квалитетна превентивна здравствена заштита.

6. Зајакната интерсекторска соработка, соработката со Ромските информативни центри (РИЦ) и соработка со меѓународни организации чиј мандат е унапредување на здравјето и благосостојбата на мајките и децата.

7. Формиран е Државен Центар за хумана репродукција.

8. Испечатена е и повторно воспоставена употреба на мајчина книшка.

VI. ПОТРЕБНИ ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА

За реализација на предвидените активности, програмски задачи и обврски во врска со остварување на превентивна здравствената заштита на мајките и децата, како и активностите на Институт за јавно здравје, Заводот за здравствена заштита на мајки и деца во врска со спроведување на програмските активности во Република Македонија, за 2011 година потребни се следните финансиски средства.

Ред бр.	НАЗИВ НА МЕРКИ	Износ во денари
1.	Ро-гам за мајките со негативен РХ фактор - 1000 жени x 3240 денари)	3.240.000,00
2. .	Тиреоиден скрининг на сите новородени деца 23.000 x 200 денари)	4.600.000,00
3.	Патронажни посети на семејства со здравствени и социјални ризици (5.217 семејства x 200 денари) Патронажни посети и посета од РЗМ кај ромски семејства (2.476 X 200ден)	1.043.400,00 495.200,00
4.	Дополнителни систематски прегледи на 1.200 деца родени со ризик од 1 до 6 години по 640,00 денари	768.000,00
Вкупно: 1- 4		10.146.600,00
Активности на ИЈЗ, Заводот за здравствена заштита на мајки и деца		
5	Теренски посети за стручно-методолошка проценка на превентивни тимови и пунктови за вакцинација во ЈЗУ во Република Македонија (кофинансирање со грантот од холандската влада ОРИО) 50 посети x 5.000 денари	250.000,00
6.	Теренски посети за стручно-методолошка проценка на патронажна служба во ЈЗУ во Република Македонија -50 посети x 5.000 денари (кофинансирање со грантот од холандската влада ОРИО)	250.000,00
7.	Регионални работилници за проценка на капацитетите на превентивни тимови кои вршат систематски прегледи и имунизација (кофинансирање со грантот од холандската влада ОРИО) (10 работилници по 30.000 ден)	300.000,00
8.	Регионални работилници за проценка на капацитетите на патронажната служба и РЗМ (кофинансирање со грантот од холандската влада ОРИО) 10 работилници по 30.000 денари	300.000,00
9.	Едукација на семејства во рурални средини и ромски заедници за детско здравје, вакцинации безбедно мајчинство и адолесцентно здравје 30 работилници по 1.000,00 денари	30.000,00
10	Работилници за родители во детски градинки и центри за ран детски развој со посебен акцент на ромските средини, 50 работилнициX1000ден	50.000,00
11	Изработка, печатење и дистрибуција на упатства за здравствени работници и брошури за родители: 5.1 Прирачник за работа на поливалентната патронажна служба за безбедно мајчинство. 5.2 Прирачник за здрави животни стилови во семејствата кои го поттикнуваат здравото растење и развој на малите деца наменети за здравствени работници кои обезбедуваат превентивна здравствена заштита на деца од предучилишна возраст (исхрана, вакцинации, здрава животна околина и одговорно родителство). 5.3 Картон и Упатство за користење на картонот за систематски прегледи на предучилишни деца. 5.4 Информација за здравствената состојба на децата и жените во РМ 4 (5.1, 5.2, 5.3, 5.4) X1000 примероци x 220,35 денари = 881.400,00 денари 5.5.Брошура за родители за доење и комплементарна исхрана на македонски, албански и ромски јазик 25.000,00 x 10 денари = 250.000,00 ден	1.131.400,00
Вкупно: 5 - 11		2.311.400,00
12	Медиумски и промотивни кампањи	
	Кампања за спречување на заразни болести и вакцинација на деца од предучилишна возраст- 600.000,00 денари Промоција на Недела на имунизација	600.000,00 1.000.000,00

13.	<p>Активности за формирање на Државниот центар за хумана репродукција (ДЦХР) во ГАК, Скопје, регионалните центри за хумана репродукција и породилиштата и повторно воспоставување на мајчината книшка:</p> <p>13.1. Внесување на податоци од интрапарталната и од антенаталната здравствена заштита</p> <p>13.2. Анализа и подготвување на извештај за перинаталната здравствена заштита</p> <p>13.3. Посети за стручно-методолошка помош на регионалните центри за хумана репродукција и породилиштата од страна на ДЦХР (30 x 5000 денари=150.000,00)</p> <p>13.4. Печатење на мајчина книшка (25 000 x 20 ден=500.000,00)</p>	3.000.000,00
14.	<p>Партиципација за извршени здравствени услуги која се трансферира до ЈЗУ</p>	2.942.000,00
	<p>Вкупно: 1-15</p>	20.000.000,00

Финансирање

Мерките и активностите предвидени во оваа програма ќе се финансираат од Буџетот на Република Македонија предвиден за реализација на оваа програма.

Распределбата на средствата по Програмата ја врши Министерството за Здравство квартално на ЈЗУ - извршители на активностите, врз основа на доставени фактури и извештаи за реализација на активностите содржани во Програмата.

Со оваа програма се овозможува кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО наменет за рехабилитација на здравствените служби за мајки и деца (патронажни служби, превентивни тимови) во висина од 1.100.000, денари.

VII. Извршители на Програмата се: Клиника за Гинекологија и акушерство, Детска клиника, ИЈЗ, Завод за здравствена заштита на мајки и деца

Систематските прегледи на децата од предучилишната возраст ќе ги извршуваат превентивните тимови од ЈЗУ- Здравствени домови.

Здравствено промотивната активност ќе ја извршуваат истите тимови во соработка со ИЈЗ, Заводот за здравствена заштита на мајки и деца.

ИЈЗ, Заводот за здравствена заштита на мајки и деца ќе изработува прирачници наменети за здравствени работници како и здравствено-промотивни материјали за родителите.

ИЈЗ, Заводот за здравствена заштита на мајки и деца ќе изведува теренски посети за стручно-методолошка поддршка за превентивните тимови за предучилишни деца во ЈЗУ-здравствените домови во Република Македонија.

ИЈЗ, Заводот за здравствената заштита на мајки и деца ќе врши едукација на превентивните тимови за предучилишни деца и младина во ЈЗУ-здравствени домови во Република Македонија.

ИЈЗ, Заводот за здравствена заштита на мајки и деца во соработка со поливалентната патронажна служба и РЗМ ќе учествува во откривање на семејства со социјални ризици вклучувајќи и Роми со цел интегрирање на истите во здравствениот систем.

ИЈЗ, Заводот за здравствената заштита на мајки и деца во соработка со членовите на локалните заедници и граѓанскиот сектор ќе учествуваат во здравствена едукација на деца од училишна деца и младина кои живеат во рурални средини или припаѓаат на ромските заедници и не посетуваат училиште.

Државниот центар за хумана репродукција во рамките на ГАК – Скопје ќе врши собирање на податоци, анализа, подготвување на извештај и стручно-методолошка поддршка на регионалните центри и породилиштата во Република Македонија со цел следење на антенаталната и интрапарталната здравствена заштита.

ИЈЗ, Заводот за Здравствена Заштита на мајки и деца во соработка со ДЦХР ќе учествува во изготвување на мајчината книшка.

VIII. Доставување на Годишни извештаи и рокови

ИЈЗ, Заводот за здравствената заштита на мајки и деца ќе достави Информација за здравствената состојба на мајките и децата и обемот на здравствената заштита на мајките и децата во Република Македонија до Министерството за здравство на Република Македонија до 15 јануари 2012 год.

IX. Следење на реализација на Програмата (мониторинг и еволуација)

Надзор над спроведувањето на Програмата врши Министерството за здравство и по потреба поднесува Извештај до Владата на Република Македонија.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8059/1-2010
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

162.

Врз основа на член 32 став 1 точка 10 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија“, бр. 38/1991, 46/1993, 55/1995, 10/2004, 84/2005, 111/2005, 65/2006, 05/2007, 77/2008, 67/2009 и 88/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА РАНА ДЕТЕКЦИЈА НА МАЛИГНИ ЗАБОЛУВАЊА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

ВОВЕД

Ракот на грлото на матката претставува глобален проблем – особено во земјите во развој. Во Република Македонија во периодот од 1995-2005 година вкупниот број на новозаболени од малигни неоплазми, покажува позитивна развојна тенденција, при што во структурата на морталитетот, малигните неоплазми се наоѓаат на второ место, веднаш после заболувањата на циркулаторниот систем.

Социоекономските импликации од оптовареноста на малигните заболувања се многубројни: високо учество во структурата на причините за смрт на населението; скапи дијагностички постапки, скапо и долготрајно лекување; чести отсуства од работа, инвалидитет и прерана смрт; нарушен квалитет на животот на болниот, психосоцијално страдање на семејството на болниот итн.

Ракот на грлото на матката е второ место во светот со околу 493000 жени годишно. Околу 273000 жени умираат годишно од рак на грло на матка, а околу 85% од нив во земјите во развој. Во Европа сеуште од рак на грло на матка заболуваат околу 65000, а умираат околу 32000 жени годишно. Југоисточна Европа е подрачје со најголема инциденца и морталитет од рак на грло на матка со околу 9000 новозаболени и 4600 умрени жени.

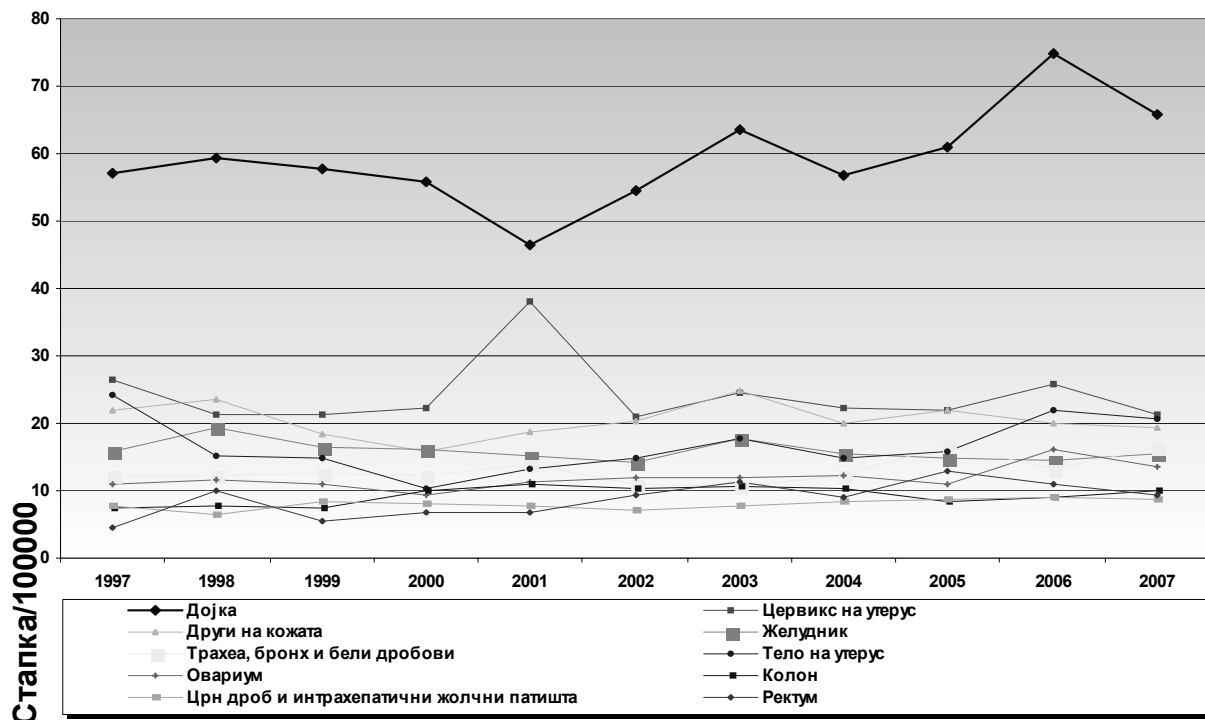
Земјите со организиран скрининг на рак на грло на матка, ракот на грло на матка е со најниска инциденца и вообичаено се на 10 место по инциденца.

Првиот организиран скрининг е во Финска 1962 година и истата земја е со најниска стапка на инциденца на рак на грло на матка.

Карциномот на грлото на матката е на второ место со инциденца од 20/100 000 жени.

Малигните заболувања на грлото на матката се на второ место по зачестеност во Р. Македонија во периодот 1997-2007 година. (Графикон бр.1)

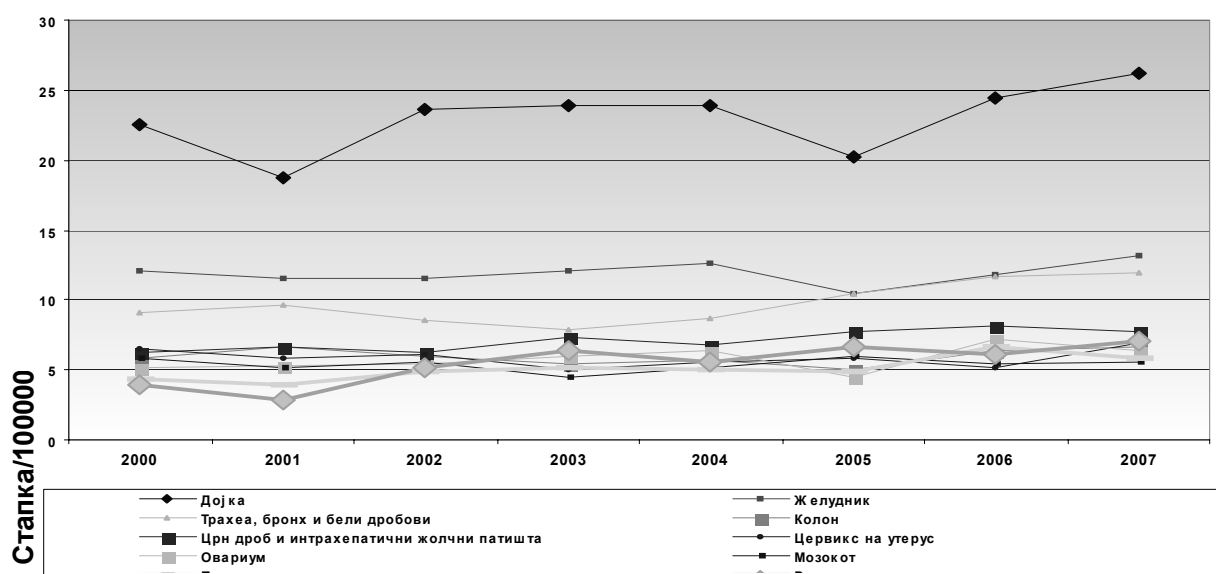
Графикон бр.1:Стапка на инциденца на најчести малигни неоплазми кај жени во Р.Македонија, 1997-2007

Ракот на дојката се наоѓа на прво место од малигните заболувања кај женската популација, при што инциденцата на карцином на дојката е околу 61/100 000 жители годишно, или секоја петта жена е заболена од карцином на дојка. Според последните публикувани податоците на Институтот за јавно здравје од 2005, бројот на откриени случаи на канцер на дојка во 1995 е 536, а во 2005 откриени се 620 случаи. За 2011 година бројката се очекува да биде околу 700 жени.

Кај жените ракот на дојката е најчеста причина за смрт во периодот 2000-2007 година. Стапката на морталитет во 2000 година е 22.6‰, 23.9‰ во 2003, 24.5‰ во 2006, 26.2‰ во 2007 година.

Графикон бр.2:Стапка на морталитет на најчести малигни неоплазми кај жени во Р.Македонија, 2000-2007

По однос на дистрибуцијата по возраст, смртноста од малигните заболувања е поголема кај возрастните групи над 50 годишна возраст, и тоа кај двата пола

Во Република Македонија стапката на новорегистрирани случаи на рак на дебелото црево-колоректален карцином (КРК) се движи од 22,5 до 27,9 на 100.000 жители.

Република Македонија спаѓа во земјите со средна стапка на инциденца, но со висок mortalitet од овие малигни заболувања, што во прв ред се должи на нивното ненавремено откривање во рана фаза, кога шансите за излекување се поголеми.

Смртноста од овие малигни заболувања може да се спречи во 40% од случаите и тоа преку намалување на дејството на ризик факторите, рана детекција-скрининг и соодветен третман. Малигните неоплазми на дојката, на грлото на матката и на дебелото црево се болести за кои постои можност за рана детекција, а со тоа и за навремено лекување.

Редовните прегледи на асимптоматски индивидуи на одредена возраст со употреба на соодветни скрининг тестови и нивен понатамошен третман имаат голем потенцијал значајно да го намалат морбидитетот и mortalitetот од овие малигни заболувања.

Скринингот е една од најисплатливите методи за рано откривање на малигните заболувања, при што состојбата/заболувањето, треба да бидат важен јавно-здравствен проблем, со лесно препознатлива латентна фаза и/или рана симптоматска фаза, како што се карциномот на дојка, карциномот на грлото на матката и карциномот на дебелото црево.

Програмата за рана детекција на малигни заболувања во Република Македонија за 2010 година се однесува на:

I. Скрининг, вклучувајќи и пилот скрининг на рак на грло на матка (Прилеп, Гостивар, Штип и Свети Николе),

II. Скрининг на колоректален карцином во Република Македонија,

III. Програма за спроведување на организиран скрининг на карцином на дојка Република Македонија 2011 – 2013 година.

I. АКТИВНОСТИ ЗА РАНО ОТКРИВАЊЕ И СПРЕЧУВАЊЕ НА БОЛЕСТИТЕ НА РЕПРОДУКТИВНИТЕ ОРГАНИ КАЈ ЖЕНАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, ВКЛУЧУВАЈЌИ ПИЛОТ СКРИНИНГ НА РАКОТ НА ГРЛОТО НА МАТКАТА ВО 4 ОПШТИНИ ВО 2011 ГОДИНА

1. ВОВЕД И МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Ракот на грлото на матката е на второ место по зачестеност малигно заболување кај жените во светот со околу 490.000 новорегистрирани случаи секоја година. Преку 80% од случаевите на рак на грло на матка, и смрт од оваа болест се регистрирани во земјите во развој. Во Република Македонија во периодот од 1995-

2005 година вкупниот број на новозаболени од малигни неоплазми, покажува позитивна развојна тенденција, при што во структурата на mortalitetот, малигните неоплазми се наоѓаат на второ место, веднаш после заболувањата на циркулаторниот систем.

2. ОПРАВДАНОСТ

Просечно годишно во Република Македонија умираат 40-50 жени од карцином на грлото на матката при што стапката на смртност од ова заболување се движи меѓу 4-5 на 100.000 жени. Во најголем број случаи смртноста настапува во постарата возраст на жените, но потребно е да се нагласи дека мошне висока е стапката на смртност од ова заболување кај жените на возраст од 45-54 години (околу 13 на 100.000 жени). Во изминатите 3 години се спроведуваше Програма за рано откривање на болести на репродуктивните органи кај жената преку која се овозможуваше бесплатен Пап тест за сите жени на возраст од 19-65 години. Во текот на 2009 година започнаа подготовките за спроведување на пилот цервикален скрининг во 4 града во Република Македонија и тоа во Прилеп, Гостивар, Штип и Свети Николе.

3. МОЖНИ ПРИЧИНИ И ПРЕВЕНЦИЈА

Регионалната разлика во стапката на инциденца од рак на грло на матка зависи од многу фактори. ХПВ, кои се пренесува по сексуален пат е смета за главен етиолошки фактор и претставува неопходен, но не и доволен фактор и услов за настанување на рак на грло на матка. Пушењето и имunosупресија се два најважни кофактори во патогенезата на рак на грло на матка.

Меѓутоа, зачестеноста на рак на грло на матка во голема мера зависи од уште еден фактор, а тоа е постоење и успешна реализација на скрининг програма на населението. Скринингот не само што овозможува откривање во рана фаза рак на грло на матка, туку и откривање на преканцерозни лезии со чие отклонување се спречува настанување на малигни промени.

Основен скрининг тест е Папаниколау тест. Во земјите, особено развиените, во кои скрининг програмата е успешно спроведена, забележан е драматичен пад на инциденца и смртност од рак на грло на матка.

4. ПРИОРИТЕНИ ПРОБЛЕМИ

- Висока стапка на инциденца на грло на матка во Република Македонија

- Откривање на рак на грло на матка во подоцнежен стадиум и високо стапка на смртност

- Недоволна информираност на жената од ефикасните мерки на превенција од рак на грло на матка

- Неадекватно опфаќање на целната популација на жени за редовен Папаниколау преглед

- Неактуелизирање на превенција од рак на грло на матка меѓу приоритетните јавно здравствени проблеми во Република Македонија

- Неусогласеност на редоследот на користење на услугите на различни ниво на здравствена заштита во Република Македонија

- Недоволна обученост на постоечкиот кадар за спроведување на скринингот
- Недостаток на потребна опрема и простор
- Непостоење на систем за информирање за поддршка на имплементацијата на програмата за скрининг на рак на грло на матка
- Недоволна вклученост на локалната самоуправа во активности за унапредување на здравјето на жената
- Недостаток на средства за финансирање на организиран скрининг во рамки на Програмата

5. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

5.1 ОПШТА ЦЕЛ

Намалување на инциденца и смртност на жената од рак на грло на матка во Република Македонија

5.2 СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ

- Продолжување на започнатиот пилот скрининг во 2010 година во 4 града започнат во 2010 година (Прилеп, Гостивар, Штип и Свети Николе)
- Подигање на свеста на жената за важноста на редовни прегледи и рано откривање на промените на грлото на матката и информирање за важноста од скрининг
- Обезбедување на поддршка на Програмата на ниво на држава
- Дефинирање на улогата на јавно здравствените установи на сите нивоа на здравствена заштита во превенција и лечење на ракот на грлото на матка
- Зајакнување на капацитетите на здравствените установи за реализација на Програмата (обезбедување на доволен број на обучени кадри и опрема)
- Воспоставување на систем на собирање и управување со податоците од Програмата
- Воспоставување на контрола на квалитет на услуги за превенција на рак на грло на матка
- Вклучување на локалната заедница и невладиниот сектор во спроведување на Програмата

6. АКТИВНОСТИ ПРЕДВИДЕНИ СО ПРОГРАМАТА ЗА РАНО ОТКРИВАЊЕ И СПРЕЧУВАЊЕ НА РАКОТ НА ГРЛОТО НА МАТКАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

- Министерството за здравство формира работна група за превенција од рак на грло на матка. Истата работна група ја изработи Предлог програмата за скрининг на рак на грло на матка
- Работната група има стручно консултативна улога во спроведување и следење на Програмата
- Истата има за цел да направи анализа на постоечките кадровски капацитети и опременост со апаратурата корисна за здравствената заштита на жената во здравствените установи на примарно и секундарно ниво.

- Дава предлог за набавка на опрема дополнителна за доопремување на здравствените установи според приоритетите

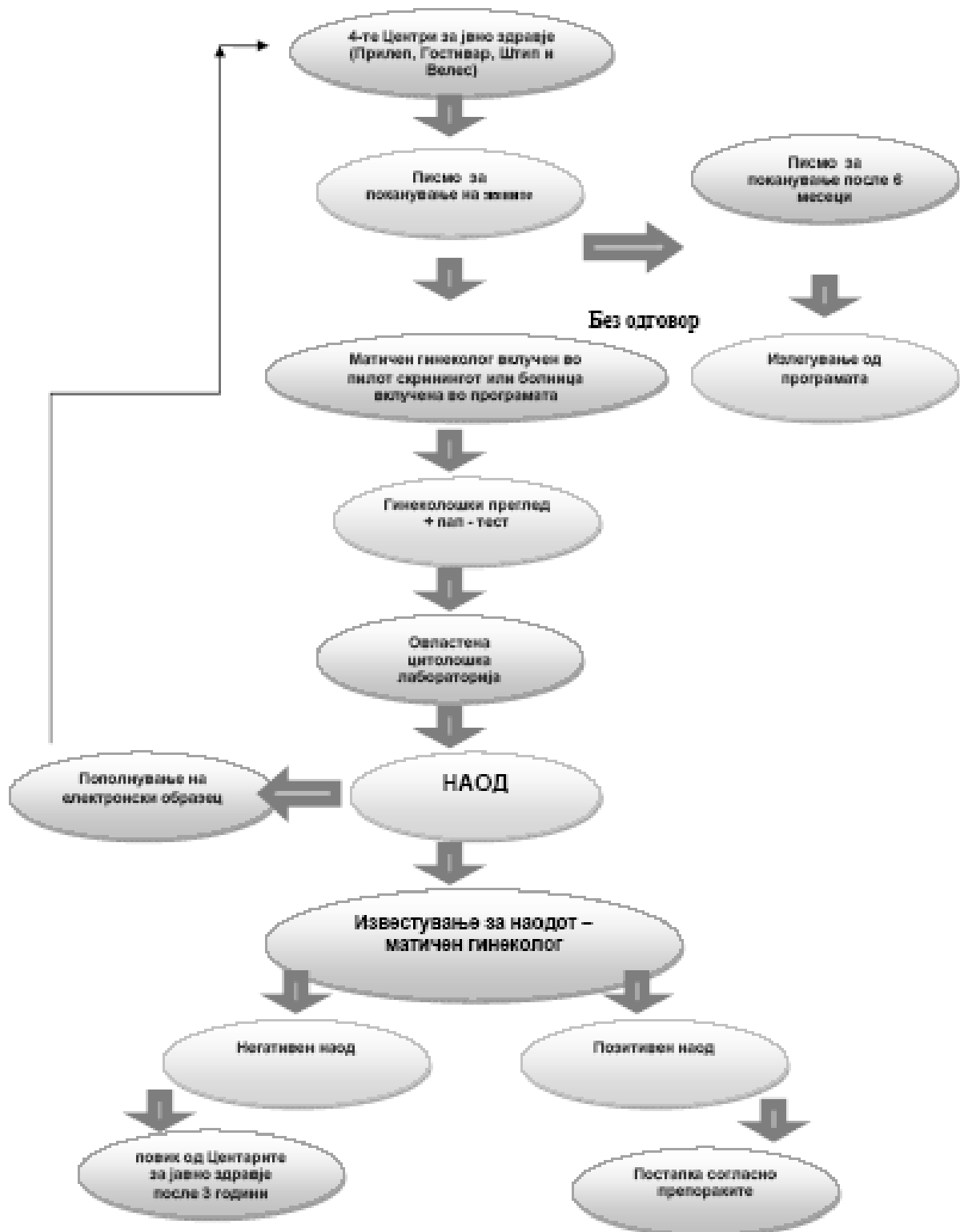
- Ја изготвува Програмата за организиран скрининг на рак на грло на матка
- Претставува координатор за добра пракса за превенција од рак на грло на матка, како и изготвува план за имплементација на истиот
- Предлага национален програм за едукација на гинеколози за рано откривање на промените на грлото на матката (цитодијагностика), како и програм за едукација на цитоскринери кои ќе ги читаат брисевите земени од ПАП тестот
- Дефинира почеток на скринингот, критериуми и начин на евалуација
- Предлага здравствени установи каде ќе се одвива едукацијата, вклучувајќи ги и лицата обучувачи
- Предлага начин на евидентирање, обработка и интерпретација, како и користење на податоците добиени од спроведениот скрининг
- Предлага критериуми и начин на проценка на квалитетот на дадената услуга
- Предлага промотивни активности и начин на мотивирање на жената за редовно користење на мерките за заштита во здравствените установи на примарно ниво
- Оценува исполнување на оптимални услови за формирање на цитолошки лаборатории и одредување на супервизори
- Министерството здравство во секторот за превентивна здравствена заштита именува лице одговорно за имплементација на Програмата
- Министерството за здравство го назначува Институтот за јавно здравје на РМ за координатор на скринингот кој треба да ги дефинира стандардите за квалитет и да врши контрола на квалитетот, прави финансиски план за спроведување на скринингот и контрола врз Центрите за јавно здравје
- ИЈЗ има софтвер во кој се наоѓа база на податоци. ИЈЗ е поврзан со софтверите од 4-те пилот области односно ЦЈЗ - Прилеп, Гостивар, Велес, Штип
- ИЈЗ има задача да ги обработува податоците и дава квартални извештаи за реализираните активности.

7. МЕТОДОЛОГИЈА НА СКРИНИНГОТ

На ниво на целата држава, за жените кои имаат избрано матичен гинеколог – скринингот го вршат гинеколозите од ПЗУ во рамките на основниот пакет на услуги и тоа: гинеколошки преглед, земање на брис, припрема и доставување на материјалот за цитолошка анализа.

Земениот материјал за цитолошка анализа се испитува во цитолошката лабораторија во болниците во Велес, Штип, Прилеп и Гостивар. Фактури и извештаи за извршените активности се доставуваат до Министерството за здравство квартално.

Согласно доктринарните ставови целна група за скрининг се жени на возраст од 30 до 55 години. Препорачан временски интервал за изведување на скринингот е 5 години.

8. ОРГАНИЗАЦИСКИ АЛГОРИТАМ НА ПРОГРАМАТА ЗА СКРИНИНГ НА ГРЛО НА МАТКА

8.1 СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПИЛОТ СКРИНИНГ ВО 4 ПИЛОТ ОПШТИНИ (ПРИЛЕП, ГОСТИВАР, ШТИП И СВЕТИ НИКОЛЕ)

- Одредување на жените кои треба да се повикаат на скрининг.

- Повикување на жените со одредување на динамика на извршување на тестовите (време, место и гинеколошка ординација каде што ќе биде направен тестот).

- Скрининг на повиканите жени со гинеколошки преглед и земање на Пап тест. Жените кои имаат избрано матичен гинеколог, гинеколошки преглед со Пап тест ќе вршат кај својот матичен гинеколог. Жените кои немаат избрано матичен гинеколог, гинеколошки преглед со Пап тест ќе им се врши во општите болници во градовите опфатени со Пилот скринингот.

- Подготовка и доставување на материјалот за цитолошка анализа.

- Цитолошка анализа ќе се врши во овластени цитолошки лаборатории.

- Координатор на скринингот ќе биде Институтот за Јавно здравје кој ќе биде задолжен за изготвување и водење на Регистер за скрининг на ракот на грлото на матката. Институтот за јавно здравје ќе треба да го обезбеди софтверот кој веќе го има во Центрите за јавно здравје Прилеп, Тетово, Велес и Штип. Институтот за Јавно здравје ќе доставува до Министерството за здравство тромесечни извештаи и фактури за извршениот скрининг во Република Македонија изготвени врз основа на извештаи и фактури доставени од извршителите-Центрите за јавно здравје. Министерството за здравство ќе доставува финансиски средства и до Институтот за јавно здравје за извршените активности на ниво на Република Македонија, а Институтот за Јавно здравје ќе доставува финансиски средства до извршителите-Центрите за јавно здравје.

- Центрите за Јавно здравје ќе бидат задолжени за координација на активностите на своето подрачје и доставување на финансиски средства на извршителите врз основа доставени фактури и извештаи за спроведените активности.

9. ИЗВЕДУВАЊЕ НА МЕДИУМСКА КАМПАЊА ЗА ПРОМОЦИЈА НА СКРИНИНГОТ НА РАКОТ НА ГРЛОТО НА МАТКАТА

Во рамки на Програмата за скрининг на грло на матка, пред да се започне со имплементација на истата неопходно е да се дефинира стратегија за информирање, едукација, комуникација и социјална мобилизација, оперативен план за нејзина реализација, временска рамка и одредување на одговорно лице за спроведување на наведените активности.

Медиумската кампања за промоција на потребата од скрининг на рак на грло на матка кај жената ќе ја спроведува Институтот за јавно здравје во соработка со невладиниот сектор се со цел успешно информирање и поттикнување на жената за превентивен преглед.

10. ЕДУКАЦИЈА НА ЦИТОСКРИНЕРИ НИЗ ЦЕЛА ТЕРИТОРИЈА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

- Центар за обука Лабораторијата на Клиниката за гинекологија и акушерство во Скопје во соработка со Министерството за здравство.

- Обучувачи ќе бидат експерти од Република Македонија од дадената област за обука и едукација на цитоскринерите.

- Ангажирање на консултант за обука и едукација на цитоскринери од референтна лабораторија од земјите на ЕУ, со претходно изготвен TOR (Terms of Reference) од работната група одговорна за скрининг на рака на грло на матка.

Обуката ќе се одвива континуирано во траење од 6 месеци со што се предвидува обучување на околу 30-тина лица со завршено средно медицинско училиште – медицински техничар, и кои се веќе вработени во болницата.

Како дополнување на ова мора да се истакне дека во овие 4 пилот области се располага со следниов кадар за читање на брисеви од земениот Пап тест: ОБ Прилеп – 2 цитопатолози, ОБ Гостивар – 1 цитопатолог, ОБ Штип – 1 цитопатолог и ОБ Велес – 1 цитопатолог.

Обучувачите или супервизорите треба да бидат специјалисти по патологија со субспецијализација медицинска цитологија или специјалисти патолози со завршени шестмесечни курсеви за цервикална цитологија, како и специјалист патолог со најмалку пет години активно работење со цервикална цитологија со најмалку 2000 препарати годишно.

Едукацијата на цитоскринерите опфаќа теоретска и практична настава од траење континуирано 6 месеци.

11. ИНДИКАТОРИ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

А . ИНДИКАТОРИ НА ПРОЦЕС НА СПРОВЕДУВАЊЕ

-Процент на жени кои се јавиле на повикот после првиот или наредниот повик кај матичниот гинеколог или во болницата

- Процент на жени кај кои е направен ПАП тест
- Процент на жени кои го земале резултатот
- Процент на неадекватни тестови
- Процент на одзив на понатамошно лекување и дијагностика
- Процент вратени писма
- Процент на жени кои не се јавиле на повикувачките писма.

Б. ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СКРИНИНГОТ СЕ:

- Процент на позитивни тестови ,
- Процент на пациенти со преканцерозни промени,
- Процент на пациенти со карцином и патохистолошки тип на стадиум на болеста во моментот на постапување на дијагнозата.

Наведените индикатори на процес на спроведување и индикаторите на успешност се елементи за пишување на периодични извештаи за спроведените активности на сите нивоа на здравствена заштита.

Показателите на успешност на спроведување на скринингот се елементи со кои се планираат понатамошни активности на здравствениот систем со цел намалување на инциденца и смртност од рак на грло на матка.

12. ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

ТАБЕЛА 1 ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПИЛОТ СКРИНИНГОТ НА РАК НА ГРЛО НА МАТКА ПРИЛЕП

Р.бр.	Вид на мерки	Обем на активност	Цена по услуга	Вкупно
1	Пилот скрининг во Прилеп – вкупно жени на возраст од 30-55 години-12.000 жени			
2	Координирање на активностите, со останатите извршители, промоција на скринингот, организирање на поканување за скрининг од страна - Центар за јавно здравје-Прилеп			1.100.000,00
3	Трошоци за дополнителни гинеколошки прегледи со ПАП тестови кај матичните гинекоози за жени со избран матичен гинеколог и без избран матичен гинеколог) и болниците во Прилеп за жени без избран гинеколог	4000 жени	350,00	1.400.000,00
4	Дополнителни материјални трошоци за дополнителни цитолошка анализа (прекувремено ангажирање, реагенси, анализа во друга лабораторија)	4000 жени	400,00	1.600.000,00
5	Трошоци за лица ангажирани за софтвер-внес на податоци, поканување, анализа, извештаи, поврзување со болниците			1.000.000,00
	Вкупно			5.100.000,00

ТАБЕЛА 2 ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПИЛОТ СКРИНИНГОТ НА РАК НА ГРЛО НА МАТКА ГОСТИВАР

Р.бр.	Вид на мерки	Обем на активност	Цена по услуга	Вкупно
1	Пилот скрининг во Гостивар. Вкупно население 82.341 Жени од 30-55 години 12.000			
2	Координирање на активностите, со останатите извршители, промоција на скринингот, организирање на поканување за скрининг од страна на Центар за јавно здравје Тетово – ХЕС Гостивар			1.000.000,00
3	Трошоци за дополнителни гинеколошки прегледи со ПАП тестови кај матичните гинекоози за жени со избран матичен гинеколог и без избран матичен гинеколог) и болниците во Гостивар за жени без избран гинеколог	4000 жени	350,00	1.400.000,00
4	Дополнителни материјални трошоци за дополнителни цитолошка анализа (прекувремено ангажирање, реагенси, анализа во друга лабораторија)	4000 жени	400,00	1.600.000,00
5	Трошоци за лица ангажирани за софтвер-внес на податоци, поканување, анализа, извештаи, поврзување со болниците			1.000.000,00
	Вкупно			5.000.000,00

ТАБЕЛА 3 ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПИЛОТ СКРИНИНГОТ НА РАК НА ГРЛО НА МАТКА ШТИП

Р.бр.	Вид на мерки	Обем на активност	Цена по услуга	Вкупно
1	Пилот скрининг во Штип. Вкупно население 47.796 Жени од 30-55 години 8.750			
2	Координирање на активностите, со останатите извршители, промоција на скринингот, организирање на поканување за скрининг од страна на Центар за јавно здравје Штип			500.000,00
3	Трошоци за дополнителни гинеколошки прегледи со ПАП тестови кај матичните гинекоози за жени со избран матичен гинеколог и без избран матичен гинеколог) и болниците во Штип за жени без избран гинеколог	2000 жени	350,00	700.000,00
4	Дополнителни материјални трошоци за дополнителни цитолошка анализа (прекувремено ангажирање, реагенси, анализа во друга лабораторија)	2000 жени	400,00	800.000,00
5	Трошоци за лица ангажирани за софтвер-внес на податоци, поканување, анализа, извештаи, поврзување со болниците			500.000,00
	Вкупно			2.500.000,00

ТАБЕЛА 4 ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПИЛОТ СКРИНИНГОТ НА РАК НА ГРЛО НА МАТКА СВЕТИ НИКОЛЕ

Р.бр.	Вид на мерки	Обем на активност	Цена по услуга	Вкупно
1	Пилот скрининг во Свети Николе. Вкупно население 21.000 Жени од 30-55 години 2.860			
2	Координирање на активностите, со останатите извршители, промоција на скринингот, организирање на поканување за скрининг од страна на Центар за јавно здравје Велес – ХЕС Свети Николе			250.000,00
3	Трошоци за дополнителни гинеколошки прегледи со ПАП тестови кај матичните гинекоози за жени со избран матичен гинеколог и без избран матичен гинеколог) и болниците во Велес за жени без избран гинеколог	1000 жени	350,00	350.000,00
4	Дополнителни материјални трошоци за дополнителни цитолошка анализа (прекувремено ангажирање, реагенси, анализа во друга лабораторија)	1000 жени	400,00	400.000,00
5	Трошоци за лица ангажирани за софтвер-внес на податоци, поканување, анализа, извештаи, поврзување со болниците			400.000,00
	Вкупно			1.400.000,00

ТАБЕЛА 5 ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Р.бр.	Вид на мерки	извршит ели	Вкупно
1.	Координација, внес на податоци во Регистар за рак на грло на матка, анализа на податоци и известување за скринингот	ИЈЗ	500.000,00

ТАБЕЛА 6 МИНИСТЕРСТВО ЗА ЗДРАВСТВО ВО СОРАБОТКА СО КЛИНИКА ЗА ГИНЕКОЛОГИЈА И АКУШЕРСТВО И ДРУГИ ЈЗУ

Р.бр.	Вид на мерки	извршит ели	Вкупно
1.	Едукација на цитоскринери од цела територија на РМ, организирање на обука, обезбедување на кадар – обучувачи, простор (референтна лабораторија) и вршење на супервизија врз останатите лаборатории вклучени во скринингот ангажирање на странски консултант (TOR)	МЗ во соработка со ГАК и други ЈЗУ	5.000.000,00
Вкупно табела 1+2+3+4+5+6			19.500.000,00

13. ИЗВРШИТЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

- Институт за јавно здравја на РМ
- ЦЈЗ Прилеп
- ЦЈЗ Тетово ХЕС служба Гостивар
- ЦЈЗ Штип
- ЦЈЗ Велес ХЕС служба Свети Николе
- Општа болница Прилеп
- Општа болница Гостивар
- Општа болница Штип
- Општа болница Велес
- Матични гинеколози во пилот градовите
- Клиника за гинекологија и акушерство
- Невладин сектор во соработка со Институтот за јавно здравје на РМ.

14. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА

Мониторинг и евалуација се планира да спроведува Институтот за јавно здравје на РМ, врз основа на база на податоци која ја поседува за организиран скрининг и изготвување на периодични извештаи како суб-лимит од извештаите од Центрите за јавно здравје.

Основна обврска на овластените извршители на Програмата се континуирано внесување, праќање и ажурирање на податоците во електронската База на податоци за организиран скрининг.

Институтот за јавно здравје на РМ ќе врши евалуација на сите активности на скринингот и доставување на извештаи, врз основа на показателите за успешност кои се јасно определени.

Сите случајеви на рак на грло на матка кои ќе бидат откриени во текот на спроведување на скринингот, потребно е да се евидентираат во Регистарот за рак, како бисе создале услови за проценка на стапката на инциденца на рак со и без скрининг.

II. ПРОГРАМА ЗА СКРИНИНГ НА КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ (КРК) ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2010 ГОДИНА

1. ВОВЕД

Програмата за превенција на колоректален карцином (КРК), е врз основа на докази и препораки од добрата клиничка пракса на меѓународните здруженија и работни групи за превенција, рано откривање и лечење на ракот на дебелото црево. Програмата е во склоп на Стратегијата за развој на здравството и одредбите на декларацијата: Европа против колоректален карцином, исто така е во склоп и на резолуцијата за превенција и контрола на карцином, усвоена од Светска здравствена организација во 2003 година во Женева.

Програмата значајно ќе придонесе за подобрување на здравјето на населението, бидејќи со превентивните мерки можат да се откријат видовите на тумори на дебело црево во раните стадиуми, кога лечењето е полесно.

Препораките на клиничката пракса кажуваат дека скринингот се однесува на популација која нема симптоми и е со просечен ризик на заболување.

Кај лицата пак со зголемен ризик потребно е да се придржуваат кон посебни правила, односно прегледите треба да се започнат многу рано од животниот век и да се одвиваат со претходно утврдени интервали.

Се смета дека во развиените земји во текот на животот од рак на дебело црево заболуваат приближно 4,6% мажи и 3,2% жени. Употребата на тест на присуство на окултна крв во столицата како иницијален тест во рано откривање на ракот на дебело црево довело до опаѓање на стапката на смртност помеѓу 18% и 33%.

2. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Колоректалниот карцином (КРК) е еден од најчестите малигни заболувања (12% од сите малигноми) кој се јавува со инциденца од 15 - 30 нови случаи на 100.000 жители годишно. Ризикот од појава на заболувањето во текот на животот зависи од повеќе фактори како возраста, начинот на исхраната/физичка активност, личната и фамилијарната предиспозиција и се движи од 5% кај пациентите со просечен ризик до повеќе од 95% кај пациентите со одредени наследни синдроми.

Симптоматските полипи и КРК релативно лесно се дијагностицираат, но за жал кај повеќе од 2/3 од симптоматските пациенти болеста се открива во напреднат стадиум кој индицира радикална хируршка, радиолошка и/или хемотерапија со релативно низок процент (~30%) на 5-годишно преживување и големо оптоварување на здравствениот систем во една земја.

Имајќи го предвид фактот дека кај повеќе од 90% од пациентите КРК се развива врз основа на претходно постојни бенигни аденоматозни полипи со чие отстранување се превенира развојот на карциномот, како и фактот дека детекцијата на болеста во раната фаза доведува до 5 годишно преживување кај повеќе од 90% од пациентите, се налага потреба од воспоставување на превентивен скрининг програм против ова заболување.

3. РИЗИК ФАКТОРИ

Ризикот од појава на рак на дебело црево значително расте над 40 годишна возраст, а 91% од сите карциноми се откриени токму на оваа возраст односно постари од 50 години. Секој човек на возраст од 50 години носи 4,8 % ризик дека до 74 годишна возраст може да има рак на дебело црево, односно 2,3% ризик дека ќе умре од рак на дебело црево. Симптоми кој упатуваат на рак на дебело црево се окултно или манифестно крварење, измена во цревното празнење, болки во стомакот. Интересен е факторт дека една четвртина од заболените има фамилијарна анамнеза, од кои 15% се роднини од прв ред.

4. ЦЕЛ НА ПРОГРАМАТА

Целта на програмата е намалување на морбилитетот и морталитетот на населението во Република Македонија од рак на дебело црево. Стратегијата за подобрување на раното откривање на ракот на дебело црево подразбира и подобра информираност на населението за значењето на раното откривање на ракот на дебелото црево и едукација на здравствениот кадар за самата програма.

5. МЕТОДИ НА РАНО ОТКРИВАЊЕ НА РАКОТ НА ДЕБЕЛО ЦРЕВО

За рано откривање на ракот на дебело црево се користат повеќе методи и тоа поединечно или во комбинација. Најчесто се користат т.н. ФОБТ тестови кои кажуваат присуство/отсуство на окултано крварење во столицата.

6. МЕРКИ ЗА ПРИМАРНА ПРЕВЕНЦИЈА

Пред почетокот и за цело траење на Програмата неопходен е јавно здравствен пристап со ширење на информацијата по пат на медиумска кампања и важноста од превенција и рано откривање на ракот на дебелото црево во мерките кои се опфатени во програмата.

Во тие активности спаѓаат идентификација на популацијата, мобилизација и мотивација и тестирање на лица измеѓу 50-70 години. За спроведување на овие активности планирано е учество на примарната здравствена заштита, Центрите за јавно здравје, ИЈЗ на РМ. Главна улога во мобилизација на населението, информирање за препораките за скрининг, тестирање и анализа на резултатот од тестот во пилот проектот се матичните лекари и Институтот за јавно здравје на РМ заедно со Центрите за јавно здравје..

7. ЦЕЛНА ГРУПА

Скринирањето ќе се изведува на мажи и жени на возраст од 50 до 74 години со вообичаен ризик за рак на дебелото црево. Препораката за скрининг се однесува на популацијата со просечен ризик и без специфични симптоми.

АКТИВНОСТИ:

8. СПРОВЕДУВАЊЕ НА СКРИНИНГОТ

- Скринирањето ќе се изведува со тестот за детекција на окултно крварење-ФОБТ (Fecal Occult Blood Test – FOBТ). Министерството за здравство ги набавуваат ФОБ тестовите, по набавката истите се дистрибуираат до Центрите за јавно здравје (бројот на тестови кои им следуваат ќе зависи од бројот на жители на подрачјето кое го покриваат). Центрите за јавно здравје, доделените тестови ги доставуваат на матичните лекари на своето подрачје .

- Матичните лекари во примарната здравствена заштита, ќе ги информираат своите пациенти за можноста за скрининг и ќе ги советуваат да направат 3 последователни ФОБ тестови. На пациентите тестовите им ги дава матичниот лекар, а по зементиот примерок за анализа, пациентот ги носи во Центарот за јавно здравје.

- Центарот за јавно здравје ќе врши анализа на доставениот материјал со примена на ФОБТ и за резултатот го известува пациентот и го упатува на консултација кај матичниот лекар.

- Сите пациенти кај кои ќе биде добиен позитивен наод ќе бидат упатени на колоноскопски преглед за утврдување на причината на окултното крварење. Очекуваниот позитивен наод е 3% кај скринираните асимптоматски пациенти на возраст од 50-74 години.

- На пациентите/семејствата со покачен ризик за заболување ќе бидат советувани и упатувани на колоноскопија и/или генетско тестирање од страна на матичните лекари.

- Сите болни со дијагностициран рак на дебелото црево во целост дијагностички се обработуваат и се упатуваат на понатамошна терапија (хируршка, медикаментозна или радијациона).

- Координатор на скринингот ќе биде Институтот за Јавно здравје на Република Македонија, кој ќе биде задолжен за координација на сите активности во државата, стручно методолошка помош на Центрите за јавно здравје, спроведување на медиумска кампања, изготвување и водење на Регистер за КРК. Министерството за здравство ќе доставува финансиски средства до извршителите-Центрите за јавно здравје врз основа на фактури и звештаи зареализираната активност, односно анализа на ФОБТ тестот.

- Центрите за Јавно здравје ќе бидат задолжени за координација на активностите на своето подрачје

- Очекуваниот одзив на поканите за скрининг од вкупниот број на испитаници на возраст од 50-75 години е околу 36.000 испитаници, за кои ќе бидат потребни 108.000 ФОБТ (по 3 теста за испитаник).

9. Едукација на матичните лекари од ПЗЗ за советување на пациентите за употреба на китовите за ФОБТ, идентификација на пациентите со висок ризик како и за упатување до Центрите за јавно здравје. Оваа активност ја изведуваат Центрите за јавно здравје, а финансиски средства добиваат процентуално според бројот на жители за своето подрачје од Министерството за здравство.

10. Изготвување на **информативно-едукативни материјали** и медиумска кампања за скрининг на ракот на дебелото црево, ја реализира **Институтот за јавно здравје на Република Македонија во соработка со невладин сектор** се со цел успешно информирање на населението од потребата за ваков вид на преглед..

11. ИНДИКАТОРИ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

11.1 ИНДИКАТОРИ НА ПРОЦЕС НА СПРОВЕДУВАЊЕ

- Процент на луѓе кај кои е направен ФОБТ тест
- Процент на луѓе кои го земале резултатот
- Процент на неадекватни тестови
- Процент на одзив на понатамошно лекување и дијагностика
- Број на печатени и дистрибирани брошури
- Број на печатени упатства за тестирање и подготовка за колоноскопски преглед
- Инсталиран и функционален софтвер во Центрите за јавно здравје како и во Институтот за јавно здравје на РМ.

11.2 ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА СКРИНИНГОТ СЕ:

- Процент на опфаени лица со Програмата (минимум 50%)
- Процент на позитивни тестови односно откриени карциноми на дебело црево
- Намалување на стапката на морталитет од 10% пет години после почетокот на Програмата
- Процент на пациенти со прекаncerозни промени
- Процент на пациенти со карцином и патохистолошки тип на стадиум на болеста во моментот на поставување на дијагнозата.

12. ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

ТАБЕЛА 7. ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА СКРИНИНГ НА КОЛОРЕКТАЛНИОТ КАРЦИНОМ (КРК)

Р.бр.	мерки	извршители	консултирани	Потребни финансиски средства
	Скрининг на колоректален карцином (КРК) во РМ		МЗ Комисија за КРК	
1	ФОБТ тестирање 3 теста на еден пациент 3 теста x 36.000 пациенти = 7.000.000,00	Набавка на тестови МЗ		7.000.000,00
2	Едукација на матични лекари од ПЗЗ	10 ЦЈЗ		1.000.000,00
3	Анализа на ФОБ тест, известување, водење евиденција (реагенси)	10 ЦЈЗ		4.000.000,00
4	Подготовка на софтвер со база на податоци, внесување на податоци, одржување на софтверот	10 ЦЈЗ		1.000.000,00
5	Координација на активности, Формирање на дата база и Регистар на КРК	ИЈЗ		500.000,00
6	Изготвување на квартални извештаи и конечен извештај со резултати и дискусија од извршениот скрининг за 2011 година	ИЈЗ		500.000,00
	ВКУПНО			14.000.000,00

Министерството за здравство финансиските средства до Институтот за јавно здравје на Република Македонија квартално ќе ги доставува врз основа на доставена фактура и извештаи за спроведени активности за дадениот период.

13. ИЗВРШИТЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

- Институт за јавно здравја на РМ
- 10- те Центри за јавно здравје заедно со нивните подрачни ХЕС служби
- Матични лекари
- Невладин сектор во соработка со ИЈЗ на РМ.

14. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА

Мониторинг и евалуација се планира да спроведува Институтот за јавно здравје на РМ врз основа на базата на податоци која ја поседува за организиран скрининг и изготвување на периодични извештаи како сублимат од извештаите од Центрите за јавно здравје.

Основна обврска на овластените извршители на Програмата се континуирано внесување, праќање и ажурирање на податоците во електронската База на податоци за организиран скрининг.

Краткорочната проценка на успешноста на спроведување на Програмата се вреднува со одзивот на населението, брзината на известување за позитивен наод и упатување на колоноскопија, каков е односот према понатамошните испитувања на лицата, кај кои е најден позитивен тест, степенот на искористеност на ангажираните ресурси (колоноскопија, аналгоседација, ендоскопски интервенции- успешно изведен преглед, следење на патолошкиот наод и лечење).

Долгорочна проценка на спроведување на Програмата се однесува на намалување на стапката на морталитет, морбилитет и инциденца.

Индикатори на следење на Програмата се: ниска стапка на популација заболена од рак на дебело црево, број на извештаи за направени превентивни прегледи предвидени со Програмата, број на едуцирани здравствени работници, број на здравствени установи кои се опремени за спроведување на систематски прегледи, печатен промотивен материјал.

Институтот за јавно здравје на РМ ќе врши евалуација на сите активности на скринингот и доставување на извештаи, врз основа на показателите за успешност кои се јасно определени.

Сите случајеви на рак на грло на матка кои ќе бидат откриени во текот на спроведување на скринингот, потребно е да се евидентираат во Регистарот за рак, како бисе создале услови за проценка на стапката на инциденца на рак со и без скрининг.

III. ПРОГРАМА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ОРГАНИЗИРАН СКРИНИНГ НА КАРЦИНОМ НА ДОЈКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 2011 – 2013 ГОДИНА

ВОВЕД И ПОСТОЕЧКА СОСТОЈБА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:

Во Република Македонија, ракот на дојката се наоѓа на прво место од малигните заболувања кај женската популација. Според последните публикувани податоци

на Републичкиот завод за здравствена заштита (Институт за јавно здравје) од 2005, во Република Македонија бројот на откриени случаи на канцер на дојка во 1995 е 536, а во 2005 откриени се 620 случаи. Инциденцата на канцер на дојката е околу 61 случаи на 100 000 жители годишно, додека морталитетот е околу 25 случаи на 100 000. Според објавените податоци, Македонија спаѓа во земите со средна стапка на инциденца, но со повисок морталитет. Ова е последица главно на два фактора: ненавремено јавување на лекар и на недобро спроведен маографски и ехо преглед (неквалитетни слики со недоволна дијагностичка информација, незапазени стандарди при прегледот, итн.)

До сега во Република Македонија се одвиваше Програмата за рано откривање, дијагностицирање и лекување на ракот на дојката во Република Македонија. Наведената Програма се одвиваше од 01.10.2007 до 31.12.2010 година.

Во 2007 година со измените на Законот за здравствена заштита започна да се реализира Програмата за рано откривање, дијагностицирање и лекување на ракот на дојката во Република Македонија. Програмата се одвиваше од 01.10.2007 година до 31.12.2007 година и за истата беа обезбедени од Буџетот на Република Македонија и во целост реализирани 3.000.000,00 денари, при што заради големата заинтересираност на жените беа дополнително одобрени и префрлени од други програми уште 800.000,00 денари кои што беа целосно реализирани. Бројот на прегледани жени во 2007 година изнесуваше 12 500.

Програмата за рано откривање, дијагностицирање и лекување на ракот на дојката во Република Македонија продолжи да се реализира и во 2008 година за што беа одобрени и реализирани 10.000.000,00 денари. Број на прегледани жени изнесуваше 22 587.

За истата Програма во 2009 година беа издвоени 9.000.000,00 денари и беа прегледани 35 000 жени.

За 2010 година за истата програма беа одвоени 5.000.000,00 денари и податоците ќе бидат обработени во тек на месец февруари 2011 година.

Главната цел на Програмата која се изведуваше во последните 4 години е постигната односно од 4 - 5000 прегледи на жени во 2005 година се постигна бројка од 40 000 мамографски прегледи (35 000 со програмата и уште 5 000 мамографии направени по упат од матичен лекар) на годишно ниво.

СКРИНИНГ:

Скрининг на карциномот на дојката во Република Македонија ќе се изведува во целосна согласност со Европскиот водич за обезбедување на квалитет во скринингот и дијагностицирањето на карциномот на дојка.

Скринингот на карциномот на дојка подразбира само мамографско сликање на дојките без ехо преглед.

За изведување на скрининг програма според Европскиот водич за скрининг на карцином на дојка потребно е задоволување на следните услови:

1. Епидемиолошка евалуација:

- Идентифицирање на проблемот и засегнатата група
- Идентификација на таргет популацијата од засегнатата група,
- Мерење и проверка на квалитетот на дијагностиката,
- Бележење на податоците на сите жени кои поминале низ скринингот во прецизни регистри,
- Мерење на ефектот од скрининг програмата.

2. Физички и технички аспекти на мамографијата (опрема и простор)

- стандардизирана опрема и користење на еден тип на филмови со висок квалитет.

3. Радиологија

- Обучени радиолошки техничари/технолози.

4. Радиологија

- Double-check на мамографската слика, односно читање на сликата од страна на двајца обучени скрининг-радиолози. Специјалистите радиолози кои работат на мамографијата треба да се обучат за скрининг за што добиваат сертификат за вршење на скрининг мамографски прегледи.

5. Патологија

- Искусни патолози кои ќе ја дадат хистопатолошката дијагноза од материјалот добиен преку неоперативни и оперативни дијагностички техники.

6. Хирургија

- Хирурзите кои ќе бидат вклучени во скринингот треба да бидат искусни како во мутилантниот дел (отстранување на туморот), така и во дијагностичкиот дел (земање на инкриминиран материјал),
- Да имаат добро соработка со онколози и радиотерапевти со цел изнаоѓање на идеална хируршка и радио/хемо терапевтска метода за секоја пациентка одделно,
- Во 90% од случаевите жената не смее да чека повеќе од 2 недели од поставувањето на дијагнозата до хируршката интервенција.

7. Мултидисциплинарен пристап

- Модерната дијагностика на карциномот на дојка побарува мултидисциплинарен тим на тренирани и искусни професионалци,
- Пожелно е скрининг/дијагностичката дејност, хистопатолошката дејност, хируршкиот и радио/хемо третманот да се изведуваат во една установа – специјализиран центар/единица за дојка.

8. Прибирање и евиденција на податоците, поврзаност и мониторинг

- Сите аспекти на детекцијата на карциномот на дојка треба да бидат мониторираани,
- Сите скрининг или дијагностички единици треба да имаат членови од персоналот кои ќе бидат одговорни за координација на прибирањето на податоците,
- Водење на евиденција според универзално призната класификација и кодирање,
- Достапност на податоците и мрежна конекција со други центри.

Од сите наведени предуслови согласно Водичот на ЕУ обезбедени се сите услови во точките 1, 2, 5, 6, 7 и 8, а единствено остануваат да се реализираат точките 3 и 4 како услов за усогласен скрининг со ЕУ Водичот и стандардите кои истиот ги наметнува.

- Целната група за изведување на скринингот: Жени на возраст од 50 до 70 години кои во последните две години немаат извршено мамографски преглед.

- Времетраење на скринингот: 2 години (01.06.2011 – 01.06.2013).

- Центри за изведување на скринингот: ЈЗУ ОБ Струмица, ЈЗУ ОБ Велес, ЈЗУ ЗД Вевчани, ЈЗУ ОБ Струга, ЈЗУ КБ Штип, ЈЗУ ОБ Прилеп, ЈЗУ ЗД Кратово, ЈЗУ ОБ Кичево, ЈЗУ Здравствена станица “Железара“ – Скопје, ЈЗУ ГОБ “8-ми Септември“ - Скопје

Број на жени во оваа старосна група во Република Македонија (според податоците од последниот попис извршен 2002 година) изнесува 204 763. Очекуваниот одзив е 60 %. Секако е значителен бројот и на жени од наведената возраст кои во изминатите две години имаат извршено мамографски преглед.

Предвидениот број на жени кои би се опфатиле со скринингот за временскиот период од две години изнесува 70 – 80 000.

МЕРКИ И АКТИВНОСТИ:

- Активностите од оваа Програма ќе ги спроведуваат:
  - јавните здравствени установи кои имаат кабинети за мамографија со потребната опрема и кадар. Вакви кабинети има во Јавните здравствени установи во Републиката;
  - Вклучувањето на Центрите за јавно здравје ќе се одвива преку испраќање на писмени покани на жените кои живеат во статистичкиот регион кои тие го покриваат;
  - Хистопатолошката анализи ќе се добива во УК за онкологија и радиотерапија. За овие анализи како и за самите мамографски снимања нема да се наплатува партиципација од пациентките;
  - Хируршките интервенции ќе се изведуваат на ЈЗУ УК за торакална и васкуларна хирургија.

Р.бр.	мерки	извршители	Потребни финансиски средства
1	Набавка на потрошен материјал за мамографски прегледи (Ртг филмови, фиксир и развивач)	Министерство за здравство	6.000.000,00
2	Утврдување и нивелирање – израмнување на квалитет на добивање на мамографска слика на дојка	Комисија за процена на квалитет на работа на Центрите за дојка формирана од Министерот за здравство во 2009 година за здравство	100.000,00
3	Обработка и анализа на податоците	ЈЗУ Институт за јавно здравје на Република Македонија	250.000,00
4	Обука на 12 (дванаесет) специјалисти радиолози и 12 (дванаесет) радиолошки технолози за обука за скрининг на дојка	Министерство за здравство во соработка со УК за радиологија Скопје	5.000.000,00
5	Организација и повикување на жените кои ќе опфатени со скринингот и анализа на добиените податоци	Центри за јавно здравје во Република Македонија кои се на територијата каде се одвива скринингот	1.000.000,00
6	Трошоци за добивање на хистопатолошка дијагноза	УК за онкологија и радиотерапија - Скопје (биопсија со наод = 600,00 ден)	420.000,00
	Трошоци за покривање на партиципацијата за хируршката интервенција	УК за торакална и васкуларна хирургија – Скопје (партиципација по пациент = 13.000,00 ден)	1.950.000,00
	Вкупно		14.720.000,00

ПОТРЕБНИ ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА СКРИНИНГ НА РАК НА ДОЈКА

ТАБЕЛА БР. 8 Промотивните и едукативни активности ќе ги спроведуваат НВО преку доставување на Предлог - Проекти за реализација на активностите и нивно прифаќање од страна на Министерството за здравство.

АКТИВНОСТИ КОИ СЕ ОДНЕСУВААТ НА СКРИНИНГ НА РАК НА ГРЛО НА МАТКА, СКРИНИНГ НА РАК НА ДЕБЕЛО ЦРЕВО И РАК НА ДОЈКА

ТАБЕЛА 9 ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РМ

Р.бр.	Вид на мерки	изврши тели	Вкупно
1.	Медиумска промоција и едукација на населението за потребата од превентивни прегледи за рано откривање и спречување на малигните заболувања	ИЈЗ	500.000,00
2.	Промоција на скринингот Изготвување и дистрибуција на информативни флаери и едукативни брошури за едукација на населението за потребата од превентивни прегледи за рано откривање и спречување на малигните заболувања	ИЈЗ	780.000,00
ВКУПНО			1.280.000,00

ТАБЕЛА 10 НЕВЛАДИН СЕКТОР

Р.бр.	Вид на мерки	извршители	Вкупно
1.	Кампања за Подигање на свеста на населението, организирање на работилници во рурални средини за потребата за превентивни прегледи (ПАП- тест, мамографија и ФОБ тест) во соработка со невладин сектор	НВО	500.000,00
Вкупно табела 9+10			1.780.000,00

ЗБИРНА ТАБЕЛА Потребни финансиски ресурси за Програмата за рана детекција на малигни заболувања во Република Македонија

ПРОГРАМА ЗА РАНА ДЕТЕКЦИЈА НА МАЛИГНИ ЗАБОЛУВАЊА	Одговорни	Консултирани	Временска рамка		Потребни ресурси Финансиски ресурси
			Почеток	Крај	
1.ПИЛОТ СКРИНИНГ НА РАКОТ НА ГРЛОТО НА МАТКАТА	ИЈЗ, ЦЈЗ, ЈЗУ	МЗ, Комисија за рак на грло на матка	2011	2011	19.500.000,00
2. СКРИНИНГ НА КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ	ЦЈЗ, ИЈЗ, ЈЗУ	МЗ, Комисија за колоректален карцином	2011	2011	14.000.000,00
3. ПИЛОТ СКРИНИНГ НА РАК НА ДОЈКА	ИЈЗ, ЦЈЗ, ЈЗУ	МЗ, Комисија за рак на дојка	2011	2011	14.720.000,00
4. а.Медиумска промоција и едукација на населението за потребата од превентивни прегледи за рано откривање и спречување на малигните заболувања б.Промоција на скринингот Изготвување и дистрибуција на информативни флаери и едукативни брошури за едукација на населението за потребата од превентивни прегледи за рано откривање и спречување на малигните заболувања	ИЈЗ	МЗ	2011	2011	1.280.000,00
5. Кампања за Подигање на свеста на населението, организирање на работилници во рурални средини за потребата за превентивни прегледи (ПАП- тест, мамографија и ФОВ тест) во соработка со невладин сектор	НВО				500.000,00
ВКУПНО 1+2+3+4+5 ЗА ЦЕЛАТА ПРОГРАМА			2011	2011	50.000.000,00

Финансирање на програмата:

Активностите предвидени со Програмата ќе се реализираат во обем на средствата одобрени од Буџетот на Република Македонија наменети за Програмата за рана детекција на малигните заболувања во Република Македонија во висина од 50.000.000,00 денари.

Распределбата на средствата по Програмата ќе ја врши Министерството за здравство квартално на јавните здравствените установи извршители на активностите, врз основа на доставени фактури и извештаи за реализација на активностите содржани во Програмата.

Надзор над спроведувањето на Програмата врши Министерството за здравство и по потреба поднесува извештај до Владата на Република Македонија.

Здравствените установи кои се извршители во Програмата, најдоцна до 15.1.2011 година да достават до Министерството за здравство извештаи за реализираните мерки и активности во 2010 година, предвидени со Програмата, согласно табелите.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8061/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

163.

Врз основа на член 32 став 4 точка 3 од Законот за здравствена заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/1991, 46/1993, 55/1995, 10/2004, 84/2005, 111/2005, 65/2006, 5/2007, 77/2008, 67/2009, 88/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5. 1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА ИСПИТУВАЊЕ НА ПОЈАВАТА, СПРЕЧУВАЊЕ И СУЗБИВАЊЕ НА БРУЦЕЛОЗАТА КАЈ НАСЕЛЕНИ ОТНОСИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2011 ГОДИНА

I. В О В Е Д

Бруцелозата во Република Македонија, како и во голем број други земји во Европа и во светот, сè уште претставува сериозен и актуелен здравствен проблем.

Поради своите епидемиолошки карактеристики, јавувањето во епидемиска форма, оштетување на здравјето на луѓето и доведување до инвалидитет, како и долготрајната хоспитализација и долготрајно лекување, бруцелозата претставува не само медицински туку и социо - економски проблем. Значењето на бруцелозата како економски проблем е потенцирано поради загубите во добиточниот фонд, односно уништувањето на заболените стада.

II. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Бруцелозата кај луѓето во Република Македонија, во епидемиска форма за прв пат беше регистрирана во 1980 година, кога во општина Битола беа пријавени вкупно 102 заболени, во Неготино 5 и во Кавадарци 3 случаи.

Во наредните две години, пријавени се случаи на заболени луѓе само во општина Битола (112 во 1981 и 36 во 1982 година).

Почнувајќи од 1984, бројот на заболени лица, како и бројот на зафатени општини и населени места е во постојан и значителен пораст, така што во 1992 година овие параметри го достигнуваат својот врв - 922 заболени лица, зафатени 22 општини, односно 177 населени места. Од 1993 година до денес, се бележи значителен тренд на намалување на бројот на заболени од бруцелоза, при што најголем број на регистрирани случаи е забележан во 1997 (773) и 1995 година (752), а најмал број е регистриран во 2009 (287), како и во 2004 (297).

Бројот на регистрирани заболени во десетгодишниот период 2000-2009, бележи помал тренд на опаѓање, при што просечно годишно се регистрираат 371 случај. Меѓутоа, ако се анализира периодот од петте последни години (2005-2009), постои тренд на зголемување на пријавените заболени луѓе од бруцелоза, со најнизок број (287) во 2009, а највисок (490) во 2008 година.

Во периодот од 1980 година до денес, најмалку заболени луѓе од бруцелоза се регистрирани во 1983 година - вкупно 15. Регистрираните 287 случаи во 2009, претставуваат најмал број на заболени во последните 21 година, а во 2010 заклучно со октомври месец, бројот на заболени од бруцелоза изнесува 151.

III. МЕРКИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ ПРЕЗЕМАТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБИТЕ

Мерките за превенција на бруцелозата кај луѓето се неминовно поврзани со мерките за спечување на појавата на бруцелоза кај животните и сузбивање на болеста кај нив, што се во надлежност на ветеринарните власти.

За таа цел, потребна е перманентна и интензивна меѓуресорска соработка на хеманата и ветеринарната медицина, како и интензивна интерсекторска комуникација во здравството, заради примена на соодветни епидемиолошки, клинички и лабораториски доктрини.

Континуираната активност и соработка помеѓу соодветните инспекциски служби од областа на здравството и ветеринара, исто така е од огромно значење за дефинитивно решавање на проблемот со бруцелоза.

Активностите кои треба да произлезат од континуираната меѓусебна соработка на сите инволвираните институции, на сите нивоа и во сите сфери на делување, потребно е да се насочат кон конкретни мерки и активности за превенција на ова заболување, односно за спречување на појавата и ширењето на бруцелоза и нејзино сузбивање во случај на масовна појава, и тоа:

- забрана на производство и употребата за исхрана на месо од заболени животни, непастеризирано млеко и производи добиени од такво млеко;

- ригорозно спроведување на ветеринарна и здравствена контрола на производите од животинско потекло (млеко, месо и производи од млеко и месо);

- употреба на заштитна облека, ракавици, маски и очила при ракување со болни животни и нивни секретни екскрети, особено во периодот на јагнење/телење на стоката, од страна на лицата кои одгледуваат или професионално работат со животни или сирови животински продукти;

- спроведување на систематска здравствена контрола на луѓето кои одгледуваат или професионално работат со животни или сирови животински продукти;

- рано откривање на заболените, задолжително лабораториско потврдување на дијагнозата и нивно адекватно лекување во специјализирани здравствени установи;

- здравствено воспитување и едукација на населението, односно запознавање со карактеристиките на болеста, начинот на нејзиното пренесување и мерките кои треба да се преземаат за заштита од заболувањето.

IV. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Генерална цел на Програмата е спречување и сузбивање на бруцелозата кај населението на територијата на целата Република.

Притоа, основни цели на годишната Програма се:

1. намалување на инциденцата на бруцелоза кај луѓето,
2. спречување на појава на компликации и инвалидитет,
3. спречување на појава на рецидиви,
4. намалување на стапката на смртност,
5. микробиолошка потврда на секој сомнителен случај,
6. зголемување на знаењата на здравствените работници,
7. зголемување на знаењата и информираноста на населението и на професионално експонираните лица.

Овие цели, во 2011 година ќе се остваруваат преку следните активности:

- спроведување на мерките и активностите за спречување на појавата, понатамошно ширење на бруцелозата и сузбивање на болеста на територија на целата Република, согласно претходно изготвени оперативни планови;

- епидемиолошко следење и испитувања за рано откривање на изворите, патиштата и начинот на пренесување на заразата;

- рано и активно откривање на заболените лица, пријавување и анкетирање;

- рано и адекватно лекување на заболените;

- задолжително лабораториско докажување на бруцелозата;

- континуирана медицинска едукација;

- информирање и здравствено - воспитна дејност.

V. АКТИВНОСТИ, ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ (ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ)

За остварување на целите утврдени со оваа Програма, во 2011 ќе се спроведуваат следните мерки и активности:

1. Изготвување на 10 работни оперативни планови за динамика на реализација на активностите од страна на Центрите за јавно здравје, а согласно епидемиолошката состојба на подрачја за кое се основани и стручно методолошките упатства добиени од Институтот за јавно здравје на Република Македонија.

Извршители: Центрите за јавно здравје (ЦЈЗ), во соработка со Институтот за јавно здравје на Република Македонија (ИЈЗ на РМ).

Индикатор: доставен работен план до 15.01.2011 година до Министерство за здравство.

2. Организирање на 5 регионални советувања со одговорните епидемиолози од Центри за јавно здравје, инфективните одделенијата при Општите и Клиничките болници, Државниот санитарен и здравствен инспекторат, како и претставници од ветеринарното здравство и ветеринарната инспекција во општините. На советувањата ќе бидат разработени мерките и активностите за спречувањето и сузбивањето на бруцелозата кај луѓето на регионално и на локално ниво, врз основа на анализата на конкретната епидемиолошка и епизоотолошка состојба на ова заболување, како и досега постигнатите резултати и преземени мерки.

Извршители: Институтот за јавно здравје

Индикатор: Извештај за број на организирани регионални советувања.

3. Одржување 5 регионални семинари, на кои здравствените работници ќе се запознаат со раширеноста на бруцелозата во Република Македонија, со епизоотолошката и епидемиолошката состојба, со клиничката слика, дијагностиката и другите карактеристики на бруцелозата, како и со мерките кои треба да се спроведуваат за нејзино сузбивање.

Извршители: ИЈЗ на РМ во соработка со Институт за ветеринарна медицина.

Индикатор: извештај за број на одржани регионални семинари.

Микробиолошко - лабораториска дијагностика на бруцелозата кај луѓето ќе се врши во лабораториите на Центрите за јавно здравје за територијата за која се основани. За таа цел, ќе бидат направени 4000 тестови, со користење на следните микробиолошки испитувања: ВАВ - тест и Brucella capt.test, а во обем по извршител, согласно табела бр.1.

Извршители: Микробиолошките лаборатории на ЦЈЗ

Индикатор: извештај за број на направени тестови (ВАВ, Brucella capt.test.)

4. Верификација на позитивните серолошки наоди ќе се врши во микробиолошката лабораторија на ИЈЗ на РМ по пат на ЕЛИСА тест.

Извршители: ИЈЗ на РМ

Индикатор: извештај за број на верифицирани ЕЛИСА тестови.

5. За секој откриен случај на бруцелоза кај луѓето или добиен податок за заболен добиток, ќе се вршат епидемиолошки истражувања, ќе се прават епидемиолошки анкети и лабораториско/серолошки тестирања кај луѓето, со цел да се откријат сите заболени лица во таа населба.

Извршители: ЦЈЗ

Индикатор: извештај за број на лабораториско/серолошки тестирања, број на епидемиолошки анкети

6. Здравствен надзор над ветеринарните работници, сточарите, работниците во кланиците, млекарниците и во кожарската индустрија, ќе се врши преку систематски здравствени прегледи, во кои се вклучени лабораториско-серолошки испитувања на бруцелоза

Извршители: Центрите за јавно здравје и ИЈЗ на РМ.

Индикатор: Број на здравствени прегледи и лабораториски тестирања на одгледувачи на стока, работници во производството на храна и предмети од животинско потекло, ветеринарни работници.

7. Активен епидемиолошки надзор на терен преку епидемиолошко извидување, епидемиолошко истражување за рано откривање, дијагностика, евидентирање и пријавување на сите сомнителни и дијагностицирани случаи.

Извршители: ЦЈЗ.

Индикатор: Број на епидемиолошки увиди за следење на состојбата со бруцелоза.

8. ИЈЗ пружа стручно методолошка помош на ЦЈЗ со посета во секој центар за јавно здравје, а по потреба и почесто во региони со поголем број заболени.

Извршител: ИЈЗ

Индикатор: извештај

9. ЦЈЗ изготвуваат тромесечни и годишни извештаи за состојбата со бруцелоза на нивното подрачје и преземените мерки и активности за нејзино спречување и сузбивање

Извршители: Центрите за јавно здравје.

Индикатор: доставени извештаи (тромесечни и годишен извештај) со епидемиолошки коментар за своето подрачје на покривање до Министерство за здравство и ИЈЗ на РМ.

10. ИЈЗ по обработка на индивидуалните пријави за заразни болести, и врз основа на периодичните извештаи на ЦЈЗ, епидемиолошките анкети и теренските увиди, изготвува збирни информации за состојбата со ова заболување и завршен годишен извештај. Информациите и годишниот извештај, ИЈЗ го доставува до Министерството за здравство, Државниот санитарен и здравствен инспекторат, Фондот за здравствено осигурување, Ветеринарната инспекција, Националниот соработник за бруцелоза и др.

Извршители: Институтот за јавно здравје.

Индикатор: доставени информации и годишен извештај со епидемиолошки коментар и табеларен приказ на спроведените активности во целата република.

11. Здравствено воспитување и едукација на населението се врши преку поединечни разговори при теренски посети и анкетирање на лица и домаќинства, организирани предавања во установи и институции, во населбите преку средствата за јавно информирање, при што населението се запознава со природата на болеста, начинот на пренесувањето и заштитата и друго. За истата цел се користат и постоечките web-страни (ИЈЗ на РМ, ЦЈЗ).

Извршители: ЦЈЗ, ИЈЗ на РМ

Индикатор: извештај за број на остварени посети на семејства на заболени лица (анкети), број на предавања во различни населби (100), број на настапи во медиуми, написи и интервјуа во јавни гласила, како и број на информации на интернет.

12. Организирање и спроведување на епидемиолошко истражување со цел за согледување на состојбата на информираноста за одредени ризик-фактори во општата популација со помош на репрезентативен примерок особено во регионите со висок морбидитет.

Извршители: Институт за епидемиологија со медицинска биостатистика при Медицински факултет Скопје

Индикатор: Студија од епидемиолошкото истражување, доставена до 30.11.2011 година.

Поради комплексноста на проблемот неопходна е тесна соработка на здравствената дејност, односно епидемиолошка служба, со ветеринарната дејност и инспекциските органи.

Табеларен приказ на обем на активности по ЦЈЗ извршители

ЦЈЗ извршители	анализи	надзори	ВAB тест	Brusela capt.test	бр.населби за предавања
Штип	560	560	1120	420	28
Скопје	260	260	520	195	13
Велес	240	240	480	180	12
Прилеп	190	190	380	142	9
Тетово	160	160	320	120	8
Струмица	220	220	440	165	11
Куманово	120	120	240	90	6
Битола	100	100	200	75	5
Охрид	100	100	200	75	5
Кочани	50	50	100	38	3
вкупно	4000	2000	1500	1500	100

VI. ИЗВРШИТЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Согласно предвидените активности, во извршувањето на Програмата за спречување и сузбивање на бруцелозата кај населението во Република Македонија во 2011 година, ќе бидат вклучени следните институции:

- Институт за јавно здравје на Република Македонија преку Секторот за контрола и превенција на заразни болести со референтни лаборатории
- Центрите за јавно здравје,
- Институт за епидемиологија со медицинска биостатистика при Медицински факултет Скопје.

VII. ДОСТАВУВАЊЕ НА ГОДИШНИ ИЗВЕШТАИ И РОКОВИ

Координатор на активностите од Програмата во 2011 година, мониторинг и евалуација на постигнатите резултати на национално ниво ќе врши Секторот за контрола и превенција на заразни болести при ИЈЗ.

ЦЈЗ и ИЈЗ на РМ доставуваат квартални и годишни извештаи.

Центрите за јавно здравје, должни се да подготват и да испратат 4 тромесечни до ИЈЗ во рок од 15 дена по истекот на тромесечјето (до 15-ти тековниот месец за изминатиот тромесечен период).

Годишните извештаи, ЦЈЗ треба да ги достават до ИЈЗ до 15 јануари, 2012 година.

Институтот за јавно здравје подготвува и доставува збирни квартални извештаи до Министерството за здравство

ИЈЗ на РМ годишниот збирен извештај за состојбата со бруцелоза на територијата на целата држава со табеларен приказ и епидемиолошки коментар го доставува до 30.1.2012 година до Министерството за здравство, Државниот санитарен и здравствен инспекторат, Фондот за здравствено осигурување, Ветеринарната инспекција, Националниот соработник за бруцелоза и др.)

ИЈЗ доставува подготвува Предлог Програма за спречување и сузбивање на бруцелозата кај луѓето во Република Македонија во 2012 година, до Министерството за здравство најдоцна до 31 октомври, 2011 година.

VII. ПОТРЕБНИ ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА

За реализација на програмските активности за испитување на појавата, спречувањето и сузбивањето на бруцелозата кај луѓето за 2011 година, потребни се следните средства:

Број	Н а з и в	количина	Износ во денари	извршители
1.	Епидемиолошки надзор на терен и истражување	2000	3.000.000,00	ЦЈЗ;
2.	Епидемиолошка студија	1	200.000,00	Институт за епидемиологија при Медицински факултет Скопје
3.	Епидемиолошки анкети	2.000	800.000,00	ЦЈЗ;
4.	ВAB Test –	4.000	880.000,00	ЦЈЗ;
5.	Brucella capt.test	1500	1.140.000,00	ЦЈЗ;
6.	ЕЛИСА тест	400	400.000	ИЈЗ
7.	Семинари едукативни	10	120.000,00	ИЈЗ
8.	Изработка на брошури	8.000	480.000	ИЈЗ
9.	Предавања за експонирани работници	40	240000	ЦЈЗ
10.	Предавања во населби	100	500000	ЦЈЗ
11.	Стручно методолошка помош	20	240000	ИЈЗ
ВКУПНО:			8.000.000,00	

Вкупните средства за реализација на оваа програма ќе се обезбедат од Буџетот на Република Македонија за 2011 година во износ од 8.000.000,00 денари.

Исплатата на средствата по Програмата ќе се врши квартално од страна на Министерството за здравство, врз основа на доставените фактури и извештаи за реализација на активностите содржани во Програмата и согласно работниот план.

Фактурирањето ќе се врши по утврдени цени на Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија и усвоени програмски цени од страна на извршителите и нивните надлежни органи и одобрени од Министерот за здравство.

Надзор над спроведувањето на Програмата врши Министерството за здравство и по потреба поднесува Извештај до Владата на Република Македонија.

За реализација на програмските активности на регионално и локално ниво, надлежни се Центрите за јавно здравје.

ИЈЗ, најдоцна до 31.1.2012 година ќе достави до Министерството за здравство извештај за реализирани мерки и активности, предвидени со Програмата за испитување на појавата, спречувањето и сузбивањето на бруцелозата кај населението во Република Македонија за 2011 година.

Програмата ќе се реализира во рамки на обезбедените средства во Буџетот на Република Македонија за 2011 година во износ од 8.000.000,00 денари.

Оваа Програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-8062/1-2010
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

164.

Врз основа на член 32 став 4 точка 4 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија” бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА ПРЕВЕНТИВНИ МЕРКИ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА ТУБЕРКУЛОЗАТА КАЈ НАСЕЛЕНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

I. Вовед

Туберкулозата се уште претставува глобален медицински проблем пред се во неразвиените земји и земјите во развој. Денес, една третина од светската популација е инфицирана со туберкулозниот бацил. Кај 10% од инфицираните во текот на животот се развива болест. Според податоците на Светската здравствена организација, секоја година во светот се регистрираат над 8 милиони нови случаи на туберкулоза а умираат над 2 милиони. Појавата на резистентни форми на туберкулоза чиј број континуирано се зголемува, е една од причините која придонесува за големината на проблемот со туберкулозата. Денес во светот има приближно половина милион заболени од резистентни форми на туберкулоза. Епидемијата на ХИВ/СИДА во светот придонесе за значително зголемување на бројот на болни од туберкулоза. ХИВ инфекцијата е најмоќен познат фактор што овозможува прогресија на туберкулозната инфекција во болест.

II. Моментална состојба

Во 2009 година во Република Македонија регистрирани се 473 случаи на туберкулоза. Од регистрираните 349 случаи се со белодробна форма на туберкулоза, а 124 со вонбелодробна. Инциденцата изнесува 23,4/100 000 население и е незначително намалена во однос на 2008 година, кога изнесувала 23,8/100 000 население. Намален е и процентот на детска туберкулоза во вкупниот број на лекувани (6,4% во 2009 година). Бројот на умрени од туберкулоза во 2008 година изнесуваше 31 (1,4/100 000 население). Во 2009 година во Република Македонија лекувани се 10 случаи со мултирезистентна форма на туберкулоза.

Во последните години во Република Македонија бележиме подобрување на епидемиолошката состојба со туберкулозата. Но, лошата социјално економска состојба поради невработеноста, сиромаштијата, стигмата, големиот број на хронични незаразни болести се фактори кои придонесуваат проблемот со туберкулозата во Република Македонија и натаму да перзистира. Ова наметнува потреба од постојана активност од надлежните институции одговорни за контрола на болеста.

III. Мерки кои треба да се преземат за подобрување на состојбите

Со цел за што поуспешна контрола на туберкулозата во Република Македонија, намалување на ризикот од ширење на инфекцијата, особено онаа предизвикана од резистентни соеви на *Mycobacterium tuberculosis*, спречување на коинфекција меѓу туберкулозата со ХИВ инфекцијата, неопходно е да се преземат сите расположиви превентивни мерки кои придонесуваат за рано откривање и спречување на болеста. Сепак најдобра превентивна мерка е правилно и навремено лекување на секој болен од туберкулоза со што се прекинува ланецот на ширење на инфекцијата.

IV. Цели на Програмата

Целите на програмата се зацртани со секоја програмска активност.

- Активно пронаоѓање на случаи на туберкулоза кај ризични групи со селективна радиофотографија: цел на активноста е рано откривање на болни од туберкулоза кај лица кај кои постои поголема опасност за заболување од туберкулоза. Тоа се лица кои спаѓаат во т.н. ризични групи: затвореници, болни во психијатриски болници, привремено раселени лица, бездомници, популација со поголема стапка на заболување од туберкулоза во однос на националната (Роми), подрачја со поголема стапка на заболување од туберкулоза, зависници од опојни дроги и сл.

- Дообработка на сомнителни ртг наоди: цел на активноста е да прегледаните лица со радиофотографско снимање, со сомнителен наод за туберкулоза, дополнително се обработат.

- Активно откривање на болни од туберкулоза (контакти) цел е да се откријат болните од туберкулоза пред се меѓу лицата кои биле во непосреден контакт со болен од туберкулоза.

- Мониторинг-евалуација и стручно методолошка помош на здравствените установи кои спроведуваат превенција, дијагноза и лекување на болните од туберкулоза со цел да се подобри организацијата на работата, обемот и квалитетот на стручната работа, спроведување на превентивни мерки, водење на медицинската документација за случаите со туберкулоза и сл.

- Здравствено просветување за туберкулоза-со цел да се подигне нивото на информираност на болните од туберкулоза кои се лекуваат во Институтот или доаѓаат за амбулантски преглед.

- Едукација на здравствени работници со цел да се освежат знаењата да се презентираат новините и практично да се проверат знаењата во врска со БЦГ имунизацијата, лекувањето на латентната туберкулозна инфекција и превенцијата на туберкулозата.

- ДОТ активности има за цел непосредно да го контролира лекувањето на болните од туберкулоза со цел да се спречи прекин и несоработка на болниот во тек на лекувањето.

- Евалуација на успешноста на БЦГ вакцинацијата има за цел да утврди постоење на белег од вакцината како знак за успешно спроведена имунизација.

- Кампања за борба против туберкулоза има за цел да го подигне нивото на знаење за туберкулозата на општата популација.

- Лекување на болни со резистентни форми на туберкулоза има за цел да го спречи ширењето на резистентните форми на туберкулоза, чие лекување е долготрајно, скапо и честопати неуспешно.

- Обработка на податоци и надградба на софтверот има за цел да го поедностави целокупното водење на документацијата за болните од туберкулоза, што подразбира регистрација, следење, анализа на податоците и изготвување на извештаи со предлог мерки за надминување на слабости и недостатоци. Со Програмата за 2011 година треба да биде опфатена надградбата на софтверот за случаите со резистентни форми на туберкулоза како и евиденцијата на потрошувачката на лекови.

- Организирање и спроведување дескриптивни и аналитички епидемиолошки проучувања. Заради определување на дистрибуцијата на болести меѓу специфични популациони групи, утврдување на евентуалните разлики во дистрибуциите и идентификација на факторите кои се асоцирани со тие разлики, преку тестирање на специфични работни хипотези, а со цел за организирање на поефикасна примарна превенција на болеста (извршител-Институт по епидемиологија и биостатистика).

- Епидемиолошка цесе-контрол студија за заштитен ефект од БЦЖ вакцинација. Заради одредени резултати од поновата светска литература, кои укажуваат на ниска заштита постигата со БЦЖ вакцинација, неопходно е спроведување на епидемиолошка цесе-контрол студија за евалуација на нејзиниот заштитен ефект, заради евентуално менување на стратегијата на борбата против туберкулозата, каде што БЦЖ нема да го има централното место како досега, доколку се докаже дека се точни наводите за нејзината неефикасност (Извршител-Институт по епидемиологија и биостатистика).

V. Очекувани резултати (индикатори на успешност)

Активностите во Програмата за превентивни мерки за спречување на туберкулозата кај населението во Република Македонија за 2011 година се очекува да биде реализирана 100% во секоја од планираните активности. Индикатори за успешност се процентите на реализираните индикатори за секоја планирана активност посебно, следени на квартално и годишно ниво.

VI. Потребни финансиски средства (обем, цена и вкупни средства)

Извор на средства за реализирање на планираните активности во Програмата за превентивни мерки за спречување на туберкулоза кај населението во Република Македонија за 2011 година е Буџетот на Република Македонија (табела-1).

БУЏЕТ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА НА ПРЕВЕНТИВНИ МЕРКИ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА ТУБЕРКУЛОЗАТА КАЈ НАСЕЛЕНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 (табела-1)

број	Активност	извршители	индикатор	единечна цена	вкупен износ	фреквенција на изестување
1.1	Активно пронаоѓање на случаи со туберкулоза кај ризични групи со селективна радиофотографија	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	4000	300	1.200.000,00	квартално
1.2	Дообработка на сомнителни РТГ наоди	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	50	2948	147.400,00	квартално
2	Активно откривање на болни од tb-контакти	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза ЈЗУ Институт за белодробни заболувања кај децата-Козле Диспанзерите	1000	839	839.000,00	квартално
3	Мониторинг и евалуација	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	58	7134	413.772,00	квартално
4	Здравствено просветување за туберкулоза	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	250	330	82.500,00	квартално
5	Советување за ХИВ СИДА	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	200	400	80.000,00	квартално
6	Едукација на здравствени работници	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	2	50020	100.040,00	квартално
7	ДОТ Активности	Диспанзери	1100	250	275.000,00	квартално
8	Евалуација на успешност на БЦГ вакцинација	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза	5829	208	1.212.432,00	квартално
9	Кампања за борба против ТБ	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза			800.000,00	
10	Лекување на болни со резистентни форми на туберкулоза	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза			3.000.000,00	
11	Обработка на податоци, и надградба на софтвер за туберкулоза	ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза			1.699.856,00	
	вкупен износ на активности				9.850.000,00	
12	Институт за епидемиологија и био статистика				150.000,00	
	вкупно				10.000.000,00	

VII. Средства – донации од глобален фонд

Предвидени активности финансирани од програмата на Глобален фонд за борба против ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија за периодот Јануари 01 – Март 31, 2011 година (табела-2)

Проектот финансиран од Глобалниот фонд за борба против ХИВ/СИДА, туберкулоза и маларија (во понаатамошниот текст ГФАТМ) – компонента туберкулоза (Рунда 5) во 2011 година има предвидено активности само за периодот јануари 01–март 31, што претставува последен квартал од 5 годишното финансирање на програмата од страна на ГФАТМ.

Доколку биде одобрена апликацијата поднесена до ГФАТМ во Рунда 10, (Министерството за здравство како примарен примател на средствата се очекува да биде известено најдоцна до 20 декември 2010 година), предвидени се активности кои ќе започнат од 1 јули 2011 година и ќе бидат финансирани во континуитет до 30. јуни 2016 година.

За првиот квартал од 2011 година предвидени се следниве активности:

Табела-2

Реден бр.	Предвидени активности	Буџет (ГФАТМ – ТБ) денари	Имплементатор
1	Активно пронаоѓање на случаите на туберкулоза во Република Македонија	1.194.326.00	Институт за белодробни заболувања и ТБ, Македонски црвен крст
2	Подобрување на бактериолошката дијагностика во сс- случаи на туберкулоза	4.428.000.00	Институт за белодробни заболувања и ТБ, 17 диспанзери
3	Обезбедување на лабораториска опрема, реагенси и одржување	3.690.000.00	Министерство за здравство
4	Тестирање на сензитивност на лекови	976,000.00	Институт за белодробни заболувања и ТБ
5	ДОТ	1.830,000.00	Министерство за здравство
6	Обезбедување на лекови од прва линија за туберкулоза	700.000,00	Министерство за здравство
7	Тестирање на пациенти со ТБ за ХИВ	215.250,00	Институт за белодробни заболувања и ТБ
8	Социјална поддршка за економски загрозените пациенти	6.920.000,00	Министерство за здравство
9	Тренинг на лекари од ПЗЗ, специјалисти, лабораториски техничари, медицински сестри, социјални работници	1.300.000.00	Институт за белодробни заболувања и ТБ
10	Национални координативни средби за ТБ	338.000.00	Министерство за здравство
11	Национална М&Е група	553.500,00	Министерство за здравство
12	М&Е на сите единици за контрола на ТБ	2.600.000,00	Институт за белодробни заболувања и ТБ
13	Координација и евалуација на сите единици за контрола на ТБ	16.763.424,00	Министерство за здравство
14	Едукации во локални заедници за ТБ	1.168.500,00	НВО Младински форум за соработка, НВО ХОПС, Управа за извршување санкции
15	Тренинг на пиар едукатори	1.291.500.00	НВО ХЕРА
16	Размена на експерти	3.844,000.00	Министерство
17	Партнерски состаноци	1.107,000.00	Министерство за здравство, Институт за белодробни заболувања и ТБ
18	Медиа кампања и ПР активности	2.767.500.00	Министерство за здравство
19	Операциони истражувања и КАП студија	1.545.000.00	Министерство за здравство и НВО ХОПС
	ВКУПНО	53.232.000.00	

VIII. Извршители на Програмата

Извршители на програмата се ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза-Скопје, ЈЗУ Институт за белодробни заболувања кај децата-Козле и Диспанзерите за белодробни заболувања и туберкулоза во Македонија и Институт по епидемиологија и биостатистика.

IX. Доставување на Годишни извештаи и рокови

Секој извршител, податоците за своите реализирани активности тековно ги доставува до Централната единица на Институтот каде се обработуваат и се изготвуваат квартални извештаи. Кварталните извештаи се доставуваат до Министерството за здравство - Сектор за превентивна здравствена заштита, најдоцна 15 дена по завршување на кварталот.

Врз основа на кварталните извештаи, ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза изготвува Годишен извештај кој се доставува до Министерството за здравство - Сектор за превентивна здравствена заштита во првата половина на декември во тековната година.

X. Следење на реализација на Програмата (мониторинг и евалуација)

Реализацијата на програмата се следи временски: квартално и годишно, преку зацртаните квантитативни цели. Централната единица на ЈЗУ Институт за белодробни заболувања и туберкулоза врши контрола на квалитетот на реализираните активности преку евалуација на доставените индивидуални информации од извршителите, врз основа на кои се изработуваат кварталните извештаи.

Ова програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8063/1
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрски**, с.р.

165.

Врз основа на член 32 став 1 точка 10 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗДРАВЈЕ ЗА СИТЕ ЗА 2011 ГОДИНА

1. ВОВЕД

Незаразните болести како “болести на современиот живот” во развиените земји, но и во земјите во развој, во текот на неколку изминати децении се водечка причина за морбидитет и морталитет на населението.

Причините за хроничните незаразни болести се комплексни и превенцијата мора да ги земе во предвид многуте фактори на ризик кои придонесуваат за нивното настанување.

Превенцијата на болестите на срцето и крвните садови, малигните неоплазми, дијабетот, болестите на дигестивниот систем, мускуло-скелетниот систем, респираторните болести итн, подразбира усвојување на здрави животни навики и утврдување и сузбивање на заедничките фактори на ризик, како што се пушењето, прекумерната телесна тежина, зголемиот крвен притисок, хиперлипидемијата, недоволната физичка активност, и други.

Хроничните состојби се одговорни за 59% од 56,5 милиони умирања годишно во светот и за 45,9% од глобалната оптовареност со болест. Една третина од глобалната вкупна смртност е резултат на кардиоваскуларните болести, но докажано е дека повеќе од 50% од смртноста и инвалидноста од болести на срцето и мозочен удар, кои заедно убиваат повеќе од 12 милиони луѓе секоја година, може да се намали со комбинирање на напорите да се намали дејството на главните ризик фактори како што се пушењето, високиот крвен притисок, високиот холестерол и здебеленоста.

Во Република Македонија над 80% од вкупната смртност отпаѓа на хроничните незаразни болести, од кои 57,9% се кардиоваскуларни болести, 19,3% малигни неоплазми, 3,7% ендокрини заболувања, 3,5% хронични респираторни болести, и други.

Со Програмата Здравје за сите за 2011 година, на сите граѓани им се дава можност да извршат бесплатен здравствен преглед, независно од нивниот статус на здравствено осигурување.

Активностите се предвидува да се спроведуваат во рурални подрачја за сите лица, со посебен акцент на постари лица кои ретко посетуваат лекар, но и останатите ризични групи на населението.

Со цел здравствената заштита да стане достапна за секој граѓанин во земјата, здравствените прегледи ќе се спроведуваат во рурални подрачја во кои нема здравствена установа. Здравствените прегледи ќе се одвиваат на места тешко проодни, критични населени места, во оддалечени планински села, во кои места во зимскиот период може многу тешко да се дојде до здравствена услуга.

Активностите ќе содржат:

- бесплатни лекарски прегледи,
- мерење крвен притисок,
- телесна тежина и висина,
- одредување на шеќер и маснотии во крвта,
- давање совети и општ статус, како и
- одредена терапија со цел лечење и превенција на болести или компликации.

Резултатите од извршените мерења на граѓаните ќе им се соопштуваат веднаш по мерењето.

При прегледите ќе се даваат совети за грижа за здравјето, начин на исхрана, превенција од температурни влијанија.

За местото, денот и времето на спроведување на прегледите, населението ќе се известува преку локалните медиуми и месните заедници.

2. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

На подрачјето на 15 здравствени домови идентификувани се 30 села кој што во зимскиот период најчесто се отсечени од магистралните и регионалните патишта поради снежни наеви, лавини, а во пролетниот период поради одрони и свлечишта.

3. ПЛАНИРАНИ АКТИВНОСТИ ЗА ЗДРАВЈЕ ЗА СИТЕ

Програмата Здравје за сите за 2011 год предвидува пристап со медицински тимови до дефинирани критични населени места со тежок пристап во зимскиот и раниот пролетен период.

Во 30 села опфатени се помеѓу 12.000 до 15.000 жители.

Планирани се 240 посети во овие села со здравствен тим лекар, сестра и возач, како и снабдување на пациентите со терапија за кој е овластен стручно да ги ординираат тимовите од здравствените установи на подрачјето.

Активностите ќе се спроведуваат во затворени простории привремено прилагодени за давање на здравствени услуги ,евентуално и во теренски амбулантски возила.

Динамиката ќе биде во период од 4 месеци почнувајќи од 1 јануари 2011 год. до 1 мај 2011 год., а по потреба и во текот на целата година, и тоа со посета на дефинирани критични села две пати месечно или вкупно 240 посети.

Активностите ќе се обезбедуваат со поддршка од Министерство за одбрана Генерал штабот на Армијата на Република Македонија со обезбедување на две возила кои ќе се придружат на медицинските тимови.

Како партнери по потреба се планира да се вклучат и подрачните единици на службата за заштита и спасување и единиците на Министерство за одбрана и Министерство за внатрешни работи, со нивно учество со специјални возила за терен.

4. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Целта на програмата е активен пристап до граѓаните од руралните средини, контрола на нивното здравје навремено и соодветно лекување и препораки за превенција на здравјето .

5. ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА „ЗДРАВЈЕ ЗА СИТЕ 2011 “

Ред бр.	Активност	Единица/вредност	Извршители	Износ во денари
1	Надоместок за ангажирање на тимовите кои ќе одат на терен	240 тимови по 3.200,00 (по еден тим лекар сестра возач)	Здравствени установи (Здравствени Домови и Општите Болници)	768.000,00
2	Обработка на податоци од мерењата при здравствениот преглед		Институтот за јавно здравје на Република Македонија	120.000,00
3	За Гориво		Здравствени установи (Здравствени Домови и Општите Болници)	720.000,00
4	За лекови и потрошен медицински материјал		Институтот за јавно здравје	1.392.000,00
	ВКУПНО			3.000.000,00

А. Средствата наменети од активностите Здравје за сите од точка 1 ,3 и ќе се доставуваат до Здравствени Установи извршители на активностите.

Б. Средствата наменети од активностите Здравје за сите од точка 2 ќе се достават до Институт за јавно здравје на РМ по завршување на активностите од Програмата и по доставен извештај со резултати од активностите.

Програмата Здравје за сите ќе се реализира во рамките на обезбедени средства во Буџетот на Република Македонија за 2011 година, во износ на 3.000.000,00 денари.

Средствата од Програмата ќе се реализираат од страна на Министерството за здравство врз основа на доставени фактури и извештај за спроведени активности, од страна на извршителите на програмата.

6. ИЗВРШИТЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Извршители на програмата се здравствени установи (здравствен дом и болница, во зависност од расположливи здравствени тимови).

7. ДОСТАВУВАЊЕ НА ИЗВЕШТАЈ

Извештаите од страна на извршителите ќе се доставуваат месечно, а Институт за јавно здравје на РМ по завршување на активностите од програмата.

8. ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ

- Број на рурални подрачја опфатени со Програмата
- Број на лица на кои им е дадена здравствена услуга во критичните подрачја предвидени со Програмата.

9. СЛЕДЕЊЕ НА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА

Следењето и реализацијата на програмата ќе се врши од страна на Институт за јавно здравје и Министерство за здравство.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8064/1-2010
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

166.

Врз основа на член 32 став 4 точка 2 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија” бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 05/07, 77/08, 67/09 и 88/10), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.1.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА ЗАДОЛЖИТЕЛНА ИМУНИЗАЦИЈА НА НАСЕ- ЛЕНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

I. Вовед

Со воведувањето на вакцинацијата како мерка за заштита на населението од заразни болести постигнати се најдобрите резултати во историјата на медицината. Бројни заразни болести се искоренети во светски рамки, голем број од нив се елиминирани, а голем број на заразни болести се ставени под контрола, при што само во одредени реони во светот се регистрираат поединечни случаи.

Во Република Македонија, со активна имунизација се започнува кон средината на минатиот век и со текот на времето бројот на болестите кои се превенираат со вакцинација се повеќе се зголемува. Опфатот со вакцинација перманентно се подобрува, со што нашата држава се вбројува меѓу државите кои имаат висок опфат со имунизација.

Резултатите добиени после спроведената имунизација (ерадикација на детска парализа и големи сипаници, елиминација на дифтерија, неонатален тетанус итн.), даваат поттик за понатамошно подобрување и поефикасно спроведување на оваа мерка во здравствениот систем на Република Македонија.

Задолжителната имунопрофилактика и хемиофилактика во републиката се спроведува согласно законската и подзаконската регулатива од оваа област, односно согласно Законот за заштита на населението од заразни болести (Сл. Весник на РМ 66/2004) и Законот за изменување и дополнување на законот за заштита на население од заразни болести (Сл. Весник на РМ 99/2009 и Сл. Весник на РМ 139/2008) и Правилникот за имунопрофилактика, хемиопрофилактика, лицата кои подлежат на овие мерки, начинот на изведување и водење на евиденција и документација (Сл. Весник на РМ 65/2010), врз база на кои се изработува и оваа Програма, која секоја година се донесува од страна на Владата на Република Македонија, на предлог на Министерството за здравство.

II. Моментална состојба

Спроведувањето на задолжителната имунизација во Република Македонија со години и децении бележи исклучително висок опфат за повеќето вакцини, согласно препораките на Светската здравствена организација (СЗО) и други референтни меѓународни институции за остварување на опфат $\geq 95\%$, со ретки - одвреме навреме и само за одредени вакцини – падови на опфатот кај примарната вакцинација или ревакцинација под 95%, а уште поретко, инцидентно под 90%.

Во текот на 2009 година, примарната вакцинација против повеќето заболувања за кои се спроведува задолжителна имунизација, бележи опфат од над 95%, и тоа:

- за детска парализа, опфатот со три дози ОПВ вакцина е 96,4% и е повисок од опфатот со оваа вакцина во 2008 година, кој исто така беше над препорачаниот (95,6%), како и од просечниот опфат со истата вакцина за петгодишниот период 2004-2008 година (95,1%). Најнизок опфат за примовакцинација со ОПВ во овој период е забележан во 2006 година и изнесува 92%.

- за дифтерија, тетанус и голема кашлица, опфатот со три дози ДиТеПер вакцина изнесува 95,9% и е повисок за 1% од просечно остварениот опфат во петгодишниот период 2004-2008, како и од опфатот со оваа вакцина во 2008 (95,3%). Најнизок опфат за примовакцинација со ДиТеПер вакцина во петте последни години е забележан во 2006 година и изнесува 92,8%.

- за мали сипаници, рубеола и заразни заушки, опфатот со една доза МРП вакцината (95,8%) е над препорачаниот минимум, но понизок во однос на просекот 2004-2008 (96,1%), како и во однос на 2008 година кога изнесуваше 97,8%. Во петгодишниот период, единствено во 2006 година опфатот со МРП примовакцинација е под препорачаниот минимум и изнесува 93,9%.

Опфат под 95% за примарна вакцинација во 2009 година е остварен при вакцинација против:

- хепатитис Б, со вакцина против хепатитис Б, при што опфатот изнесува 94,5%. Имунизацијата против хепатитис Б е воведена на крај на 2004 година, а просекот за периодот (2005-2008) е незначително помал од опфатот со оваа вакцина за 2009 година и препорачаните 95% и изнесува 94,2%. Најнизок опфат е забележан во првата година од спроведувањето (2005) и изнесува 90,8%.

- заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип Б, со ХиБ вакцина, кога се бележи низок опфат од 81,5%. Треба да се има во предвид дека оваа вакцина како задолжителна – со давање на три дози ХиБ вакцина, во земјата е воведена во септември 2008 година.

- инфекции предизвикани од хуман папилома вирус, со ХПВ вакцина, кога всушност и не може да се зборува за опфат, бидејќи со задолжителна вакцинација со 3 дози на ХПВ вакцина се отпочна во ноември месец, 2009 година.

Опфатот на извршената ревакцинација, единствено за МРП ревакцината го надмина препорачаниот минимум од 95%, при што опфатот од 96,6% во 2009 е највисок во однос на претходните пет години, но само два пати во овој период – во 2004 и 2008 бил сосема незначително под препорачаниот (94,8% и 94,7%).

Опфатот за сите други ревакцинации со пооделни вакцини во 2009 е под препорачаните 95%, но над 90% (со исклучок на ревакцинацијата против рубеола):

- за ДиТеПер I ревакцина, опфатот од 94,8% е понизок од просечниот опфат (96%) во периодот 2004-2008 и е најнизок во последните 5 години, но само за 0,2% под 95%.

- ДиТеПер II ревакцинација бележи исто така најнизок опфат во последното петгодишје (91,6%), како и опфат понизок од просечниот петгодишен (93,9%).

- ДиТе ревакцинацијата - опфатот во 2009 година (93,4%) е понизок од просечниот остварен опфат за периодот 2004 - 2008 кој изнесува 94,9%. Најнизок опфат во 5-годишниот период е забележан во 2008 (92,2%).

- Те ревакцинацијата бележи опфат од 93,8%, кој е понизок и од претходната 2008 година (97,5%) и од просечниот опфат за 2004-2008 година (95,3%).

- за ОПВ ревакцинацијата, опфатот во 2009 година (92,8%) е понизок од просечниот опфат за 2004-2008 година (95,9%).

- за Рубеола II ревакцинација, опфатот од 88,6% во 2009 е значително понизок од просекот на остварениот опфат во петгодишниот период 2004-2008 (96%), и е единствен опфат под 90% во 2009 година на национално ниво, како и години и децении наназад.

III. Мерки кои треба да се преземат за подобрување на состојбите

Иако во Република Македонија, опфатот на национално ниво, со повеќето вакцини против одредени заразни заболувања за кои вакцинацијата е задолжителна согласно законската регулатива, е добар и со години се движи околу 95% и повеќе, во 2009 година се забележува блага тенденција на опаѓање на опфатот како кај примарната вакцинација, така и кај ревакцинацијата со одредени вакцини. Во однос на просечниот опфат во последните пет години, во 2009 се намалува опфатот кај сите ревакцинации со ДиТеПер, ДиТе и Те вакцина, кај трите ревакцинации со ОПВ вакцина, кај ревакцинацијата против рубеола, како и кај МРП ревакцинацијата.

Исто така, во последно време загрижува зачестена појава на значително понизок опфат со одредени вакцини на одредени територии, на субнационално ниво.

Од тие причини се наметнува потреба за превземање на мерки и активности насочени кон подобрување на состојбата со задолжителната вакцинација во Р. Македонија:

- Континуирано одржување на опфат над 95% со вакцинација и ревакцинација, на ниво на микро и макро реони во целата држава

- Континуиран надзор и контрола над спроведувањето на имунизацијата од страна на надлежните институции (ЦЈЗ/ОЕ, ИЈЗ, ДСЗИ)

- Континуирано и навремено снабдување со соодветни, квалитетни вакцини, согласно препораките на СЗО

- Строго придржување на кон принципите на одржување и контрола на студениот синџир на сите нивоа – при набавката, транспортот, ракување и чување на вакцините

- Потребно е да се направат напори за воведување на поливалентни вакцини, со што ќе се намали бројот на посетите кај доктор, ќе се поедностави давањето на вакцините и ќе се зголеми опфатот

- Обединување на системот за планирање и изведување, евидентирање и надзор над имунизацијата

- Кадровска консолидација (екипирање) на осипаните превентивните тимови кои спроведуваат вакцинација, со итно вработување на доктори и медицински сестри, како и подобрување на инфраструктурата и логистичката поддршка.

IV. Цели на програмата

Основна цел на Програмата е постигнување на опфат над 95% на национално, регионално и локално ниво, со сите вакцини согласно Календарот за имунизација во 2011.

Оваа цел ќе се постигне преку ажурно спроведување на задолжителната континуирана вакцинација, како и дополнителни активности за зголемување на опфатот (национални, субнационални денови на имунизација, Европска недела на имунизација и др.).

Дополнително, цел на Програмата е и постигнување на што поголем опфат на вулнерабилните групи во руралните средини, ромската популација и лицата кои често го менуваат своето место на живеење и престојување (мобилни групи), преку активности за изнаоѓање на неевидентирани, невакцинирани и некомплетно вакцинирани лица и нивна вакцинација (теренски активности за прочешлување на теренот, повикување, вакцинација од врата на врата и др.).

V. Мерки и активности, очекувани резултати (индикатори на успешност)

Активностите за спроведување на имунопрофилактика и хемиофилактика предвидени во Програмата за имунопрофилактика и хемиопрофилактика против одредени заразни болести на населението во Република Македонија во 2011 година (во понатамошниот текст: Програма), ќе се спроведуваат во согласност со промените содржани во новиот Правилник за имунопрофилактика, хемиопрофилактика, лицата кои подлежат на овие мерки, начинот на изведување и водење на евиденција и документација, кој излезе во „Службен весник на РМ“ бр. 65, во мај 2010 година (во понатамошниот текст: Правилник).

III. АКТИВНОСТИ И ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ СО ИМУНИЗАЦИЈА ПРОТИВ ОДРЕДЕНИ ЗАРАЗНИ БОЛЕСТИ

Имунизацијата против одредени заразни болести се спроведува како:

V.1.Задолжителна активна имунизација на лица на одредена возраст, која се спроведува континуирано, во текот на целата година против: акутен вирусен хепатит Б (Hepatitis B), туберкулоза (Tuberculosis), заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип Б (Hib), дифтерија (Diphtheria), тетанус (Tetanus), голема кашлица (Pertussis), детска парализа (Poliomyelitis acuta), мали сипаници (Morbilli), заразни заушки (Parotitis epidemica), црвенка (Rubeola) и инфекции предизвикани од хуман папилома вируси (HPV) за сите лица на одредена возраст.

V.1.1 Имунизација против акутен вирусен хепатитис Б

Задолжителна активна имунизација против хепатитис Б се врши со давање на три дози вакцина против хепатитис Б (НВ вакцина).

А) Вакцинација се врши:

- На сите новородени деца во 2011 година, на возраст определена со Календарот за имунизација за 2011.

- На сите деца до 6-годишна возраст, односно до отпочнување на основното образование (I одделение), кои до таа возраст не биле вакцинирани, а не ја прележале болеста.

Имунизацијата се врши со давање на вакцина против хепатитис Б произведена по пат на генетски инженеринг, која се аплицира длабоко интрамускулно во делтоидниот мускул.

V.1.2 Имунизација против туберкулоза

Задолжителна активна имунизација против туберкулоза се врши со давање на една доза вакцина против туберкулоза (BCG вакцина) како примовакцинација и една доза BCG вакцина со цел ревакцинација.

А) Вакцинација се врши:

- На сите новородени деца, без туберкулинско тестирање до крајот на првата година од животот, односно до навршување на 12 месеци.

- На сите деца со навршена една година од животот до навршена седумгодишна возраст (II одделение од основното училиште) кои претходно не биле вакцинирани, со претходно туберкулинско тестирање, ако туберкулинскиот тест им е негативен.

Б) Ревакцинација се врши:

- На сите деца на седумгодишна возраст, односно во II одделение на основното училиште, со претходно туберкулинско тестирање.

Имунизацијата против туберкулоза се спроведува со давање на жива вакцина добиена од Bacillus Calmette – Guerin, која се аплицира интрадермално, во пределот на делтоидниот мускул на левото рамо.

V.1.3 Имунизација против заболувања причинети од хемофилус инфлуенца тип Б

Задолжителна активна имунизација против заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип Б се врши со давање на три дози на вакцина против заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип Б (Hib вакцина) како примовакцинација и една доза Hib вакцина со цел ревакцинација.

А) Вакцинација се врши:

- На сите деца родени од 1.11.2010 до 31.10.2011, на возраст определена со Календарот за имунизација во 2011.

- На сите деца до навршени 24 месеци од животот (навршени 2 години) кои претходно не биле вакцинирани, со давање на две, односно една доза Hib вакцина, согласно возраста определена со Правилникот.

Б) Ревакцинација се врши:

- На сите деца на возраст од 18 месеци, а најдоцна до навршени 24 месеци од животот.

Ревакцинација не се врши кај децата кои биле вакцинирани по навршување на 12 месеци од животот.

Имунизацијата против заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип Б се спроведува со давање на коњугирана, мртва (инактивирана) вакцина, која се аплицира интрамускулно во предно-надворешниот дел на натколеницата, а кај поголеми дечиња може и во делтоидниот мускул.

V.1.4 Имунизација против дифтерија, тетанус и голема кашлица

Задолжителна активна имунизација против дифтерија, тетанус и голема кашлица се врши со давање на:

- три дози комбинирана вакцина против дифтерија, тетанус и голема кашлица (DTP вакцина) како примовакцинација и две дози DTP вакцина, како I и II ревакцинација

- две дози комбинирана вакцина против дифтерија и тетанус (DT или dT вакцина – за возрасни (про адултис), како III и IV ревакцинација

- една доза вакцина против тетанус (TT) или вакцина против дифтерија и тетанус – про адултис (dT вакцина), како V ревакцинација.

А) Вакцинација против дифтерија, тетанус и голема кашлица се врши:

- На сите деца родени од 1.11.2010 до 31.10.2011, на возраст определена со Календарот за имунизација во 2011.

- На сите деца најдоцна до навршени 5 години од животот, кои до таа возраст не биле уредно вакцинирани, а не прележале голема кашлица.

Децата со навршени 2 месеци од животот до навршување на 5 години, кај кои ќе се утврди постоење на контраиндикација за примена на целуларна вакцина против дифтерија, тетанус и голема кашлица (DTwP вакцина) заради тешка поствакцинална компликација на претходната доза DTwP вакцина, ќе се вакцинираат понатаму со вакцина која не содржи пертусис компонента, односно вакцина против дифтерија и тетанус (DT вакцина) или пак со комбинирана вакцина против дифтерија, тетанус со ацелуларна пертусис компонента (DTaP вакцина), согласно заклучокот и издадената документација од страна на на Стручниот тим за утврдување на трајни контраиндикации и поствакцинални компликации при ЈЗУ Универзитетска Клиника за детски болести – Скопје (во понатамошниот текст: Стручен тим).

- Вакцинација против дифтерија, тетанус и голема кашлица се спроведува и кај деца од навршени 5 до навршени 14 години од животот, ако дотогаш не биле вакцинирани или ако нема докази дека се вакцинирани против овие болести, со давање на три дози комбинирана вакцина (DT, DTaP или dT вакцина), на растојание утврдено согласно Правилникот.

Б) Ревакцинација против дифтерија, тетанус и голема кашлица се врши:

- На сите деца комплетно вакцинирани против дифтерија, тетанус и голема кашлица во 2010 година, на возраст определена со Календарот за имунизација во 2011.

- На сите деца до навршување на 5 години од животот, ако од комплетирањето на вакцинацијата поминала една година.

- На сите деца на 4-годишна возраст, најдоцна до навршување на 5 години, кои претходно биле вакцинирани и ревакцинирани според Календарот за имунизација.

А) Вакцинација против дифтерија и тетанус се врши:

- На сите деца до навршени 5 години од животот кои не се вакцинирани, а ја прележале големата кашлица.

- На сите деца од навршени 2 месеци до навршени 5 години од животот, кај кои Стручниот тим ќе утврди постоење на трајна контраиндикација за примена на DTP вакцина (целуларна или ацелуларна) поради посебна контраиндикација за вакцинација против голема кашлица.

Вакцинацијата во овој случај се спроведува со давање на комбинирана вакцина против дифтерија и тетанус (DT вакцина), на начин како со DTP вакцина.

- На сите деца родени од 1997 година наваму, ако не биле уредно вакцинирани против дифтерија и тетанус.

Б) Ревакцинација против дифтерија и тетанус:

- На сите деца на 7-годишна возраст, односно во II одделение на основното училиште, кои претходно се уредно вакцинирани и ревакцинирани против дифтерија и тетанус, според Календарот за имунизација.

- на сите деца на 14-годишна возраст, односно во завршното одделение на основното училиште кои претходно се уредно вакцинирани и ревакцинирани против дифтерија и тетанус, според Календарот за имунизација.

- На сите деца до 14-годишна возраст, вакцинирани против дифтерија и тетанус прв пат во 2010 година, ако од вакцинацијата поминала една година.

Имунизацијата на деца постари од 7-годишна возраст се врши со посебна вакцина против дифтерија и тетанус за возрасни (dT вакцина – pro adultus).

А) Вакцинација против тетанус се врши:

- На сите лица од навршена 14-годишна возраст до навршена 18-годишна возраст, ако дотогаш не биле вакцинирани против тетанус.

Б) Ревакцинација против тетанус се врши:

- На сите лица на 18-годишна возраст, односно во завршната година на средното образование, ако дотогаш биле уредно вакцинирани и ревакцинирани против тетанус, согласно Календарот за имунизација.

- На сите лица од 14-годишна возраст до 18-годишна возраст, кои во 2010 година прв пат биле вакцинирани против тетанус, ако од вакцинирањето поминала една година.

Имунизацијата против дифтерија, тетанус и голема кашлица се спроведува со давање на DTP, DT, dT и TT – вакцини, кои се аплицираат интрамускулно, во делтоидниот мускул.

V.1.5 Имунизација против детска парализа

Задолжителна активна имунизација против детска парализа се врши со давање три дози на вакцина против детска парализа како примовакцинација и три дози вакцина со цел ревакцинација. Вакцинацијата против детска парализа се спроведува со жива, тритипна орална полио вакцина (OPV вакцина) и/или мртва, тритипна инактивирана полио вакцина (IPV вакцина).

А) Вакцинација се врши:

- На сите деца родени од 1.11.2010 до 31.10.2011, на возраст определена со Календарот за имунизација во 2011.

- На сите деца родени 1997 година наваму до 31.10.2010 година, кои порано не биле вакцинирани против детска парализа.

Б) Ревакцинација се врши:

- На сите деца комплетно вакцинирани против детска парализа во 2010 година, ако од потполната вакцинација поминала една година.

- На сите деца на 7-годишна возраст, односно во II одделение од основното образование, кои претходно биле вакцинирани и ревакцинирани според Календарот за имунизација.

- На сите деца на 14-годишна возраст, односно во завршното одделение на основното училиште, кои претходно биле вакцинирани и ревакцинирани според Календарот за имунизација.

Имунизацијата против детска парализа со OPV вакцина се спроведува со капнување на две капки вакцина во уста, додека апликацијата на IPV е интрамускулна, во делтоидниот мускул.

V.1.6 Имунизација против мали сипаници, заушки и црвенка - рубеола

Задолжителна активна имунизација против мали сипаници, заушки и црвенка - рубеола се врши со давање на една доза вакцина против мали сипаници, заушки и црвенка – рубеола (MRP вакцина), како и една доза MRP вакцина со цел ревакцинација. Согласно Правилникот и Календарот за имунизација, II ревакцина против рубеола – црвенка се врши со моновалентна вакцина против рубеола (R вакцина), само кај девојчиња.

А) Вакцинација се врши:

- На сите деца со навршени 12 месеци од животот, најдоцна до навршени 15 месеци. Децата, кои по епидемиолошки индикации биле вакцинирани против мали сипаници на возраст од 6 до 12 месеци од животот, повторно мора да се вакцинираат од 15 до 24-месечна возраст.

- На сите деца после навршување на 15 месеци до 14-годишна возраст, кои претходно не биле вакцинирани со MRP вакцина.

Б) Ревакцинација се врши:

- На сите деца на 6-годишна возраст, односно во I одделение од основното образование, на почетокот на учебната година, а најдоцна до крајот на месец октомври со MRP вакцина.

- На сите деца после 6-тата година од животот до навршување на 14-годишна возраст, ако дотогаш не биле ревакцинирани со MRP вакцина.

Б) Ревакцинација против рубеола се врши:

- На сите деца од женски пол, во завршното одделение на основното училиште, а најдоцна на 14-годишна возраст, со една доза моновалентна вакцина против рубеола (R вакцина), како II ревакцинација.

Имунизацијата против против мали сипаници, заушки и црвенка – рубеола се спроведува со давање на жива, комбинирана MRP вакцина и R вакцина. И двете вакцини се аплицираат длабоко субкутано или интра-мускулно, во пределот на делтоидниот мускул.

V.1.7 Имунизација против инфекции од хуман папилома вируси - ХПВ

Задолжителната активна имунизација против инфекции причинети од хуман папилома вируси (ХПВ) се врши со давање на три дози на вакцина против хуман папилома вируси (ХПВ вакцина).

А) Вакцинација се врши:

- На сите женски деца на 12 годишна возраст, односно на сите девојчиња во VI (шесто) одделение од основното образование, на растојанија согласно Календарот за имунизација во 2011.

- На сите женски деца најдоцна до 14 годишна возраст, кои претходно не биле вакцинирани со оваа вакцина, согласно Правилникот.

Имунизацијата против против инфекции предизвикани од хуман папилома вируси се спроведува со давање на ХПВ вакцина произведена со рекомбинантна технологија, која се аплицира интрамускулно, во пределот на надлактицата.

Задолжителната активна имунизација против определени заразни болести на лица на одредена возраст, согласно оваа Програма се спроведува согласно Календарот за имунизација во 2011 година, даден во продолжение на текстот:

КАЛЕНДАР ЗА ИМУНИЗАЦИЈА ВО 2011

Возраст на лица што подлежат на задолжителна имунизација	Болест против која се врши имунизација	Вакцинација Ревакцинација
до 24 ч од раѓање, 1 и 6 месеци	Хепатитис Б (3 дози)	вакцинирање
до 12 месеци	Туберкулоза (без тестирање) (1 доза)	вакцинирање
2, 3 и 5 месеци	Инфекции со хемофилус инфлуенца тип Б (Hib) (3 дози) Дифтерија, тетанус, голема кашлица (3 дози)	вакцинирање вакцинирање
2, 3 ипол и 5 месеци	Детска парализа (3 дози тритипна орална вакцина)	вакцинирање
12 месеци	Мали сипаници, рубеола, заразни заушки (1 доза)	вакцинирање
18 месеци	Инфекции со хемофилус инфлуенца тип Б (Hib) (1 доза) Дифтерија, тетанус, голема кашлица (1 доза) Детска парализа (1 доза)	I ревакцинирање I ревакцинирање I ревакцинирање
4 години	Дифтерија, тетанус, голема кашлица (1 доза)	II ревакцинирање
6 години (I одделение)	Мали сипаници, рубеола, заразни заушки (1 доза)	I ревакцинирање
7 години (II одделение)	Туберкулоза (со тестирање) (1 доза) Детска парализа (1 доза) Дифтерија, тетанус (1 доза)	I ревакцинирање II ревакцинирање III ревакцинирање
12 години, 2 и 6 месеци после првата доза (VI одделение)	Инфекции со хуман папилома вирус (HPV) (само девојчиња) (3 дози)	вакцинирање
14 години (завршна година на основното училиште)	Рубеола (само девојчиња) (1 доза) Детска парализа (1 доза) Дифтерија, тетанус (1 доза)	II ревакцинирање III ревакцинирање IV ревакцинирање
18 години (завршна година на средното образование)	Тетанус (1 доза)	V ревакцинирање

V.2. Задолжителна имунизација на лица експонирани на одредени заразни болести по епидемиолошки индикации, која се спроведува кај сите експонирани лица по епидемиолошки индикации, сè додека истите траат и тоа како: активна и пасивна имунизација против акутен вирусен хепатит Б (Hepatitis B), активна и пасивна имунизација против беснило (Lyssa), активна и пасивна имунизација против тетанус (Tetanus) кај повредени лица и активна имунизација против цревен тифус (Typhus abdominalis).

V.2.1. Активна имунизација против туберкулоза

На задолжителна имунизација против туберкулоза подлежат здравствени работници и друг помошен персонал, при вработување во здравствени установи во кои се врши дијагностика и лекување на болни од туберкулоза, ако туберкулинскиот тест им е негативен.

V.2.2. Активна имунизација против мали сипаници

Задолжителна имунизација против мали сипаници ако постојат епидемиолошки индикации се врши и кај деца на возраст од 6 до 12 месеци од животот, но тие повторно мора да се вакцинираат од 15 до 24-месечна возраст.

На задолжителна имунизација против мали сипаници подлежат и деца од навршени 15 месеци до 14 години од животот, кои се имунизирани против мали сипаници, ако за тоа постојат епидемиолошки индикации (заболување на вакцинирани, епидемија на мали сипаници кај деца од таа возраст), што ги утврдил надлежниот орган на државата и ако од претходната вакцинација против мали сипаници поминало повеќе од една година.

V.2.3. Активна и пасивна имунизација против акутен вирусен хепатитис Б

А) Активната имунизација против вирусен хепатитис Б се спроведува со давање на НВ вакцина, добиена по пат генетски инженеринг, кај:

1. Сите невакцинирани и непотполно вакцинирани лица вработени во здравствените установи, вклучувајќи ги и учениците и студентите во здравствено образовните струки (медицина, стоматологија, фармација) кои доаѓаат во непосреден контакт со инфективен материјал (крв или серум).

2. Хемофиличари.
3. Болни на хемодијализа.
4. Сексуални партнери на HBsAg позитивни лица.
5. Штитеници на установи за социјална заштита.
6. Лица кои инјектираат дроги.
7. Инсулин зависни болни од шеќерна болест.
8. Болни од хроничен хепатит Ц.
9. Лица со ХИВ/СИДА.

10. Лица со регистрирани сексуално преносливи инфекции (СПИ) и нивни сексуални партнери.

11. Лица кои имале инцидент со инфективен материјал (крв или серум).

За вакцинација на деца помлади од 10 години се дава педијатриска доза вакцина (0,5 ml), а за вакцинација на лица постари од 10 години се дава доза за возрасни (1ml) НВ вакцина.

За вакцинација на пациенти на дијализа се дава двојна доза за определена возраст.

Бројот на потребните дози вакцина против акутен вирусен хепатитис Б кај експонирани лица и растојанието меѓу нив, како и времето на давање се пропишани со Правилникот.

Ревакцинација се спроведува кај случаи на имунодефициенција и кај болните на дијализа, со една доза на НВ вакцина, 5 години после потполната вакцинација.

Б) Пасивна имунизација против вирусен хепатитис Б се спроведува со давање на хепатитис Б имуноглобулин (HBIG) на:

- невакцинираните и непотполно вакцинираните лица кои имале инцидент со инфективен материјал (крв или серум), и
- новородени деца на HBsAg позитивни мајки.

HBIG се аплицира интрамускулно, во количина која ја препорачува производителот, веднаш по инцидентот, односно по раѓањето, а најдоцна 12 часа од моментот на инцидентот, односно на раѓањето.

По исклучок, ако хепатитис Б имуноглобулинот (HBIG) кај новородени деца од HBsAg позитивни мајки не е даден во првите 12 часа, може да се даде најдоцна до 7 дена од раѓањето.

HBIG се дава истовремено со првата доза вакцина, на спротивниот екстремитет.

V.2.4. Активна и пасивна имунизација против беснило

А) Активната имунизација против беснило се спроведува со давање на современи инактивирани вакцини против беснило за хумана употреба, произведени на култура на клетки и препорачани од СЗО, со потенцијал од најмалку 2,5 I.E. по поединечна доза.

1. Предекспозициона вакцинација против беснило се спроведува кај лица кои непосредно професионално се изложени на инфекција со вирусот на беснило, согласно одредбите на Правилникот.

Предекспозициона вакцинација се спроведува со давање на три поединечни дози на вакцина против беснило интрамускулно, во пределот на делтоидниот мускул, наизменично на спротивната рака, по шема: 0, 7 и 21 ден.

2. Постекспозициона задолжителна имунизација против беснило се спроведува кај:

1. Лице кое го каснало или на друг начин повредило бесно или на беснило сомнително диво или домашно животно

2. Лице кое го каснало куче или мачка на непознат сопственик, што не можат да се подложат на десетодневен ветеринарен надзор

3. Лице кое го каснало куче или мачка, што во рок десет дена од денот на повредата на лицето ќе покажат знаци на беснило, ќе пцовисаат, ќе бидат убиени или ќе заскитаат, а беснилото на животното не може да се исклучи со лабораториски преглед

4. Лице кое можело да се зарази со вирусот на беснило преку слузница или оштетување на кожата.

Постекспозициона имунизација против беснило се спроведува веднаш после утврдувањето на индикациите, со давање на 5 поединечни дози на вакцина против беснило интрамускулно, во делтоидниот мускул (кај малите деца во предно-надворешниот дел на натколеницата), наизменично на спротивниот екстремитет, по шема: 0, 3, 7, 14 и 28 дена.

Б) Пасивната имунизација против беснило се спроведува истовремено со давањето на вакцината, во сите случаи, со примена на хуман антирабичен имуноглобулин (HRIG).

HRIG се дава еднократно, во дози од 20 I.E. на килограм телесна тежина. Се инфилтрира во самата рана и околу раната, а остатокот од потребната количина се дава интрамускулно, во глутеалната регија.

HRIG се аплицира во сите случаи, без разлика на времето поминато од експозицијата на вирусот на беснило.

Потребната количина на HRIG не смее да се надмине.

Во колку постекспозиционата имунизација е започната со давање само на вакцина, додатното давање на HRIG може да се примени најдоцна до осмиот ден од започнатата вакцинација.

Комплетно вакцинираните лица против беснило, после повторно утврдена индикација согласно Правилникот, се вакцинираат со давање на две поединечни дози на вакцина против беснило во делтоидниот мускул, по шема: 0 и 3 дена, без давање на HRIG.

Кај некомплетно вакцинираните лица, како и лицата кај кои не постои документација за вакцинација или кај кои постои докажана имunosупресија, после повторно утврдената индикација, се спроведува комплетна активна и пасивна имунизација согласно Правилникот.

Истовремено со имунизацијата против беснило се врши и имунизација и против тетанус, согласно Правилникот.

V.2.5. Активна и пасивна имунизација против тетанус кај повредени лица

Имунопрофилактика против тетанус кај повредени лица се спроведува со аплицирање на адсорбирана TT (тетанус токсид) вакцина или dT вакцина (активна имунизација), како и со давање на хуман антитетанусен имуноглобулин (HTIG) (пасивна имунизација), во дози и на начин кој зависи од претходниот имунолошки статус за тетанус, согласно критериумите пропишани со Правилникот.

Вакцината (TT или dT) и хуманиот антитетанусен имуноглобулин (HTIG) се даваат истовремено, интрамускулно, во различен екстремитет.

V.2.7. Активна имунизација против црвен тифус

На активна имунизација против црвен тифус по епидемиолошки индикации, подлежат:

1. Лица вработени на чистење на канализација и септички јами, и на отстранување на смет и други отпадни материи од населени места

2. Лица кои живеат во заедничко домаќинство со бацилоносител на црвен тифус.

3. Лица вработени на ексхумација на тела на умрени лица

4. Лица припадници на други целни групи, согласно Одлука на Комисијата за заразни болести при Министерството за здравство, на предлог на надлежната епидемиолошка служба, за одредена територија.

Вакцинацијата се спроведува со давање на една доза вакцина според препораките на производителот.

Ревакцинација на вакцинираните лица по епидемиолошки индикации се спроведува со давање на една доза вакцина, после три години од вакцинацијата и се повторува на секои три години, сè додека трае индикацијата.

V.3. Активна имунизација по клинички и епидемиолошки индикации, се спроведува против: грип (Influenzae), заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип "Б" (Hib), заболувања предизвикани од Streptococcus pneumoniae (пнеумокок), менингококен менингит (Meningitis meningococcal), голема кашлица (Pertusis).

Во оваа смисла, имунизација може да се спроведува и против други заразни болести и возрасни групи, врз основа на одлука на Министерот за здравство и годишната Програма за имунопрофилактика и хемиопрофилактика против определени заразни болести на населението во Република Македонија.

V.3.1. Активна имунизација против грип

Вакцинација против грип се спроведува со мртва, инактивирана вакцина против грип, произведена од цели вируси или која содржи делови од вирусот одговорни за имунитетот (SPLIT вакцина).

По клинички индикации, вакцинацијата се спроведува кај лица постари од 6 месеци кои имаат хронични заболувања на белите дробови и кардиоваскуларниот систем, метаболни пореметувања (вклучително и шеќерната болест), состојби на имунодефициенција, бубрежна дисфункција, хемоглобинопатија, имunosупресија и друго.

По епидемиолошки индикации вакцинација се спроведува кај:

1. Лица сместени во геронтолошки центри и кај лицата вработени во геронтолошките центри;
2. Млади и стари лица сместени во установи за социјална заштита и кај лицата вработени во тие установи;
3. Лица вработени во здравствени установи, кои даваат здравствени услуги и спроведуваат здравствена дејност, а особено вработените во одделенија со зголемен ризик, стационарни за хронично заболени лица и друго;
4. Лица вработени во јавни служби кои се посебно експонирани на инфекција, и
5. Лица на возраст над 65 години.

Кај деца кои прв пат се вакцинираат, вакцинацијата се врши со давање на две дози вакцина на растојание од 30 дена, а наредните години се дава само по една доза вакцина, согласно упатството на производителот.

Вакцината се дава интрамускулно или длабоко субкутано во делтоидната регија, согласно упатството на производителот.

V.3.2 Активна имунизација против заболувања предизвикани од хемофилус инфлуенца тип Б

Вакцинација против заболувања предизвикани со хемофилус инфлуенца тип Б се спроведува со Hib вакцина, според клиничките индикации, кај деца постари од 2 години без оглед на претходниот вакцинален статус, во случај на:

1. Трансплантација на органи и ткива;
2. Спленектомија и српеста анемија;
3. Хемиотерапија и терапија со зрачење кај малигни тумори;
4. Симптоматски и асимптоматски HIV инфекции;
5. Кај други, клинички утврдени состојби на имунодефициенција.

Бројот на потребните дози вакцина против хемофилус инфлуенца тип Б според клинички индикации, како и растојанието меѓу нив, пропишани се со одредбите на Правилникот.

Индикациите за спроведување на оваа вакцинација по клинички индикации, ја поставува доктор специјалист клиничар.

V.3.3 Активна имунизација против заболувања предизвикани со Streptococcus pneumoniae (пнеумокок)

Вакцинацијата против заболувања предизвикани со Streptococcus pneumoniae (пнеумокок) се врши со коњугирана или полисахаридна вакцина, во зависност од возраста, според клиничките индикации – кај лица во зголемен ризик од инвазивно пнеумококно заболување, односно лица со:

1. Анатомска или функционална аспленија;
2. Српеста анемија;

3. Хронично кардиоваскуларно и белодробно заболување;

4. Шекерна болест;
5. Хронично заболување на црниот дроб;
6. Хронично заболување на бубрезите;
7. Нефротски синдром;
8. Алкохоличари;
9. Симптоматска и асимптоматска HIV инфекција;
10. Трансплантација на органи и ткива;
11. Малигно заболување;
12. Ликворна фистула;
13. Клиничка историја на потврдена или суспектна пневмококна пневмонија;
14. Кои примаат имуносупресивна терапија, вклучувајќи системски кортикостероиди;
15. Постари од 65 години, сместени во колективни установи.

Децата под 2-годишна возраст се вакцинираат со коњугирана пневмококна вакцина, а деца постари од 2 години и возрасни се вакцинираат со полисахаридна вакцина.

Ревакцинацијата се спроведува со давање на една доза пневмококна вакцина 5 години после вакцинацијата.

Двете пневмококни вакцини (и коњугираната и полисахаридната) се даваат во дози од 0,5 ml, интрамускуларно или субкутано во делтоидната регија, согласно упатството на производителот.

V.3.4 Активна имунизација против менингококен менингит

Вакцинација против менингококен менингит по клинички индикации се спроведува со полисахаридна менингококна вакцина, и се дава кај деца постари од 2 години и кај возрасни. Само кај лица постари од 11 години со висок ризик од појава на ова заболување се користи коњугирана менингококна вакцина.

Клиничките индикациите за спроведување на вакцинација против менингококен менингит ги поставува доктор специјалист клиничар. Тие се:

1. Анатомска и функционална аспленија (спленектомија, српеста анемија), и
2. Имунодефициенција на комплемент (C5 – C9).

Вакцинација против менингококен менингит по епидемиолошки индикации се спроведува со коњугирана вакцина против менингококен менингит.

Индикацијата за спроведување на целна вакцинација, како и целните групи кои ќе подлежат на вакцинација против менингококен менингит по епидемиолошките индикации, на предлог на надлежната епидемиолошката служба за одредена територија, ја поставува Комисијата за заразни болести при Министерството за здравство.

Вакцинацијата против менингококен менингит со двата вида вакцина се спроведува со давање на една доза, веднаш по утврдувањето на индикацијата.

Лицата кои се професионално експонирани на причинители на менингококен менингит или со својата работа можат да го пренесат причинителот на други лица, се вакцинираат со една доза четиривалентна полисахаридна вакцина.

Ревакцинација се спроведува со давање на полисахаридна вакцина на растојание од 5 години после извршената вакцинација, во случај ако индикациите и понаму постојат. Ревакцинацијата со полисахаридна вакцина може да се спроведе и доколку лицето е претходно вакцинирано со коњугирана вакцина.

Вакцината против менингококниот менингит се аплицира во доза од 0,5 ml субкутано, во делтоидната регија.

V.3.5 Активна имунизација против голема кашлица

Вакцинацијата на децата од 2 месеци до 5 години живот, со ацелуларна вакцина против голема кашлица (DTaP) се спроведува врз основа на следниве клинички индикации:

1. Температура (ректална) 40°C и поголема од 40°C, во рок од 48 часа од претходната доза на DTwP вакцина, а која неможе да се доведе во врска со друга можна причина;

2. Упорно и континуирано плачење кое трае 3 и повеќе часа, а се јавува во рок од 48 часа од претходната доза на примена DTwP вакцина;

3. Колапс или слична состојба на шок (хипотонички – хипосензитивни епизоди). во рок од 48 часа од претходно примена доза на DTwP вакцина;

4. Конвулзии, било да се фебрилни или афебрилни кои се јавуваат до 3 дена од претходно примена доза DTwP вакцина.

Клиничките индикации за давање на DTaP вакцина ги утврдува Стручниот тим после разгледувањето на пријавата за поствакцинална компликација по имунизација на претходно дадена DTwP вакцина.

Вакцината DTaP се аплицира на начин кој е предвиден со упатството на производителот.

Вакцината DTaP е контраиндицирана кај еволутивни невролошки заболувања (неконтролирана епилепсија, инфантилни спазми, прогресивна енцефалопатија), како и за DTwP вакцина, се додека невролошкиот статус не се разјасни или стабилизира, за што одлучува Стручниот тим.

V.4 Активна имунизација на патници во меѓународен сообраќај ќе се спроведува согласно Меѓународниот Здравствен Правилник (IHR), против следните заразни болести: жолта треска (Febris flava), менингококен менингит (Meningitis meningococcica), црвен тифус (Typhus abdominalis), колера (Cholera), дифтерија (Diphtheria).

Активна имунизација на патници во меѓународниот сообраќај ќе се врши и против други заразни болести (акутен вирусен хепатит Б - Hepatitis B, беснило - Lyssa, тетанус - Tetanus, мали сипаници - Morbilli и друго).

Патниците во меѓународниот сообраќај подлежат на активна имунизација ако патуваат во ризични и ендемични зони или во земји кои бараат вакцинација против одредена заразна болест, и по епидемиолошки индикации, согласно Меѓународниот Здравствен Правилник.

V.4.1 Имунизација против жолта треска

Се спроведува со давање на една доза вакцина, најдоцна 10 дена пред патување во ендемското подрачје.

Повторна вакцинација против жолта треска се врши со давање на една доза вакцина после 10 години.

V.4.2 Имунизација против менингококен менингитис

Вакцинација против менингококен менингитис се врши најдоцна 10 дена пред патување во ризичното/ендемското подрачје, со соодветна вакцина.

Се аплицира соодветен број на дози, во зависност од видот на вакцината која ги содржи соевите, кои на тие територии предизвикуваат заболување.

V.4.3 Имунизација против колера

Вакцинација против колера се спроведува со орална вакцина против колера, најдоцна 14 дена пред патувањето. Се дава во две дози на растојание од една недела, а се очекува заштитата да се манифестира една недела после втората доза.

Повторна вакцинација против колера се врши со давање на една доза орална вакцина против колера, после 10 години.

V.4.4 Имунизација против други заразни болести

Вакцинација на патници во меѓународен сообраќај може да се врши по епидемиолошки индикации и против: црвен тифус, дифтерија, акутен вирусен хепатит Б, беснило, тетанус, мали сипаници и други заболувања.

Апликацијата на овие вакцини се врши согласно препораките на производителот на соодветната вакцина.

V.5 ХЕМИОПРОФИЛАКСА НА ОДРЕДЕНИ ЗАРАЗНИ БОЛЕСТИ

Хемиопрофилактика против одредени заразни болести се спроведува против: туберкулоза, маларија, менингококен менингит, скарлатина, како и против други заразни заболувања - по епидемиолошки индикации и по препорака на надлежната епидемиолошка служба на локално, регионално и национално ниво, за соодветната територија.

V.5.1 Хемиопротифлакса против туберкулоза

Хемиопротифлакса против туберкулоза се спроведува со соодветни дози на лекови против туберкулоза и времетраење, согласно меѓународни препораки:

1. Кај деца кои се во близок контакт со заболел од директно микроскопски потврдена туберкулоза, позитивна туберкулоза или тешки форми на белодробна туберкулоза

2. Кај HIV позитивни лица и други состојби на имуносупресија.

Одлуката за хемиопротифлакса против туберкулоза се донесува после направена консултација со лекар пнеумофтизиолог, интернист пулмолог и педијатар.

V.5.2 Хемиопротифлакса против маларија

Хемиопротифлаксата против маларија се спроведува кај лица пред одењето, за време на целиот период на престој и по враќањето од земјата, односно подрачјата каде постои ендемија на маларија.

Препораки за изборот на видот и дозирањето на лековите за хемиопротифлакса против маларија, во согласност со препораките на СЗО, на епидемиолошките служби на Центрите за јавно здравје и нивните организациони единици им доставува епидемиолошката служба на Институтот за јавно здравје на Република Македонија.

1. Хемиопротифлакса против менингококен менингит

Хемиопротифлакса против менингококен менингит се спроведува кај одредени целни групи по епидемиолошки индикации.

Индикациите, како и целните групи кои ќе подлежат на хемиопротифлакса против менингококен менингит по епидемиолошки индикации, на предлог на епидемиолошката служба на надлежниот ЦЈЗ/ОЕ за својата територија, ЦЈЗ Скопје и ИЈЗ за територијата на Република Македонија, ја поставува Комисијата за заразни болести при Министерството за здравство.

Изборот на видот на лековите, нивното дозирањето според возраста, начинот на апликација на лекот и времетраењето на хемиопротифлаксата против менингококен менингит се во согласност со пропишаните критериуми во Правилникот.

V.5.3 Хемиопротифлакса против скарлатина

Хемиопротифлакса против скарлатина се спроведува во времетраење од 10 дена и е задолжителна:

1. Кај деца, во семејства во кои некој член од семејството има анамнеза на ревматска треска, а кои живеат во лоши социјални услови.

2. При појава на скарлатина или стрептококен тонзилофарингит во колективи, по претходна консултација и препорака на епидемиолошката служба при надлежниот ЦЈЗ/ОЕ за своето подрачје и ЦЈЗ Скопје за град Скопје.

Хемиопротифлаксата се врши со давање на пеницилински препарат, а кај лица преосетливи на пеницилин се дава еритромицин.

V.5.4 Хемиопротифлакса против други заразни заболувања

Хемиопротифлакса по епидемиолошки индикации, може да се спроведува и против други заразни заболувања, кај лица изложени на тие заразни заболувања, а врз основ на препораките на епидемиолошката служба на надлежниот ЦЈЗ/ОЕ за своето подрачје, ЦЈЗ Скопје за град Скопје и ИЈЗ за територијата на Република Македонија.

V.6 ИМУНИЗАЦИЈА И ХЕМИОПРОТИФЛАКСА ПРОТИВ ЗАРАЗНИ БОЛЕСТИ ВО ПОСЕБНИ УЛОВИ И ПРИ ВОНРЕДНИ СОСТОЈБИ

Имунопротифлакса и хемиопротифлакса на населението може да се спроведува и за други заразни болести и тоа во случај на вонредни состојби, како што се природни и други несреќи, изложеност или сомнение на изложеност на заразни болести, тероризам со биолошки агенци и друго.

Имунопротифлакса и хемиопротифлакса во вакви случаи, на предлог на Комисијата за заразни болести при Министерството за здравство, одредува Министерот за здравство.

За имунопротифлакса и хемиопротифлакса во случаи наведени во претходниот став се применуваат само средства кои ги задоволуваат условите утврдени со прописите за производство и промет на лекови и имунобиолошки препарати, кои се одобрени за употреба согласно со прописите за пуштање на лекови во промет во Република Македонија и кои одговараат на барањата на СЗО.

V.7. Кампања за промоција на ХПВ вакцинација

Хпв вакцинацијата е воведена како задолжителна во редовниот календар за имунизација во октомври 2009 година за девојчиња на 12 годична возраст. сепак опфатот за вакцинација на девојчињата е околу 50% , поради фактот дека се работи за нова вакцина и родителите не се доволно убедени во бенефитите од истата и безбедноста по здравјето на децата. За таа цел ќе се организира кампања за подигање на свеста на родителите и девојките за потребата од вакцинација. Се планира медиумска промоција во електронски и печатени медиуми, подготовка и печатење на брошури , постери, одржување на семинари, работилници за здравствени работници, предавања за родители и други активности.

VI. ИНДИКАТОРИ

За оценување на успешноста на предвидените активности со Програмата, ќе користат следните индикатори на успешност:

- Опфат над 95% од подлежащата популација за сите видови задолжителни вакцини;

- Извештаите за спроведената имунизација кои ги изготвуваат превентивните тимови за имунизација и ги доставуваат до епидемиолошките служби до ЦЈЗ/ОЕ и ЦЈЗ Скопје, квартално;

- Извештаите за спроведената имунизација на подрачјето на ЦЈЗ/ОЕ и ЦЈЗ Скопје до ИЈЗ на РМ, кои истотака се доставуваат тромесечно;

- Годишен извештај за спроведената имунизација во Р. Македонија, изготвен од ИЈЗ, со опфат по видови вакцини и територијална распределба (ЦЈЗ/ОЕ);

- Теренските посети и увиди во вакциналните пунктови во републиката со цел надзор и контрола на спроведувањето на имунизацијата, од сите аспекти.

VII. ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

За реализација на мерките и активностите предвидени со Програмата за задолжителна имунизација на населението за 2011 година во табела VI-1 и табела VI-2 прикажани се потребните количини на вакцини и имуноглобулини за вакцинација на населението. Во количините земен е во предвид и неопходниот растур од 25% на вакцини кај десетдозните флакони, како и минимално потребни резерви од вакцини за околу 6 месеци. Во рамки на програмата предвидени се и финансиски средства за кампања за промоција на задолжителна ХПВ вакцинација кај девојчиња, со цел зголемување на опфатот со вакцинација и заштита на здравјето на девојчињата од појава на карцином на грлото на матката.

VII-1 ВАКЦИНИ ЗА КОНТИНУИРАНА ИМУНИЗАЦИЈА

	Вид на вакцина	Број на дози	Единечна цена	Вкупна вредност
1.	DTvax	20.000	14,00	280.000,00
2.	DT pro adultis	45.000	14,00	630.000,00
3.	Rubeola	10.000	40,00	400.000,00
4.	MRP	30.000	470,00	14.100.000,00
5.	Tuberculin	20.000	33,00	660.000,00
6.	BCG 0,1ml	30.000	22,00	660.000,00
7.	Hib ?	60.000	300,00	18.000.000,00
8.	Tetavax	40.000	20,00	800.000,00
9.	DTP	120.000	47,00	5.640.000,00
10.	Polio	150.000	20,00	3.000.000,00
11.	Hepatis B ped.	55.000	210,00	11.550.000,00
	ВКУПНО			55.720.000,00

VII-2 ВАКЦИНИ ПО ЕПИДЕМИОЛОШКИ ИНДИКАЦИИ

Ред. Бр.	Вид на вакцина	Минимум потр. резер. дози кои ги обезб. Мин. за здрв.	Единечна Цена	Вку. вред. На мин. потр. резер. Дози
1.	HEPATITIS B ADULT	2000	250,00	500.000,00
2.	IMOGAM RABIES 10 ml	50	18.500,00	925.000,00
3.	IMOGAM RABIES 2мл	40	3.700,00	148.000,00
4.	IMOVAX RABIES VERO	1.000	690,00	690.000,00
5.	TUPHYM	200	260,00	52.000,00
6.	TETABULIN			
7.	IMMUNOGLOBULIN HEPATITIS B, 5 ml	30	16.500,00	495.000,00
8.	IMMUNOGLOBULIN HEPATITIS B, 1 ml	30	3.600,00	108.000,00
9.	Pneumococcal vaccine	100	950,00	95.000,00
10.	SERUM ANTI VIPERINUM	300	1.600,00	480.000,00
11.	DTP(PERTUSIS ACCELULAR)	1500	630,00	945.000,00
12.	POLIO- IPV	100	550,00	55.000,00
13.	Мониторинг картички	1600		463.978,00
14.	IMOVAX MUMPS	100	800,00	80.000,00
15.	MORBILI	100	700,00	70.000,00
16.	STAMARIL	30	950,00	28.500
	ВКУПНО			5.135.478,00
	ЗАОСТАНАТ ДОЛГ	69.974.922	62.269.600	132.244.522
	КАМПАЊА ЗА ПРОМОЦИЈА НА ХПВ ВАКЦИНАЦИЈА (брошури, постери, семинари, медиумска промоција и друго.)			1.900.000,00
	СЕ ВКУПНО ТАБ. VI-1 VI-2			195.000.000,00

Вкупните средства за реализација на програмата изнесуваат 195.000.000,00 денари.

Од Буџетот на Република Македонија ќе се обезбедат 195.000.000,00 денари за набавка на вакцини, од VII-1 за сите лица и минимум потребни резервни дози од VII-2 за сите лица. Финансиските средства се доставуваат до најповолните добавувачи на вакцини по достава и прием на вакцините.

Набавените вакцини ќе се дистрибуираат од страна на добавувачите до овластените здравствени установи-извршители, врз основа на доставени списоци од Министерството за здравство согласно искажаните потреби од вакцини на здравствените установи.

Средствата за набавка на вакцини и серуми од VII-2 точка 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, ги обезбедуваат Јавните здравствени установи од сопствените буџети.

VIII. Извршители на Програмата

Финансиските средства од Програмата за имунизација се наменети исклучиво за обезбедување на потребните вакцини во државата и за медиумска кампања за промоција на хпв вакцинација. Министерството за здравство врши набавка на вакцини и ги дистрибуира до извршителите - овластени здравствени установи за вакцинација.

Активностите предвидени со Програмата во рамки на своите надлежности и во рамки на своите буџети ќе ги спроведуваат превентивните тимови при Здравствените домови во Република Македонија, Универзитетската Клиника за инфективни болести и фебрилни состојби и Универзитетската Клиника за детски болести, инфективните одделенија при Општите и Клиничките Болници во републиката, други здравствени установи во државата овластени за вршење на вакцинација, како и Центрите за јавно здравје и нивните организациони единици и Институтот за јавно здравје на Република Македонија и ДСЗИ кои се надлежни за спроведување на надзор и контрола на активностите предвидени со Програмата.

IX. Доставување на годишни извештаи и рокови

ЦЈЗ/ОЕ и ЦЈЗ Скопје, збирните годишни извештаи за спроведената имунизација на својата територија (на специјални обрасци согласно Правилникот) ги доставуваат до ИЈЗ на РМ, а за спроведена имунизација против туберкулоза до Институтот за белодробни заболувања и туберкулоза до 01.02.2011, за спроведената имунизација во 2010 година.

ИЈЗ на РМ ги обработува и евалуира прибраните годишни извештаи, изготвува посебна анализа и извештај за состојбата со спроведената имунизација во 2010 година и опфатот за сите задолжителни вакцини на локално, регионално и национално ниво во републиката и овој извештај го доставува до Министерството за здравство на Р. Македонија, Фондот за здравствено осигурување, Државниот здравствен и санитарен инспекторат и други надлежни институции, до 15.02.2011 година.

Институтот за белодробни заболувања и туберкулоза доставува годишен извештај за спроведената имунизација против туберкулоза на територијата на Р. Македонија во 2010 година, до Министерството за здравство и ИЈЗ на РМ, најдоцна до 1.02.2011 година.

X. Следење на реализација на Програмата (мониторинг и евалуација)

Министерството за здравство ја планира потребата од годишни потреби на вакцини за задолжителна имунизација и вакцини по епидемиолошки индикации, врши набавка на неопходно потребните количини, врши план и дистрибуција на вакцини по овластени здравствени установи и врши следење на извршувањето на вакцинирањето преку извештаите на ИЈЗ за опфатот на извршена имунизација.

Реализација на Програмата ќе биде перманентно следена од страна на епидемиолошките служби при ЦЈЗ/ОЕ и ДСЗИ, како и од страна на Одделението за контрола и надзор на имунизацијата при ИЈЗ на РМ.

Интензитетот на следењето ќе се спроведува на месечно ниво, од страна на ЦЈЗ/ОЕ, а квартално од страна на ИЈЗ и ДСЗИ.

За сите недостатоци и недоследности во спроведување на Програмата ќе се прават посебни извештаи и информации, кои ќе се доставуваат до МЗ и до ДСЗИ.

Одделението за контрола и надзор на имунизацијата при ИЈЗ секоја година ќе подготвува евалуација на Програмата, при што ќе се изготвува годишен извештај со предлог мерки за надминување на негативните појави и пречки во тек на реализацијата на Програмата. Исто така, ИЈЗ ќе дава стручно-методолошка помош и напатствија до превентивните тимови кои ја спроведуваат имунизацијата и ЦЈЗ/ОЕ.

ИЈЗ во текот на 2011 година ќе изготви Програма за имунопрофилактика и хемиофилактика против одредени заразни болести на населението во Република Македонија во 2012 и ќе ја достави до Министерството за здравство до 31.10.2011 година.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8065/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

167.

Врз основа на член 32 став 4 точка 7 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07 и 77/08) и член 63 точка 7 од Законот за здравствено осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 25/00, 34/00, 96/00, 50/01, 11/02, 31/03, 84/05, 37/06, 36/07, 82/08, 98/08, 6/09 и 67/09), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.01.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕДИ НА УЧЕНИЦИТЕ И СТУДЕНТИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

I. В О В Е Д

Децата од училишна возраст се посебна популациона група која се карактеризира со интензивни физички, психолошки и социјални промени, што ги прави исклучително ранливи на неповолните ризик фактори од околината. Промените во правец на стекнување поголема независност придружено со склоноста кон експериментирање со нови животни стилови и активности, креираат нови здравствени ризици поврзани во прв ред со однесувањето. Поради тоа, раната детекција на здравствените како и на психо-социјалните, развојните и бихевиоралните ризици треба да претставува приоритет во грижата за училишните деца и младина. Најчестите причини за морбидитет и морталитет кај оваа возрастна група се намерните и ненамерни повреди, последиците од ризичното сексуално однесување, пореметувања на менталното здравје (депресија, анорексија, булимија), недоволна физичка активност и неправилна исхрана.

Класичен метод за скрининг на здравјето на училишните деца и младина се систематските прегледи, кои се вршат организирано во јавните здравствени установи од страна на службите за превентивна здравствена заштита и превентивна стоматолошка заштита на училишни деца.

Покрај систематскиот преглед, превентивниот тим врши и едукација на учениците, наставничкиот кадар, родителите/старателите преку предавања и работа во мала и голема група избирајќи теми според утврдените приоритети и според изборот на учениците.

При систематскиот преглед се врши и редовна имунизација против заразни заболувања според Календарот за имунизација на Република Македонија.

Посебно вулнерабилната група на деца и адолесценти е онаа која е надвор од образовниот систем и нема пристап до организиран систем на здравствена заштита. Здравствениот сектор во соработка со патронажната служба, РЗМ и НВО презема активен пристап во откривањето на овие деца и нивно упатување до превентивните тимови кои обезбедуваат превентивна здравствена заштита на децата. Според проценките тој број изнесува околу 5000 деца на возраст од 7-18 години или 20% од вкупниот број на деца од училишна возраст. Овој проблем е особено голем кај децата Роми кои се осипуваат во процесот на образование или пак не ги посетуваат редовно основните и средни училишта.

Целта на систематскиот преглед е:

- Следење на физичкиот и психосоцијалниот развој,
- Рана детекција на здравствени проблеми и навремен третман,
- Рано препознавање на ризични видови на однесување - детекција на бихејвиорални ризици,
- Едукација за усвојување на здрави животни стилови,
- Едукација за важноста на навремената и целосна вакцинација

Возраст на вршење на систематски прегледи:

Задолжителни систематски прегледи се вршат во 1-во, 3-то, 5-то, 7-мо одделение. Средношколците се опфатени со систематски прегледи во 1-ви и 4-ти клас (или 3-та завршна година), а студентите во 1-ва година. Содржината на систематскиот преглед зависи од возраста на ученикот.

Содржина на систематскиот преглед:

1. Општ лекарски преглед

- Мерење на телесната тежина и висина и одредување на ИТМ.
- Преглед на кожата;
- Согледување на постоење на деформитети на локомоторниот систем
- општ лекарски преглед и преглед по системи (кардиоваскуларен, респираторен, дигестивен, нервен, урогенитален систем);

- мерење на пулсот и крвниот притисок;
- испитување на вид, слух и говорот;
- земање на податоци во врска со пубертетот кај двата пола и менарџа (кај ученички и студентки);
- земање податоци во врска со сексуалната активност на адолесцентите и употребата на контрацепција и заштита од СПИ;
- земање на податоци за употреба и злоупотреба на супстанции (пушење, алкохол, таблети, дроги);
- земање податоци за рано откривање на знаци на депресија и други пореметувања на менталното здравје
- Земање на податоци за постоење на насилно однесување (булинг)
- давање препорака за понатамошни специјалистички прегледи доколку е потребно;
- прибирање на податоци од наставниците и психолозите за успехот и однесувањето на ученикот и давање на потребни совети;
- контрола на извршените вакцинации и ревакцинации и преземање мерки за комплетирање на вакциналниот статус.

Наодите од систематскиот преглед се евидентираат во здравствениот картон; отстапувањата се запишуваат во здравствениот картон со преземање на соодветни мерки за санирање и следење.

Контролни и целни прегледи: Во зависност од констатираните претходни состојби, се вршат контролни и целни прегледи за поедини видови на однесување или заболување/состојба.

2. Лабораториски преглед

- хемоглобин во крв и
- албумин и билирубин во урина

3. Стоматолошки преглед

- контрола и евиденција на состојбата на забалото (млечни, трајни заби, кариес, екстракција и пломба индекс);
- откривање на деформитети и неправилности во развојот на забите и вилиците;
- евиденција на констатираната состојба во здравствениот картон.

4. Превентивна стоматолошка заштита

Националната стратегија за превенција на оралните заболувања кај децата до 14 години во Република Македонија за периодот 2008-2018 година предвидува 5 групи на превентивни мерки за редукација на забниот кариес кај децата:

1. Механичка и хемиска контрола на денгалниот плак;
2. Примена на флуориди (ендогено и егзогено);
3. Дисциплина во режимот на внесување на шеќери;
4. Залевање на фисури и јамички;
5. Едукација и мотивација за одржување на орално-то здравје.

Предвидени активности:

- Залевање на фисурите и јамичките кај сите деца кои се во прво одделение), при што се залеваат 4-те први трајни молари. Кај дел од децата со специјални потреби кај кои има висок кариес ризик, потребни се средства за обезбедување на пасти за локална заштита на нивните заби со троен ефект.

- Здравствено-промотивни активности (изготвување, печатење и дистрибуција на едукативно-пропаганден материјал).

За извршување на овие активности и набавка на потребните средства одговорни се ЈЗУ Здравствени домови во Република Македонија и нивните превентивни тимови (стоматолог-сестра).

За превентивната мерка едукација и мотивација за одржување на оралното здравје, потребни се средства за подготовка, печатење и дистрибуирање на едукативно-пропаганден материјал (стратегија, прирачник, брошури, постери), наменет за стоматолозите, гинеколози, педијатри, родители и деца, наставници, воспитувачи и др.

Оваа активност ќе ја спроведе тендерската комисија во Министерството за здравство.

II. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Според последните обработени податоци за систематски прегледи на училишни деца и младина во 2009/2010 година беше планирано да се извршат 100.053 систематски прегледи на ученици од основното образование и 47.798 систематски прегледи на ученици од средно образование. Во 2009/2010 година, во основните училишта систематските прегледи се извршени кај 97.4% од планираните ученици, додека во средните училишта извршени се 95.5% од планираните систематски прегледи, а студентите 99.4%. Добиените податоци од наодите делумно ја отсликуваат здравствената состојба на учениците.

Сознанијата добиени преку системот на мониторинг на здравјето како и сознанијата добиени од целни и селективни студии во Република Македонија покажаа дека состојбата на оралното здравје, а посебно состојбата со денталниот кариес е сериозен здравствен проблем, особено загрижувачко е зголемувањето на појавата на кариес во детска возраст. КЕП - индексот (просечен број на кариозни, извадени и пломбирани заби кај дете) кај 12 годишни деца е висок и изнесува 6,88, спореден со препораките на СЗО за орално здравје (КЕП <3).

III. МЕРКИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ ПРЕВЗЕМАТ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА СОСТОЈБИТЕ

Во насока на подобрување на здравствената состојба и квалитетот на превентивната здравствена заштита на децата од училишна возраст и младината, како и обезбедување на одржлив систем на надзор врз подобрување на здравјето, потребно е извршување на следните мерки:

1. Мерки за подобрување на превентивната здравствена заштита на децата од училишна возраст и младина

- Систематски прегледи во 1-во, 3-то, 5-то, 7-мо одделение како и во 1-ва и 4-та година (завршна) година од средното образование.

- Систематски прегледи на студенти во 1-ва година факултет.

- Дополнителни превентивни контролни и целни прегледи кај учениците каде е најдено отстапување.

- Превентивни стоматолошки прегледи.

2. Јакнење на капацитетите на тимовите кои обезбедуваат превентивна здравствена заштита на училишни деца и младина за:

- активности од областа на здравствена едукација и промоција

- за употреба на новиот Картон за систематски прегледи на ученици и

- Упатството за систематски прегледи на училишни деца

- за едукација на учениците за усвојување на здрави животни стилови

- за рана детекција на бихејвиорални ризици кај учениците

- за рана детекција на здравствени проблеми и упатување за навремен

- третман

- за комуникација со родители за зголемување на опфатот за имунизација со поедини вакцини како и за редовна имунизација против заразни заболувања според календарот за имунизација.

Овие мерки ќе се изведуваат преку:

- Организирање и изведување на тренинзи наменети за превентивните тимови, патронажната служба и РЗМ

- Изработка на прирачници за адолесцентно здравје и здрави животни стилови.

3. Мерки за подобрување на пристапот до информации на сите деца од училишна возраст и младина, како и за родители:

- изработка на здравствено-промотивни материјали за ученици

- изработка на здравствено-промотивни материјали за родители

- Обезбедување на сеопфатни услуги за унапредување на сексуалното и репродуктивно здравје на адолесценти и млади во советувалиштата за млади "Сакам да знам" во амб. Водно и амб. Шуто Оризари, Скопје (едукација, индивидуално и групно советување, превентивни прегледи, едукација на родители).

- организирање и изведување на работилници со родители во училиштата, рурални средини и ромски заедници за важноста на имунизацијата, превенција на ризично однесување (употреба и злоупотреба на супстанции, неправилна исхрана и недоволна физичка активност, ризично сексуално однесување).

4. Мерките за унапредување на здравјето на децата кои се надвор од образовниот систем:

- Активно откривање и здравствено просветување преку теренски посети од страна на патронажната служба и РЗМ за населбите во кои живеат Роми;

- Упатување до превентивните служби во јавниот здравствен сектор за систематски прегледи и имунизација;

- Упатување до постоечки организирани форми на здравствена промоција и едукација во локалните заедници;

- Соработка со невладиниот сектор кој работи на промоција на адолесцентно здравје во локалната заедница со посебен акцент на ромските населби.

5. Следење и евалуација на здравствената состојба на децата и адолесцентите:

- унапредување на системот на раководење со податоци за превентивна здравствена заштита на деца од училишна возраст и младина,

- воспоставување на систем за документирање на наодите од систематските прегледи преку примена на Картони за систематски прегледи кај училишни деца,

- техничка и стручна поддршка (теренски посети) на превентивните тимови, патронажната служба и РЗМ за правилно користење на картоните за систематски прегледи,

- изготвување на Извештај за здравствена состојба и заштита на децата со предлог мерки за унапредување на состојбата.

IV. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Главна цел на Програмата е да обезбеди услови за зачувување и унапредување на здравјето на сите деца од училишна возраст и студентите преку превенција и рана детекција на здравствените ризици и нарушувања на здравјето.

1. Специфични цели:

1.1. Превенција и рана детекција на здравствените ризици и нарушувањата на здравјето на учениците и студентите.

1.2. Јакнење на капацитетите на здравствените работници од превентивните тимови.

1.3. Подигање на степенот на информираност на учениците и студентите за здрави животни стилови со цел рана превенција на незаразни заболувања.

1.4. Документирање на податоци за здравствената состојба и здравственото однесување на учениците и студентите во национална база на податоци која ќе послужи како основа за креирање на навремени и соодветни јавно-здравствени интервенции.

V. ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ (ИНДИКАТОРИ НА УСПЕШНОСТ)

1.1. Обем на извршени систематски прегледи (над 90%).

1.2. Број на откриени и прегледани деца вон образовниот систем на терен.

1.3. Број на едукативни работилници за родители.

1.4. Број на изготвени и дистрибуирани едукативни материјали – прирачници за здравствените работници.

1.5. Број на изготвени едукативно-промотивни материјали наменети за учениците и родителите.

1.6. Број на извршени теренски посети за стручно-методолошка поддршка-проценка.

1.7. Број на работилници за проценка на капацитетите на превентивните тимови.

1.8. Индикатори за оралното здравје:

- зголемен на % на деца без кариес на 6 годишна возраст,

- намалување на вредностите на КЕП-индексот кај 12 годишни деца,

- намалување на бројот на секстанти со гингивално крварење кај децата од 15 години.

1. Проценка на бројот на ученици и студенти за 2011 година

Бројот на учениците и студентите кои треба да бидат систематски прегледани во 2011 година е добиен од Министерството за образование и наука.

2.1. Основно образование:

Во 2011 година со систематски прегледи треба да бидат опфатени 93.247 ученици од основните училишта, од кои:

- 22.585 ученици во 1 одделение

- 22.997 ученици во 3 одделение

- 23.152 ученици во 5 одделение

- 24.513 ученици во 7 одделение

2.2. Средно образование:

Во средните училишта во текот на 2011 година, со систематски прегледи ќе бидат опфатени 45.033 ученици и тоа:

- 24.336 ученици во први клас

- 20.697 ученици во четврти клас.

2.3. Високо образование:

Во 2011 година, со систематски прегледи ќе бидат опфатени 24.727 студенти од прва година високо образование.

Вкупно ученици (основно и средно) како и студенти кои треба да бидат опфатени со систематски прегледи се 163.007.

VI. ПОТРЕБНИ ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА

	ПРОГРАМА ЗА СИСТЕМАТСКИ ПРЕГЛЕДИ НА УЦЕНИЦИ И СТУДЕНТИ	Потребни ресурси	
		човечки	Финансиски
1	1. Партиципација за општи систематски прегледи на лица неопфатени во образовниот систем 5000 x 50,00 ден		250.000,00
	1.1 Партиципација за систематски стоматолошки прегледи на лица од 7-18 години неопфатени во образовниот систем 5000 x 15,00 ден		75.000,00
	1.2. Партиципација за лабораториски прегледи на лица од 7-18 години неопфатени во образовниот систем 5000 x 50,00 ден		250.000,00
2.	2.1 Општ систематски преглед на неосигурани лица неопфатени во образовниот систем 1283 x 320,00 ден		410. 560,00
	2.2. Систематски стоматолошки прегледи на неосигурани лица од 7-18 години неопфатени во образовниот систем 1283 x 100,00 ден		128 300,00
	2.3. Лабораториски систематски прегледи на неосигурани лица од 7-18 години неопфатени во образовниот систем 1283 x 250,00 ден		320. 750,00
3.	3.1. Средства за стоматолошки материјал за заштита (залевање, запечатување) на првите трајни молари кај децата во прво одделение		2.000.000,00
	3.2. Средства за пасти за локална примена кај деца со посебни потреби наменети за превенција од кариес (за деца со посебни потреби до 14 години и со тежок вид на ментална и физичка попреченост во развојот)		3.000.000,00
	3.3. Промоција на орално здравје (подготовка, печатење и дистрибуција на пропаганден материјал-прирачник, стратегија, флаери, постери)		100.000,00
4.	4. Печатење на Картон за систематски прегледи на децата од училишна возраст и студенти 4.1. Унифициран картон за систематски прегледи на ученици и студенти со печатено упатство. 23.000 x 20,00 ден = 460.000,00 ден 4.2. Унифициран картон за стоматолошки прегледи на ученици и студенти со печатено упатство 23.000 x 20,00 ден = 460.000,00 ден. 4.3. Образец за проценка на капацитетите на превентивните тимови. 100x100=10.000x28=280.000 ден (кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО)		1.200.000,00
5.	5. Изработка, печатење и дистрибуција на прирачници за вршење на проценка на капацитетите на превентивните тимови (за вршење на систематски прегледи и имунизација на деца од училишна возраст, за комуникација со родители при спроведување на имунизација и за унапредување на здравјето на адолесцентите) (кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО) 3x1200 примероци x 200 денари		720.000,00

	<p>Здравствено-едукативни активности и изработка на промотивни материјали (кофинансирање со грантот на Холандската влада ОРИО)</p> <p>9.1. Прирачник за адолесцентско здравје за здравствените работници и наставници 2.000 примероци.</p> <p>9.2. Леток / брошура – сексуално и репродуктивно здравје, на македонски, албански, турски и ромски јазик - 170.000 примероци</p> <p>9.3. Унапредување на сексуалното и репродуктивното здравје на адолесценти и млади - брошура за родители, на македонски, албански, турски и ромски јазик – 170.000 примероци</p>	
6.	<p>6. Теренски посети за стручно - методолошка проценка на превентивните тимови за училишни деца и младина во здравствените домови (кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО)</p> <p>100 посети x 5.000,00 денари</p>	500.000,00
7.	<p>7. Теренски посети за проценка на потребната техничка поддршка на превентивните тимови во ЈЗУ за вршење на систематски прегледи и имунизација (кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО)</p> <p>90x10000</p>	900.000,00
8.	<p>8. Работилници за проценка на капацитетите на превентивните тимови кои вршат систематски прегледи и имунизација на деца од училишна возраст (кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО)</p> <p>(50 x 30.000,00ден).</p>	1.500.000,00
9.	<p>9. Здравствено - едукативни активности и изработка на промотивни материјали (кофинансирање со грантот на холандската влада ОРИО):</p> <p>9.1. Прирачник за адолесцентско здравје за здравствени работници и наставници - 200 примероци</p> <p>9.2. Леток/брошура –сексуално и репродуктивно здравје, на македонски, албански, турски и ромски јазик - 170 000 примероци</p> <p>9.3. Унапредување на сексуалното и репродуктивно здравје на адолесценти и млади - брошура за родители, на македонски, албански, турски и ромски јазик, 170 000 примероци</p>	34.000,00
10.	Одржување на медиумска кампања за промоција на ХПВ вакцината	400.000,00
11.	12. Партиципација на 163.007. за осигурани студенти и ученици за извршени систематски прегледи која се трансферира до ЈЗУ	6.200.000,00
12.	13. Пренесени обврски за неисплатени фактури од 2009/2010година	2. 011.390,00
	ВКУПНО:	20. 000. 000,00

VII. ФИНАНСИРАЊЕ

Мерките и активностите предвидени во оваа програма ќе се финансираат од Буџетот на Република Македонија предвиден за реализација на оваа програма за осигураните ученици и студенти и неопфатени во образовниот систем на лицата од 7 до 18 години, во вкупен износ од 20.000.000,00 денари.

Распределбата на средствата по Програмата ја врши Министерството за здравство квартално на ЈЗУ - извршители на активностите, врз основа на доставени фактури и извештаи за реализација на активностите содржани во Програмата.

Со оваа програма се овозможува кофинансирање со грантот на Холандската влада ОРИО наменет за рехабилитација на здравствените служби за имунизација и систематски прегледи на деца од училишна возраст во висина од 3.900.000, денари.

VIII. ИЗВРШИТЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Систематските прегледи ќе ги извршуваат превентивните тимови од ЈЗУ- здравствени домови, односно специјалисти по училишна медицина, педијатри и доктори по општа медицина, а за студентите од Универзитетите систематските прегледи ќе ги извршува превентивни тимови од здравствените установи специјализирани за таа дејност во рамките на Универзитетите во градовите каде се наоѓаат универзитетите.

Превентивната стоматолошка заштита ќе ја извршуваат превентивните стоматолошки тимови (стоматолог-сестра) од ЈЗУ здравствени домови.

Здравствено промотивната активност ќе ја извршуваат истите тимови во соработка со Заводот за здравствена заштита на мајки и деца.

Заводот за здравствена заштита на мајки и деца во соработка со Институтот за јавно здравје ќе изработи прирачници наменети за здравствени работници како и здравствено-промотивни материјали за учениците и родителите.

Заводот за здравствена заштита на мајки и деца ќе изведува теренски посети за стручно-методолошка поддршка за превентивните тимови за училишните деца и младина во ЈЗУ - здравствените домови во Република Македонија.

Заводот за здравствената заштита на мајки и деца во соработка со Институтот за јавно здравје ќе врши едукација на превентивните тимови за училишни деца и младина во ЈЗУ-здравствени домови во Р.Македонија.

Заводот за здравствената заштита на мајки и деца во соработка со поливалентната патронажна служба и РЗМ ќе учествува во откривање на семејства кои имаат деца надвор од образовниот систем со цел вклучување на истите во здравствениот систем заради изведување на систематски прегледи вакцинација и унапредување на нивното здравје

Заводот за здравствената заштита на мајки и деца во соработка со членовите на локалните заедници и граѓанскиот сектор ќе учествуваат во здравствена едукација на деца од училишна деца и младина кои живеат во рурални средини или припаѓаат на ромските заедници и не посетуваат училиште.

Советувалиштата за сексуално и репродуктивно здравје „Сакам да знам“ (амб. Водно и амб. Шуто Оризари- Здравствен Дом на Скопје, Скопје) ќе врши едукација, советување и превентивни прегледи за сексуално и репродуктивно здравје на адолесценти и млади.

IX. ДОСТАВУВАЊЕ НА ГОДИШНИ ИЗВЕШТАИ И РОКОВИ

Заводот за здравствената заштита на мајки и деца во соработка со Институтот за јавно здравје ќе достави Извештај за извршување на активностите и мерките од Програмата до Министерството за здравство на Република Македонија, најдоцна до 31.01.2012 година.

X. СЛЕДЕЊЕ НА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ПРОГРАМАТА

Надзор над спроведувањето на Програмата врши Министерството за здравство и по потреба поднесува извештај до Владата на Република Македонија.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 51-8193/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

168.

Врз основа на член 32 став 4 точка 8 од Законот за здравствена заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/1991, 46/1993, 55/1995, 10/2004, 84/2005, 111/2005, 65/2006, 5/2007, 77/2008, 67/2009 и 88/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 5.01.2011 година, донесе

ПРОГРАМА ЗА ОРГАНИЗИРАЊЕ И УНАПРЕДУВАЊЕ НА КРВОДАРИТЕЛСТВОТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

I. В О В Е Д

Крводарителството има нагласено општествено значење и претставува дејност од општ интерес за Република Македонија. Без потребните количества сигурна крв и крвни продукти не е можно да се обезбеди современа, квалитетна и рационална здравствена заштита на населението.

Дарувањето на крв е право и обврска на граѓаните, што произлегува од одредбите на Законот за здравствена заштита, при што граѓаните имаат право на здравствена заштита, вклучувајќи го и лекувањето со крв и крвни продукти.

Крводарителството претставува хуманитарно-социјална активност на луѓето кои преку давање на крв и ширење на идеата за солидарно, доброволно, анонимно и бесплатно крводарителство помагаат при лекување на граѓаните.

Крводарителството ги развива особините на хуманост и солидарност и има воспитно значење кај граѓаните, а особено кај младите. Република Македонија како демократска и социјална држава го обезбедува правото на здравствена заштита на сите свои граѓани. За остварување на ова право во државата треба да се обезбедат оптимални количества единици на крв и крвни продукти во секое време и за секој граѓанин кој има потреба од лекување со неа. Потребите од крв и крвни продукти се обезбедуваат со постојаниот развој на крводарителството.

За таа цел, Владата на Република Македонија, преку Министерството за здравство и Фондот за здравствено осигурување го утврдува значењето, поставеноста и принципите на крводарителството и ги обезбедува административните, организационите и финансиските услови за развој на оваа дејност.

II. МОМЕНТАЛНА СОСТОЈБА

Црвениот крст на Република Македонија преку програмата за организирање и унапредување на крводарителството во Република Македонија во последните години обезбедува сигурни средства од Владата на Република Македонија за нејзино финансирање. И покрај економската криза во државата, трансформација во здравството, зголемениот број на невработени лица, мигрирање на млади луѓе надвор од државата, кои се сериозни проблеми и со кои секојдневно се соочуваме, крводарителството во Република Македонија бележи позитивни резултати и не го доведе здравството во загрозувана состојба од недостиг на крв и крвни продукти. Од друга страна министерството за образование овозможува отворање на нови универзитети (државни и приватни) и дисперзирани факултети во голем број на градови во државата и со тоа ни даде можност за регрутирање и вклучување на што повеќе млади луѓе во процесот на крводарителството, со цел да станат редовни дарители на крв од редовите на здравата популација. Црвениот крст на Република Македонија заедно со трансфузиолошките служби вложи голем труд и ангажирање за успешна реализација на оперативните годишни планови, континуирано обезбедување на месечни потреби од крв и крвни продукти за нормално функционирање на здравствениот систем, комуникација, мотивирање и организирање на крводарителски акции во различни средини, едукација на населението, мотивација и одговорност на вработениот персонал и на волонтерите. Остварена е подобра комуникација со партнерски организации и клубови на крводарители во повеќето општински организации на Црвен крст и во градот Скопје со цел полесно да се надминување на повеќето социјално-културни пречки, воведување во процесот на мобилизирање и регрутирање на крводарители, истакнување на нивните крводарителски активности со медиумско покривање и давање на јавни признанија, информирање за правата на крводарителите и слично.

III. МЕРКИ КОИ ТРЕБА ДА СЕ ПРЕЗЕМАТ ЗА НАДМИНУВАЊЕ НА СОСТОЈБИТЕ

Основна определба за која треба да се залага и стремежи министерството за здравство е да најде начин и механизми за обезбедување на сигурна и здрава крв преку квалитетно реализирање на програмата за крводарителство и нејзино редовно финансирање. На тој начин ќе се обезбедат услови за нормално функционирање на Црвениот крст на Република Македонија при реализација на активностите планирани со програмата за крводарителство и покривање на направените трошоци. Исто така треба да се задржат добрите односи на извршителите во Програмата, да се подобри комуникацијата со партнерските организации и клубови на крводарители, да продолжи традицијата за организирање на едукативни семинари, размена на искуства, вклучува-

ње на поголем број обучени млади мотиватори и подобра застапеност на младата популација во процесот на крводарителството, промоција на доброволното крводарителство и подигнување на свеста на населението, подготвување и издавање на информативно-промотивни материјали и зачувување на правата на крводарителите.

IV. ЦЕЛИ НА ПРОГРАМАТА

Црвениот крст на Република Македонија на планот на крводарителството има за цел да ја зацврсти водечката позиција во развојот и унапредувањето на крводарителството, да ги применува принципите на солидарност, доброволност, анонимност и бесплатност, да ја подигне свеста и мотивираноста на граѓаните за доброволно крводарителство, да се грижи за здравјето на крводарители и да се залага за почитување на нивните права.

Главни цели на програмата :

- Подигнување на свеста на населението и мотивирање за доброволно крводарителство;
- Задржување на постојните редовни крводарители, регрутирање и привлекување на нови крводарители и нивна едукација;
- Мобилизирање на партнерски организации и клубови на крводарители;
- Идентификување и зачувување на компактибилните фамилијарни дарители и нивно регрутирање во редовни дарители;
- Зајакнување на соработката на извршителите во програмата и подобрување на квалитетот на услугите.

V. ПРИНЦИПИ ЗА РАЗВОЈ НА КРВОДАРИТЕЛСТВОТО

Дарувањето крв е лично право и хумана обврска на граѓаните, што произлегува од правата да се грижат за своето здравје и здравјето на другите.

Тргувајќи од фактот дека одделни заболувања можат да се лекуваат со крв и крвни продукти, неопходно е да се изгради единствен систем на крводарување и од фактот дека само здравиот човек е единствен извор на снабдување на крв.

Крводарителството во Република Македонија се темели на принципите на солидарност, доброволност, анонимност и бесплатност. Принципот на доброволност се однесува само на граѓанинот како поединец, бидејќи тој по сопствена волја и без присила се определува согласно со своите хуманитарни чувства и свест за помагање на болните односно повредените.

За определбата за дарување крв е потребен висок степен на мотивираност, која може да се обезбеди само со правилна и насочена здравствено-воспитна и мотивациона активност во рамките на едно организирано општество. Единствената награда на граѓанинот кој дарува крв е чувството дека му помогнал или спасил живот на некој сограѓанин. Истовремено, тоа кај дарителот предизвикува и сигурност дека и нему ќе му биде помогнато во случај на потреба.

Крводарителот за дадената крв не добива никаков финансиски надомест. Во исто време, Организацијата на Црвениот крст и Трансфузиолошката служба не смеат да остваруваат никаква добивка, освен надомест за покривање на комплетните трошоци по единица крв.

Со самото дарување на крв, крводарителот изразува највисок степен на солидарност со сите оние на кои таа им е потребна, без оглед на возраст, пол, раса, боја, национална или верска припадност.

Со придржување кон споменатите принципи, Република Македонија ги исполнува сите поставени услови од страна на Светската здравствена организација и Меѓународната федерација на друштвата на Црвениот крст и Црвената полумесечина.

VI. ПОТРЕБИ ОД ЕДИНИЦИ КРВ И КРВНИ ПРОДУКТИ

Годишните потреби од крв и крвни продукти во Република Македонија, се одредуваат според критериум утврден од страна на Комитетот за планирање на потребите за крв и крвни продукти во Република Македонија, формиран од Здружението на трансфузиолози на Република Македонија, согласно Законот за безбедност во снабдувањето со крв ("Службен весник на Република Македонија" бр. 110/2007).

Со оглед на Европските стандарди и потребите од крв во Република Македонија по болнички кревет, планираниот број на потреби од крв за 2011 година се утврдува на 55.000 единици крв.

За болните и повредените од внатрешноста кои се лекуваат во Клиничкиот центар - Скопје и за резерви, секоја од општините е должна 30 % од остварените количини на крв да ги упати во Републичкиот завод за трансфузиологија.

Квалитетот и сигурноста на крвта и крвните продукти треба да се осигурат низ целиот синхир почнувајќи од пораката за анимација на граѓаните, преку правилната селекција на дарителите, процесирањето на крвта се до апликација на пациентите.

Следејќи ги основните чекори на социјалниот маркетинг ќе се дизајнираат ефикасни кампањи за регулирање/задршка на дарителите кои ќе влијаат на промена на локалните разлики на културата, однесувањето и навиките на луѓето.

VII. НОРМИ, ПРАВА И ОБВРСКИ НА КРВОДАРИТЕЛИТЕ

Согласно принципите на Светската здравствена организација, Советот на Европа и Етичкиот кодекс на Меѓународната федерација на друштвата на Црвениот крст и Црвената полумесечина, се утврдуваат следните норми, права и обврски на крводарителите :

- Дарител во Република Македонија може да биде секој човек, без оглед на пол, раса, боја, национална и верска припадност;
- На потенцијалните дарители не смее да се врши притисок за дарување на крв;
- Кон дарителите треба да се негува љубезен и коректен однос;
- Дарителите имаат етичка одговорност кон здравствената служба и примателите на нивната крв, по однос на давање реални податоци за прележана болест и моментална здравствена состојба;
- Дарителите се здрави граѓани меѓу 18 и 65 годишна возраст;
- Бројот на крводарувања во текот на една година се ограничува на четири пати за мажи и три пати за жени. При дарувањето на крвна плазма или крвни клетки до 12 пати годишно;

- Крв може да се дарува само по претходен лекарски и лабораториски преглед, согласно со претходно утврдени медицински критериуми;

- Податоците за крводарителот, вклучувајќи ги и лабораториските резултати се третираат како професионална тајна;

- Крводарителите им се гарантира дека нивната крв ќе биде употребена само како лек за болните и повредените, без надомест;

- Дарителите имаат право на благодарници и јубилејни признанија пропишани во Програмата;

- Дарителите добиваат симболични подароци со знак на Црвениот крст или крводарителски белези и пораки;

- Дарителите добиваат крводарителска книшка, а по потреба сертификати од лабораториски резултати, без паричен или друг вид надомест;

- Дарителите што дарувале крв над 10 пати се ослободуваат од плаќање на партиципација при користење на определени видови здравствена заштита (што е регулирано со општ акт на Фондот за здравствено осигурување и со Програмата за организирање и унапредување на крводарителството во Република Македонија);

- Работникот кој доброволно дава крв има право на отсуство од работа на два последователни работни дена за секоје давање крв. (Регулирано со Законот за работните односи „Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, член 150, став 2).

VIII. ИЗВРШИТЕЛИ НА ПРОГРАМАТА СО КОНКРЕТНИ ЗАДАЧИ

Министерството за здравство, во соработка со Фондот за здравствено осигурување во понатамошниот текст: Фонд до Владата на Република Македонија предлагаат Програма за организирање и унапредување на крводарителството во Република Македонија.

Министерството за здравство и Фондот го следат спроведувањето на програмата и превземаат соодветни мерки за нејзино доследно спроведување.

Министерството за здравство утврдува потреби на државата од единици на крв, крвни продукти и резерви, во соработка со Републичкиот завод за трансфузиологија и службите за трансфузија при здравствените организации во Република Македонија.

Министерството за здравство врши надзор над учесниците во спроведувањето на Програмата и утврдува систем на квалитет.

Министерството за здравство ги обезбедува финансиските средства и врз основа на доставени фактури и извештаи врши исплата.

Црвениот крст на Република Македонија во областа на крводарителството ги врши следните задачи :

- Континуирана здравствено-воспитна и мотивациона работа кај населението;
- Непосредна подготовка на крводарителските акции во сите средини;
- Изготвување на информативно-пропаганден материјал;
- Анкетирање и изготвување на списоци на потенцијални дарители на крв;
- Учество на волонтери на самата акција за прифаќање на дарителите на крв;
- Евиденција на крводарителските акции на посебни формулари;

- Изготвување на периодични и годишни извештаи за работа, што ги доставува до Министерството за здравство на Република Македонија;

- Доделување на признанија на крводарителите.

Републичкиот завод за трансфузиологија и трансфузиолошките служби ги вршат следните задачи :

Ги утврдуваат потребите за крв и крвни продукти за населението во Република Македонија, заедно со Министерството за здравство;

- Вршат организирано прибирање на крв од доброволни дарители со мобилни екипи и во службите за трансфузиологија при болничките центри;

- Вршат контрола на крв, приготвување на крвни компоненти, нивно чување и експедиција;

- Во соработка со клиниките или болничките центри при медицинските центри вршат контрола на употребените крвни продукти;

- Обезбедуваат стандарди за прибирање на крв (стандарден состав на екипи, опременост, минимални ресурси за работа, стандарден број на единици кои треба да се прибираат дневно, месечно, годишно);

- Вршат здравствена контрола и се грижат за здравјето на дарителите на крв;

- Водат национален регистар за дарители на крв (според местото на давање, крвни групи, ретки крвни групи, типизирани, одбиени крводарители, дарители на плазма и клеточни елементи);

- Изготвуваат книшка за дарители на крв (со код за секој крводарител, крвна група, картон за возач со крвна група);

- Учествуваат во здравствено-воспитна, мотивациона, истражувачка работа за развој и унапредување на крводарителството;

- Обезбедуваат унифициран благодарен оброк за дарители на крв;

Заеднички активности на Црвениот крст на Република Македонија и Републичкиот завод за трансфузиологија:

- Планирање и организирање на крводарителските акции, како и изготвување на програма, оперативни планови, обврски и извештаи за реализација на Програмата за крводарителство;

- Планирање и утврдување на термин за изведување на крводарителска акција во одредена средина;

- Редовни контакти и посети во средина во која се планира да се изведе акцијата;

- Договор со организаторите за обезбедување на соодветен простор и услови за оптимално изведување на акцијата;

- Евалуација на постигнатите резултати, на терен и во установите за прибирање крв;

- Предлози за измени и дополнувања на Програмата за организирање и унапредување на крводарителството;

- Прилагодување на новонастанати состојби и потреби од крв и крвни продукти (вонредни акции, сезонски потреби, ретки крвни групи);

- Организирање на вонредни крводарителски акции во случај на недостиг на единици на крв;

- Учество во работа на комисиите за крводарителство на разни нивоа;

- Редовно информирање за сите крводарителски акции преку средствата за јавно информирање;

- Постојано осовременување на промотивни материјали за крводарителство и соработка со размена на искуства од други земји;

- Свкупна анализа и конкретен тримесечен увид во извршените активности и нивното финансиско обезбедување.

IX. ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ

- Преку промоција на принципите во крводарителство и на етичките вредности е зголемен бројот на доброволни крводарители и подигната е свеста на луѓето во различни заедници и целни групи;

- Идентификувани се приоритетните целни групи, спроведено е нивно мобилизирање и регрутирање и подобrena е соработката со партнерските организации и клубови на крводарители;

- Зголемен е бројот на обучени мотиватори од редовите на клубови на крводарители кои активно се вклучени во процесот на организирање на акциите за доброволно крводарување во нивните средини;

- Зголемен е бројот на млади крводарители кои понатаму како пиер едукатори придонесоа за зголемување на бројот на нови крводарители и регрутирање во редовни крводарители;

- Зголемен е бројот на доброволни крводарители, а намален е бројот на фамилијарните дарители;

- Подобрена е соработката и комуникацијата меѓу извршителите во реализирање на задачите и обврските во Програмата за организирање и унапредување на крводарителството во Република Македонија.;

- Воспоставена е софистицирана програма за водење на евиденција во крводарителството при Црвениот крст на Република Македонија, со користење на серверска база и интернет конекција;

- Подобрена е соработката со други НД на Црвен крст и Црвена полумесечина, со невладини и партнерски организации кои работат и постигнуваат добри резултати во крводарителство.

X. ПОТРЕБНИ ФИНАНСИСКИ СРЕДСТВА

За реализација на планираните мерки и активности во оваа програма потребни се следните финансиски средства:

1.1 За активности на Црвениот крст на Република Македонија

1.1.1. Организирање и подготвување на крводарителски акции

Надоместок на трошоци за подготвување и организирање на крводарителски акции на Општинските организации на Црвен крст:

За планирани 55.000 крводарувања на ООЦК	140 денари	7.700.000,00
Вкупно:		7.700.000,00

1.1.2. Изготвување на здравствено-воспитни, пропагандни материјали и мотивациски средства за крводарителите

Во рамките на изготвувањето на здравствено-воспитните, пропагандните материјали и мотивациските средства се планира реализација на следните активности:

Изготвување на здравствено-воспитни и пропагандни материјали :

Ред. Бр.	Вид на дејност	Количина	Единична цена	Вкупно
1	Плакат "повик"	20.000	6,00	120.000,00
2	Плакат за 17 Март	2.000	20,00	40.000,00
3	Евидентни листови за крвни акции	10.000	200	20.000,00
4	Флаер/агитка	20.000	3,00	60.000,00
5	Картички за повик	40.000	2,00	80.000,00
6	Одб ележување на 17 Март и 14 Јуни	-	-	200.000,00
ВКУПНО (А):				520.000,00

Јубилејни признанија и мотивациони средства

Ред. Бр.	Вид на дејност	Количин	Единечна ц	Вкупно
1	Значка за 5-то дарување	3.000	35.00	105.000,00
2	Значка за 10-то дарување	2.000	35.00	70.000,00
3	Значка за 25-то дарување	1.000	35.00	35.000,00
4	Плакета за 50-то дарување	200	900.00	180.000,00
5	Плакета за 75-то дарување	50	900.00	45.000,00
6	Плакета за 100-то дарување	20	900.00	18.000,00
7	Признанија за општини со исполнет пл крводарителство	24	2000.00	48.000,00
8	Печатење на Јубилејни благодарници	6.000	7.00	42.000,00
9	Стимулативни средства – подароци за крводарители			900.000,00
ВКУПНО (Б):				1.443.000,00

Организирање на едукативни форми

1. Републички семинари за едукација на мотиватори во крводарителство 337.000,00 денари.
2. Републички завод за трансфузиологија 237.000,00 денари.

Вкупно средства:.....10.237.000,00

XI. ФИНАНСИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА

Вкупните средства за реализација на Програмата изнесуваат 14.000.000,00 денари.

Програмата ќе се реализира во рамките на обезбедените средства во Буџетот на Република Македонија за 2011 година во износ од 14.000.000,00 денари.

XII. РАСПРЕДЕЛБА НА СРЕДСТВАТА

Распределбата на средствата по Програмата ќе ја врши Министерството за здравство квартално на Црвениот крст на Република Македонија и Републичкиот завод за трансфузиологија извршители на активностите, врз основа на доставени фактури и извештаи за реализација на мерките и активностите содржани во Програмата.

Црвениот крст на Република Македонија најдоцна до 31.01.2012 година доставува до Министерството за здравство Годишен извештај за реализираните активности предвидени со Програмата за 2011 година.

Црвениот крст на Република Македонија, согласно сопствената евиденција на податоци на крводарители (електронска обработка на податоци и пишани формулари) добиени од страна на општинските организации на Црвен крст за реализиран број на крводарувања, изготвува месечни прегледи за реализиран број на крводарувања во Република Македонија и квартално за секое тромесечие во годината подготвува извештаи и фактури и ги доставува до министерството за здравство на Република Македонија за контрола и исплата на средства.

XIII. СРЕДСТВА ЗА НАДОМЕСТОК ЗА ПАРТИЦИПАЦИЈА

Средствата за надоместок за партиципација при користење на здравствени услуги на дарители со над 10 крводарувања се трансферираат до здравствените установи за 6.000 крводарители по просечна партиципација за користење на здравствени услуги по крводарител, годишно се трансферираат средства во вкупен износ од 3.763.000,00 денари.

XIV. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА

Мониторинг и евалуација за спроведување на Програмата за организирање и унапредување на крводарителството континуирано во текот на годината ќе врши Црвениот крст на Република Македонија и за тоа во извештаите ќе го информира министерството за здравство.

Ќе се формира стручен тим кој заедно со комисијата за развој и унапредување на крводарителството при Црвениот крст на Република Македонија ќе ги следи и проценува зацртаните цели во програмата и ќе предлага мерки за надминување на одредени проблеми кои можат да произлезат во процесот на имплементација на утврдените задачи и активности во програмата за крводарителство во 2011 година.

Оваа програма влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр.51-8194/1-10
5 јануари 2011 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ПРАВДА

169.

Врз основа на член 20 став 6 од Законот за проценка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/10), министерот за правда, донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА ФОРМАТА И СОДРЖИНАТА НА УВЕРЕНИЕТО ЗА ПОЛОЖЕН СТРУЧЕН ИСПИТ

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата и содржината на уверението за положен стручен испит за проценувач од соодветна област.

Член 2

Уверението за положен стручен испит се печати на бела хартија со димензија А-4 формат.

Образецот на Уверението за положен стручен испит е даден во прилог на овој правилник и е негов составен дел.

Член 3

Во образецот на уверението за положен стручен испит во најгорниот средишен дел е отпечатен грбот на Република Македонија, а под него е испишан текстот: „Република Македонија“, називот на надлежното министерство, Комисија за полагање на стручниот испит, назив на уверението, податоци за името и презимето на лицето на кое му се издава уверението, единствениот матичен број на граѓанинот, датум и место на раѓање и констатација за исполнет услов за добивање на уверението. Под текстот во левиот агол стои бројот на уверението со датум на издавање. Под текстот во десниот агол стои потпис на претседателот на комисијата и печат на надлежното министерство.

Член 4

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавување во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 01-314/1
18 јануари 2011 година
Скопје

Министер за правда,
Михајло Маневски, с.р.

Република Македонија
(целосниот назив на надлежното министерство)
Комисија за полагање на стручен испит за проценувач од област на _____

У В Е Р Е Н И Е

За положен испит за проценувач од област на _____

На _____ со ЕМБГ
_____ роден-а _____ година
во _____ го положи стручниот испитот за
стекнување со уверение за положен испит за проценувач од областа на _____.

Именуваниот-та ги исполни условите за стекнување со уверение за
положен стручен испит за процена од областа на _____
и се стекна со уверение за положен стручен испит за процена од област на _____.

Бр. _____
Скопје, 20 _____ година

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА КОМИСИЈА
(печат)

170.

Врз основа на член 21 став 5 од Законот за процена („Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/10), министерот за правда, донесе

П Р А В И Л Н И К

ЗА ФОРМАТА И СОДРЖИНАТА НА ЛИЦЕНЦАТА ЗА ПРОЦЕНА И НА ИЗЈАВАТА ЗА ПРИМЕНА НА ПРАВИЛАТА СОДРЖАНИ ВО КОДЕКСОТ НА ЕТИКА И НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ СТАНДАРДИ

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата и содржината на лиценцата за процена и на Изјавата за применување на правилата содржани во Кодексот за етиката на проценувачи и професионални стандарди.

1. ФОРМА И СОДРЖИНА НА ЛИЦЕНЦАТА

Член 2

Лиценцата за процена се печати на бела кунздрук хартија со димензија А-4 формат на која е втиснат сув жиг на надлежното министерство.

Образецот на лиценцата е даден во прилог бр 1 на овој правилник и е негов составен дел.

Член 3

Во образецот на лиценцата за процена во најгорниот средишен дел е отпечатен грбот на Република Македонија, а под него е испишан текстот: „Република Македонија“, називот на надлежното министерство; ЛИЦЕНЦА за вршење на процена од соодветната област; податоци за седиштето на трговецот поединец односно трговското друштво на кое му се издава лиценцата; ЕМБС.

Под текстот во левиот агол стои број на лиценца со дата на издавање, а во десниот агол стои потписот на надлежниот министер и место за печат.

2. ФОРМА И СОДРЖИНА НА ИЗЈАВАТА

Член 4

Изјавата за применување на правилата содржани во Кодексот за етиката на проценувачи и професионални стандарди се печати на бела хартија со димензија А-4 формат.

Образецот на Изјавата е даден во Прилог 2 на овој правилник и е негов составен дел.

Член 5

Во Изјавата од членот 4 став 2 од овој правилник во најгорниот средишен дел е отпечатен текстот: ИЗЈАВА за примена на правилата содржани во Кодексот на етика на проценувачите и професионалните стандард, а под него се содржани податоци за име и презиме и седиште на управителот на трговското друштвото/трговецот поединец и содржината на изјавата. Под текстот во левиот агол стои потписот на управителот кој ја дава изјавата, а во десниот агол стои печатот на трговското друштво/трговецот поединец. Во најдолниот лев агол стои архивскиот број и датумот.

Член 6

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 01-315/1
18 јануари 2011 година
Скопје

Министер за правда,
Михајло Маневски, с.р.

Прилог 1

Република Македонија
(целосниот назив на надлежното министерство)

ЛИЦЕНЦА
НА
Трговецот поединец/ трговското
друштво _____
за вршење на работи на процена од област на _____

На _____ трговецот поединец/ трговското друштво _____ со
ЕМБС _____ со седиште на _____
во _____ кое ги исполнува условите согласно со
одредбите од Законот за процена за стекнување со лиценца за вршење на
работите за процена од _____ областа на _____.

Трговецот поединец/ трговското друштво се стекна со лиценца
за процена од област на _____ и е евидентиран-а
во Министерството за _____ под
број _____.

Бр. _____
Скопје, 20 _____ година

МИНИСТЕР
(печат)

Прилог 2

ИЗЈАВА за примена на
правилата содржани во Кодексот на етика и на професионалните
стандарди

Од

_____ (Име и презиме на управителот)
управител на _____
_____ (назив и седиште на трговското друштвото/ трговецот
поединец)

Изјавувам дека проценувачот/те и сите вработени лица во друштвото, во работењето на друштвото ќе ги почитуваат и применуваат правилата содржани во Кодексот за етиката на проценувачи и на професионалните стандарди.

_____ (потпис)

_____ (печат на друштвото)

Архивски број _____

Датум _____

171.

Врз основа на член 23 став 3 од Законот за процена („Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/10), министерот за правда, донесе

**П Р А В И Л Н И К
ЗА ФОРМАТА НА РЕГИСТАРОТ ЗА ПРОЦЕНА
НА НАДЛЕЖНОТО МИНИСТЕРСТВО**

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата на Регистарот за процена на надлежното министерство, содржината и начинот на неговото водење.

Член 2

Регистарот за процена на надлежното министерство (во натамошниот текст: Регистар) се води во електронска форма.

Член 3

Регистарот ги содржи следниве податоци:

- 1) регистарски број на овластениот проценувач (број на лиценца), датум на издавање на лиценцата и областа на процена за која е издадена лиценцата;
- 2) називот и седиштето на друштвото за процена, односно трговец поединец носител на лиценцата;
- 3) изречена дисциплинска мерка и датумот на изрекување на дисциплинската мерка;
- 4) висината, датумот и периодот на траење на осигурувањето од одговорност на овластениот проценувач, и
- 5) регистарски број на проценувачот од Комората на проценувачи и бројот на уверението за положен стручен испит на проценувачот.

Член 4

Податоците во Регистарот се внесуваат од страна на службени лица овластени од надлежниот министер.

Член 5

Податоците од Регистрите на надлежното министерство треба, најдоцна до наредниот ден од денот на извршениот внес или промена на податоците во Регистарот да се достават до Збирниот регистар на Комората на проценувачи и до Централниот регистар на Република Македонија.

Член 6

Лиценцата за процена се евидентира во Регистарот под единствена номенклатура за процена со единствен број.

Член 7

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 01-316/1
18 јануари 2011 година
Скопје

Министер за правда,
Михајло Маневски, с.р.

172.

Врз основа на член 23 став 3 од Законот за процена („Службен весник на Република Македонија“ бр. 115/10), министерот за правда, донесе

**П Р А В И Л Н И К
ЗА ФОРМАТА НА ЗБИРНИОТ РЕГИСТАР НА
КОМОРАТА НА ПРОЦЕНУВАЧИ**

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата на Збирниот регистар на Комората на проценувачи, содржината и начинот на неговото водење.

Член 2

Збирниот Регистар на Комората на проценувачи (во натамошниот текст: Регистарот на Комората) се води во електронска форма.

Член 3

Регистарот на Комората ги содржи следните податоци:

- 1) регистарски број, име и презиме, адреса, телефонски број, електронско сандаче за прием на писмена, областа на процена и датумот кога е издадено уверението за положен испит на проценувачот;
- 2) присуство на континуираната обука;
- 3) платена членарина за тековната година, и
- 4) бројот на лиценца на овластениот проценувач.

Член 4

Податоците во Регистарот на Комората се внесуваат од страна на службено лице овластено од претседателот на Комората на проценувачи.

Член 5

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавување во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува со денот на основањето на Комората на проценувачите.

Бр. 01-317/1
18 јануари 2011 година
Скопје

Министер за правда,
Михајло Маневски, с.р.

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
173.**

Врз основа на член 161 став 3 од Законот за високо образование („Службен весник на Република Македонија” бр.35/08, 103/08, 26/09, 83/09, 99/09 и 115/10), министерот за образование и наука, донесе

**П РА В И Л Н И К
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ПРАВИЛНИКОТ ЗА НАЧИНОТ И ПОСТАПКАТА ЗА ЕКВИВАЛЕНЦИЈА И ПРИЗНАВАЊЕ НА СТРАНСКИТЕ ВИСОКООБРАЗОВНИ КВАЛИФИКАЦИИ И ПОТРЕБНАТА ДОКУМЕНТАЦИЈА****Член 1**

Во Правилникот за начинот и постапката за еквиваленција и признавање на странските високообразовни квалификации и потребната документација („Службен весник на Република Македонија“ бр.71/09), во член 3 став 1 во алинејата 1 по зборот „оригинал“ се додаваат зборовите: „заверена со апостил печат“.

Алинеја 4 се менува и гласи:

„- оригинал уверение со оценки/транскрипт односно додаток на диплома“.

Алинеја 5 се менува и гласи:

„- копија од уверение со оценки/транскрипт заверен на нотар“.

Во алинејата 8 по зборот „образование“ се додаваат зборовите: „заверена на нотар“.

По алинејата 8 се додаваат две нови алинеи 9 и 10, кои гласат:

„- потврда издадена од високообразовната установа, за валидност на странскиот високообразовен документ издаден од истата;

- потврда за акредитација и овластување на високообразовната установа која ја издала високообразовната квалификација издадена од компетентни органи надлежни за акредитација и овластување во магичната држава“.

Алинејата 10 која станува алинеја 12 по зборот „дисертација“ се додаваат зборовите: „во печатена и електронска форма“.

По алинејата 11 која станува алинеја 13 се додава нова алинеја 14, која гласи:

„- два објавени рецензирани научноистражувачки труда како прв автор во меѓународни научни списанија како и доказ дека студиите траеле најмалку три години доколку се работи за признавање на високообразовна квалификација за докторски студии;“

По ставот 1 се додаваат два нови ставови 2 и 3, кои гласат:

„Меѓународно научно списание од алинејата 14 став 1 на овој член на правилникот е списание кое има меѓународен уредувачки одбор во кој учествуваат најмалку пет земји при што бројот на членови од една земја не може да надминува 40% од вкупниот број на членови, кое се издава најмалку пет години непрекинато и има најмалку десет изданија во последните пет години.

Ако дипломата од алинејата 8 став 1 на овој член е стекната во странство, барателот за истата да достави доказ за извршена нострификација од страна на Министерството“.

Член 2

По членот 3 се додаваат два нови членови 3-а и 3-б, кои гласат:

„Член 3-а

Одлуката за признавање односно еквиваленција на странската високообразовна квалификација ќе биде поништена во посебна постапка доколку се утврди невалидност на странскиот високообразовен документ или доколку истиот е издаден од странска високообразовна установа која не е акредитирана во соодветна постапка.

Одлуката за непризнавање на странската високообразовна квалификација ќе биде издадена доколку стручната комисија од соодветната научна област утврди суштински разлики во споредба со домашната студиска (образовна) програма, разлики во обемот, содржината времетраењето или степенот на високото образование, а истите се битни за функцијата на квалификацијата.

Член 3-б

Ако постапката од членот 2 став 1 од овој правилник се однесува за признавање на странска високообразовна квалификација стекната на еден од првите 500 универзитети рангирани на последната објавена листа од следните институции: Институт за високо образование при Шангајскиот Џио Тонг универзитет, US News and Report и Times Higher Education SupplementWorld University Ranking, одлуката за признавање односно еквиваленција на странската високообразовна квалификација се донесува од страна на министерот, без предлог на Комисиите од членот 7 на овој правилник.

При признавањето односно еквиваленција на странската високообразовна квалификација од ставот 1 на овој член се има предвид споредливоста и сличноста на странската високообразовна квалификација со домашните високообразовни квалификации односно усогласеноста со Националната рамка на квалификации;

За постапката од ставот 1 на овој член кон барањето се поднесува оригинал и копие заверено од нотар од диплома заверена со апостил печат и оригинал уверение со оценки/транскрипт, односно додаток на диплома за стекната странска високообразовна квалификација. Истите треба да се преведени и заверени од овластен судски преведувач.

Барателот приложува и доказ дека странска високообразовна квалификација е стекната на еден од првите 500 универзитети рангирани на последната објавена листа од следните институции: Институт за високо образование при Шангајскиот Џио Тонг универзитет, US News and Report и Times Higher Education SupplementWorld University Ranking.

Исполнетоста на условите од ставовите 2, 3 и 4 на овој член се проверува од страна на ИЦЕП.

Ако се утврди дека не се исполнети условите се донесува одлука за непризнавање на странската високообразовна квалификација.“

Член 3

Во членот 7 став 1 по зборовите: „Република Македонија“ се додаваат зборовите: „во согласност со Уредбата за национална рамка за високообразовни квалификации“.

Член 4

Овој правилник влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 19-168/1
12 јануари 2011 година
Скопје

Министер,
Никола Тодоров, с.р.

СОВЕТ НА ЈАВНИТЕ ОБВИНИТЕЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

174.

Советот на јавните обвинители на Република Македонија врз основа на член 36 од Законот за Советот на Јавните обвинители на Република Македонија („Службен весник РМ“ бр.150/07), објавува

О Г Л А С ЗА ИЗБОР НА

I

1. Основен јавен обвинител на Основното јавно обвинителство Делчево.

II

1. Јавен обвинител во Основното јавно обвинителство Куманово.

I. Кандидатите за избор на Основен јавен обвинител освен условите предвидени во член 44 став 1 од Законот за јавно обвинителство („Сл. весник на РМ“ бр. 150/07), потребно е како посебен услов да исполнуваат работно искуство од најмалку три години како јавен обвинител со потврдени резултати во работата.

II. Кандидатите за избор на Јавен обвинител освен условите предвидени во член 44 став 1 од Законот за јавно обвинителство („Сл. весник на РМ“ бр. 150/07), потребно е како посебен услов да исполнуваат работно искуство од најмалку три години со потврдени резултати во работата, по положениот правосуден испит.

Заинтересираните кандидати пријавите заедно со потребната документација, уверенијата за државјанство и лекарското уверение (двете да не се постари од шест месеци од денот на нивното издавање), доказ за работен стаж како јавен обвинител, диплома за завршен Правен факултет и потврда за положен правосуден испит во оригинал или заверена фотокопија на нотар, и доказ за верифицирана изјава за исполнување на условите за вршење на јавна функција согласно со член 2, став 2 и член 3, став 2 од Законот за определување дополнителен услов за вршење јавна функција („Службен весник на РМ“ бр. 14/08 од 29.1.2008 година), и Законот за изменување и дополнување на Законот за определување дополнителен услов за вршење јавна функција („Службен весник на РМ“ бр. 64/09 од 22.5.2009 година), издаден од надлежната Комисија за верификација на факти, согласно наведениот Закон, и да ги достават до Советот на јавните обвинители на Република Македонија ул. „Вељко Влаховиќ“ бр.26 кат 4 во рок од 15 дена од објавата на овој оглас во „Службен весник на РМ“.

Некомлетните документи нема да бидат разгледувани.

А.бр. 24/11 Совет на јавните обвинители
18 јануари 2011 година на Република Македонија
Скопје Претседател,
Костадин Кизов, с.р.

www.sivesnik.com.mk
contact@slvesnik.com.mk

Издавач: ЈП СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, ц.о.-Скопје
бул. "Партизански одреди" бр. 29. Поштенски факс 51.
Директор и одговорен уредник - Тони Трајанов.
Телефон: +389-2-55 12 400.
Телефакс: +389-2-55 12 401.

Годишната претплата за 2011 година изнесува 10.100,00 денари.
„Службен весник на Република Македонија“ излегува по потреба.
Рок за реклакации: 15 дена.
Жиро-сметка: 300000000188798.
Депонент на Комерцијална банка, АД - Скопје.
Печат: ГРАФИЧКИ ЦЕНТАР ДООЕЛ, Скопје.

ISSN 0354-1622

2011007